

Nr 2.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken m. m. jämfte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 21 februari 1947 dagtecknad proposition, nr 75, vilken hänvisats till särskilda utskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels jämlikt § 87 regeringsformen antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om kronans förköpsrätt,
- 2) lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt, samt
- 3) lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation;

dels medgiva att åtgärder för jordbruksnäringens främjande finge vidtagas i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som enligt berörda statsrådsprotokoll angivits av föredragande departementschefen;

dels till Förberedande organisatoriska åtgärder i samband med jordbrukets rationalisering m. m. för budgetåret 1947/48 å riksstaten under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 750 000 kronor.

Beträffande författningsförslagens lydelse hänvisas till utskottets hemställan.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft följande i anledning av densamma väckta *motioner*, nämligen

I: 111 av herr *Persson, Karl, m. fl.*,

I: 251 av herr *Gränebo m. fl.*, i vad den gäller i propositionen behandlade frågor,

I: 252 av herr *Sundelin m. fl.*,

I: 253 av herr *Persson, Karl*,

I: 254 av herr *Andersson, Gustav Emil, m. fl.*,

I: 255 av herrar *Andersson, Lars, och Persson, Karl*,

I: 256 av herr *Näsgård m. fl.*,

I: 257 av herr *Domö m. fl.*, i vad den gäller i propositionen behandlade frågor.

- II: 175 av herr *Carlsson* i Bakeröd *m. fl.*, likalydande med motionen nr 111 i första kammaren,
II: 370 av herr *Ståhl*,
II: 377 av herr *Ohlin m. fl.*, likalydande med motionen nr 252 i första kammaren,
II: 379 av herr *Svensson* i Grönvik *m. fl.*, likalydande med motionen nr 251 i första kammaren, i vad den gäller i propositionen behandlade frågor,
II: 380 av herr *Karlsson* i Stuvsta *m. fl.*,
II: 381 av herrar *Johansson* i Mysinge och *Svensson* i Stenkyrka, likalydande med motionen nr 254 i första kammaren,
II: 382 av herr *Staxång*,
II: 383 av herr *Persson* i Svensköp *m. fl.*,
II: 385 av herr *Stenvall m. fl.*, likalydande med motionen nr 255 i första kammaren,
II: 387 av herr *Sandberg*,
II: 388 av herr *Mattsson m. fl.*, likalydande med motionen nr 256 i första kammaren,
II: 389 av herr *Skoglund* i Doverstorp *m. fl.*, likalydande med motionen nr 257 i första kammaren, i vad den berör i propositionen behandlade frågor.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för de i propositionen framlagda förslagen, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas i det följande, hänvisa till propositionen.

Vad motionärerna hemställt återgives i det följande i samband med behandlingen av de frågor, som beröras av motionerna. Beträffande motiveringen för motionärernas yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

De genom propositionen framlagda förslagen ha utarbetats på grundval av ett av särskilda sakkunniga — 1942 års jordbrukskommitté — den 1 juni 1946 avgivet betänkande angående riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken (SOU 1946: 42, 46 och 61).

Över betänkandet ha efter remiss *yttranden* avgivits av statskontoret, kommerskollegium, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, riksräkenskapsverket, socialstyrelsen, lantmäteristyrelsen, egnahemsstyrelsen, skogsstyrelsen, statistiska centralbyrån, statens byggnadslånebyrå, tekniska högskolan, statens livsmedelskommission, statens arbetsmarknadskommission, statens sockernämnd, statens lagerhus- och fryshusstyrelse, samtliga länsstyrelser, förvaltningsutskotten i samtliga hushållningssällskap, hushållningssällskapens ombud, samtliga jordbrukskommissioner, samtliga torrläggningssamfund, lånenämnden för sekundär jordbrukskredit, Svenska jordbrukskreditkassan, norrlandskommittén, utredningen rörande ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk, fastighetsbildningssakkunniga, lantbruksakademien, Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk, Landsorganisationen, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska lantarbetsgivareföreningen, Svenska lantarbe-

tareförbundet, Kooperativa förbundet, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges allmänna hypoteksbank, Småbrukarnas riksförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges skogsägarföreningars riksförbund, Sveriges skogsägareförbund, Sveriges betodlares centralförening, Sveriges lantmätareförening, Föreningen Sveriges jordbrukskonsulenter, Svenska arkitekters riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation, Föreningen statens lantbruksingenjörer, Sveriges köpmannaförbund, Föreningen Sveriges spannmålsintressenter, Svenska spannmåls- och foderämneshandelsimportörers förening, Svenska kvarnföreningen, Föreningen Sveriges handelskvarnar och Sveriges fjäderfäavelsförening.

På sätt framgår av propositionen ha vidare till jordbruksdepartementet inkommit åtskilliga skrivelser rörande de frågor, som behandlas i betänkandet.

Rörande innehållet av betänkandet och de däröver avgivna yttrandena ävensom nyssnämnda skrivelser får utskottet hänvisa till propositionen.

Utskottet kommer i det följande att vid sin behandling av de i propositionen behandlade frågorna i huvudsak tillämpa den uppdelning av dessa i olika avsnitt, som gjorts i propositionen.

Målsättningen för jordbrukspolitiken.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 12—24.

Departementschefen.

Föredragande departementschefen, statsrådet Sköld, har i propositionen bland annat anfört följande.

»Det närmaste målet för de statliga åtgärderna på jordbrukets område bör enligt min uppfattning vara att den i jordbruket arbetande befolkningen skall få samma möjligheter som utövarna av andra näringar att uppnå en skälig inkomstnivå och att bli delaktig i den allmänna välfärdstegring, som kan ske i fortsättningen. För att detta mål skall kunna förverkligas fordras betydande insatser såväl av jordbruksbefolkningen som av den allmänna. Rationaliseringsmöjligheterna inom jordbruket måste tillvaratagas. Särskilt måste strävandena härvid inriktas på att bruksdelarna skola bli sådana, att de möjliggöra ett effektivt utnyttjande av arbetskraften hos de i jordbruket sysselsatta personerna. Den nuvarande fastighetsindelningen, vilken till största delen tillkommit under tider, då förutsättningarna för jordbruksnäringen voro helt annorlunda än de nu äro och i framtiden kunna väntas bli, får härvid ej stå hindrande i vägen om man, utan att andra viktiga intressen åsidosättas, genom ändringar av densamma kan förbättra

förutsättningarna för jordbruksdriften och inkomstmöjligheterna för jordbrukets utöware. Den på många håll alltför långt gångna ägosplittringen måste därför avhjälpas genom åtgärder i syfte att giva de brukningsdelar, vilkas innehavare väsentligen hämta sin inkomst från jordbruket, en sådan storlek och form, att framstegen på det jordbrukstekniska området kunna utnyttjas och brukarna få full och effektiv sysselsättning. Redan de topografiska förhållandena göra emellertid, att en mera allmän förändring av det svenska jordbrukets struktur i riktning mot verkliga storbruk icke kan komma i fråga. Man torde därför enligt min mening vid arbetet med förbättring av de till storlek och form olämpliga brukningsdelarna böra utgå från att vårt jordbruk även framgent i huvudsak kommer att vara ett bondejordbruk och att strävandena böra inriktas på att få till stånd brukningsdelar av bondejordbrukets storlekstyp. Såväl beträffande denna som övriga sidor av rationaliseringsarbetet bör gälla, att arbetet i första rummet bör vara en jordbrukets egen verksamhet, till vilken statsmakterna lämna sitt biträde genom ekonomiskt stöd och genom lagstiftningsåtgärder, vilka avse att undanröja eventuella hinder för densamma. Med hänsyn till den vikt det ur det allmännas synpunkt har att utvecklingen inom jordbruksnäringen går i den riktning, som bäst överensstämmer med hela samhällets intressen, är det dock samtidigt nödvändigt, att en planering på detta område kommer till stånd under medverkan från det allmännas sida samt att det allmänna följer och leder utvecklingen på området.

Enbart en fortsatt rationalisering inom jordbruket kan ej väntas vara tillräcklig för att den i jordbruket sysselsatta befolkningen skall kunna uppnå en tillfredsställande inkomstnivå. Statsmakterna måste därför vara beredda att vidtaga de åtgärder som, vid sidan av nyssnämnda rationaliseringsverksamhet, kunna erfordras för förverkligande av detta önskemål. Dessa åtgärder böra i första hand gå ut på att även i fortsättningen lämna jordbruket ett gränsskydd gentemot den utländska konkurrensen, avvägt med hänsyn till det genomsnittliga stödbehovet för näringen. Dessutom måste man räkna med att det under en relativt lång övergångstid av sociala skäl kommer att bli nödvändigt att lämna ett särskilt stöd åt innehavarna av sådana brukningsdelar, vilka i sitt nuvarande skick ej erbjuda tillfredsställande försörjningsmöjligheter och vilkas brister kunna avhjälpas först genom en genomgripande förändring av brukningsdelarnas struktur. Detta stöd bör syfta till att åtminstone delvis utjämna dessa brukningsdelars bristande lönsamhet under den övergångstid, som kan åtgå till dess en dylik rationalisering av densamma kan genomföras.

I detta sammanhang må anmärkas att jag, då här och i det följande talas om att åtgärder böra vidtagas för att bereda den i jordbruket sysselsatta befolkningen en tillfredsställande inkomstnivå, givetvis ej bortser från att för vissa grupper av jordbrukare förhållandena redan nu äro sådana, att detta önskemål kan anses tillgodosett, och att åtgärderna därför i främsta rummet böra taga sikte på att åstadkomma en förbättring av förhållandena för övriga kategorier av jordbrukare.

Jordbrukskommittén har framhållit önskvärldheten av att det vid uppdragandet av riktlinjerna för jordbrukspolitiken överhuvud taget och framför allt för rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område uppställas en riktpunkt beträffande storleken av den jordbruksproduktion, som det allmänna bör söka att uppehålla på lång sikt. Otvivelaktigt är även en dylik målsättning ur många synpunkter av värde. Sålunda synes det påkallat, att man, då det gäller att angiva riktlinjerna för den önskvärda utvecklingen av jordbruket och att avgöra, vilka åtgärder som böra vidtagas för att främja denna utveckling, uppställer ett handlingsprogram, vilket ej endast tar sikte på den för dagen föreliggande situationen utan även är ägnat att underlätta och gagna utvecklingen på lång sikt. Den ställning man intager till frågan om jordbrukets betydelse och omfattning på lång sikt blir vidare utslagsgivande för ståndpunkttagandet till ett flertal spörsmål av mycket stor praktisk betydelse, exempelvis frågan om målsättningen på fastighetsbildningens område och frågan, i vad mån man bör eftersträva nyodling eller intensifiering av jordbruksdriften.

Vad angår de synpunkter, som böra vara vägledande vid en dylik målsättning, torde det i princip knappast råda någon meningsskiljaktighet om att jordbruket ej — liksom ej heller någon annan näringsgren — kan göra anspråk på att statsmakterna enbart för tillvaratagande av näringsgrenens egna intressen skola söka att inom densamma uppehålla en produktion eller bevara en befolkning av viss storlek. Avgörandena härvidlag måste i stället träffas med hänsyn till vad som för samhället i dess helhet framstår som mest gagneligt. Likaså torde det i stort sett råda enighet om att ett dylikt avgörande bör ske efter en avvägning mellan olika faktorer, därvid man främst mot varandra bör ställa å ena sidan rent ekonomiska hänsynstaganden samt å andra sidan beredskapssynpunkter, befolkningspolitiska, kommunalekonomiska och sociala faktorer ävensom hänsynen till sambandet mellan jordbruket och andra näringsgrenar. Däremot råda givetvis delade meningar rörande den vikt man bör tillmäta de olika faktorerna. I detta sammanhang anser jag det icke nödvändigt att närmare ingå härpå. Emellertid vill jag här framhålla att jag, såsom torde ha framgått redan av vad jag tidigare anfört, i likhet med kommittén anser att man vid uppdragandet av riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken ej bör utgå från ett antagande om att det svenska jordbruket — därest dess utövare skola erhålla en ersättning för sitt arbete som är likvärdig med den jämförliga befolkningsgrupper erhålla — inom överskådlig tid skall bliva konkurrenskraftigt i förhållande till de stora jordbruksländerna vare sig på världsmarknaden eller, annat än i begränsad omfattning, på hemmamarknaden. Likaså synes det mig med hänsyn särskilt till den befolkningspolitiska situationen sannolikt, att en stark efterfrågan på arbetskraft även framgent kommer att föreligga från de s. k. stadsnäringsarnas sida och att det därför ej kommer att möla svårigheter för den arbetskraft, som kan frigöras genom en fortsatt rationalisering inom jordbruket, att finna annan och mera lönande sysselsättning. Åtskilligt tyder tvärtom på att utströmningen av arbetskraft från jordbruket blir den pri-

måra företeelsen, gentemot vilken rationaliseringen måste utgöra en nödvändig motvikt. Det torde vidare vara nödvändigt, att man av beredskapsskäl under normala förhållanden uppehåller en produktion av den storlek, som erfordras för tryggande av landets försörjning i en avspärrningssituation, även om en dylik produktion rent ekonomiskt sett ej skulle vara konkurrenskraftig i förhållande till utlandet.

Det erbjuder uppenbarligen i och för sig mycket stora svårigheter att företaga en riktig avvägning mellan de förut nämnda synpunkterna, eftersom dessa delvis ligga på skilda plan. Dessa svårigheter ökas ytterligare därav att man i nuvarande läge måste nöja sig med mer eller mindre ovissa antaganden rörande flera av de faktorer, som böra vara avgörande för avvägningen. Bland annat med hänsyn till det synnerligen osäkra läge, som för närvarande kännetecknar den internationella politiska situationen, är det utomordentligt vanskligt att nu bedöma, vilken vikt man på längre sikt bör fästa vid kravet på uppehållande av en beredskap på livsmedelsförsörjningens område. De extraordinära förhållanden, som råda på den internationella varumarknaden, göra det likaledes svårt att förutse, hurudana pris- och avsättningsförhållandena för jordbruksprodukter i fortsättningen komma att bli på världsmarknaden, och därmed också vanskligt att säkert bedöma, vilken betydelse man på längre sikt bör tillmätta de rent ekonomiska synpunkterna. Såsom framhållits både av kommitténs majoritet och i ett av de vid betänkandet fogade särskilda yttranden kan man härvid näppeligen utgå från att 1930-talets relation mellan prisnivån för jordbruksprodukter på världsmarknaden och den inhemska producentprisnivån kommer att bestå även i fortsättningen eller att relationen mellan dessa båda prisnivåer — hurudan denna nu må bli i fortsättningen — kommer att giva ett riktigt uttryck för den samhälleliga merkostnad uppehållet av en jordbruksproduktion utöver en viss miniminivå kan innebära. Den i ett flertal yttranden berörda frågan om möjligheterna att i viss omfattning tillgodose beredskapen genom lagring synes vidare förtjänt av fortsatt uppmärksamhet.

Med hänsyn till vad jag sagt om osäkerheten i de förhållanden, på vilka en avvägning i nuvarande stund måste grundas, synes det mig ej sannolikt att man, därest en sådan målsättning nu göres, kan underlåta att ompröva denna sedan förhållandena på det internationella området och övriga av mig berörda fält klarnat och man därmed även fått möjlighet att med större säkerhet bedöma, vilken vikt som bör tillmätas de olika i avvägningen ingående faktorerna. Detta betyder åter, att en målsättning, som göres nu, även om den anges som ett långsiktprogram, i realiteten knappast kan bli annat än ett provisorium, eftersom man, i den mån de faktorer, som varit avgörande för densamma, förändras mera avsevärt, även måste vidtaga de justeringar av densamma, som betingas av de ändrade förhållandena.

Enligt min uppfattning är det vidare för de aktuella uppgifter, som föreligga på jordbrukets område, icke nödvändigt eller ens lämpligt att man, trots de svårigheter som äro förenade därmed, nu skall söka att uppställa någon bestämd riktpunkt beträffande storleken av den jordbruksproduktion, som

bör eftersträvas på lång sikt. Alla torde vara ense om att man så länge det internationella läget ej klarnat bör söka uppehålla vår livsmedelsproduktion på en betryggande nivå. Enligt de av jordbrukskommittén verkställda utredningarna rörande produktions- och konsumtionsutvecklingen torde på grund av den väntade konsumtionsökningen självförsörjningsgraden under det närmaste decenniet och något längre snarast komma att bli förhållandevis lägre än 1930-talets och även lägre än den självförsörjningsgrad, som det av kommittén rekommenderade medelalternativet tager sikte på. Frågan om en begränsning av jordbruksproduktionen (bortsett från den produktion, som bygger på importerade fodermedel) kan under sådana förhållanden ej väntas få aktualitet förrän efter en relativt lång tidrymd. Jag vill i detta sammanhang jämväl erinra om att statsmakterna under krigsåren vidtagit omfattande åtgärder i syfte att stimulera jordbrukarna till att uppehålla och om möjligt öka sin produktion. Även med hänsyn härtill synes det mig uteslutet, att omfattningen av den jordbruksproduktion, som skall åtnjuta statligt stöd, på kortare sikt skulle bestämmas så, att densamma skulle understiga vad som faktiskt normalt kan beräknas bli producerat. På grund av de svårigheter det erbjuder för jordbruket att snabbt vidtaga någon mera omfattande produktionsbegränsning skulle en dylik ståndpunkt nämligen innebära, att det förhållandet, att produktionen genom jordbrukarnas ansträngningar under kriget kunnat hållas på en relativt hög nivå, i fortsättningen skulle medföra en försämring av jordbrukarnas ställning, eftersom dessa då skulle bli utan stöd för en del av sin produktion.

Med vad jag nu sagt avser jag dock ingalunda, att frågan om jordbruksproduktionens utveckling bör lämnas helt obeaktad av statsmakterna. För att ett sådant gränsskydd, som förut nämnts, skall ha avsedd effekt, bör produktionen tydligen ej vara större än att den väl rymmes inom ramen för vårt normala behov. Det bör sålunda finnas en betryggande marginal mellan produktionen och den normala konsumtionen. Eftersom verkningarna av gränsskyddet ur konsumenternas synpunkt bli mest påtagliga i fråga om kostnaderna för matfettsförsörjningen, bör marginalen inom detta område av hänsyn till konsumenternas intressen vara så vid, att den lämnar ett tillräckligt utrymme för konsumtion av billigare matfett än smör. En marginal, som skall tillgodose nu nämnda önskemål, synes böra ha åtminstone den storlek, som representeras av skillnaden mellan det av kommittén förordade medelalternativet och den normala konsumtionen.

Det måste ur det allmännas synpunkt framstå som angeläget, att produktionen ej skall överstiga det totala avsättningsutrymmet, minskat med en dylik marginal. Vid arbetet med jordbrukets rationalisering bör en produktion av denna storlek följaktligen anses representera den övre gräns, över vilken produktionen ej bör stiga, och rationaliseringsåtgärderna, i den mån så är erforderligt, utformas på sådant sätt, att man skall kunna förhindra, att produktionen skall stiga över sagda gräns. Bortsett från det nu nämnda bör man i rationaliseringsarbetet inrikta sig på att söka höja jordbrukets effektivitet och förbättra inkomstnivån för den i jordbruket arbetande befolkningen.

Jordbruksproduktionen bör alltså i stort sett få utveckla sig fritt under nyssnämnda gräns. Detta bör dock endast gälla, såvida produktionen ej sjunker till en nivå, som ingiver mera allvarliga betänkligheter ur beredskapssynpunkt. Därest så skulle bliva fallet, torde frågan om formerna för och omfattningen av det statliga stödet åt jordbruksnäringen böra omprövas i syfte att förhindra, att produktionen skall sjunka under den lägsta nivå, som kan anses acceptabel ur beredskapssynpunkt.

Huvudlinjerna för den jordbrukspolitik, som statsmakterna under den tid som nu kan överblickas böra föra, synas alltså sammanfattningsvis kunna angivas på följande sätt.

Det närmaste målet bör vara att bereda jordbruksbefolkningen möjlighet att uppnå och bevara jämställdhet i inkomsthänseende med andra befolkningsgrupper. För att detta skall bliva möjligt bör staten lämna jordbruksproduktionen ett gränsskydd gentemot utlandet. Vidare bör staten medverka till en omfattande rationalisering inom jordbruket i syfte att nedbringa jordbrukets produktionskostnader. En dylik rationalisering torde vara en av förutsättningarna för nyssnämnda inkomstförbättring. Särskild uppmärksamhet bör i rationaliseringsarbetet ägnas behovet av en förvandling av sådana brukningsdelar, som med hänsyn till storlek och form icke kunna anses lämpliga under nuvarande förhållanden. Bland annat på grund av vikten av att nyssnämnda gränsskydd skall bliva fullt effektivt bör man vid utformningen av rationaliseringsåtgärderna utgå från att produktionen ej bör vara större än att den väl ligger inom ramen för de inhemska avsättningsmöjligheterna. Då stöd i princip icke bör lämnas för export av jordbruksprodukter, torde den övre gränsen i praktiken tämligen lätt giva sig själv. Denna gräns torde komma att nå upp i närheten av det av kommittén förordade medelalternativet. Under sagda gräns bör produktionens storlek få anpassa sig fritt efter de föreliggande förhållandena, såvida ej produktionen skulle visa tendenser att sjunka ned till en nivå, som ingiver mera allvarliga betänkligheter ur beredskapssynpunkt.

Till förtydligande av innebörden av vad jag nu sagt angående den omfattning, i vilken jordbruket tills vidare bör åtnjuta stöd för sin produktion, skall jag närmare behandla vissa frågor, nämligen frågorna om den utsträckning, i vilken import av fodermedel bör få ske, om förhållandet mellan smör och margarin på den inhemska marknaden samt om den önskvärda omfattningen av odlingen av sockerbetor och oljeväxter.

Då jag sagt, att jordbruket tills vidare bör erhålla stöd för hela sin produktion, har jag i fråga om animalieproduktionen närmast åsyftat den produktion, som kan frambringas medelst inhemska fodermedel. Vid bedömningen av, i vad mån en på importerade fodermedel grundad animalieproduktion bör anses önskvärd ur det allmännas synpunkt, torde böra beaktas, att det tydligen är angeläget, att man ej genom att möjliggöra en på importerade fodermedel grundad animalieproduktion stimulerar till en produktionsökning, som är så stor att den medför risk för avsättningssvårigheter. Det synes mig därför vara att tillråda, att man tills vidare, i den mån en fodermedels-

import ej är önskvärd med hänsyn till det aktuella försörjningsläget, iakttagelse återhållsamhet vid medgivande av dylik import. Dock torde man, så länge balanserade foderstater ej kunna uppställas medelst inhemska fodermedel, böra tillåta import av kraftfodermedel i den utsträckning, som erfordras för detta ändamål.

Med det nu sagda har jag även angivit min inställning till frågan om det förhållande, som tills vidare bör råda mellan smör och margarin på den inhemska marknaden. Det innebär nämligen, att jordbruket tills vidare i första hand bör åtnjuta avsättningskydd för en smörproduktion, motsvarande vad som kan frambringas medelst inhemska fodermedel och sådana importerade fodermedel, som erfordras för att uppnå balans i foderstaterna. Återstoden av det inhemska avsättningsutrymmet för matfett bör i första hand utfyllas medelst margarin (härin inbegripet även vegetabiliska oljor och fetter samt andra ersättningsmedel för smör och margarin), och endast i den mån det ej är möjligt att anskaffa råvaror för en margarinproduktion av denna storleksordning eller efterfrågan på smör skulle överstiga de smörkvantiteter, för vilka avsättningsutrymme beräknats i första hand, bör man möjliggöra en ökning av den för inhemsk konsumtion avsedda smörproduktionen genom att medgiva import av fodermedel.

Det är icke möjligt att exakt angiva, vad denna linje kommer att innebära i fråga om storleken av de margarinkvantiteter, för vilka avsättningsutrymme under de närmaste åren kommer att finnas här i landet. Med hänsyn särskilt till den ökning i matfettskonsumtionen, som kan väntas vid ett slopande av det nuvarande ransoneringssystemet, synes det dock sannolikt att, även om export av smör ej förekommer, utrymme kommer att finnas för en margarinkonsumtion, som är större än den i jordbrukskommitténs förslag angivna minimikvantiteten. Skulle export av smör kunna ske till med det inhemska marknadsläget konkurrerande priser, kan denna margarinkonsumtion, om efterfrågan finnes, ökas ytterligare.

I fråga om sockerbetsodlingen anser jag, att statsmakterna i första hand böra inrikta sig på att söka uppehålla en sockerbetsproduktion av ungefärligen den storlek, som kommittén förordat. I vad mån en större produktion bör anses önskvärd torde böra avgöras från år till år med beaktande av det försörjningspolitiska läget och de kostnader uppehållet av en större produktion skulle draga.

Vad till sist angår oljeväxtodlingen hyser jag den uppfattningen, att en oljeväxtodling av ej alltför ringa omfattning bör ingå i den jordbruksproduktion som, bland annat av beredskapsskäl, på lång sikt bör uppehållas här i landet. Jag finner det dock i nuvarande läge ej möjligt att göra något uttalande rörande storleken av den oljeväxtodling, som sålunda bör finnas på lång sikt. Avgörandet härvidlag torde bland annat böra bliva beroende av mjölkproduktionens utveckling ävensom av de erfarenheter, som i fortsättningen kunna vinnas rörande betingelserna för ifrågavarande odling. Emellertid anser jag, att statsmakterna tills vidare böra stödja en dylik odling, motsvarande upp till 10 000 ton margarin. Härvid har jag då ej tagit hänsyn

till möjligheten av att det av aktuella försörjningspolitiska skäl kan befinnas önskvärt med en större oljeväxtodling. Denna fråga torde böra prövas för varje särskilt produktionsår i samband med fastställandet av storleken av stödet åt oljeväxtodlingen.»

Motioner.

I motionerna I: 251 och II: 379 har hemställts, att riksdagen måtte uttala, att målsättningen för jordbrukspolitiken bör vara dels att i hela landets intresse en jordbruksproduktion skall upprätthållas av sådan storleksordning, att livsmedelsförsörjningen kan tryggas genom landets egna resurser och hållas på en sådan nivå, att en god näringsstandard kan upprätthållas, dels att den jordbruksbefolkning, som behövs för att frambringa denna produktion, skall under de produktionsförutsättningar, som förefinnas vid skilda tidpunkter, uppnå en inkomstnivå, som är likvärdig med andra befolkningsgruppers. Samtidigt har understrukits att denna målsättning bör förverkligas snarast möjligt.

Med utgångspunkt från den sålunda förordade målsättningen har beträffande storleken av den jordbruksproduktion, som bör stödjas av det allmänna, anförts, att det svenska jordbruket borde ha företrädesrätt att avsätta sina produkter på den inhemska marknaden och att produktionsvolymen således borde ansluta sig till konsumtionsbehovet. Bestämda riktlinjer för produktionsvolymens storlek enligt denna målsättning borde redan nu fastställas. För att den avsedda prisnivån skulle kunna upprätthållas borde dock en viss marginal finnas mellan produktionsvolym och konsumtionsbehov. Denna marginal borde emellertid vara mindre än den av jordbrukskommittén förordade. En produktion upp till genomsnittligt 96 procent av konsumtionsbehovet i kalorier räknat borde tillåtas och skyddas.

Vad härefter angår omfattningen av stödet åt olika produktionsgrenar har uttalats, att den syn på förhållandet mellan smör och margarin, som departementschefen utvecklat, icke kunde accepteras utan att importen av margarin borde kunna avsevärt minskas till förmån för en ökad konsumtion av smör. I den mån så visade sig erforderligt borde man därför söka begränsa margarinkonsumtionen även då en mera konstant ökning av smörproduktionen påkallade ett vidgat avsättningsbehov. Vidare har beträffande stödet åt sockerbetsodlingen uttalats, att statsmakterna borde tillåta och stödja en successivt ökad odling, i den mån en sådan bleve möjlig utan att arbetskraftsbehovet för odlingen nämnvärt ökades.

I motionerna I: 257 och II: 389 har uttalats, att det av jordbrukskommittén angivna medelalternativet syntes representera en lämplig avvägning beträffande storleken av den jordbruksproduktion, som borde stödjas genom ett gränsskydd. Vad speciellt angår stödet åt smörproduktionen har anförts, att med hänsyn till den avgörande betydelse, som mjölkproduktionen har för jordbrukets ekonomi, icke minst i de mindre gynnsamt lottade bygderna, särskild uppmärksamhet borde ägnas åt avsättningen av mjölkproduktio-

nens produkter, ävensom betonats nödvändigheten att bereda prioritet för smörets avsättning. Beträffande storleken av den inhemska oljeväxtodling, som borde stödjas av det allmänna, har yrkats, att det förslag om utvidgning av denna odling till att avse leverans av råvaror för produktion av 20 000 ton margarin, vilket enhälligt framlagts av representanter för växtförädlingen, margarinindustrien och jordbruket, måtte godtagas som ett lämpligt minimum och att sålunda frågan om oljeväxtodlingens lämpliga omfattning icke skulle ställas på framtiden.

I motionen II: 380 har — samtidigt som motionärerna förklarat sig kunna ansluta sig till den i propositionen förordade målsättningen — beträffande de synpunkter, som borde ligga till grund för målsättningen, bland annat anmärkts, att intet talade för att det svenska jordbruket på längre sikt behövde vara tekniskt-ekonomiskt underlägset utlandets, med reservation för eventuell framtida utländsk dumpingpolitik. Vidare har som en brist i de föreliggande förslagen betecknats, att förslag saknades i fråga om åtgärder till åstadkommande av en planmässig jordbruksproduktion, varjämte föreslagits att det blivande centrala regleringsorganet jämsides med den prisreglerande verksamheten skulle få till uppgift att i samverkan med jordbrukets ekonomiska organisationer verka för en planmässig utveckling av jordbruksproduktionen dels i regional skala och dels i riksmåttstock samt att dessutom planlägga produktionens utvidgning till nya områden.

Utskottet.

Jordbruket har under senare tid undergått en imponerande utveckling. Det oaktat har jordbruket att kämpa med betydande svårigheter. För stora delar av jordbruksbefolkningen ligger inkomstnivån ännu ej oväsentligt under inkomstnivån för jämförliga yrkesgrupper. Den avgång av arbetskraft från jordbruket, som ägt rum bland annat till följd av nyssnämnda förhållande och alltjämt fortgår med oförminskad styrka, har medfört att det, trots en omfattande mekanisering av driften, erbjuder betydande svårigheter för jordbruket att täcka sitt behov av arbetskraft. Speciell uppmärksamhet tilldraga sig slutligen förhållandena å de många mindre brukningsdelar, där brukarna på grund av att deras arbetskraft ej kan effektivt utnyttjas få nöja sig med en inkomst, som ofta ligger avsevärt under vad som kan anses genomsnittligt för jordbruket i dess helhet.

Att jordbrukets problem upptagits till en allsidig och ingående prövning måste under sådana förhållanden hälsas med tillfredsställelse. Utskottet finner även de i propositionen framlagda förslagen vara i stort sett väl avvägda och ett genomförande av desamma ägnat att verksamt förbättra ställningen för jordbruksnäringen och dess utövare och därigenom även att bli av stort värde för hela det ekonomiska och sociala framtidskridandet i landet.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att man vid uppdragandet av riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken icke bör utgå från ett antagande om att det svenska jordbruket som helhet betraktat skall under

normala förhållanden bliva i stånd att i fri konkurrens med världsmarknaden bereda den i jordbruket sysselsatta arbetskraften en inkomst, som är likvärdig med vad andra befolkningsgrupper erhålla. Med anledning av vad i motionen II: 380 anförts rörande ifrågavarande spörsmål må framhållas, att denna ståndpunkt ingalunda innebär, att jordbrukets möjligheter att genom fortsatta rationaliseringsåtgärder av olika slag höja näringsgrenens effektivitet i och för sig bedömas pessimistiskt, eller att man bör utesluta möjligheten av att jordbruket i framtiden, mera permanent eller under kortare perioder, kommer att kunna förverkliga sagda önskemål utan något särskilt statligt stöd. Mot bakgrunden av de förhållanden som hittills rått och av det handikap i form av relativt ogynnsamma topografiska och klimatiska förutsättningar, som jordbruket i stora delar av landet har att kämpa mot, förefaller emellertid en sådan utveckling ej så sannolik, att det kan anses befogat att under nuvarande förhållanden bygga jordbrukspolitiken på ett antagande om att det svenska jordbruket mera permanent skall bliva fullt konkurrenskraftigt på världsmarknaden. Hela det nu berörda spörsmålet synes för övrigt ej äga någon större omedelbar praktisk betydelse, då det å ena sidan ej från något håll ifrågasättes, att man bör eftersträva en jordbruksproduktion, som är så stor att den ej blott förslår till att täcka det inhemska konsumtionsbehovet utan även till en del är avsedd för export, och det å andra sidan ej heller från något håll torde ifrågasättas att man i vart fall såvitt angår den närmaste tiden bör inrikta jordbrukspolitiken på att åstadkomma någon egentlig begränsning av produktionens storlek.

Tydligt är emellertid att det, särskilt om man hyser den av utskottet uttalade uppfattningen angående sannolikheten av att ett visst statligt stöd åt jordbruket kommer att behövas på längre sikt för att näringen skall kunna uppehållas och dess utövare beredas skäligen arbetsvillkor, ur flera synpunkter skulle vara av värde, därest man nu kunde uppdraga en preciserad riktlinje beträffande storleken av den jordbruksproduktion, som bör eftersträvas på lång sikt. Bland annat skulle därigenom erhållas ett fastare underlag för arbetet med den yttre rationaliseringen, vilket framför allt skulle vara av betydelse, därest någon mera genomgripande förändring beträffande jordbrukets struktur eller beträffande jordbruksproduktionens omfattning ansåges önskvärd. Enighet torde råda om att fastställandet av en dylik riktlinje bör ske efter en avvägning mellan olika synpunkter, därvid i främsta rummet böra mot varandra vägas å ena sidan de rent ekonomiska synpunkterna samt å andra sidan beredskapssynpunkten ävensom befolkningspolitiska, kommunalekonomiska och sociala synpunkter. Delade meningar kunna däremot helt naturligt råda rörande den vikt, som vid avvägningen bör tillmätas den ena eller den andra av dessa synpunkter, och olika uppfattningar härvidlag ha även kommit till uttryck såväl i jordbrukskommitténs betänkande som i de över detsamma avgivna yttrandena.

Emellertid saknas för närvarande sådana utgångspunkter, som erfordras för att man skall kunna företaga en dylik avvägning och precisering av stor-

leken av den jordbruksproduktion, som på lång sikt kan vara önskvärd ur det allmännas synpunkt. För den tid, som nu kan överblickas, synes det dock med hänsyn till de internationella förhållanden, som nu råda, uteslutet att föra en politik, som äventyrar vår förmåga till självförsörjning.

Utskottet finner det under sådana förhållanden ej påkallat att ingå i någon närmare prövning av den vikt, som bör tillmätas en var av de nyss berörda synpunkterna, utan vill inskränka sig till att i största korthet beröra ett par av dessa. Vad beredskapssynpunkten angår torde ett understrykande av densamma vara överflödigt. Med hänsyn till den betydelse, som jordbruket har för näringslivet i dess helhet å landsbygden, såväl på grund av den roll jordbruksbefolkningen ur arbetskraftssynpunkt spelar för andra näringsgrenar som på grund av att jordbruket utgör ett väsentligt och mångensstädes dominerande underlag för hela landsbygdens ekonomiska liv, måste bevarandet av ett betydande jordbruk i landets olika delar enligt utskottets uppfattning under alla förhållanden framstå som en av grundpelarna för jordbrukspolitiken. Att slutligen de samhällsekonomiska synpunkterna måste tillmätas den största vikt, är självklart, då detta ju i betraktande av jordbrukets betydelse för landets näringsliv — både med hänsyn till produktionens värde och till storleken av den i jordbruket sysselsatta befolkningen — måste vara en förutsättning för att önskemålet om ett snabbt ekonomiskt framåtskridande för befolkningen i dess helhet skall kunna förverkligas.

Mycket betydelsefulla arbetsuppgifter på jordbrukets område föreligga för närvarande för det allmänna. Den mest trängande av dessa är enligt utskottets uppfattning, i överensstämmelse med vad som uttalats i propositionen, att snarast möjligt söka åstadkomma den likställdhet i inkomsthänsseende mellan jordbruksbefolkningen och jämförliga befolkningsgrupper, som vid upprepade tillfällen under krigsåren angivits såsom ett av målen för jordbrukspolitiken.

Frågan om en förbättring av jordbruksbefolkningens inkomstförhållanden kan självfallet icke ses isolerad utan står i mycket nära samband med spörsmålet om jordbrukets fortsatta rationalisering. En förutsättning för förverkligandet av nyssnämnda önskemål om likställighet mellan jordbruksbefolkningen och andra befolkningsgrupper måste vara, att befintliga möjligheter till fortsatt rationalisering tillvaratagas i skäligen omfattning. Härtill bör det allmänna medverka i väsentligt större utsträckning än hittills.

Därest man i likhet med utskottet utgår från att ett mer eller mindre omfattande statligt stöd åt jordbruksnäringen kommer att erfordras på lång sikt och att förutsättningar i allmänhet ej komma att föreligga för en på export inriktad produktion, är det tydligen angeläget, att produktionen ej skall vara större än att den väl kan få plats inom ramen för det inhemska avsättningsutrymmet. Hänsyn måste vidare tagas till konsumenternas intresse av att åtminstone i viss utsträckning ha tillgång till billigare matfett än smör. Departementschefen har uttalat, att en marginal, som skulle tillgodose nu nämnda önskemål, syntes böra ha åtminstone den storlek, som

representerades av skillnaden mellan det av kommittén förordade medelalternativet och den normala konsumtionen, ävensom att vid arbetet med jordbrukets rationalisering en produktion av medelalternativets storlek följaktligen borde anses representera den övre gräns, över vilken produktionen ej borde stiga, och rationaliseringsåtgärderna, i den mån så vore erforderligt, utformas på sådant sätt, att man skulle kunna förhindra, att produktionen steg över sagda gräns.

Vad angår innebörden av det av kommittén förordade medelalternativet må här erinras om att enligt detta alternativ prisstöd borde utgå till en jordbruksproduktion, som beträffande andra produkter än matfett och socker motsvarade hela det inhemska avsättningsutrymmet. I fråga om matfett borde statsmakterna stödja en produktion av smör, motsvarande hela den normala inhemska matfettskonsumtionen minskad med omkring 40 000 ton. Av sistnämnda kvantitet förutsattes upp till 10 000 ton skola täckas med margarin, framställt av råvaror som framvunnits genom en med statligt stöd uppehållen inhemsk oljeväxtodling, och återstoden genom importerade fettvaror. Beträffande socker borde statsmakterna i första hand stödja en produktion, motsvarande den genomsnittliga odlingen under åren närmast före krigsutbrottet. Slutligen borde utrymme normalt lämnas för en mindre import av fodermedel, exempelvis omkring 75 000 ton, vilken import emellertid borde begränsas eller helt slopas, därest den inhemska fodersädsskördens något år bleve större än normalt. I övrigt förutsattes fodermedelsimporten skola bortfalla successivt, om och i den mån den inhemska produktionen närmade sig den bestämda marginalen, varvid kommittén emellertid uttalat att man, så länge balanserade foderstater ej kunde uppställas medelst inhemska fodermedel, borde tillåta import av kraftfodermedel i den utsträckning, som erfordrades för detta ändamål. Enligt vad kommittén angivit skulle en produktion av nu angivna storlek i kalorier räknat motsvara ungefär 92 procent av den konsumtion, som under vissa förutsättningar kunde antagas föreligga på 1960-talet.

I motionerna I: 251 och II: 379 har förordats, att marginalen mellan produktionsvolym och konsumtionsbehov skulle hållas något lägre än vad i propositionen angivits, och att en produktion upp till genomsnittligt 96 procent av konsumtionsbehovet, i kalorier räknat, borde tillåtas och skyddas. Beträffande de viktigaste av de produktionsgrenar, där enligt medelalternativet en marginal normalt skulle föreligga mellan produktion och konsumtion, nämligen matfett och socker, har vidare i sagda motioner anförts, i fråga om matfettet att den av kommittén föreslagna importen av margarin borde kunna avsevärt minskas till förmån för smör, och beträffande sockret att statsmakterna borde tillåta och stödja en successivt ökande odling i den mån en sådan bleve möjlig utan att arbetskraftsbehovet för odlingen nämnvärt ökades. I detta sammanhang kan även erinras om vad i motionerna I: 257 och II: 389 anförts rörande avsättningen av mjölkproduktionens produkter samt om nödvändigheten att bereda prioritet för smörets avsättning.

Nyss återgivna uttalanden i propositionen gälla närmast frågan om stor-

leken av den marginal mellan produktion och konsumtion, som i och för sig bör anses önskvärd bland annat för att förebygga avsättningssvårigheter på den inhemska marknaden. I sak synes det på ifrågavarande punkt ej föreligga någon nämnvärd skiljaktighet mellan propositionen och motionerna. De kvantiteter av omkring 30 000 ton matfett och 75 000 ton fodermedel, som förutsatts normalt skola täckas med import och vilka tydligen i detta sammanhang ha den största betydelsen för jordbruket i dess helhet, motsvara ej mer än knappa 4 procent av den beräknade framtida kaloriförbrukningen. Redan med hänsyn till risken för avsättningssvårigheter vid tillfälliga skördevariationer bör enligt utskottets uppfattning någon minskning av den marginal, vilken i propositionen angivits som behövlig inom dessa produktionsgrenar vid en skörd av genomsnittlig storlek, ej ifrågasättas. Vad sockerbetsodlingen angår blir den blivande konsumtionsutvecklingen avgörande för i vad mån det vid en produktion av samma storleksordning som under åren närmast före kriget kommer att uppstå en marginal mellan produktionen och den totala konsumtionen. Med hänsyn särskilt till arbetskraftsförhållandena förefaller det synnerligen ovisst om det, därest konsumtionen skulle stiga mera avsevärt, överhuvud är möjligt att utvidga den inhemska odlingen så att man därigenom kan täcka någon större del av en dylik konsumtionsökning. Härvidlag blir det av stor betydelse, om de försök att nedbringa arbetskraftsförbrukningen vid sockerbetsodlingen, som nu pågå, krönas med framgång. I det läge som nu föreligger finner utskottet emellertid i likhet med departementschefen det lämpligt, att statsmakterna i första hand skola inrikta sig på att söka uppehålla en odling av ungefärligen den storleksordning, som kommittén angivit, och att frågan, i vad mån en större odling bör anses önskvärd, avgöres från år till år med beaktande av det försörjningspolitiska läget och de kostnader uppehållandet av en större produktion skulle draga.

Beträffande den inhemska oljeväxtodlingen har i motionerna I: 257 och II: 389 — bland annat med hänsyn till önskemålet att minska spänningen mellan de kvantiteter smör respektive margarin, som skola avsättas på den inhemska marknaden — förordats, att den inhemska odlingen av oljeväxter skulle ökas på foderodlingens bekostnad och att därför det statliga stödet åt oljeväxtodlingen borde utvidgas till att avse en odling motsvarande lägst 20 000 ton margarin. Utskottet finner det väl ingalunda uteslutet, att under vissa omständigheter en odling av oljeväxter utöver den i propositionen angivna ramen — motsvarande omkring 10 000 ton margarin — även under normala förhållanden kan anses önskvärd ur det allmännas synpunkt. Särskilt kan detta tänkas bliva fallet, därest mjölkproduktionen, exempelvis på grund av svårigheter att anskaffa erforderlig arbetskraft, skulle komma att ligga mera avsevärt under den nivå, upp till vilken densamma enligt den av departementschefen angivna målsättningen bör kunna erhålla stöd av det allmänna. Med hänsyn till de osäkerhetsmoment, som ännu föreligga rörande såväl de odlingstekniska som de ekonomiska betingelserna för oljeväxtodlingen, särskilt om denna skulle bedrivas i väsentligt större skala än

hittills, finner utskottet det emellertid icke lämpligt att, på sätt i motionerna förordats, som miniminivå beträffande den önskvärda omfattningen av ifrågavarande odling uppställas en odling, vilken skulle vara ej oväsentligt högre än den högsta under det senaste kriget uppnådda odlingen. Utskottet ansluter sig på denna punkt till vad departementschefen uttalat.

Mot vad i propositionen anförts rörande de synpunkter, som böra anläggas på import av fodermedel, har utskottet ej funnit anledning till erinran. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla att det, därest produktionen skulle stiga i sådan utsträckning, att densamma tenderar att gå in på den önskade marginalen, är angeläget, att strävandena att här i landet få fram tillräckliga kvantiteter äggviterika fodermedel intensifieras och importen av dylika fodermedel minskas i motsvarande mån. Med hänsyn till att de större jordbruken ha de bästa möjligheterna att genom egen produktion täcka sitt behov av dylika fodermedel är det givetvis önskvärt att dessa jordbruk i första hand skola söka göra sig oberoende av importerade fodermedel av ifrågavarande slag.

De uttalanden i propositionen rörande storleken av den erforderliga marginalen mellan normal produktion och normal konsumtion, vid vilka utskottet uppehållit sig, äro, såsom där framhållits, närmast avsedda att utgöra en riktpunkt för arbetet med jordbrukets rationalisering på så sätt, att man i rationaliseringsarbetet bör söka förebygga, att produktionen skall gå in på sagda marginal. En annan fråga är vilken betydelse denna marginal bör tillmätas i den prisstödjande verksamheten eller, med andra ord, om och i vad mån stöd bör kunna utgå även för den del av produktionen, som eventuellt kan komma att överstiga den angivna gränsen. I likhet med departementschefen anser utskottet sannolikheten tala för att ett dylikt problem ej kommer att bli aktuellt under den tid, som nu närmast kan överblickas. Givetvis kan man emellertid ej helt utesluta möjligheten av att konsumtionsökningen blir svagare eller produktionsökningen starkare än härvid antagits, och att produktionen därigenom kommer att överstiga sagda gräns. Därest ett sådant läge skulle uppstå, bör enligt utskottets uppfattning den vägledande principen i fråga om utformningen av de prisstödjande åtgärderna från statsmakternas sida vara, att man framför allt bör söka att uppnå respektive bevara likställigheten i inkomsthänseende mellan jordbruksbefolkningen och jämförliga befolkningsgrupper. Utskottet vill i detta sammanhang understryka vad departementschefen anfört därom att det synes uteslutet att omfattningen av den jordbruksproduktion, som skall åtnjuta statligt stöd, på kortare sikt skulle bestämmas så, att densamma skulle understiga vad som faktiskt normalt kan beräknas bli producerat, bland annat därför att en dylik ståndpunkt — på grund av de svårigheter det erbjuder för jordbruket att snabbt vidtaga någon mera omfattande produktionsbegränsning — skulle innebära att det förhållandet att produktionen genom jordbrukarnas ansträngningar under kriget kunnat hållas på en relativt hög nivå, i fortsättningen skulle medföra en försämring av dessas ställning, eftersom dessa då skulle bli utan stöd för en del av sin produktion. Stöd bör därför i en sådan

situation som nyss berörts kunna utgå för hela den faktiska produktionen, även om man härvid skulle behöva gå in på den marginal, vilken i och för sig angivits som önskvärd. Sålunda bör exempelvis i en dylik situation, om så skulle vara behövt för att uppehålla den avsedda lönsamheten för jordbruket och därmed också den avsedda likställigheten i inkomsthänseende, stöd temporärt kunna utgå för en större smörproduktion än som förutsatts i det av kommittén angivna medelalternativet. Härvid vill utskottet dock framhålla, att det ej bör ifrågasättas, att stöd skulle utgå för en produktion, överstigande det totala inhemska konsumtionsutrymmet. Därest den faktiska marginalen mellan produktion och konsumtion i ett dylikt läge måste minskas, bör emellertid rationaliseringsarbetet bland annat inriktas på att få till stånd en sådan begränsning av produktionen, att denna åter kommer att ligga under sagda gräns.

Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 26—29.

Departementschefen.

»Att avväga det allmänna prisstödet åt jordbruket så att samtliga jordbruk i en viss storleksgrupp eller i en viss del av landet skola få full lönsamhet är uppenbarligen icke möjligt. En dylik ståndpunkt skulle ju innebära, att stödets storlek skulle bestämmas med hänsyn till behovet vid de jordbruk, som utvisa de sämsta driftsresultaten, och sålunda leda till att de övriga jordbruken skulle få ett stöd som ofta högst avsevärt skulle överstiga vad som erfordrades för att bereda dem den avsedda lönsamheten. Den enda framkomliga vägen är i stället att utgå från en viss genomsnittlig rationaliseringsgrad och sedan avväga stödet så att det för jordbruk av ungefärligen den åsyftade rationaliseringsgraden skall giva full lönsamhet. Med uttrycket full lönsamhet avser jag då, att avkastningen av jordbruket skall förslå till att dels täcka samtliga kostnader för jordbruksdriften, däri inräknat ränta å investerat kapital och erforderliga avskrivningar, dels giva den i jordbruket sysselsatta arbetskraften en ersättning för dess arbete, som i princip skall motsvara arbetsersättningen till jämförliga arbetargrupper.

Som ett skäligt hänsynstagande till de olika intressen, vilka böra beaktas i detta sammanhang, kan det enligt min mening anses, om prisstödet avväges med beaktande av det genomsnittliga behovet vid jordbruk av den typ, som representerar och även i fortsättningen måste väntas komma att representera huvuddelen av de egentliga bondejordbruken, d. v. s. jordbruk av ungefärligen den typ, som för närvarande är uppställd som mål i den statliga egnahemsverksamheten.

Från dessa utgångspunkter kan jag för min del acceptera kommitténs förslag, att avvägningen av det allmänna prisstödet skall ske med hänsyn till behovet vid jordbruk, vilka till storleken motsvara genomsnittet i storleksgruppen 10—20 hektar och vilka fylla rimliga anspråk i fråga om arronderingen och de fasta anläggningarnas beskaffenhet.

Det bör understrykas, att det här endast är fråga om sättet för beräkning av de priser å jordbrukets produkter, som det allmänna bör stödja. Förslaget innebär, att man i detta hänseende bör utgå från de faktiska driftsresultat, som genomsnittligt föreligga vid jordbruk av nyssnämnda storlek och beskaffenhet. En dylik ståndpunkt innefattar givetvis ingalunda, att endast jordbruk av sagda storleksordning skulle kunna påräkna att uppnå full lönsamhet. För den enskilda brukningsdelen är det ju, såsom nyss framhållits, ej endast brukningsdelens storlek utan även en hel rad av andra omständigheter, som påverka driftsresultatet. Ej heller böra de nu angivna arealsiffrorna anses utslagsgivande för de olika brukningsdelarnas möjligheter att bestå på lång sikt, utan det avgörande bör då vara, huruvida avkastningen av brukningsdelen jämte de övriga inkomster, som kunna beräknas stå en genomsnittlig innehavare av brukningsdelen till buds, kunna väntas bli tillräckliga för att brukaren skall kunna uppnå en skälig inkomstnivå. Fastighetens storlek blir sålunda endast en av de faktorer, som komma att inverka på en dylik prövning av brukningsdelens möjligheter att bestå på lång sikt.

I fråga om den rationaliseringsgrad, som bör läggas till grund för avvägningen av prisstödet, har kommittén vidare uttalat, att man i princip för södra och mellersta Sveriges slättbygder bör eftersträva en höjning av anspråken på jordbrukets yttre rationalisering därhän, att man på lång sikt vid prisavvägningen skall utgå från lönsamhetsgraden vid jordbruk i storleksgruppen 20—30 hektar, men att man i övriga delar av landet även på lång sikt bör tänka sig att avväga jordbruksstödet storlek efter behovet för något mindre brukningsdelar. Denna kommitténs uppfattning om den utveckling, som bör eftersträvas i slättbygderna, står i samband med kommitténs uppfattning om önskvärdheten av att de egentliga bondejordbruken, där förutsättningarna därför finnas, mera allmänt skola bli av sådan storlek, att de kunna utgöra s. k. tvåfamiljsjordbruk.

I viss mån delar jag kommitténs uppfattning om fördelarna med tvåfamiljsjordbruken. Särskilt synes det uppenbart, att möjligheterna att bereda arbetskraften ordnad ledighet och semester äro väsentligt större å dessa brukningsdelar än å de mindre jordbruken. Detta gäller dock endast under förutsättning att den för skötseln av dessa beräknade arbetskraften verkligen finns tillgänglig. Man får emellertid ej bortse från att det här föreligger ett betydande osäkerhetsmoment och att brukarna med hänsyn till svårigheterna att lösa arbetskraftsfrågan kunna komma att draga sig för en utvidgning av brukningsdelarna, som skulle medföra att de i en helt annan grad än tidigare bleve beroende av lejd arbetskraft. Även om jag anser det önskvärt, att utvecklingen i slättbygderna åtminstone i viss utsträckning skall gå

i den av kommittén angivna riktningen, kan man därför enligt min uppfattning knappast räkna med att detta skall ske i sådan omfattning eller så snabbt, att man nu kan förutsäga, om eller när en höjning av den storleksgrupp, som skall ligga till grund för avvägningen av det allmänna prisstödet, skall kunna ske i slättbygderna.

Mot den av mig nu förordade principen för avvägningen av det allmänna prisstödet har invänts att man för skogsbygdernas och särskilt då för Norrlands del borde utgå från en lägre storleksgrupp än den nu angivna, eftersom jordbruket där till övervägande del består av mindre bruksdelar. Med anledning härav vill jag erinra om att, enligt vad som framgår av kommitténs utredningar, inkomstläget för jordbrukarna i Norrland under senare år faktiskt varit bättre än för jordbrukarna i övriga delar av landet. Detta förhållande torde visserligen delvis få tillskrivas de goda konjunkturner, som rått inom skogsbruket under ifrågavarande år. Även om hänsyn tagges till att en försämring av inkomstläget givetvis kan inträffa under en period med vikande konjunkturner synes det, såvitt kan bedömas på grundval av föreliggande material, sannolikt att för de norrländska jordbrukarna i fortsättningen de inkomstmöjligheter, som skogsbruket erbjuder, genomsnittligt komma att åtminstone i huvudsak utgöra en motvikt mot den delvis av de topografiska förhållandena därstädes föranledda stora splittringen av inägojorden. Någon anledning att för Norrlands vidkommande tillämpa en annan grund för avvägningen av det allmänna prisstödet än för landet i övrigt synes därför icke föreligga. Jag vill vidare i detta sammanhang nämna, att man enligt min uppfattning i regel icke kan räkna med att i de skogrikare delarna av landet enbart själva jordbruket skall bliva fullt bärkraftigt, utan att bärkraften där i stället normalt skall ernås genom en kombination av jordbruk och skogsbruk. Vid avvägningen av prisstödet bör man då givetvis, såsom kommittén framhållit, beakta även de inkomstkällor, som avkastningen av egen skog och skogskörslor genomsnittligt utgöra.

I vissa yttranden ha uttalats farhågor för att en avvägning av prisstödet i anslutning till den nu angivna riktlinjen skulle leda till att jordbruken i de högre storleksgrupperna genomsnittligt skulle få en betydligt högre lönsamhetsgrad än som vore avsikten med det statliga stödet och följaktligen till att kostnaderna för jordbruksstödet eller med andra ord belastningen för konsumenterna skulle bliva större än nödvändigt. Det har även ifrågasatts, huruvida man ej för att förebygga ett dylikt förhållande borde avväga det allmänna prisstödet åt jordbruksproduktionen efter behovet vid jordbruk av större typ än den av kommittén föreslagna men samtidigt lämna särskilda arealbidrag till alla jordbruk, som vore mindre än den sålunda valda typen. Jag vill med anledning härav framhålla, att det i och för sig ej behöver ingiva några betänkligheter, om de mest rationella jordbruken kunna uppnå en lönsamhetsgrad, som något överstiger det genomsnittliga. Tvärtom bör möjligheten till en viss merinkomst utgöra en värdefull stimulans till fortsatt rationalisering. Däremot kan jag såtillvida instämma i den uppfattning, som kommit till uttryck i nyssnämnda yttranden, att jag självfallet finner det

angeläget, att det allmänna jordbruksstödet ej avväges på ett sådant sätt, att betydande delar av det svenska jordbruket genomsnittligt erhålla ett stöd, som mera avsevärt överstiger det för dem erforderliga gränsskyddet. Risken för att så skall bliva fallet vid en tillämpning av kommitténs förslag synes mig dock ganska ringa. I första hand synes man böra söka förhindra en dylik utveckling genom det sätt, på vilket man avväger prisstödet åt olika grenar av jordbruksproduktionen. Då animalieproduktionen spelar den största rollen för de mindre jordbruken och vegetabilieproduktionen den största rollen för de större jordbruken, bör man redan genom avvägningen av stödet mellan dessa båda produktionsgrenar kunna eliminera i vart fall en betydande del av de differenser i fråga om lönsamheten, som eljest skulle kunna uppstå mellan basjordbruken och jordbruken i därovanför liggande storleksgrupper. För att ej en för animalieproduktion förmånlig prisavvägning skall motverka sitt syfte, kan det vidare befinnas nödvändigt att uttaga en särskild mjölkavgift å mjölkproduktionen från de större jordbruken.

Nu angivna medel kunna antagas bliva tillräckliga för att förhindra, att de större jordbruken till följd av den av mig förordade avvägningen av prisstödet skola erhålla företagarvinster av sådan storleksordning, att de i någon mera märkbar grad komma att påverka de totala kostnaderna för jordbruksstödet.

Någon anledning att vid sidan av det allmänna prisstödet såsom ett permanent led i regleringssystemet lämna ett särskilt stöd åt de jordbruk, vilkas lönsamhet är lägre än basjordbrukets, föreligger enligt min mening icke. Dessa jordbruks värde bör framträda just däri att kombinationen mellan jordbruket och övriga förvärvskällor trots jordbrukets relativt låga lönsamhetsgrad sammanlagt giver brukaren en skälig inkomst. Dock torde man vid sidan av det allmänna prisstödet av sociala skäl böra lämna ett särskilt stöd till de nuvarande innehavarna av dylika brukningsdelar. Detta stöd bör emellertid endast ha till syfte att lindra de svårigheter, som eljest skulle uppstå för innehavarna av dylika jordbruk under den övergångstid, som kan åtgå innan en rationalisering av brukningsdelarna hunnit genomföras.»

Motioner.

I motionerna I: 251 och I: 379 har hemställts, att basjordbruket måtte fastställas att omfatta jordbruken i storleksgruppen 10—15 hektar åker samt att i överensstämmelse härmed typjordbrukskalkyler måtte upprättas för jordbruk av denna storleksordning, varvid borde tillses, att de jordbruk, som utvaldes för räkenskapskontroll, komme att på ett riktigt sätt representera den genomsnittliga rationaliserings- och lönsamhetsgraden inom denna grupp.

I motionerna I: 257 och II: 389 har uttalats att det av tillgängliga räkenskapsresultat syntes framgå, att prissättningen ur jordbrukets synpunkt bleve minst lika tillfredsställande, om typjordbruken utvaldes inom hela storleksgruppen 10—20 hektar som om de toges inom en mindre sektion av denna

grupp. Samtidigt har emellertid anförts, att oklarhet om detta förhållande dock föreläge och att det kanske kunde med visst fog sägas, att det föreliggande siffermaterialet icke vore tillräckligt representativt. Under återopande av att det skulle vara olyckligt, om en betydande del småbrukare, däribland majoriteten av Norrlands jordbrukare, skulle komma att betrakta sig som missgynnade genom valet av typjordbruk, har i motionerna uttalats, att det kunde vara klokast att ej nu binda statsmakterna i denna fråga utan låta den stå öppen för förhandlingar mellan vederbörande centrala regleringsorgan och jordbrukarnas organisationer, sedan noggrannare utredningar gjorts rörande det verkliga läget. I motionerna har vidare anförts att, därest en mjölkavgift ansåges böra upptagas, detta borde ske i form av en allmän mjölkavgift, vilken ej vore differentierad mellan jordbruk av olika storlek, samt att de inflytande medlen borde användas för att stödja mjölkpriset i de områden — framför allt Norrland — där detta kunde anses befogat.

I motionen II: 380 har uttalats anslutning till vad i propositionen föreslagits om avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruksnäringen, detta likväl under förutsättning att lantarbetarkåren med hänsyn till de gynnsamma förhållanden, som en dylik prisavvägning skulle medföra för de större och rationellare bruksdelarnas vidkommande, gåves fria händer att med stöd av sin fackliga organisation tillkämpa sig de löner och arbetsbetingelser i övrigt, som vore möjliga att ernå utan sammankoppling med en viss prisnivå å jordbruksprodukter och utöver en schematisk likställighet med viss annan arbetarlön.

I motionen II: 387 har yrkats, att riksdagen måtte uttala, att för norra Sverige typjordbrukskalkyler skola upprättas, omfattande även jordbruk i storleken 5—10 hektar, och att driftsresultaten vid dessa jordbruk skola beaktas vid bestämmandet av det särskilda differentieringsbidraget till jordbruket i Norrland.

Härutöver må erinras om att, på sätt angives i redogörelsen för de motioner som väckts i frågan om utformningen av ett särskilt stöd åt innehavarna av vissa mindre jordbruk, i flera motioner framförts tanken på en icke tidsbegränsad prisdifferentiering till förmån för vissa grupper av mindre jordbruk.

Utskottet.

Vad angår avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket vill utskottet erinra om att statsmakterna vid olika tillfällen under senare år uttalat, att jordbrukspolitiken bör syfta till att bereda jordbruket, bedrivit efter rationella förhållanden, full lönsamhet. Riktpunkten för den önskade inkomstförbättringen har även uttryckts så, att reallönen för jordbrukets arbetskraft principiellt bör vara likvärdig med reallönen för jämförliga arbetargrupper.

En dylik målsättning innebär naturligen ej, att envar i jordbruket sysselsatt person under alla förhållanden bör kunna påräkna att erhålla en in-

komst motsvarande den genomsnittliga arbetsinkomsten under samma tidsperiod för viss eller vissa andra arbetargrupper. Här liksom inom andra näringsgrenar måste även framgent komma att föreligga vissa skiljaktigheter beträffande arbetsinkomsten i form av lön eller avkastning från egen fastighet, beroende på arbetets beskaffenhet, de naturliga produktionsförutsättningarna, den personliga dugligheten och andra faktorer. Jordbrukspolitiken varken kan eller bör syfta till att utjämna alla dylika skiljaktigheter. Målet för prisstödspolitiken bör i stället vara att inkomstmöjligheterna inom jordbruket genomsnittligt sett skola vara lika goda som inkomstmöjligheterna i jämförliga näringsgrenar.

Om detta mål skall kunna förverkligas måste, såsom även understrukits i propositionen, vid avvägningen av det allmänna prisstödet bland annat tagas hänsyn till den struktur och den rationaliseringsgrad i övrigt, som jordbruket faktiskt nu har, och till de begränsningar i rationaliseringsmöjligheterna, som topografiska och andra förhållanden medföra. Denna ståndpunkt kan dock å andra sidan icke föras så långt, att man genom det allmänna prisstödet bör söka att under alla förhållanden bereda även sådana brukningsdelar, som redan i nuvarande läge framstå som klart irrationella, full lönsamhet. Beträffande dylika brukningsdelar böra strävandena i stället inriktas på att i den mån så är möjligt avhjälpa bristerna å brukningsdelen och därmed även höja jordbrukets lönsamhetsgrad och brukarens inkomst. Till dess så kan ske kan vidare ett särskilt stöd åt brukarna vid sidan av det allmänna prisstödet vara påkallat.

Vid avvägningen av det allmänna prisstödet måste vidare beaktas, att den betydelse, som storleken av inkomsten av det egentliga jordbruksarbetet har för brukarens ekonomiska ställning, varierar avsevärt för olika brukare. Vid en mycket stor del av de nu befintliga mindre jordbruken är brukaren i större eller mindre utsträckning sysselsatt med arbete utanför den egna brukningsdelen. Vid de brukningsdelar, där den huvudsakliga inkomsten hämtas utanför det egna jordbruket, får dettas värde för brukaren väsentligen ses ur andra synpunkter än sådana som sammanhånga med lönsamheten. För stöd-jordbruken och dem närstående jordbruk kan därför ett krav på full lönsamhet av själva jordbruksdriften ej uppställas. Detta gäller i viss mån även sådana brukningsdelar, där brukaren, genom att andra inkomstkällor, främst skog, finnas å fastigheten, har möjlighet att trots en relativt låg lönsamhetsgrad hos själva jordbruket sammanlagt komma upp till en inkomst, som är likvärdig med andra arbetargrupper. När man däremot kommer till sådana brukare, vilka helt eller huvudsakligen äro sysselsatta med jordbruksarbete och få sin försörjning av detta arbete, är det som kravet på en sådan avvägning av stödet, att detta skall ge jordbruksbefolkningen likställighet med jämförliga arbetargrupper, får sin reella betydelse.

Till frågan om de riktlinjer, efter vilka rationaliseringsarbetet inom jordbruket bör bedrivas, återkommer utskottet i följande avsnitt. Redan här vill utskottet emellertid understryka departementschefens uttalande om att man vid arbetet med den yttre rationaliseringen bör utgå från att jordbruket även

framgent i huvudsak kommer att vara ett bondejordbruk och att strävandena i denna del av rationaliseringsverksamheten därför måste inriktas på att få till stånd brukningsdelar av bondejordbrukets storlekstyp. Det är då också naturligt, att tanken riktas på bondejordbruken, när det gäller att avväga det allmänna prisstödet åt jordbruksnäringen.

Bristerna i de system för avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket, som hittills prövats, äro allmänt erkända. Det under 1930-talet tillämpade systemet innebar, att stödets storlek anknöts till den faktiska prisnivå, som genomsnittligt rått å jordbrukets produkter under en viss tidigare period. En dylik metod är emellertid tydligen ej användbar annat än som ett provisorium och kan ej komma i fråga, då man söker att finna en mer definitiv lösning av problemet. Av skäl, som redovisats i jordbrukskommitténs betänkande, kan ej heller det under de senaste åren tillämpade systemet med en totalkalkyl för jordbruket, där man söker åstadkomma en indexmässig balans mellan inkomst- och kostnadsutvecklingen för jordbruket i dess helhet, i längden komma i fråga såsom enda eller huvudsakliga metod för prisavvägningen. Utskottet anser i stället, i likhet med jordbrukskommittén och departementschefen, att man i princip, så snart förutsättningarna härför föreligga, bör utgå från förhållandena vid jordbruk av en viss genomsnittlig rationaliseringsgrad och sedan avväga stödet så att det skall giva full lönsamhet för jordbruk av ungefärligen den åsyftade rationaliseringsgraden. Detta bör i praktiken ske så, att stödets storlek avväges med hänsyn till vad som enligt s. k. typjordbrukskalkyler, upprättade på basis av de faktiska driftsresultaten vid ett representativt antal jordbruk i en viss storleksgrupp, genomsnittligt kan bedömas bli va erforderligt för att bereda dessa jordbruk full lönsamhet.

Departementschefen har framhållit, att det av olika skäl åtminstone ännu en tid torde vara nödvändigt att bibehålla ett system med en totalkalkyl. Till detta uttalande ävensom till vad departementschefen i övrigt anfört rörande användningen av kalkyler av nu nämnda båda typer kan utskottet ansluta sig.

Angeläget är att det material, på vilket typjordbrukskalkylerna skola byggas, är fullt tillförlitligt. Det nuvarande antalet i räkenskapsundersökningar deltagande jordbruk är emellertid alltför lågt för att kunna anses utgöra ett tillfredsställande underlag för dylika kalkyler. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning, att detta antal bör ökas. Utskottet vill likaså understryka angelägenheten av att urvalet av de jordbruk, vilkas driftsresultat skola användas vid upprättandet av typjordbrukskalkylerna, blir sådant, att genomsnittet av dem verkligen ger den önskade utgångspunkten, nämligen jordbruk av för gruppen genomsnittlig storlek och med rimliga arronderings- och anläggningsförhållanden. Utskottet finner ej anledning att nu närmare gå in på frågan, hur eller av vem detta urval skall göras, men vill framhålla, att det synes naturligt, att urvalet skall ske i samråd med lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen.

Under det att i propositionen — i anslutning till vad som förordats i jordbrukskommitténs betänkande — föreslagits, att avvägningen av det allmänna jordbruksstödet skall ske med hänsyn till behovet vid jordbruk, vilka till storleken motsvara genomsnittet i storleksgruppen 10—20 hektar och fylla rimliga anspråk i fråga om arronderingens och de fasta anläggningarnas beskaffenhet, har i motionerna I: 251 och II: 379 uttalats att man vad storleken angår i stället bör välja storleksgruppen 10—15 hektar. Vidare har i motionerna I: 257 och II: 389 anförts att det visserligen av nu tillgängliga räkenskapsresultat syntes framgå, att prissättningen ur jordbrukets synpunkt skulle bli minst lika tillfredsställande, om man valde hela storleksgruppen 10—20 hektar, som om man utginge från en mindre sektion inom denna grupp. Samtidigt har emellertid i sagda motioner uttalats, att oklarhet om detta förhållande dock föreläge och att det måhända med visst fog kunde anföras, att det föreliggande siffermaterialet icke vore tillräckligt representativt. Under hänvisning bland annat härtill har i sistnämnda båda motioner intagits den ståndpunkten att det kunde vara klokast att icke nu binda statsmakterna i denna fråga utan låta den stå öppen för förhandlingar mellan det statliga centrala organet för den prisreglerande verksamheten och jordbrukarnas organisationer, sedan noggrannare utredningar gjorts rörande det verkliga läget. Slutligen har i motionen II: 387 yrkats, att för norra Sverige särskilda kalkyler skola upprättas, omfattande jordbruk i storleken 5—10 hektar, och att de därvid erhållna resultaten skola beaktas vid bestämmande av de särskilda differentieringsbidrag, som enligt vad i motionen uttalats böra utgå till jordbruket i Norrland.

Inom bondejordbruken rymmas jordbruk av skiftande storlek, från sådana som närma sig egentliga storbruk till sådana, där arbetet helt eller huvudsakligen utföres av brukaren själv eventuellt med hjälp av familjemedlemmar.

Av de tillgängliga driftsresultaten från räkenskapskontrollerade jordbruk framgår, att lönsamheten vid jordbruken i storleksgruppen 20—30 hektar och följande storleksgrupper under senare år genomsnittligt sett varit ej oväsentligt bättre än vid jordbruken i gruppen 10—20 hektar. Eftersom endast en mindre del av de egentliga bondejordbruken ligga inom förstnämnda grupper, bör det dock enligt utskottets mening ej ifrågasättas, att det allmänna prisstödet skulle avvägas efter behovet inom en högre storleksgrupp än 10—20 hektar. Utskottet anser det för övrigt i viss mån tveivelaktigt, i vad mån det företräde som jordbruken i gruppen 20—30 hektar hittills utvisat gentemot gruppen 10—20 hektar, kan väntas bli bestående i fortsättningen. I vart fall en del av den nu föreliggande skillnaden i lönsamheten torde nämligen kunna hänföras till faktorer, som ej komma att göra sig gällande under normala förhållanden, speciellt den till vegetabilieproduktionens förmån gjorda avvägningen av prisstödet mellan olika produktionsgrenar, som tillämpats under krigsåren. Ej heller synes det böra ifrågasättas, att det allmänna prisstödet genomsnittligt skall avvägas efter förhållandena vid mindre jordbruk än 10 hektar. Inom gruppen 10—20 hektar rymmes

däremot huvuddelen av de egentliga bondejordbruket, vilkas brukare helt eller till allra största delen erhålla sin försörjning genom arbete i det egna jordbruket. Utskottet finner under sådana förhållanden en avvägning av det allmänna prisstödet med hänsyn till förhållandena inom storleksgruppen 10—20 hektar innebära ett skäligt hänsynstagande till de faktiska förhållandena inom jordbruket och till önskemålet om att jordbruksbefolkningen skall uppnå likställighet i inkomsthänseende med andra befolkningsgrupper. Huruvida man i så fall bör basera avvägningen på förhållandena inom gruppen i dess helhet eller vid brukningsdelar i storleksordningen 10—15 hektar, synes vara en fråga av tämligen ringa praktisk betydelse. Eftersom avvägningen i förra fallet bör baseras på driftsresultaten vid jordbruk, vilka till storleken motsvara genomsnittet i hela gruppen 10—20 hektar, och större delen av jordbruket i denna grupp har en areal understigande 15 hektar, blir nämligen den siffermässiga skillnaden mellan genomsnittsarealen i det förra och det senare fallet så pass obetydlig, att det redan därav kan slutas, att skillnaden mellan de båda metoderna i fråga om prisstödet storlek måste bli oväsentlig. Detta bestyrkes även av de räkenskapsresultat, som nu föreligga, låt vara att dessas värde i och för sig på grund av materialets relativt ringa omfattning ej får överskattas. Att avvägningen skall baseras på förhållandena i hela gruppen 10—20 hektar synes emellertid vara att föredraga särskilt med hänsyn till att man då får en förhållandevis bred bas för undersökningsmaterialet. Utskottet ansluter sig därför i princip till departementschefens ståndpunkt beträffande ifrågavarande spörsmål.

I propositionen har i detta sammanhang även berörts frågan om de företräden, som s. k. tvåfamiljsjordbruk ur vissa synpunkter kunna anses äga framför de mindre jordbruket.

I likhet med departementschefen finner utskottet, att dylika jordbruk ur flera synpunkter få anses äga vissa företräden framför s. k. familjejordbruk. Samtidigt vill utskottet emellertid understryka, att dessa fördelar föreligga endast om tillräcklig arbetskraft finnes att tillgå. Är så ej fallet, kan situationen ofta i stället bli den, att brukaren erhåller en oskäligen arbetsbörda. Utskottet anser därför att statsmakterna i sin rationaliseringsverksamhet ej böra medverka till bildandet av dylika större jordbruk utan att det bör ankomma på brukarna själva att bedöma när förutsättningar därför föreligga och att vidtaga de åtgärder, som erfordras för ändamålet.

Med anledning av vad i motionen II: 380 anförts därom att i propositionen saknas förslag till åtgärder för åstadkommande av en planmässig jordbruksproduktion vill utskottet framhålla, att den i propositionen intagna ståndpunkten i fråga om utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, till vilken jämväl utskottet ansluter sig, innebär, att det i huvudsak skall ankomma på jordbruket självt att med det stöd, som ett gränsskydd innebär, ordna avsättningen av produktionen. Det kommer då uppenbarligen att ligga i jordbrukets och dess ekonomiska organisationers intresse att söka komma fram till en ändamålsenlig fördelning av produktio-

nen på olika produktionsgrenar, och det torde kunna förutsättas, att de sistnämnda komma att ha uppmärksamheten fästad på hithörande spörsmål. Även statsmakterna måste vid sin avvägning av prisstödet åt olika produktionsgrenar beakta, i vad mån en utvidgning eller en minskning av en viss produktionsgren framstår som önskvärd med hänsyn till de föreliggande av-sättningsmöjligheterna m. m. Slutligen måste den i propositionen förordade regionalplaneringen väntas komma att främja strävandena att få till stånd en ändamålsenlig planläggning av produktionen. Att i vidare mån än nu sagts vidtaga statliga åtgärder för att få till stånd en planmässig jordbruksproduktion finner utskottet icke påkallat.

En av de viktigaste uppgifterna i samband med avvägningen av det allmänna prisstödet är att tillse, att avvägningen verkligen leder till avsedd lönsamhet i olika delar av landet. Vidare måste även beaktas, att den omständigheten, att stödet avväges med hänsyn till behovet vid jordbruk av bondejordbrukets typ, ej bör få leda till att sådana grupper av jordbruk, som genomsnittligt kunna ha lägre produktionskostnader, erhålla ett stöd, som mera avsevärt överstiger vad de i och för sig behöva för att uppnå full lönsamhet. I likhet med departementschefen anser utskottet, att lösningen av dessa båda problem i första hand bör sökas i en justering av den inbördes avvägningen av stödet åt animalieproduktionen och stödet åt vegetabilieproduktionen till förmån för den förra produktionsgrenen. Utskottet vill emellertid betona att detta medel, i vart fall på längre sikt, givetvis kan användas endast i begränsad utsträckning.

Rörande de skillnader i lönsamhet, som eventuellt kunna uppstå mellan olika grupper av jordbruk, har departementschefen uttalat, att det i och för sig ej behövde ingiva några betänkligheter, om de mest rationella jordbruken kunde uppnå en lönsamhetsgrad, som något överstege det genomsnittliga, utan att tvärtom möjligheten till en dylik merinkomst borde utgöra en värdefull stimulans till fortsatt rationalisering. Samtidigt har emellertid betonats angelägenheten av att det allmänna jordbruksstödet icke avväges på ett sådant sätt, att betydande delar av det svenska jordbruket genomsnittligt erhålla ett stöd, som mera avsevärt överstiger det för dem erforderliga gränsskyddet. Vad sålunda anförts vill utskottet för sin del understryka.

I propositionen har uttalats, att det, för att ej en för animalieproduktionen gynnsam prisavvägning skall motverka sitt syfte, kan befinnas nödvändigt att uttaga en särskild mjölkavgift å mjölkproduktionen vid de större brukningsdelarna. I motionerna I: 257 och II: 389 har däremot anförts att, därest en mjölkavgift skulle uttagas, denna borde få karaktären av en allmän mjölkavgift och ej begränsas till vissa storleksgrupper.

Rörande det nu berörda spörsmålet vill utskottet först framhålla, att det skäl, som motiverar att ett uttagande av en särskild mjölkavgift å produktionen vid de större jordbruken kan övervägas, är att justeringen av prisstödet till animalieproduktionens fördel skulle, därest produktionen å de större brukningsdelarna till någon större del utgjordes av animaliska produkter, faktiskt kunna medföra, att dessa jordbruk alltså komme i åt-

njutande av ett ej oväsentligt högre stöd än som i och för sig vore behöfligt för att bereda dem full lönsamhet, och att sålunda den eventuellt befintliga skillnaden i lönsamhet mellan dessa jordbruk och basjordbruken alltjämt skulle komma att bestå. Även om man varken kan eller bör försöka hindra att lönsamheten å enskilda brukningsdelar skall kunna överstiga den nivå, vartill det allmänna prisstödet syftar, kan enligt utskottets uppfattning en sådan utveckling som nu nämnts — innebärande att jordbruk med lägre produktionskostnader än genomsnittet tillgodogöra sig en justering av stödet, vilken företagits i avsikt att förebygga, att dessa jordbruk skola erhålla ett högre stöd än som är påkallat med hänsyn till deras driftsförhållanden — icke anses lämplig. Utskottet anser det även fullt befogat att, om en dylik situation skulle uppstå, sådana regleringsåtgärder vidtagas, som äro ägnade att åstadkomma rättelse härutinnan. Härvid synes i första hand en mjölkavgift böra komma i fråga. Huruvida avgiftsskyldigheten i så fall bör begränsas till vissa grupper av jordbruk — varvid av praktiska skäl mejerileveransernas storlek torde böra vara avgörande — eller en allmän mjölkavgift bör uttagas, synes närmast vara en teknisk fråga. Skulle den senare vägen väljas, bör det nämligen uppenbarligen vid dispositionen av de genom avgiften influtna medlen tillses dels att medel skola tillfalla basjordbruken och de mindre jordbruken i sådan utsträckning, att basjordbrukets lönsamhet ej rubbas, dels att medel ej böra utgå till större jordbruk, om dessa genomsnittligt ändock uppnå full lönsamhet.

I detta sammanhang vill utskottet påpeka, att det, även om prisrelationerna mellan animalier och vegetabilier skulle justeras till animaliernas fördel, ingalunda är säkert att förhållandena komma att utveckla sig så att uttagandet av en särskild mjölkavgift å de större jordbrukens produktion framstår som påkallat ur här ovan anförda synpunkter. Animalieproduktionen och särskilt mjölkproduktionen å de större brukningsdelarna har redan nu att kämpa med stora svårigheter till följd av bristen på arbetskraft. Det bör enligt utskottets mening ej ifrågasättas, att man genom avgiftsbeläggning skulle belasta mjölkproduktionen å dessa jordbruk i sådan utsträckning, att förutsättningarna för ett uppehållande av denna produktion skulle äventyras. Vid bedömandet av huruvida en dylik avgift är motiverad torde för övrigt böra beaktas ej blott utbytet av mjölkproduktionen i och för sig utan resultatet av jordbruksdriften som helhet betraktad, och en avgiftsbeläggning böra ifrågakomma endast om dessa jordbruk kunna uppvisa företagarvinster, vilka äro högre än vad som kan anses skäligt med hänsyn till sättet för avvägningen av det allmänna prisstödet.

Vad i nästföregående båda stycken sagts förutsätter, att avvägningen av det allmänna prisstödet ej för basjordbruken i någon del av landet leder till en högre lönsamhetsgrad än den, som statsmakterna i och för sig avse att stödja. Med hänsyn till de relativt betydande skillnader i fråga om naturliga produktionsförutsättningar och därmed också i fråga om produktionskostnader, som föreligga mellan jordbruken i olika delar av landet, är det emellertid ej uteslutet att det, för att basjordbruken i de mindre gynnsamt

lottade jordbruksområdena skola beredas avsedd lönsamhet. kan befinnas erforderligt att i fråga om viss eller vissa produktionsgrenar avväga det allmänna prisstödet så, att det blir högre än som i andra delar av landet behövs för att basjordbruken därstädes skola uppnå full lönsamhet. Speciellt kan detta tänkas bli fallet i fråga om prisstödet åt mjölkproduktionen. I en dylik situation kan det tydligen vara påkallat att söka utjämna denna icke avsedda effekt genom uttagande av en geografiskt differentierad mjölkavgift. Ett system med uttagande av dylika avgifter kan givetvis även tänkas kombinerat med ett system med utbetalande av differentieringsbidrag å mjölk i andra delar av landet.

Utskottet vill till slut beträffande samtliga de nu berörda problemen framhålla, att de principer, efter vilka dessa böra lösas, böra vara dels att prisstödet verkligen skall ge avsedd lönsamhet åt basjordbruken i olika delar av landet, dels att särskilda regleringsåtgärder äro befogade, i den mån denna avvägning för jordbruken i vissa delar av landet eller för vissa grupper av jordbruk genomsnittligt skulle leda till en lönsamhetsgrad, mera avsevärt överstigande den som statsmakterna avse att stödja. Till frågan hur en lösning enligt dessa principer tekniskt sett bör utformas, synes det icke nödvändigt att nu taga ställning.

Med anledning av vad i motionen II: 387 anförts rörande avvägningen av prisstödet åt jordbruket i Norrland vill utskottet framhålla, att utskottet i likhet med departementschefen anser, att vid utformningen av de prisreglerande åtgärderna hänsyn måste tagas till de särskilda förhållanden, under vilka det norrländska jordbruket har att arbeta, och tillses, att förutsättningar skapas för ett uppehållande av detta jordbruk. Härvid måste beaktas, att man i stora delar av Norrland varken kan eller bör åsyfta en sådan förvandling av de nuvarande brukningsdelarna, att det mera allmänt skulle bildas brukningsdelar av den storlek, som motsvarar genomsnittet för basjordbruk. Hänsyn måste även tagas till de förhållandevis ogynnsamma klimatiska och topografiska betingelser, under vilka stora delar av det norrländska jordbruket har att arbeta. Samtidigt måste emellertid jämväl uppmärksammas, att dessa negativa faktorer i stor utsträckning motverkas av positiva sådana. Till de senare höra i främsta rummet de förtjänstmöjligheter, som innehavet av egen skog och möjligheterna till skogsarbete eller annat arbete utanför den egna brukningsdelen erbjuda. I själva verket har i Norrland kombinationen mellan jordbruket samt skogen och andra förvärvskällor väsentligt större betydelse än vad som genomsnittligt är fallet. Det är där i regel ej, såsom fallet är i de egentliga jordbruksbygderna, enbart eller huvudsakligen den siffermässiga lönsamheten hos själva jordbruket, som är avgörande för brukarnas möjligheter att uppnå en tillfredsställande inkomstnivå. Huvudsynpunkten vid avvägningen av prisstödet åt jordbruket i Norrland synes därför böra vara den, att prisstödet bör tillmätas så, att jordbrukarna i Norrland genomsnittligt skola ha möjlighet att genom jordbruket och andra till buds stående inkomstkällor sammanlagt komma upp till en skälig inkomstnivå.

Utskottet finner det ur denna synpunkt till en början riktigt att, såsom i propositionen förordats, vid avvägningen av det allmänna prisstödet för Norrlands vidkommande hänsyn skall tagas till de inkomstkällor, som den egna skogen och skogskörslor utgöra. Vad angår frågan om lämpligheten av att jämväl för Norrlands del grunda denna avvägning på kalkyler, avseende förhållandena vid jordbruk i storleksgruppen 10—20 hektar, må erinras om att, såsom även framhållits i propositionen, inkomstläget för de norrländska jordbrukarna i allmänhet under de senare åren icke varit sämre än inkomstläget för jordbrukarna i övriga delar av landet. Det handikap, som den genomsnittligt låga arealen av inägojord samt övriga produktionsförtyrlande faktorer utgjort, har sålunda uppvägts därav, att jordbrukarna i Norrland i större utsträckning än vad fallet är i de egentliga jordbruksbygderna haft inkomst av egen skog och av arbete utanför den egna brukningsdelen. Utskottet finner under sådana förhållanden tillräckliga skäl ej föreligga för att man nu skulle överväga att grunda avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket i Norrland på driftsresultaten vid jordbruk i en lägre storleksgrupp än den för riket i övrigt förordade. Utskottet vill emellertid samtidigt framhålla, att man givetvis bör följa inkomstutvecklingen för jordbruksbefolkningen i dess helhet i Norrland och tillse, att möjligheterna för denna att uppnå och bevara den önskade likställigheten med andra befolkningsgrupper ej skola bli sämre än för jordbrukarna i övriga delar av riket.

Prisstödet åt jordbruket bör enligt utskottets mening i princip utgöras av ett gränsskydd, avvägt enligt de grunder, som nyss förordats. Något stöd härutöver bör sålunda i princip ej utgå till vissa grupper av jordbruk. I stället bör eftersträvas, att brukningsdelarnas storlek och beskaffenhet, brukningsmetoderna samt brukarnas sysselsättningsförhållanden i övrigt skola anpassas till de rådande ekonomiska betingelserna för jordbruksnäringen. Till frågan, vilka åtgärder, som böra vidtagas för detta ändamål, och hur en sådan anpassning bör ske, återkommer utskottet på tal om den statliga verksamheten för yttre rationalisering. Eftersom en dylik anpassningsprocedur under alla förhållanden måste beräknas taga en avsevärd tid, synes det emellertid skäligt att under en övergångstid ett visst stöd vid sidan av det allmänna prisstödet skall utgå till sådana brukningsdelar, där anpassningen ännu ej hunnit genomföras.

Om särskilda typjordbrukskalkyler ej upprättas för jordbruk i lägre storleksgrupper än gruppen 10—20 hektar, innebär detta icke, att man skulle helt sakna möjlighet att bedöma lönsamheten vid dylika jordbruk. Såsom framhållits i jordbrukskommitténs betänkande torde det böra förutsättas, att den jordbruksekonomiska undersökningen kommer att fortsättas även beträffande andra storleksgrupper än dem, som omfattas av typjordbrukskalkylerna. Man kommer sålunda ändock att kunna utläsa lönsamheten inom de lägre storleksgrupperna både absolut och i förhållande till gruppen 10—20 hektar samt de ovanför densamma liggande grupperna. Vad som under

sådana förhållanden är av särskild betydelse är ej att de speciella beräkningar, som upprättandet av typjordbrukskalkyler innebär, komma till stånd för flera storleksgrupper än dem, som angivits i propositionen, utan att man även beträffande de grupper, som ej omfattas av typjordbrukskalkylerna, har ett underlag i form av i räkenskapsundersökningen deltagande brukningsdelar, vilket är tillräckligt omfattande och representativt för vederbörande grupp. Så är emellertid för närvarande knappast fallet. Detta underlag bör därför utvidgas. Med anledning av vad i motionen II: 387 anförts angående upprättande för Norrland av särskilda typjordbrukskalkyler för storleksgruppen 5—10 hektar vill utskottet i detta sammanhang framhålla, att enligt utskottets mening — med hänsyn till att det övervägande flertalet norrländska jordbruk har och även i fortsättningen torde komma att ha lägre åkerareal än 10 hektar — en sådan utvidgning är särskilt angelägen för Norrlands del. Huruvida det material, som därigenom erhålles för bedömande av det faktiska inkomstläget för brukarna av dessa grupper av jordbruk, bör anses tillräckligt eller på grundval av detsamma särskilda typjordbrukskalkyler skola upprättas även för någon grupp under 10 hektar, torde vara en fråga, som i första hand bör prövas av vederbörande centrala regleringsorgan.

Den yttre rationaliseringen.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 24—26, 29—49 och 76—81.

Departementschefen vid remissen till lagrådet.

Departementschefen har vid remissen till lagrådet beträffande förevarande avsnitt inledningsvis bland annat erinrat om att rationaliseringsåtgärderna av kommittén uppdelats i tre grupper, nämligen åtgärder för yttre rationalisering, åtgärder för inre rationalisering och åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena, därvid till yttre rationalisering hänförts sådana åtgärder, som gå ut på att få till stånd en utvidgning av en brukningsdels areal eller en förbättring av arronderingen eller ägosammansättningen, till inre rationalisering sådana åtgärder av mera permanent art i fråga om jord eller byggnader, som ha till ändamål att förbättra produktions- och driftsförhållandena å en till storlek och gränser given brukningsdel, samt till åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena sådana åtgärder för förbättring av driftsresultaten å en given brukningsdel, som ej på mera permanent sätt beröra brukningsdelens jord eller byggnader.

Rörande gränsdragningen mellan de olika grupperna har departementschefen uttalat, att han i stort sett ej hade något att erinra mot det sätt, på vilket kommittén verkställt denna, dock att enligt departementschefens mening siloanläggning och betesförbättring borde hänföras till inre rationalisering

och ej, såsom kommittén föreslagit, till rationalisering av driftsförhållandena.

Departementschefen har härefter anført bland annat följande:

»Då jag skall angiva min ståndpunkt till kommitténs förslag rörande riktlinjerna och medlen för den yttre rationaliseringen, torde jag först få beröra en fråga, som i olika avseenden är av stor betydelse för utformningen av åtgärderna på detta område, nämligen frågan i vad mån särskilda åtgärder böra vidtagas för att hindra, att produktionen skall stiga över en viss gräns.

Rörande behovet av dylika åtgärder har kommittén hänvisat till de utredningar angående produktions- och konsumtionsutvecklingen, som kommittén låtit verkställa och enligt vilka man under vissa i och för sig såsom rimliga betecknade antaganden om takten i sagda utveckling med mera samt under antagande jämväl, att produktionen ej skulle hämmas av brist på arbetskraft, kunde räkna med att produktionen redan i mitten av 1960-talet skulle överstiga de kvantiteter, som avses i det av kommittén förordade medelalternativet.

Såsom kommittén själv framhållit och ytterligare understrukits i flera yttranden, äro dylika prognoser behäftade med en betydande grad av osäkerhet. Att fördenskull helt bortse från dem torde det emellertid icke finnas skäl till. Jag har förut nämnt, att det såväl ur jordbruksbefolkningens som ur det allmännas synpunkt bör anses angeläget, att jordbruksproduktionen ej skall bliva större än att den väl skall rymmas inom den ram, som den inhemska konsumtionen erbjuder, samt att den sålunda önskvärda marginalen ej torde böra vara mindre än den, vilken borde finnas enligt kommitténs ståndpunkt. Med hänsyn härtill framstår det såsom viktigt att en tendens hos produktionen att gå in på sagda marginal motverkas. De resultat, som erhållits vid nyssnämnda utredningar angående produktions- och konsumtionsutvecklingen, torde giva vid handen, att någon egentlig utvidgning av jordbrukets nuvarande sammanlagda åkerareal ej bör eftersträvas. Där en utvidgning av en brukningsdels åkerareal är behöfvlig för att brukaren skall kunna erhålla en tillfredsställande bärgning, bör man i allmänhet söka genomföra denna utvidgning genom att taga i anspråk redan uppodlad jord. Särskilt i Norrland torde emellertid ännu föreligga ett visst behov av nyodling för att förstärka befintliga brukningsdelar, och där torde även i viss utsträckning statligt stöd till bildande av helt nya brukningsdelar kunna anses påkallat. Mot bakgrunden av den visserligen ej omedelbart överhängande risk för överproduktion, som föreligger enligt de förut nämnda utredningarna, synes det dock angeläget, att man ej stödjer en nyodling i större skala, vilken inom en ej alltför avlägsen framtid kan leda till att motsvarande arealer åkerjord måste nedläggas på annat håll.

Då jag härefter övergår till frågan om den statliga verksamheten för yttre rationalisering vill jag först påpeka, att kommittén i huvudsak uppehållit sig vid den yttre rationalisering, vilken består i en sammanläggning av bruk-

ningsdelar eller i utvidgning av en brukningsdels åkerareal genom anskaffande av tillskottsjord från en annan fastighet. I vissa yttranden har pekats på den betydelse arronderingsfrågan har i detta sammanhang samt anförts, att åtgärder för förbättring av brukningsdelarnas arrondering ofta i det praktiska rationaliseringsarbetet komma att utgöra en minst lika viktig del av den yttre rationaliseringsverksamheten. Jag vill med anledning härav framhålla, att arronderingsfrågan givetvis vid den sammanläggnings- och utvidgningsverksamhet, som nyss berörts, måste ägnas den största uppmärksamhet och att man härvid måste sträva efter att få till stånd även ur arronderingssynpunkt tillfredsställande lösningar. Sagda verksamhet bör vidare enligt min mening bedrivas jämväl i det primära syftet att få till stånd en förbättring av arronderingen, och de medel för den yttre rationaliseringen, som jag i det följande kommer att förorda, böra användas även för att genomföra sådana jordförvärv, som visserligen ej skulle medföra någon nämnvärd utökning av arealen men däremot en bättre arrondering. Vid sidan av de arronderingsproblem, som kunna komma att lösas genom dylika åtgärder, kommer det säkerligen att finnas ett stort antal arronderingsfrågor, vilka böra lösas genom omskiften, ägoutbyten och liknande åtgärder inom fastighetsbildningslagstiftningens ram. För att lösningen av dessa frågor skall underlättas torde åtskilliga ändringar böra vidtagas i denna lagstiftning. Detta spörsmål är emellertid för närvarande under utredning hos fastighetsbildningssakkunniga och torde därför lämpligen ej böra upptagas till behandling i detta sammanhang.

Att sålunda lösningen av vissa arronderingsfrågor tills vidare torde få anstå utgör dock ej någon anledning att jämväl låta arbetet med den yttre rationaliseringen i övrigt vila. Det synes mig innebära en betydande överdrift, då i lantbruksstyrelsens yttrande göres gällande, att de problem, som dölja sig bakom behovet av ändrad fastighetslagstiftning, enklare sammanläggningsinstitut och enklare lantmåteriförrättningar med mera, böra lösas före vidtagandet av de långtgående rationaliseringsåtgärder, som kommittén föreslagit. Utan att därmed i någon mån vilja förringa betydelsen av de av lantbruksstyrelsen berörda problemen vill jag såsom min uppfattning framhålla, att en yttre rationaliseringsverksamhet av det slag, som behandlats i kommitténs betänkande och som avser en förstärkning av brukningsdelar såväl genom utvidgning av deras åkerareal som genom förbättring av deras arrondering, både kan och bör snarast igångsättas. Enligt vad jag inhämtat har chefen för justitiedepartementet för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att för årets riksdag framlägga förslag till ändringar i lagen om sammanläggning av fastigheter å landet, vilka ändringar innebära avsevärda förenklingar av nu gällande sammanläggningsregler. Jag vill vidare framhålla, att jag, då jag i det följande i fråga om den yttre rationaliseringen talar om åtgärder för utvidgning eller förstärkning av vissa jordbruk, därunder även innefattar åtgärder, vilka i första hand syfta till en förbättring av brukningsdelarnas arrondering.

Kommittén har var för sig behandlat frågorna om den yttre rationaliseringen av själva jordbruket och om behandlingen av skogen i samband med sagda rationaliseringsverksamhet, visserligen med understrykande av att de båda frågorna i praktiken i skogsbygderna ofta utgöra delar av ett och samma problem. Enligt min mening vinner emellertid framställningen av den förvandling av bruksdelarnas struktur, som man eftersträvar, och de medel, som härvid böra användas, i överskådlighet, om man ser frågorna om förstärkning av bruksdelar med jordbruksjord och med skog i ett sammanhang. Vad jag i det följande anför om yttre rationalisering av jordbruket avser därför ej blott bildande av bruksdelar, som med hänsyn till åkerarealens storlek och arrondering erbjuda större förutsättningar för en lönsam jordbruksdrift än vad nu ofta är fallet, utan även förstärkning av jordbruk med skog.

Såsom jag tidigare framhållit, är jag av den uppfattningen, att ej blott den inre rationaliseringen och rationaliseringen av driftsförhållandena utan även den yttre rationaliseringen i största möjliga utsträckning böra föras fram av jordbrukarna själva. Lika önskvärt som det ur samhällets synpunkt är att den yttre rationaliseringen skall fortskrida snabbt och effektivt, lika påkallat är det nämligen, att man så långt möjligt söker genomföra detta arbete i samförstånd med och med hjälp av jordbruksbefolkningen. För att man skall kunna nå de eftersträfvade målen måste det allmänna emellertid biträda med upplysningsverksamhet och ekonomiskt stöd ävensom, i den mån så är erforderligt, genom lagstiftning undanröja hindren för de av jordbrukarna planerade åtgärderna. En konsekvens av denna min inställning till rationaliseringsproblemet torde dock bli, att de jordbrukare, som underlåta att begagna sig av förefintliga rationaliseringsmöjligheter, på lång sikt ej böra kunna påräkna något särskilt stöd från det allmännas sida på grund av att deras jordbruk icke är av tillfredsställande beskaffenhet.

I likhet med kommittén anser även jag, att man vid rationaliseringsarbetet i vissa fall bör kunna använda sig av expropriationsinstitutet för att genomföra en önskad yttre rationalisering. Till frågan om de fall, där expropriation sålunda bör kunna ske, återkommer jag i det följande.

Jag har för avsikt att framdeles i annat sammanhang föreslå genomförandet av en lagstiftning för att reglera de förhållanden, under vilka jordbruk skall kunna i föreningsform ägas och drivas gemensamt av flera brukare. Även möjligheterna att anordna dylika gemensamhetsjordbruk böra enligt min mening prövas, då man överväger, vilka åtgärder som böra vidtagas för en rationalisering av vårt lands jordbruk. Bortsett från en dylik lagstiftning måste man emellertid även i fortsättningen räkna med att det svenska jordbruket åtminstone i huvudsak kommer att liksom hittills drivas i form av från varandra fristående bruksdelar med självständig drift. Jag vill dock härvid ånyo betona vikten av att alla möjligheter att genom

samverkan mellan jordbrukare åstadkomma en lösning av jordbrukens driftsproblem skola tillvaratagas.

Vad angår omfattningen av den statliga verksamheten för yttre rationalisering torde böra framhållas att man, därest det allmänna prisstödet åt jordbruket avväges enligt de grunder, som i det föregående ha förordats, måste räkna med att det vid ett betydande antal brukningsdelar, även om möjligheterna till inre rationalisering och till rationalisering av driftsförhållandena tillvaratagas i full utsträckning, icke kommer att bli möjligt att göra jordbruket fullt lönsamt eller att bereda brukaren full och effektiv sysselsättning å den egna brukningsdelen. Å många av dessa brukningsdelar kommer väl jordbrukets bristande lönsamhet att kompenseras av andra inkomstkällor antingen å brukningsdelen eller utanför denna. Av inkomstkällorna å den egna brukningsdelen är det givetvis, fränsett jordbruket, skogen, som i praktiken har den största betydelsen. Härjämte måste man emellertid räkna med att det finnes många brukningsdelar, där brukaren ej har möjlighet att genom andra inkomstkällor få ersättning för jordbrukets bristande lönsamhet. Enligt kommitténs ståndpunkt är det på dessa jordbruk, av kommittén kallade övergångsjordbruk, som den statliga verksamheten för yttre rationalisering i första hand bör inriktas.

I stort sett delar jag denna kommitténs uppfattning. Jag anser sålunda, att från de statliga rationaliseringsorganens sida åtgärder ej böra vidtagas i det primära syftet att främja en utvidgning av fullständiga brukningsdelar, även om utvidgningen rent driftsekonomiskt skulle innebära en förbättring, och att sagda organ ej heller böra ha skyldighet att taga initiativ till en utvidgning av ofullständiga brukningsdelar i de fall, då brukaren ändock kan antagas ha möjlighet att på lång sikt erhålla en tillfredsställande bärgning.

Vad som bör anses som en angelägen uppgift för det allmänna är däremot att få till stånd en yttre rationalisering av sådana brukningsdelar, där brukaren eljest vid den avvägning av det allmänna prisstödet åt jordbruket, som statsmakterna bestämt sig för, ej kan påräkna att på lång sikt erhålla en tillfredsställande inkomst. En begränsning av den statliga verksamheten på detta område till att åtminstone huvudsakligen avse fastigheter av det slag, som nu nämnts, synes även motiverad därav att redan en på dylikt sätt inskränkt rationaliseringsverksamhet kommer att bli mycket arbetskrävande och taga en avsevärd tid i anspråk.

En bedömning av försörjningsmöjligheterna för en brukare av en jordbruksfastighet erbjuder uppenbarligen betydande svårigheter. När det gäller sådana brukningsdelar, där försörjningen regelmässigt helt eller i det allra närmaste erhålles genom brukningsdelens egen avkastning, rör man sig väl på någorlunda säker grund. Ehuru även här alltid finnas de osäkerhetsmoment, som sammanhånga med brukarens personliga förutsättningar, kan man dock genom en jämförelse med den avkastning, som genomsnittligt erhålles å brukningsdelar av ungefärligen samma storlek och med ungefärligen samma produktionsförutsättningar, få en ganska klar uppfattning av de för-

sörjningsmöjligheter, som brukningsdelen kan erbjuda en genomsnittlig brukare. Avsevärt svårare blir däremot bedömningen, då man kommer till sådana brukningsdelar, där en relativt stor del av den sammanlagda inkomsten hämtas eller bör hämtas från inkomstkällor utanför den egna brukningsdelen. Man kan visserligen även här göra prognoser rörande de arbetstillfällen, som varaktigt kunna väntas komma att stå till buds i orten, och med ledning därav söka bedöma utsikterna för brukaren att på lång sikt erhålla en tillfredsställande inkomst. Det är dock klart, att dylika inkomstmöjligheter alltid måste bli osäkrare än vad fallet är, då inkomsten kan hämtas från den egna brukningsdelen. Vad man med säkerhet kan bedöma är i stort sett endast, hurudana inkomstmöjligheterna äro för brukaren i själva bedömningsögonblicket. Med ledning härav ävensom av sådana prognoser, som nyss nämnts, kan man vidare uppställa vissa antaganden rörande utvecklingen i framtiden, men dessa antaganden måste alltid bli mer eller mindre ovissa.

Jag finner det med hänsyn till nu anförda förhållanden icke möjligt att, såvitt angår den statliga verksamheten för yttre rationalisering, bland de icke bärkraftiga jordbruken uppdraga någon absolut fast skiljelinje mellan å ena sidan sådana brukningsdelar, där brukaren på lång sikt icke kan väntas uppnå en tillfredsställande inkomst — övergångsjordbruk — och å andra sidan sådana brukningsdelar, som med hänsyn till de sammanlagda försörjningsmöjligheterna för brukaren kunna anses ha förutsättningar att bestå på lång sikt — bestående småbruk. Även om sagda verksamhet i huvudsak torde böra inriktas på de brukningsdelar, som vid en bedömning av försörjningsmöjligheterna anses böra hänföras till övergångsjordbruk, böra rationaliseringsorganen alltså i viss utsträckning medverka till en yttre rationalisering även av andra icke bärkraftiga brukningsdelar.

I vissa fall kan det redan för genomförandet av yttre rationalisering av visst eller vissa övergångsjordbruk vara nödvändigt att rationaliseringsarbetet kommer att beröra även en eller flera närliggande brukningsdelar, vilka äro att anse såsom bestående småbruk. I dylika fall böra rationaliseringsorganen tydligen söka få innehavarna av sistnämnda jordbruk att deltaga i rationaliseringsarbetet. Även i övrigt torde sagda organ efter framställning från innehavaren av ett bestående småbruk böra medverka till en utvidgning av dennes brukningsdel, om åtgärden skulle innebära en rationalisering av jordbruksdriften eller giva möjlighet till ett mera effektivt utnyttjande av brukarens arbetskraft eller överhuvud taget förbättra brukarens ställning. Såsom jag förut antytt bör det ej föreligga hinder för rationaliseringsorganen att, när de finna att en förstärkning av en dylik brukningsdel skulle vara till gagn för brukaren, framlägga saken för denne och få honom att överväga densamma. Det nu sagda bör gälla även sådana bestående småbruk, som äro att hänföra till stödjordbruk.

Vid bedömningen av lämpligheten av sådana utvidgningar, som omförmälas i nästföregående stycke, bör självfallet stor vikt fästas vid den omfattning, i vilken andra förvärvskällor stå till buds för brukaren, och vid be-

skaffenheten av dessa förvärvskällor. Särskilt gäller detta stödjordbruken. För en dylik brukningsdel torde ej från det allmännas sida böra lämnas stöd till en utvidgning, som skulle medföra, att brukningsdelen skulle förlora sin karaktär av ett komplement till annan huvudsaklig förvärvskälla. Därest valet står mellan att använda en viss disponibel markareal för förstärkning av ett övergångsjordbruk och att lägga densamma till ett bestående småbruk, bör vidare givetvis önskemålet att få till stånd en förbättring av övergångsjordbruket äga företräde.

I arbetet med att förstärka ofullständiga jordbruk torde det, särskilt på grund av de topografiska förhållandena, ej alltid vara möjligt att genomföra så långt gående utvidgningar, att brukningsdelarna kunna förvandlas till fullständiga jordbruk. Man kan då bli nödsakad att nöja sig med mindre omfattande förbättringsåtgärder. Om åtgärden ej är att betrakta som en etapp på vägen mot en ytterligare utvidgning av brukningsdelen torde dock, såsom kommittén framhållit och ytterligare understrukits av fastighetsbildningssakkunniga, böra krävas att brukningsdelarna skola bli sådana, att de verkligen ha möjligheter att bestå på lång sikt.

I vissa fall torde slutligen det allmänna böra medverka till yttre rationalisering även av fullständiga brukningsdelar. De rationaliseringsåtgärder, som planläggas beträffande övergångsjordbruken, måste i åtskilliga fall komma att beröra även fullständiga brukningsdelar. Att, då ett övergångsjordbruk bör sammanläggas med en i och för sig bärkraftig fastighet, statligt stöd bör utgå till rationaliseringsåtgärden synes självklart, eftersom åtgärden är motiverad av behovet att få till stånd en ändring i fråga om övergångsjordbruket. Men även eljest torde fall kunna uppkomma, då det befinnes ändamålsenligt att i samband med yttre rationalisering av ofullständiga jordbruk söka genomföra vissa omregleringar av i och för sig bärkraftiga brukningsdelar. Till dylika omregleringar torde det allmänna böra lämna sin medverkan, såvida detta skulle underlätta genomförandet av den yttre rationaliseringen av de ofullständiga jordbruken.

Genom normer av nu angiven innebörd vinnes dels att de mera direkta statliga ingripandena i jordbrukets rationaliseringsprocess begränsas till de fall, där rationaliseringsbehovet måste anses vara mest trängande, dels att härutöver lämnas utrymme för en omfattande rationaliseringsverksamhet på jordbrukarnas eget initiativ och med stöd från det allmännas sida.

Otvivelaktigt kommer det att finnas utrymme för och behov av åtgärder för yttre rationalisering även i många andra fall än dem, där enligt vad nu sagts det allmänna bör medverka vid utförande av dylika åtgärder. Från det allmännas sida bör ej resas hinder för en sådan yttre rationalisering, som jordbrukarna själva kunna vilja genomföra. Tvärtom bör en dylik verksamhet uppmuntras.

Den nu angivna målsättningen innebär, att det även på lång sikt kommer att kunna finnas brukningsdelar av vitt skiftande typer och storlek. Det avgörande vid bedömningen av frågan, om yttre rationalisering av en bruk-

ningsdel bör eftersträvas ur det allmännas synpunkt eller ej, blir, huruvida försörjningsmöjligheterna för en genomsnittlig innehavare av brukningsdelen, om hänsyn toges till alla förvärvskällor, som föreligga eller kunna beräknas komma att föreligga, faktiskt bedömas vara så pass tillfredsställande, att brukaren på lång sikt kan väntas uppnå en inkomstnivå, som är likvärdig med jämförliga befolkningsgruppers, och följaktligen även brukningsdelen kan antagas ha förutsättningar att bestå på lång sikt.

Vad angår utgångspunkterna vid en dylik bedömning vill jag särskilt framhålla, att man ej bör utgå från att statsmakterna på lång sikt skola stödja uppehållandet av högre producentpriser vid småbruket än vid övriga jordbruk eller på annat sätt på lång sikt lämna småbruket ett särskilt stöd vid sidan av det allmänna jordbruksstödet. Där småbruket utgör en lämplig driftsform, bör detta komma till uttryck just däri att detsamma kan bestå utan något speciellt stöd från det allmännas sida utöver det allmänna jordbruksstödet.

Såväl av reservanter inom kommittén som i en del av yttrandena över kommitténs betänkande ha uttalats farhågor för att ett av huvudsyftena med den statliga verksamheten för yttre rationalisering av jordbruket skulle bli att genom bortrationalisering av mindre brukningsdelar söka tillgodose efterfrågan på arbetskraft från stadsnäringarnas sida. Jag vill med anledning härav framhålla att jag för min del, såsom torde framgå redan av den målsättning i fråga om den statliga verksamheten för yttre rationalisering, vilken jag nyss förordat, anser att det primära syftet med sagda verksamhet bör vara ej att frigöra arbetskraft från jordbruket för att därmed täcka behovet inom andra näringsgrenar utan att genom bildande av ändamålsenliga brukningsdelar och avhjälpande av andra brister i jordbruket möjliggöra en effektivisering av jordbruksdriften och därmed en förbättring av brukarnas ställning. Denna rationaliseringsprocess kan visserligen väntas leda till en nedgång i antalet mindre brukningsdelar och i arbetskraftåtgången överhuvud i jordbruket samt därmed även till en viss minskning av antalet av den i jordbruket sysselsatta befolkningen. Detta kan dock ej heller ur jordbruksbefolkningens synpunkt anses olyckligt. Tvärtom måste ju ett försök att vid jordbruket kvarhålla en större befolkning än som där kan erhålla effektiv sysselsättning leda till en försämring av jordbruksbefolkningens ställning jämfört med andra samhällsgruppers. Det är för övrigt att märka, att den befolkningsöverflyttning, som sker från jordbruket till andra näringsgrenar, torde fortsätta oavsett om staten ingriper genom rationaliseringsåtgärder eller ej. Dessa åtgärder komma därför att i icke ringa utsträckning endast få till följd ett underlättande av arbets- och förvärvsförhållandena för den del av befolkningen, som kvarbliver vid jordbruket. Jag delar till fullo kommitténs uppfattning, att man om möjligt bör söka hindra, att minskningen av jordbrukets arbetskraft skall leda till en motsvarande nedgång av landsbygdens befolkning. Detta spörsmål bör bland andra uppmärksammas vid den planläggning, varom talas i det följande. På lång sikt torde vidare rationaliseringsåtgärderna komma att motverka flykten från jordbruket. Däremot kan

jag, såsom jag redan tidigare antytt, icke anse det riktigt att man, på sätt från visst håll ifrågasatts, skulle för att motverka en avflyttning från landsbygden söka bevara ett större antal små brukningsdelar än som ur andra synpunkter befunnits lämpligt och genom särskilda prisstödjande åtgärder åt dylika brukningsdelar söka få deras brukare att stanna kvar å sina jordbruk.

Uppgifterna för den statliga verksamheten på ifrågavarande område har jag nyss angivit böra vara att *dels* och i första hand söka genomföra en yttre rationalisering av sådana ofullständiga jordbruk, där det med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet och försörjningsmöjligheterna utanför brukningsdelen icke kan väntas bliva möjligt för brukaren att på lång sikt uppnå en tillfredsställande inkomst, *dels* medverka till en förstärkning av andra ofullständiga jordbruk, då deras brukare framställa begäran därom, *dels* slutligen medverka till yttre rationalisering även av fullständiga brukningsdelar, då detta skulle underlätta genomförandet av sådana åtgärder som nyss nämnts. Vad angår de riktlinjer efter vilka denna verksamhet bör bedrivas må först understrykas, att det här givetvis aldrig får bliva fråga om att tillämpa schematiska regler, utan att avgörandena måste träffas med hänsyn till vad som efter en prövning av förhållandena i det enskilda fallet framstår såsom mest ändamålsenligt.

I fråga om de allmänna riktlinjerna för den yttre rationaliseringen torde vidare en viss skillnad böra göras mellan slättbygderna och skogsbygderna. I de förra bör den yttre rationaliseringen i främsta rummet gå ut på att bilda brukningsdelar, där själva jordbruket kan beräknas få full lönsamhet. Även i skogsbygderna torde den yttre rationaliseringen åtminstone i viss utsträckning böra inriktas på att åstadkomma en höjning av själva jordbrukets lönsamhet genom sammanslagning av mindre brukningsdelar eller komplettering av sådana med tillskott av jordbruksjord från angränsande brukningsdelar. De topografiska förhållandena komma emellertid ej sällan att sätta en gräns för genomförbarheten av dylika utvidgningar. I dessa bygder får man vidare räkna med att det ofta till följd av skogsbrukets behov av arbetskraft kan bliva möjligt att bevara ett proportionsvis större antal av de befintliga brukningsdelarna än i övriga delar av landet.

Beträffande skogsbygderna uppställer sig som ett särskilt problem frågan om sambandet mellan jordbruket och skogen och om de åtgärder, som böra vidtagas för att förstärka jordbruksfastigheter med skog.

Sedan flera årtionden ha statsmakterna genom lagstiftningsåtgärder av olika slag sökt begränsa eller hindra ett avskiljande av skog från jordbruket. Dessa åtgärder ha vilat på den uppfattningen, att det i dessa trakter förelåge ett naturligt samband mellan jordbruket och skogsbruket och att ett jordbruk därstädes i regel behövde ha tillgång till egen skog för att brukningsdelen skulle bliva bärkräftig och brukaren erhålla full sysselsättning och en tillfredsställande försörjning.

Beträffande den betydelse, som bör tillmätas skogen i kombination med jordbruk, ha delade meningar framkommit såväl i kommittén som i de avgivna yttrandena. För min del kan jag i huvudsak ansluta mig till den åsikt, som uttalats av kommitténs majoritet. Jag är sålunda av den uppfattningen, att innehavet av egen skog till en början regelmässigt är av betydande värde för jordbrukarna ur sysselsättningssynpunkt. Det torde väl vara riktigt, att jordbrukarna nu i stor utsträckning ha möjlighet att få arbete hos andra skogsägare och att så åtminstone i viss omfattning kan väntas bli faller även i fortsättningen. Enligt min mening måste det dock, bland annat med hänsyn till den bundenhet, som skötseln av jordbruket medför, och därmed följande svårighet för brukaren att begagna sig av arbetstillfällena på längre avstånd från hemmet, anses vara av väsentligt värde för en jordbrukare att för den tid, då han ej har sysselsättning i själva jordbruket, ej vara huvudsakligen beroende av arbetstillfällen utanför den egna brukningsdelen. I detta sammanhang må även pekas på den utveckling som skett inom skogsbruket i riktning mot årsarbetare och som, om den fortsätter, kan medföra en betydande minskning av de egentliga jordbrukarnas möjligheter att få arbete utanför den egna brukningsdelen. I likhet med kommittén anser jag vidare, att innehav av egen skog — även bortsett från vad nu sagts om skogens betydelse ur sysselsättningssynpunkt — måste anses medföra en förstärkning av ett i och för sig icke lönsamt jordbruk bland annat därigenom att skogen dels åtminstone på lång sikt regelmässigt kan väntas ge brukaren ett visst tillskott till utjämnande av jordbrukets bristande lönsamhet, dels giver brukaren tillgång till skogsprodukter till ett förmånligare pris än om desamma skolat inköpas i allmänna marknaden.

Enligt vad jag yttrat på tal om avvägningen av det allmänna prisstödet torde man icke kunna räkna med att jordbruken i skogsbygderna skola erhålla full lönsamhet, om man ser jordbruksdriften som ett isolerat företag, utan man bör vid avvägningen av stödets storlek även beakta de inkomst-källor, som avkastningen av egen skog och skogskörslor utgöra.

I betraktande av nu anförda förhållanden finner jag det naturligt, att i skogsbygderna arbetet med den yttre rationaliseringen, vid sidan av den rationalisering av själva jordbruket som lämpligen kan genomföras, också skall inriktas på att komplettera brukningsdelarna med skog, så att de brukningsdelar, där jordbruket utgör brukarens huvudsakliga sysselsättning, i största möjliga utsträckning skola bli bärkraftiga brukningsdelar, där vad som kan brista i jordbrukets lönsamhet uppväges av tillgången på egen skog. En dylik utveckling synes mig utgöra en förutsättning för att man i dessa trakter skall kunna uppehålla jordbruket i önskvärd omfattning och på ett effektivt sätt utnyttja den till jordbruket knutna arbetskraften. Till frågan, i vad mån man för att genomföra en dylik komplettering bör låta skog avskiljas från befintliga skogskomplex, återkommer jag i det följande. Understundom torde det i detta arbete kunna ifrågasättas, att kompletteringen skall genomföras i form av bildande av gemensamhetsskog. Till de synpunkter på detta spörsmål, som jordbrukskommittén anført, kan jag ansluta mig.

Stundom torde å ett ofullständigt jordbruk den erforderliga förbättringen av brukarens ställning kunna åvägbringas genom en intensifiering av driften. En ökning av animalieproduktionen å de mindre jordbruken kan dock ej tänkas komma att utgöra någon allmän lösning av dessa jordbruks svårigheter, eftersom man med hänsyn till överproduktionsrisken måste räkna med att importen av fodermedel efter hand kan behöva begränsas eller helt slopas och det ej heller är antagligt, att inhemska fodermedel skola saluföras i den utsträckning, som skulle erfordras för att möjliggöra en dylik allmän ökning av de mindre jordbrukens animalieproduktion. Däremot kan det väl tänkas att i en del fall, där produktions- och avsättningsförhållandena äro gynnsamma, den behövliga förbättringen kan ske genom en övergång till specialodlingar, främst odling av trädgårdsprodukter. I dylikt fall behöver rationaliseringsarbetet ej nödvändigtvis taga sikte på en utvidgning av brukningsdelens areal.

Vad nu sagts har gällt möjligheterna att förbättra brukarens ställning genom att öka avkastningen av den egna brukningsdelen så att brukaren kan erhålla sin fulla försörjning av denna. Lösningen kan även vara en anpassning av brukningsdelens storlek och omfattningen av arbetet å denna efter förekomsten av andra inkomstmöjligheter i orten. Härvid kan i vissa fall erfordras en utvidgning av brukningsdelen, i andra fall en omläggning av jordbruksdriften i sådan riktning, att brukaren huvudsakligen kan ägna sig åt arbete utanför brukningsdelen och denna sålunda får karaktären av stödjordbruk. En dylik omläggning kan ske genom en övergång till mer extensiv drift men även på så sätt, att en del av åkerarealen överföres till en angränsande fastighet. Både dessa vägar och de nyss angivna — en utvidgning av själva brukningsdelen eller en övergång till mera inkomstbringande odlingar — måste prövas i rationaliseringsarbetet.

Två frågor av stor betydelse för den praktiska utformningen av rationaliseringsarbetet äro, i vilken utsträckning man för förbättring av ofullständiga brukningsdelar bör taga i anspråk tillskottsjord från rationella jordbruk samt i vilken utsträckning man bör förstärka dylika brukningsdelar med skog från större skogskomplex. Vad den förra frågan angår anser jag det med hänsyn till att de större jordbruken tillhöra en ur driftsekonomisk synpunkt rationell storleksgrupp vara av vikt att man iakttagit försiktighet med åtgärder, som kunna leda till en splittring och försvagning av dylika jordbruk. Man synes, såsom kommittén även uttalat, böra mot varandra väga å ena sidan den förbättring, som tillskottsjorden kan medföra för övergångsjordbrukets lönsamhet, och å andra sidan den försämring, som avskiljandet av denna jord kan medföra för lönsamheten av det större jordbruket, samt medgiva överföring av tillskottsjord från det sistnämnda till övergångsjordbruket blott om värdet av förbättringen för övergångsjordbruket överstiger värdet av försämringen för det större jordbruket. En dylik princip synes mig innebära en skälig avvägning mellan de olika intressen, som böra beaktas i detta sammanhang. Såsom kommittén framhåller torde det ligga i

sakens natur, att det vid tillämpningen av en dylik princip ej kan bliva fråga om att överföra jord i kompletteringssyfte från ett större till ett mindre jordbruk, om överföringen skulle mera avsevärt försämra det större jordbrukets lönsamhet. Däremot synes det mig ej erforderligt att, på sätt kommittén föreslagit, såsom en särskild regel uppställa, att överföring ej bör få ske i sådan utsträckning, att det avstående jordbruket bringas under normjordbrukets nivå. En överföring av någon mera betydande del av den totala åkerarealen torde nämligen så gott som alltid få anses utesluten redan enligt den förut angivna huvudregeln, och vad angår överföring av mindre områden skulle en dylik regel kunna komma att förhindra även sådan komplettering, som endast i ringa mån skulle inverka på den avstående fastighetens lönsamhet men däremot skulle möjliggöra en avsevärd förbättring av övergångsjordbruket.

Vad härefter angår frågan om den utsträckning, i vilken man för att genomföra en förstärkning av ofullständiga bruksdelar bör taga i anspråk skog från andra fastigheter, uppkommer här ett avvägningsspörsmål, besläktat med det, som föreligger vid komplettering av dylika bruksdelar med tillskottsjord från rationella jordbruk. De betänkligheter, som anförts mot att man från befintliga större skogskomplex skulle överföra skog till skoglösa eller skogfattiga bruksdelar, ha främst motive-rats med att överföringen dels skulle innebära en ur skogssynpunkt skadlig parcellering av skogsmarken, dels, såvitt densamma komme att beröra trävaruindustriernas skogar, skulle kunna leda till en försvagning av dessa industriers råvarubas, vilken skulle kunna få menliga inverkningsar för sagda industrier och därmed även för den vid dem sysselsatta arbetarstammen. Jag vill rörande denna fråga först framhålla, att man åtminstone i några av de yttranden, där dylika betänkligheter anförts, synes ha över-skattat den omfattning, i vilken sådan överföring kan tänkas komma till stånd. Den, som genom det allmännas biträde erhåller skog till komplettering av sin fastighet, bör enligt min mening ej åtnjuta något bidrag av allmänna medel för att nedbringa anskaffningskostnaden under det värde skogen objektivt sett har med hänsyn till den avkastning, som kan påräknas av densamma. Om detta iakttages, torde man kunna förutsätta, att jordbrukarna ej komma att söka genom statens medverkan erhålla skog till komplettering av sina jordbruk i andra fall än sådana, där en dylik komplettering verkligen framstår som påkallad med hänsyn till omständigheterna. Den omfattning, i vilken dylik överföring i praktiken kan tänkas komma i fråga, torde därför, särskilt vad beträffar överföring genom tvångsåtgärder, komma att bliva relativt ringa i förhållande till de totala skogstillgångarna. Någon anledning befara, att överföringen skulle bliva till verklig skada för trävaruindustrierna på grund av den minskning den skulle medföra för de enskilda företagens råvarubas, föreligger enligt min uppfattning icke.

En fråga, rörande vilken meningarna starkt brutit sig i yttrandena, är huruvida den parcellering av skogsmarken, som överföringen skulle komma att innebära, skulle medföra några olägenheter ur skogsvårdande synpunk-

ter. Det synes mig svårt att bedöma, i vad mån fog kan finnas för de farhågor, som från vissa håll uttalats i detta hänseende. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att skogstilldelningen i flertalet fall torde komma att innebära en komplettering av tidigare befintliga mindre skogslotter och att densamma sålunda i viss mån kan sägas medföra en förstoring av de nuvarande skogslotterna. Risken för att skogskapitalet i de nya ägarnas händer skall spolieras genom alltför snabba uttag eller för att skogen eljest ej skall skötas på ett tillfredsställande sätt torde vidare åtminstone i huvudsak kunna elimineras på annat sätt. Denna fråga har för övrigt beaktats i det förslag till ny skogsvårdslag, som skogsstyrelsen nyligen framlagt (SOU 1946: 41).

Även om så skulle vara, att ur skogsvårdande synpunkter vissa olägenheter skulle uppstå vid en komplettering av ofullständiga bruksdelar med skog, synas vidare dessa olägenheter böra vägas mot de fördelar som det innebär, att man kan bilda bärkraftiga bruksdelar, där brukarens arbetskraft kan effektivt utnyttjas och brukaren beredas en mera tryggad ställning. För min del tvekar jag ej att vid en dylik avvägning giva de senare synpunkterna företräde. I enlighet härmed anser jag alltså, att överföring av skog för komplettering av mindre jordbruk principiellt bör få ske, då syftet med överföringen är att möjliggöra skapande av bärkraftiga jordbruk eller att eljest åstadkomma en ur det allmännas synpunkt önskvärd förstärkning av ofullständiga jordbruk. Från denna regel torde dock vissa undantag böra göras. Sålunda bör överföring ej få ske, om densamma i visst fall på grund av särskilda omständigheter skulle medföra mera betydande olägenheter ur skogsvårdande synpunkter. Vidare bör man givetvis även i övrigt vid frågans prövning i varje särskilt fall beakta, vilken effekt överföringen skulle få för den fastighet, som skulle avstå skogsmarken. Överföring bör sålunda icke medgivas, om därigenom bärkraften hos sistnämnda fastighet skulle försvagas i sådan utsträckning, att densamma ej längre skulle utgöra en bärkraftig bruksdel.

Av vad jag förut anfört torde ha framgått, att ett flertal olika faktorer böra beaktas vid den yttre rationaliseringen. Vid bedömningen av i vad mån behov av yttre rationalisering föreligger, har man att taga hänsyn till de möjligheter, som kunna finnas att förbättra bruksdelen genom inre rationalisering och rationalisering av driftsförhållandena. Av betydelse blir vidare bland annat, vilka sysselsättningsmöjligheter som finnas i orten, huruvida dessa sysselsättningsmöjligheter kunna komma att bestå, möjligheten att öka arbetstillfällena i orten och att i större eller mindre utsträckning utnyttja den vid de ofullständiga jordbruken knutna arbetskraften i arbete utanför den egna bruksdelen. Där behov av yttre rationalisering anses föreligga i fråga om en viss fastighet, kan man vidare ofta ej bedöma, hur denna rationalisering lämpligen bör genomföras, förrän man tagit i betraktande, i vad mån dylika åtgärder äro erforderliga även vid andra fastigheter och hur de åtgärder, som vidtagas beträffande en fastighet, inverka på rationaliseringsmöjligheterna i fråga om de övriga.

Om rationaliseringsverksamheten skall giva avsett resultat och investering av allmänna medel i åtgärder, som ej äro ägnade att leda till detta mål, kunna undvikas, synes det nödvändigt, att en planläggning av denna verksamhet skall ske. Man kan visserligen ej utesluta möjligheten av att utvecklingen i ett planeringsområde kan komma att gå i en annan riktning än den, som förutsatts vid uppgörandet av planerna. Dylika osäkerhetsmoment, som ju äro oundvikliga vid all planeringsverksamhet, synas dock ej kunna anföras som ett skäl mot att man, då det gäller att genomföra en rationalisering av jordbruket, skall underlåta att grunda utformningen av rationaliseringsåtgärderna på det säkraste underlag, som kan anskaffas. De planer som uppgöras få vidare självfallet ej betraktas som bindande, utan man måste städse vara beredd att justera dem, om de förutsättningar på vilka de bygga skulle förändras.

För att planeringsverksamheten skall giva avsett resultat torde det vara nödvändigt, att densamma anpassas efter de skiftande förhållanden, som föreligga i olika delar av landet och i skilda trakter. Att i förväg uppdraga några bindande riktlinjer för det sätt, på vilket densamma bör organiseras och bedrivas, synes mig med hänsyn härtill icke lämpligt. Det torde i stället böra ankomma på rationaliseringsorganen att med ledning av de erfarenheter, som efter hand vinnas på detta område, söka komma fram till de arbetsformer, som i det enskilda fallet äro mest ändamålsenliga. Jag vill emellertid här i korthet beröra vissa frågor angående huvudlinjerna för planeringsverksamheten. I stort sett kan jag härvid ansluta mig till de synpunkter, som kommittén anlagt på denna fråga.

Jag anser sålunda att det första ledet i denna planeringsverksamhet bör vara att för områden av enhetlig karaktär komma fram till en uppfattning om de viktigaste av de problem, som föreligga för jordbruket i området, och att uppdraga mera allmänna riktlinjer för lösandet av dessa problem (regionalplanering). Bland de uppgifter, som böra upptagas i samband med en dylik regionalplanering, vill jag nämna den att mera konkret angiva den eller de jordbrukstyper, som böra anses önskvärda i planeringsområdet med hänsyn till de där föreliggande förhållandena. Planeringsverksamheten bör på så sätt utgöra en garanti för att schablonartade lösningar av rationaliseringsproblemen ej skola förekomma. Vidare bör man bland annat vid regionalplaneringen söka komma fram till en allmän uppfattning rörande frågan, i vad mån en begränsning av antalet mindre brukningsdelar i området bör eftersträvas med hänsyn till försörjningsmöjligheterna för deras brukare, möjligheterna att lösa de ofullständiga jordbrukens problem genom att brukarna i ökad utsträckning erhålla arbete utanför den egna brukningsdelen med mera. En annan uppgift för regionalplaneringen kan, såsom kommittén anført, vara att åtminstone preliminärt fastställa, i vilka delar av planeringsområdet ett omskiftesförfarande kan anses påkallat. De resultat, som erhållas vid regionalplaneringen, böra för övrigt kunna bliva av värde även i andra avseenden än enbart för jordbruket. Sålunda bör exempelvis regionalplaneringen ofta kunna giva en uppfattning om förhållandet mellan tillgång och

efterfrågan på arbetskraft i området, vilken kan vara till gagn vid övervägande av frågor om planering av nya industriföretag.

Med ledning av den uppfattning om de föreliggande problemen och sätten för dessas lösande, som vunnits vid regionalplaneringen, böra sedan beträffande de fastigheter, som funnits vara i behov av mera omfattande yttre och inre rationaliseringsåtgärder, ske närmare överbäganden rörande den lämpliga formen för dessa rationaliseringsåtgärder (individuell jordbruksplanering). Sistnämnda planering bör självfallet omfatta begränsade områden eller enskilda fastigheter. En individualplanering kan vidare beträffande sådana problem, som aktualiseras i det praktiska rationaliseringsarbetet, komma att företagas sida vid sida med regionalplaneringen.

Liksom själva rationaliseringsverksamheten, enligt vad jag tidigare anför, i princip bör utgöra en jordbrukets egen verksamhet, vilken det allmänna på olika sätt bör stödja och leda, bör man enligt min mening eftersträva, att även ifrågavarande planeringsverksamhet skall ske under intim medverkan med jordbrukarna samt övriga näringsgrenar och befolkningsgrupper, som direkt beröras av densamma. Som ett önskemål synes kunna uppställas, att man bör söka behandla de föreliggande problemen under sådana former, att de närmast berörda grupperna direkt deltaga i arbetet och att den särskilda sakkunskap, som kan erfordras, utnyttjas på bästa sätt utan uppbyggande av någon mera fast och dyrbar organisation. Från dessa utgångspunkter kan jag ansluta mig till grundtankarna i kommitténs förslag beträffande organisationen av planeringsverksamheten. Jag anser alltså, såvitt angår regionalplaneringen, att det på initiativ av det organ, som skall handhava den statliga verksamheten för yttre rationalisering, bör för varje planeringsområde bildas en särskild planeringskommitté, vilken skall ha till uppgift att leda det förberedande utrednings- och planeringsarbetet. I denna kommitté böra till en början ingå åtminstone ett par representanter för jordbruksnäringen i orten och vidare några personer med särskild sakkunskap rörande de olika problem, som kunna väntas möta i planeringsarbetet. Enligt vad jordbrukskommittén nämnt borde regelmässigt i en planeringskommitté ingå en person från lantbruksnämnden, en person från hushållnings-sällskapet, en person från skogsvårdsstyrelsen och en representant för lantmäteriorganisationen.

I vissa yttranden ha framställts erinringar mot vad jordbrukskommittén sålunda anför rörande planeringskommitténs sammansättning. Bland annat har framhållits, att det på grund av den betydelse arbetskraftsspörsmålen komme att få för planeringsverksamheten vore av vikt att sakkunskap rörande dessa frågor skulle ingå i planeringskommittén. Detta påpekande är enligt min mening värt beaktande. Jag finner det emellertid, som jag redan antytt, icke lämpligt att några bindande föreskrifter skola meddelas angående antalet ledamöter i en planeringskommitté eller angående de organ, som böra vara representerade i denna. Den ledande synpunkten vid tillsättandet av en planeringskommitté bör vara, att den skall innehålla personer med sakkunskap om de förhållanden, som kunna väntas bliva av särskild betydelse vid planeringsverksamheten.

Valet av ordförande torde böra ankomma på lantbruksnämnden. Detta val bör, såsom kommittén anført, träffas helt med hänsyn till vederbörandes personliga kvalifikationer och till de problem som kunna väntas möta.

Planeringskommittén bör i sitt arbete erhålla nödigt biträde från lantbruksnämnden och övriga lokalorgan.

På grundval av det förberedande utrednings- och planeringsarbete, som verkställt av planeringskommittén, böra hållas mera ingående överläggningar med representanter för de näringsgrenar och organ, som beröras av rationaliseringsverksamheten. Efter dessa överläggningar bör planeringskommittén slutligen utarbeta de rekommendationer och angiva de riktlinjer för rationaliseringsarbetet, som planeringskommittén finner ändamålsenliga.

Även i fråga om den individuella jordbruksplaneringen bör organisationen anpassas efter de speciella problem, som föreligga i varje särskilt fall. I stort sett bör denna planeringsverksamhet bedrivas på så sätt, att det åt någon sakkunnig person uppdrages att i samråd med representanter för de berörda jordbrukarna och andra parter utarbeta förslag till de åtgärder, som böra vidtagas, och att dessa förslag sedan bliva föremål för närmare granskning och diskussion vid sammanträden med dem, som beröras av förslagen. Vem som skall leda arbetet och vilken sakkunskap, som i övrigt bör stå till förfogande, torde böra avgöras allt efter beskaffenheten av de föreliggande bristerna och de åtgärder som böra vidtagas för att avhjälpa dessa. Där fastighetsbildningsfrågor i första hand tilldraga sig uppmärksamheten, synes det naturligt, att arbetet i regel bör ledas av en lantmätare. Även då så ej är fallet bör givetvis lantmåteriteknisk sakkunskap anlitas så snart förhållandena så påkalla.

Rationaliseringsorganets roll i samband med planeringsverksamheten blir i enlighet med det nu anförda huvudsakligen att tillkalla de personer, som skola handhava denna verksamhet, att tillhandahålla erforderlig arbetskraft åt dessa samt att tillse, att planeringsarbetet fortskrider på ett tillfredsställande sätt och överhuvud utöva en allmän ledning av planeringsverksamheten.

I fråga om medlen för den yttre rationaliseringen biträder jag kommitténs förslag rörande *statlig låne- och bidragsverksamhet*. Såsom kommittén framhållit, torde ett ekonomiskt stöd från det allmännas sida ofta vara nödvändigt för att i och för sig önskvärda yttre rationaliseringsåtgärder skola kunna genomföras. Man kan i allmänhet ej räkna med att en jordbrukare skall vare sig vilja eller kunna förvärva mark för rationaliseringsändamål, om kostnaden för förvärvet skulle överstiga det värde marken objektivt sett har för honom. Även där priset för marken i och för sig är skäligt ur köparens synpunkt, kan det vidare ej sällan erbjuda svårigheter för köparen att anskaffa de medel, som erfordras för köpet. Ifrågasvarande ekonomiska stöd bör därför bestå dels i bidrag till utjämnande av skillnaden mellan en fastighets eller fastighetsdels värde i fria marknaden och dess värde för sammanläggningsändamål, dels i lån för att underlätta finansieringen av fastighetsförvärv i rationaliseringssyfte.

Möjligheten att lämna sådana bidrag, som nu nämnts, bör givetvis ej användas på ett sätt, som medför en uppskruvning av fastighetsvärdena eller onödiga kostnader för det allmänna. Beträffande obebyggd jord samt skogsmark bör man enligt min uppfattning utgå från att det pris dylik mark bör betinga i allmänna marknaden i regel ej bör överstiga det värde densamma har för sammanläggningsändamål utan tvärtom snarare bör anses ligga lägre med hänsyn till den förbättring av den köpande fastighetens lönsamhet, som bör bli en följd av utvidgningen. I allmänhet torde därför bidrag ej böra utgå vid dylika markförvärv. Då en hel brukningsdel säljes, komma däremot byggnaderna å densamma ofta att bli av större värde för den köpare, som har för avsikt att låta brukningsdelen bestå såsom en självständig brukningsdel, än för den köpare, som ämnar sammanlägga brukningsdelen med ett honom tillhörigt jordbruk. Ofta torde därför i dylika fall det pris, som kan erhållas för brukningsdelen i fria marknaden, överstiga brukningsdelens värde för sammanläggningsändamål. Samma situation kan vidare även uppkomma vid försäljning av en del av en fastighet, om byggnader finnas å densamma. I dylika fall bör bidrag kunna utgå till utjämnande av skillnaden mellan fastighetens eller fastighetsdelens värde vid försäljning i fria marknaden och dess värde för sammanläggningsändamål. I vissa fall torde vidare bidrag böra utgå även vid försäljning av obebyggd jord, exempelvis i sådana fall, då avskiljande av del av en fastighets mark medför, att byggnaderna å den kvarvarande delen bli onödigt stora för sitt ändamål eller avskiljandet eljest medför en försämring av den återstående delen av fastigheten.

Nu ifrågavarande låne- och bidragsverksamhet bör givetvis endast avse jordförvärv inom ramen för den yttre rationalisering, som det allmänna bör direkt stödja. I enlighet med vad jag tidigare anfört rörande sistnämnda fråga böra sålunda lån och bidrag i första hand utgå för yttre rationalisering av sådana brukningsdelar, som äro att anse som övergångsjordbruk, samt i andra hand, på begäran av brukarna, för yttre rationalisering av andra ofullständiga brukningsdelar. Till innehavare av fullständiga jordbruk böra lån och bidrag till åtgärder för yttre rationalisering utgå endast om åtgärderna äro ägnade att underlätta en yttre rationalisering av ofullständiga brukningsdelar i sådana fall, som nyss nämnts. Sålunda böra lån och bidrag kunna utgå för att få till stånd en sammanläggning av ett övergångsjordbruk med en fullständig brukningsdel eller för att till en fullständig brukningsdel lägga delar av en för rationaliseringsändamål förvärvad fastighet, vilka ej lämpligen kunna läggas till något ofullständigt jordbruk.

Bidragen medföra ej någon ekonomisk vinst för mottagarna utan äro endast avsedda att undanröja ett ekonomiskt hinder för rationaliseringen. De böra därför utgå oberoende av brukarnas inkomst- och förmögenhetsställning. Detsamma bör i princip gälla lånen.

För nu nämnda lån och bidrag torde lämpligen i regel kunna användas samma former, som jag i fortsättningen kommer att föreslå i fråga om lån och bidrag till den inre rationaliseringen. Jag kommer därför att i samband

med framläggande av förslag till regler för statens medverkan till den inre rationaliseringen närmare behandla frågan om de former i vilka lån och bidrag till den yttre rationaliseringen böra lämnas.

Vid sidan av låne- och bidragsverksamheten har kommittén såsom ett medel för en yttre rationalisering av jordbruket föreslagit en *aktiv inköpspolitik* från rationaliseringsorganens sida. Även jag anser en dylik verksamhet vara ägnad att underlätta den yttre rationaliseringen och förordar alltså kommitténs förslag i denna del. Denna aktiva inköpspolitik bör ha samma inriktning som nyss angivits för låne- och bidragsverksamheten.

Vad angår det sätt, på vilket den aktiva inköpspolitiken bör bedrivas, må framhållas, att rationaliseringsorganen ej enbart böra söka få till stånd avtal om överlåtelse av jord för rationaliseringsändamål utan även böra beakta de möjligheter, som vid exekutiv försäljning av jordbruksfastigheter kunna yppa sig att förvärva för rationaliseringen erforderliga fastigheter. Till undvikande av missförstånd må vidare framhållas, att den aktiva inköpspolitiken ingalunda enbart bör taga sikte på att staten skall förvärva sådana brukningsdelar, som behövas för den yttre rationaliseringens genomförande, och sedan i sin tur överlåta dessa. En minst lika viktig uppgift bör vara att förmedla överlåtelser av jord i rationaliseringssyfte från den ene jordägaren till den andre.

Vad nu sagts angående låne- och bidragsverksamhet och aktiv inköpspolitik från statsmakternas sida i syfte att främja en yttre rationalisering av jordbruket innebär, såsom jordbrukskommittén påpekat, ett fullföljande och en utbyggnad av den verksamhet på detta område, som redan bedrives inom egnahemsorganisationen. Kostnaderna för de bidrag, som härvid utbetalats till jordbrukare, ha bestritts från ett under nionde huvudtiteln upptaget anslag till bidrag till inlösen av vissa byggnader vid utökning av ofullständiga jordbruk, och de lån, som utlämnats för att underlätta förvärv av jord eller skog i rationaliseringssyfte, ha utgått ur egnahemslånefonden. Jag vill erinra om att jag i årets statsverksproposition föreslagit en höjning av förstnämnda anslag i syfte att möjliggöra för egnahemsorganen att under instundande budgetår intensifiera denna frivilliga rationaliseringsverksamhet.

Från och med den 1 juli 1948 torde ifrågavarande anslag böra uppgå i ett nytt anslag, ur vilket skola bestridas alla de bidrag av olika slag, vilka böra utlämnas i samband med arbetet på den yttre rationaliseringen. Likaså torde en särskild lånefond böra inrättas för utlämnande av lån för sagda ändamål. Ur denna fond torde böra utgå alla lån för inköp av jord i rationaliseringssyfte, oberoende av huruvida låntagaren i och för sig tillhör den grupp, för vilken de nuvarande egnahemslånebestämmelserna äro avsedda, eller ej. Fonden kommer alltså att övertaga en betydande del av den långivning, som hittills skett med anlitande av egnahemslånefonden. Under sådana förhållanden synes det mig ändamålsenligt, att egnahemslånefonden skall uppgå i sagda fond.

Som ett komplement till låne- och bidragsverksamheten samt den aktiva inköpspolitiken har kommittén föreslagit införande av en *förköpsrätt* för kronan till jordbruksfastigheter, vilken skulle innebära rätt för kronan att, då en för rationaliseringsarbetet behövlig fastighet såldes till annan än vissa närskylda, övertaga fastigheten till det pris, som avtalats mellan köpare och säljare. En dylik förköpsrätt synes mig ägnad att verksamt underlätta rationaliseringsarbetet. Då förköpsrätten dessutom i regel ej skulle medföra något nämnvärt intrång i berättigade enskilda intressen, tvekar jag ej att biträda kommitténs förslag även i denna del.

Förköpsrätten bör å kronans vägnar utövas av de organ, som lokalt handlägga ärenden angående yttre rationalisering.

I likhet med låne- och bidragsverksamheten samt den aktiva inköspolitikens bör även förköpsrätten få användas i hela den verksamhet, som staten bedriver för främjande av den yttre rationaliseringen.

De punkter i fråga om utformningen av förköpsrätten, där delade meningar främst kommit till uttryck inom kommittén samt i de avgivna yttrandena, avse dels frågan, vilka fastigheter förköpsrätten skall omfatta, dels frågan, huruvida förköpsrätten skall gälla vid försäljning till vissa närskylda och till arrendator, dels slutligen frågan om edgångsskyldighet för den, som köpt en fastighet, vartill kronan har förköpsrätt.

Vad den första frågan angår har det i vissa yttranden gjorts gällande, att förköpsrätten endast borde omfatta sådana fastigheter, som själva vore i behov av yttre rationalisering. Såsom kommittén framhållit kan det emellertid i vissa fall vara lämpligt att använda förköpsrätten för inköp av ett fullständigt jordbruk, vilket kan användas för komplettering av angränsande mindre brukningsdelar. Förköpsrätten bör även kunna användas för förvärv av skog. Det är slutligen ej möjligt att en gång för alla avgöra, huruvida en viss fastighet kan bli behövlig för rationaliseringsarbetet eller ej. Förhållandena kunna härvidlag ändras, så att behovet av yttre rationalisering vid en viss framtida tidpunkt framstår såsom större än man förut räknat med. Bland annat med hänsyn till nu nämnda förhållanden anser jag, att förköpsrätten i princip bör avse alla jordbruksfastigheter. Avgörande för en fastighets karaktär av jordbruksfastighet torde böra vara det sätt, på vilket densamma upptagits vid senaste fastighetstaxering. Förköpsrätten bör vidare självfallet gälla även vid försäljning av del av eller andel i jordbruksfastighet.

Även om förköpsrätten gives en dylik generell utformning, är det emellertid klart, att det vid flertalet försäljningar av jordbruksfastigheter ej kan bli fråga om att förköpsrätten skall användas, i regel därför att fastigheten överhuvud ej kan anses behövlig för rationaliseringsarbetet men i vissa fall därför att, ehuru ett sådant behov i och för sig kan anses föreligga, rationaliseringen ej kan genomföras förrän vid en längre fram liggande tidpunkt och rationaliseringsorganet icke lämpligen bör övertaga fastigheten i avbidan på att ett tillfälle att genomföra rationaliseringen skall yppa sig. Det kan tydligen ofta, även då en försäljning ej är omedelbart förestående, föreligga ett legitimt intresse för ägaren av en jordbruksfastighet att veta, huruvida ratio-

naliseringsorganet i och för sig önskar förvärva fastigheten för rationaliseringsändamål. Jag ansluter mig därför till kommitténs uppfattning att det vid sidan av de bestämmelser om hembud med mera, som i det följande komma att beröras, bör finnas möjlighet för en ägare av en jordbruksfastighet att — utan att behöva hembjuda fastigheten till rationaliseringsorganet — få ett för viss tid bindande besked av detta i frågan. För tillgodoseende av detta önskemål har kommittén föreslagit att den, som ägde en jordbruksfastighet, skulle äga hos vederbörande rationaliseringsorgan begära besked, huruvida detta önskade förvärva hans fastighet för rationaliseringsarbetet eller ej. Besvarades frågan nekande, skulle rationaliseringsorganet ej äga använda förköpsrätten vid överlåtelse, som skedde inom viss av organet bestämd tid, lägst ett och högst fem år från det beskedet lämnades. Vad kommittén sålunda föreslagit synes mig i stort sett ändamålsenligt. Dock kan enligt min uppfattning den minimitid, under vilken organet skall vara bundet av sådant nekande besked som nu sagts utan olägenhet höjas från ett till två år.

Den prövning, som rationaliseringsorganet bör företaga i anledning av framställning om sådant besked som nu nämnts, bör i främsta rummet taga sikte på huruvida behov av fastigheten för rationaliseringsändamål över huvud kan anses föreligga. Eftersom beskedets verkan avses skola vara begränsad till viss tid, bör organet emellertid härjämte även kunna beakta, huruvida detta behov kan väntas framträda under en på dylikt sätt begränsad tidrymd. Förhåller det sig så, att det visserligen i och för sig är önskvärt att fastigheten sammanlägges med annan bruksningsdel men det på grund av inställningen hos ägaren av sistnämnda bruksningsdel och andra förhållanden icke kan antagas bliva möjligt att genomföra sammanläggningen under den närmaste femårsperioden, bör sålunda frågan om fastighetens behövlighet för rationaliseringsändamål kunna besvaras nekande. Vill rationaliseringsorganet ej binda sig för så lång tid som fem år, bör beslutets giltighetstid kunna sättas kortare, enligt vad nyss nämnts dock lägst till två år. Att märka är emellertid att ett beslut, varigenom rationaliseringsorganet avhänder sig möjligheten att använda förköpsrätten under viss tid, kan, därest fastigheten säljes under denna tid, komma att medföra, att verkställigheten av den planerade yttre rationaliseringen måste uppskjutas ända till dess fastigheten nästa gång kommer i marknaden, vilket uppenbarligen kan dröja länge. Att rationaliseringsorganet, trots att fastigheten i och för sig anses behöfelig för genomförande av den yttre rationaliseringen, skulle lämna nekande svar på en sådan fråga som nu nämnts, synes därför ej böra ifrågakomma annat än om det på grund av omständigheterna måste antagas komma att dröja avsevärd tid, innan övriga förutsättningar för genomförande av den yttre rationaliseringen komma att föreligga, och det skulle erbjuda särskilda svårigheter för organet att innehava fastigheten under denna tid. Ett nekande svar på sådan fråga som nu nämnts utesluter naturligen ej att, om samma fråga ånyo framställes efter utgången av den i beslutet angivna tiden, den då besvaras jakande. Påpekas må vidare att, därest rationaliseringsorga-

net förklarar fastigheten behövlig för rationaliseringsändamål, detta icke innebär, att organet därmed skulle förbinda sig att inlösa fastigheten, därest denna senare skulle säljas. Frågan om lämpligheten av att vid en dylik försäljning använda förköpsrätten måste prövas med hänsyn till storleken av köpeskillingen och övriga då föreliggande omständigheter. Såsom kommittén påpekat, torde det emellertid, därest frågan besvarats jakande och jordägaren har för avsikt att mera omedelbart överlåta fastigheten, få förutsättas, att närmare överläggningar komma att upptagas mellan jordägaren och rationaliseringsorganet om försäljning av fastigheten till detta eller genom dess förmedling till den jordbrukare, som behöver fastigheten för förstärkning av sin bruksningsdel. Jordägaren har då även möjligheten att hembjuda fastigheten till organet. Frågan om möjligheten att överklaga beslut, varigenom fastighet förklarats behövlig för rationaliseringsändamål, kommer jag att behandla längre fram.

Genom ett sådant förfaringssätt, som nu nämnts, undanröjas i stort sett de olägenheter, som kunna ligga däri, att förköpsrätten ej formellt är begränsad till vissa speciella jordbruksfastigheter eller vissa grupper av jordbruksfastigheter.

Beträffande förköpsrättens omfattning vill jag i detta sammanhang även understryka den begränsning, som ligger däri, att sagda rätt ej skall användas annat än för att underlätta en yttre rationalisering av jordbruket enligt de riktlinjer, som jag tidigare angivit.

Enligt kommitténs förslag skulle förköpsrätten ej gälla vid försäljning till make eller barn eller dess avkomling eller adoptivbarn eller dess avkomling och ej heller vid försäljning till syskon i sådana fall, då köparen vuxit upp å bruksningsdelen samt hade för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket. I ett flertal yttranden har däremot yrkats, att undantagen skulle utvidgas till att avse även vissa andra grupper av anhöriga. I allmänhet har därvid föreslagits, att undantagen skulle omfatta samma kategorier, som enligt arvslagen skulle kunna taga arv efter säljaren. För den av kommittén föreslagna begränsningen av undantagsbestämmelsen tala emellertid enligt min mening goda skäl. I fråga om andra anhöriga än de av kommittén nämnda torde endast sällan föreligga sådana speciella omständigheter, som böra föranleda, att deras intresse av att besitta fastigheten bör givas företräde framför önskemålet att fastigheten skall kunna användas för att få till stånd en ändamålsenlig fastighetsindelning i orten. Om dylika speciella omständigheter undantagsvis skulle föreligga, synes man vidare kunna förutsätta, att rationaliseringsorganen skola taga erforderlig hänsyn därtill.

Även om jag sålunda i stort sett ej har något att erinra mot kommitténs förslag på denna punkt, kan dock enligt min mening en viss jämkning av detta övervägas. Mellan den av kommittén föreslagna undantagsbestämmelsen och motsvarande bestämmelse i lagen om arrendators förköpsrätt föreligger den skillnaden, att enligt kommitténs förslag försäljning till syskon skulle vara undantagen från kronans förköpsrätt endast under vissa förutsättningar, medan enligt sistnämnda lag arrendator aldrig har förköpsrätt,

då köparen är syskon till säljaren. Denna skillnad mellan de båda bestämmelserna torde endast sällan vid rationaliseringsarbetet få någon praktisk betydelse. Då det därjämte synes önskvärt att få överensstämmelse mellan de båda bestämmelserna, vill jag förordas, att försäljning till syskon alltid skall vara undantagen från kronans förköpsrätt.

Med anledning av vad jordbrukskommissionen i Kalmar läns norra hushållningssällskaps område anfört rörande det fall, att anledning finnes till antagande, att personliga förhållanden påverkat köpevillkoren i för köparen förmånlig riktning, vill jag framhålla att jag förutsätter att rationaliseringsorganet i dylikt fall, även om förköpsrätt formellt skulle föreligga, icke skall använda denna för att förvärva fastigheten till ett pris, som jämfört med fastighetens marknadsvärde ter sig oskäligt lågt. I sådant fall, som förvaltningsutskottet åsyftar, bör rationaliseringsorganet därför, om ett förvärv av fastigheten skulle vara påkallat ur rationaliseringssynpunkt, erbjuda sig att för fastigheten betala ett pris, som motsvarar fastighetens verkliga värde.

Vad angår förhållandet mellan kronans och arrendators förköpsrätt delar jag kommitténs uppfattning att i de fall, då förköpsrätt föreligger både för kronan och arrendatorn, kronans förköpsrätt bör ha företräde. Intresset av att få till stånd en varaktig förbättring av bruksdelarna torde böra anses väga tyngre än arrendatorns intresse av att förvärva äganderätt till fastigheten, detta desto mera som man bör kunna räkna med att kronans förköpsrätt i regel ej kommer att användas beträffande andra fastigheter än sådana, som anses sakna förutsättningar att bestå på lång sikt. Jag utgår emellertid från att rationaliseringsorganen i det praktiska rationaliseringsarbetet skola taga all erforderlig hänsyn till arrendatorns berättigade intressen. Om så i visst fall kan ske utan allvarigare olägenhet för sagda arbetes fortskridande, bör organet därför avstå från kronans förköpsrätt till förmån för arrendatorn, och om det skulle anses nödvändigt att begagna kronans förköpsrätt, bör organet söka att i största möjliga utsträckning tillgodose arrendatorns eventuella önskemål att få kvarstanna å fastigheten under viss tid eller söka bereda honom tillfälle att inköpa eller arrendera annat lämpligt jordbruk.

För den av kommittén föreslagna edgångsskyldigheten torde otvivelaktigt vissa skäl kunna åberopas. Det är emellertid svårt att redan nu bedöma, hur stor risken är för sådana förfaranden, som edgångsskyldigheten är avsedd att förhindra. Med hänsyn härtill och då från jordbrukarehåll framförts invändningar mot förslaget anser jag, att man i vart fall tills vidare icke bör upptaga några bestämmelser om edgångsskyldighet.

I ett yttrande har ifrågasatts införandet av ett stadgande av innebörd att lösesumman icke i något fall skulle få sättas lägre än taxeringsvärdet (med möjlighet till jämkningar för nybyggnad eller brandskada med mera). En dylik bestämmelse synes emellertid icke lämplig. Ej heller torde det vara lämpligt att, såsom i ett yttrande förordats, föreskriva att kronan, då förköpsrätten utnyttjas, alltid skall vara skyldig ersätta köparen dennes samtliga kostnader för domstolsförfarandet. Synpunkten att den, mot vilken talan om förköp riktas, ej bör behöva vidkännas några kostnader i anledning av

domstolsförfarandet synes mig emellertid böra beaktas i så måtto att domstolen, i överensstämmelse med vad som gäller enligt lagen den 20 juni 1924 om återköpsrätt till fast egendom, bör tillerkännas befogenhet att fördela rättegångskostnaderna mellan parterna så som i varje fall provas skäligt.

I överensstämmelse med den uppfattning, som uttalats av kommittén, anser jag att förköpsrätten i regel icke bör få begränsas till allenast en del av den mark, som säljes. Därest försäljningen omfattar flera särskilda brukningsenheter samt endast viss eller vissa av dessa behövas för rationaliseringsarbetet, synes det dock böra medgivas, att förköpsrätten må utövas allenast beträffande sådan särskild brukningsenhet.

Med anledning av att i några yttranden anförts, att en förutsättning för införandet av förköpsrätt för kronan borde vara, att lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet upphävdes, vill jag framhålla, att ett införande av förköpsrätt i och för sig ej innebär någon begränsning av kretsen av de köpare, som kunna reflektera på fastigheten, utöver de begränsningar, som kunna ha genomförts genom annan lagstiftning. Man har därför enligt min uppfattning ej någon anledning att sammankoppla frågan om införande av förköpsrätt för kronan i rationaliseringsändamål med frågan om bibehållande av nyssnämnda lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. Sistnämnda fråga torde i sinom tid få provas med ledning av de erfarenheter, som vunnits rörande tillämpningen av nu gällande lag på området.

I likhet med kommittén anser jag att det, då rationaliseringsorganet vill använda förköpsrätten, bör finnas möjlighet för den, vars rätt direkt beröres härav, att få befogenheten av detta ingripande prövad. Sådan prövning bör kunna begäras av säljare och köpare av fastigheten samt av sådan arrendator, vilken har förköpsrätt till fastigheten.

Prövningen av det befogade av att i ett visst fall använda förköpsrätten bör ske i administrativ väg. Besvär över det lokala rationaliseringsorganets beslut torde då i första hand böra få anföras hos vederbörande centralorgan — lantbruksstyrelsen — och i sista hand hos Kungl. Maj:t.

Vad angår den besvärsrätt, som bör tillkomma säljare och köpare av en jordbruksfastighet, må först nämnas att en fastighetsägare bör äga anföra besvär över beslut av det lokala rationaliseringsorganet, varigenom detta förklarar fastigheten behövlig för rationaliseringsändamål. Underlåter ägaren att överklaga beslutet eller blir detta efter besvär fastställt, bör därmed också organets befogenhet att använda förköpsrätten vara definitivt avgjord för viss tid, såvitt angår ifrågavarande ägare och dem, som kunna komma att förvärva fastigheten under sagda tid. Denna tid har av kommittén föreslagits till ett år. En förlängning av densamma synes emellertid utan olägenhet kunna ske. Enligt min mening bör giltighetstiden kunna bestämmas på samma sätt som i fråga om beslut, varigenom organet avsäger sig möjligheten att använda förköpsrätten under viss tid, nämligen så att beslutet skall ha bindande verkan under viss av organet bestämd tid, lägst två och högst fem år.

Har fastigheten sålts och beslutar rationaliseringsorganet instämma talan

om förköp, bör köparen, såvida frågan om befogenheten av att taga fastigheten i anspråk för rationaliseringsändamål ej redan är avgjord på sätt som angives i nästföregående stycke, äga anföra besvär över detta beslut.

Vad angår arrendators besvärsrätt må först nämnas att det ej synes påkallat att giva förköpsberättigad arrendator befogenhet att själv hos rationaliseringsorganet begära prövning av fastighetens behövlighet för rationaliseringsändamål. I någon mån tveksamt synes däremot vara, huruvida ej dylik arrendator bör äga överklaga ett i anledning av framställning från fastighetens ägare meddelat beslut, varigenom fastigheten förklarats behöblig för sagda ändamål. Att märka är emellertid, att det på detta stadium, innan villkoren för en försäljning ens preliminärt bestämts, är svårt för arrendatorn att bedöma i vad mån kronans förköpsrätt verkligen kan anses innebära risk för ett intrång i hans intressen. Detta blir nämligen helt beroende på faktorer, som han då ännu ej kan överblicka, särskilt på det pris, till vilket fastigheten kommer att säljas, på frågan, huruvida kronan faktiskt kommer att utnyttja förköpsrätten, och på de åtgärder som kronan, därest så sker, eventuellt kan vara villig att vidtaga för att låta honom sitta kvar å fastigheten under viss tid eller övertaga annan fastighet. Något egentligt behov av besvärsrätt för arrendatorn redan på detta stadium synes därför ej föreligga. Däremot bör besvärsrätt finnas, därest rationaliseringsorganet i anledning av skedd försäljning beslutar instämma talan om förköp. Arrendatorn har då situationen klar för sig och kan bedöma, huruvida han själv vill begagna sin förköpsrätt. Med hänsyn till den besvärsrätt, som sålunda bör tillkomma arrendatorn, torde det böra åligga rationaliseringsorganet att, då detta beslutar väcka talan om förköp, delgiva arrendatorn detta beslut. Dylik underrättelse kan givetvis ske i samband med att rationaliseringsorganet instämmer talan om förköp. Hinder bör emellertid ej föreligga, att underrättelse om beslutet lämnas redan innan stämning utfärdats. Ett dylikt tillvägagångssätt innebär den fördelen, att den tid, under vilken avgörandet av målet om förköp fördröjes, förkortas eller, i särskilt gynnsamma fall, att dylikt dröjsmål helt kan undvikas.

Det torde ligga i sakens natur, att mål om förköp ej bör avgöras, förrän tiden för anförande av besvär över här omförmälda beslut utgått eller ock besvären blivit avgjorda genom utslag, vilket vunnit laga kraft.

Enligt de bestämmelser, som gälla i fråga om arrendators förköpsrätt, får talan om förköp ej återkallas utan köparens medgivande. En motsvarande bestämmelse torde böra gälla i nu ifrågavarande fall. Uppenbarligen måste dock återkallelse kunna ske även i det fall att efter besvär beslut om begagnande av förköpsrätten blivit upphävt.

Då den fastighet, till vilken förköpsrätten göres gällande, är avsedd att omedelbart överlätas till annan jordbrukare, kan det såsom kommittén framhållit vara ändamålsenligt, att den sistnämnde skall få träda i kronans ställe vid utövande av förköpsrätten. I så fall uppkommer frågan, hur köparen av fastigheten skall skyddas mot insolvens hos den förköpsberättigade. Jord-

brukskommittén har här föreslagit den lösningen att kronan, då rationaliseringsorganet satt annan i kronans ställe vid utövande av förköpsrätten, skulle svara för fullgörandet av dennes betalningsskyldighet. I lagen den 22 december 1943 om förköpsrätt är motsvarande spörsmål löst så, att den, som vill föra talan om förköp, är pliktig att hos överexekutor ställa säkerhet för vad han skall utgiva i lösen för fastigheten ävensom för den ersättning han kan bli skyldig att gälda köparen. Visas ej å den dag, då målet första gången handlägges, att dylik säkerhet blivit ställd, är käromålet förfallet, där köparen det yrkar. Med hänsyn till önskvärdheten av största möjliga överensstämmelse mellan de båda lagarna synes det mig vara att föredraga, att man på denna punkt följer bestämmelserna i lagen den 22 december 1943. Med hänsyn till de förändringar i rättegångsförfarandet, som tillämpningen av nya rättegångsbalken kommer att medföra, torde dock böra föreskrivas, att säkerheten skall ställas under målets förberedelse. Motsvarande ändring torde även böra göras i lagen den 22 december 1943.

Bland annat med hänsyn till det i nästföregående stycke anförda synes beslut om delegation av förköpsrätten böra få meddelas endast i samband med att rationaliseringsorganet fattar beslut om utövande av förköpsrätten.

Beträffande innebörden av förköpsrätten och förfarandet vid utövandet av densamma torde i övrigt, såsom kommittén föreslagit, nu gällande bestämmelser om arrendators förköpsrätt i stort sett böra äga motsvarande tillämpning.

Beträffande förköpsrätten vill jag till sist nämna, att densamma, liksom arrendators förköpsrätt, bör gälla ej blott vid försäljning utan även vid byte. På sätt kommittén framhållit kunna dock omständigheterna här ofta vara sådana, att det skulle vara obilligt mot den, som bytt en honom tillhörig jordbruksfastighet mot en annan sådan fastighet, att under åberopande av förköpsrätten inlösa sistnämnda fastighet.

Införandet av den nu föreslagna förköpsrätten för kronan synes böra föranleda vissa justeringar av nu gällande lag den 22 december 1943 om förköpsrätt. Sålunda synes rubriken till sagda lag böra ändras, så att av densamma framgår, att lagen endast avser arrendators förköpsrätt, och i 2 § böra anmärkas, att kronans förköpsrätt går före arrendatorns. En konsekvens av att kronans förköpsrätt anses böra gå före arrendators bör vidare vara, att arrendatorns förköpsrätt ej heller skall gälla, då en fastighet säljes till kronan för rationaliseringsändamål, liksom ej heller i det fall att fastighet, vilken inköpts av kronan för dylikt ändamål eller förvärvats medelst kronans förköpsrätt, säljes under det att arrendatorn alltjämt är bibehållen vid sin förköpsrätt till fastigheten. Undantag för dylika försäljningar torde därför böra göras i sagda lag. Slutligen böra, som redan nämnts, bestämmelserna i 6 § i fråga om tidpunkten för ställande av säkerhet med mera ändras i anledning av nya rättegångsbalkens ikraftträdande.

Inom jordbruksdepartementet har, i anslutning till vad nu anförts, upprättats förslag till lag om kronans förköpsrätt samt till lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 om förköpsrätt.

I några yttranden har på tal om förköpsrätten förordats, att i stället för eller som ett komplement till denna skulle stadgas skyldighet för kronan att inköpa jordbruksfastigheter, som utbjödes till visst pris, exempelvis till taxeringsvärdet. För min del kan jag ej inse, att en dylik bestämmelse skulle vara till gagn för rationaliseringsarbetet eller att det eljest finnes något fog för densamma. Det synes svårt att förstå, varför de stödtåtgärder till förmån för jordbruket, som här föreslås bland annat i syfte att underlätta en förstärkning av ofullständiga bruksdelar, skola tagas till intäkt för den uppfattningen, att staten borde åtaga sig att till visst pris inlösa till kronan utbudna fastigheter. Självfallet böra rationaliseringsorganen begagna sig av alla de möjligheter, som finnas att genom inköp av jord i kompletteringssyfte främja rationaliseringsarbetet. Takten i detta arbete måste emellertid bland annat bliva beroende av huruvida de jordbrukare, som äro i behov av en förstärkning av sina jordbruk, äro intresserade av att densamma skall komma till stånd eller villiga att betala ett skäligt pris för tillskottsjorden. Där denna förutsättning är för handen, lär något stadgande om inköpskyldighet näppeligen behövas, och saknas densamma, skulle ett dylikt stadgande kunna medföra stora olägenheter, eftersom det skulle medföra, att rationaliseringsorganen bleve nödsakade att omhändertaga fastigheter, vilka måhända först efter en längre tid skulle kunna användas för rationaliseringsarbetet.

Vid sidan av de medel för den yttre rationaliseringen, som hittills behandlats, nämligen låne- och bidragsverksamhet, aktiv inköpspolitik och förköpsrätt, bör såsom jag redan antytt i vissa fall *expropriation* i sista hand kunna användas för sagda ändamål.

Att rationaliseringen inom jordbruket skall fortskrida på ett tillfredsställande sätt är, såsom tidigare framhållits i olika sammanhang, ej enbart ur jordbrukets utan även ur samhällets synpunkt synnerligen önskvärt. Redan med hänsyn till de mycket betydande insatser, bland annat av ekonomisk art, som förutsättas från det allmännas sida, framstår det såsom angeläget, att de medel, som skola stå till rationaliseringsorganens förfogande för genomförande av den yttre rationaliseringen, skola vara sådana, att de verkligen giva möjlighet att på ett tillfredsställande sätt lösa denna viktiga fråga.

Genom åtgärder av de slag, som jag angivit i det föregående, torde otvivelaktigt betydande framsteg i rationaliseringsarbetet kunna göras. Man kan emellertid ej bortse från att dessa medel i en del fall ej kunna väntas vara tillfyllest för att den yttre rationaliseringen skall kunna genomföras utan onödig tidsutdräkt eller utan oskäliga kostnader för det allmänna.

Då rationaliseringsorganen söka att medelst låne- och bidragsverksamhet eller aktiv inköpspolitik förvärva mark, som erfordras för den yttre rationaliseringens genomförande, kan man således ej alltid räkna med att en jordägare skall vara villig att avhända sig marken eller att han för densamma kommer att åtnöjas med ett skäligt pris. Dessa svårigheter kunna icke helt lösas medelst förköpsrätten. Beträffande fastigheter, som ägas av bolag eller andra samfälligheter, blir förköpsrätten uppenbarligen av ringa värde, och

för fastigheter i enskild ägo minskas förköpsrättens användbarhet för rationaliseringsarbetet därav att densamma ej gäller vid överlåtelse till nära anhöriga. Om andra medel ej finnas att tillgripa, föreligger det alltså risk för att viktiga delar av arbetet med den yttre rationaliseringen ej skola kunna fullföljas. Särskilt gäller detta den förstärkning av ofullständiga jordbruk, som är avsedd att genomföras genom att dessa erhålla skog. Men även då det är fråga om att bereda dylika brukningsdelar tillskott av jordbruksjord från angränsande fastigheter torde den nu angivna situationen ej sällan kunna inträffa.

För att rationaliseringsorganen skola kunna effektivt hjälpa de jordbrukare, som vilja få till stånd yttre rationaliseringsåtgärder, och kunna lämna denna hjälp utan oskäligen kostnader för det allmänna synes det därför nödvändigt att de förut berörda medlen för genomförande av den yttre rationaliseringen kompletteras med möjligheten att i vissa fall tillgripa expropriation.

Jag har tidigare betonat, att den yttre rationaliseringen i princip bör vara en jordbrukets egen verksamhet, vilken det allmänna bör leda och underlätta på olika sätt. Den bör alltså ske i form av en naturlig anpassning till de ändringar i fråga om produktionsförutsättningarna och övriga för jordbrukets förhållanden betydelsefulla faktorer, som utvecklingen medfört. En verksamhet enligt dessa linjer kan visserligen komma att gå något långsammare än vad som skulle bliva fallet, därest man sökte att genom djupt ingripande åtgärder på kortast möjliga tid genomföra en förändring av jordbrukets struktur enligt vissa uppdragna linjer. Den nackdel, som kan ligga häri, uppväges emellertid avgjort av det värde det har att rationaliseringsarbetet kan genomföras utan de slitningar, som eljest med säkerhet skulle uppkomma. Att rationaliseringen i stort sett skall ske såsom en jordbrukets egen verksamhet torde för övrigt utgöra en nödvändig förutsättning för att man i detta arbete skall komma fram till sådana lösningar, som i tillräcklig utsträckning taga hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall.

Att man medger expropriation av jordbruksjord eller skog för komplettering av ofullständiga jordbruk i sådana fall, där expropriationen kan ske utan att annan jordbrukare nödgas lämna sin fastighet eller får sina försörjningsmöjligheter försämrade, synes mig ej utgöra något avsteg från den i nästföregående stycke angivna uppfattningen. Då det dessutom, såsom nyss nämnts, i dessa fall föreligger ett starkt behov av ett dylikt komplement till de förut behandlade rationaliseringsmedlen, förordar jag i princip, att expropriation skall kunna användas i dessa fall.

Då det däremot är fråga om att för rationaliseringsändamål förvärva en hel jordbruksfastighet, vilken bör sammanläggas med annan eller andra fastigheter, torde man — åtminstone vad gäller de ofullständiga jordbruken, vilka i detta sammanhang uppenbarligen bliva de talrikaste — i allmänhet kunna räkna med att rationaliseringen förr eller senare skall kunna genomföras till rimliga kostnader även utan att expropriationsinstitutet behöver tillgripas. Vad det här främst kan bliva fråga om torde vara ett dröjsmål med

verkställigheten av rationaliseringsåtgärderna. Olägenheten av ett dylikt dröjsmål kan i regel ej anses vara så stor, att man på grund av densamma skall tillgripa expropriation trots vad nyss sagts om verkningarna av ett dylikt ingrepp för brukaren och trots det avsteg det skulle innebära från principen att rationaliseringen bör vara en jordbrukets egen verksamhet.

På grund av det nu anförda anser jag alltså, att expropriation av hela brukningsdelar i regel ej bör få förekomma som ett medel för att genomföra den yttre rationaliseringen. Undantag från denna regel böra emellertid göras i vissa fall, där behovet av expropriation är särskilt trängande eller där expropriation på grund av speciella omständigheter måste anses medföra mindre olägenhet för brukningsdelens ägare än vad genomsnittligt kan antagas vara fallet vid avstående av en hel jordbruksfastighet. Jag åsyftar här dels de fall, då en yttre rationalisering av vissa brukningsdelar bör genomföras i samband med ett omskifte, dels vissa fall, då ägaren av en brukningsdel, som erfordras för den yttre rationaliseringens genomförande, ej själv ägnar sig åt jordbruket å brukningsdelen, dels de fall, då brukningsdelen är en ren skogsfastighet.

Vad förstnämnda fall angår vill jag framhålla, att det, då ett omskifte är nödvändigt för att ordna brukningsförhållandena inom ett område, måste anses angeläget, att omskiftet skall leda till en verklig sanering av fastighetsförhållandena inom skifteslaget, och att man således ej är nödsakad att vid skiftet utlägga ägolotter, vilka redan från början framstå som olämpliga med hänsyn till sin beskaffenhet och de försörjningsmöjligheter, som föreligga för brukaren. Risk föreligger ju eljest för att den arbetskrävande och kostsamma rationaliseringsåtgärd, som omskiftet innebär, helt eller delvis blir förfelad och att ett nytt omskifte måste företagas längre fram. Frågan om de åtgärder, som böra vidtagas för att undvika dylika konsekvenser, är emellertid närmast ett skiftesrättsligt spörsmål och bör ses i samband med utformningen av skifteslagstiftningen i dess helhet. Såsom tidigare nämnts är hela detta problemkomplex för närvarande under utredning hos fastighetsbildningssakkunniga. Det torde därför vara lämpligast, att med behandlingen av frågan om expropriation i samband med omskifte får anstå i avvidan på slutförandet av denna utredning.

Vad angår de fall, då ägaren av en brukningsdel, som erfordras för den yttre rationaliseringens genomförande, ej själv ägnar sig åt jordbruket, må erinras om att de förut berörda olägenheterna av att medelst expropriation taga i anspråk en hel brukningsdel tydligen i främsta rummet göra sig gällande, då brukningsdelens ägare själv är sysselsatt med jordbruket å densamma. Äges en brukningsdel av bolag eller annan samfällighet eller av enskild person, vilken ej är bosatt å fastigheten och ej ens besitter denna för att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket, innebär däremot ett avstående av brukningsdelen ej ett ingripande av samma allvarliga natur med hänsyn till ägarens sysselsättnings- och försörjningsmöjligheter. Detsamma gäller rena skogsfastigheter. I den mån ett införande av rätt till expropriation av dylika fastigheter ökar möjligheterna att förbättra ofull-

ständiga jordbruk, bör det därför ej möta några betänkligheter, att man i dessa fall i sista hand använder sig av expropriation såsom medel för att genomföra denna förbättring.

I fråga om de grupper av fastighetsägare, från vilka expropriation av hel fastighet, innehållande jordbruk, bör kunna ske, synes man böra tillämpa i stort sett samma gränsdragning som skett i den sociala arrendelagstiftningen och således medgiva expropriation av fastighet med jordbruk, vilken tillhör bolag, förening, stiftelse eller fideikommiss eller äges av enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket. Att, såsom en ledamot av kommittén förordat, begränsa expropriationsrätten så att expropriation ej skulle kunna ske från enskild person som blott ägde en fastighet synes mig ej böra komma i fråga. En dylik begränsning skulle tydligen leda till att expropriationsbestämmelsen i själva verket så gott som helt sattes ur kraft såvitt angår här avsedda enskilda jordägare.

Kommittén har föreslagit att expropriation av fastighet med jordbruk från nyssnämnda kategorier av jordägare skulle få ske endast då fastigheten utgjorde ett ofullständigt jordbruk. Tillräckliga skäl synas emellertid ej föreligga för en dylik begränsning. Jag anser därför, att möjlighet i nu förevarande fall bör finnas att exproprieras även fullständiga brukningsdelar. Understrykas må emellertid, att expropriationsinstitutet icke vare sig i detta eller andra fall bör användas för att förvärva mer mark än som erfordras för att genomföra den avsedda förstärkningen av ofullständiga jordbruk.

Då fråga uppkommer om expropriation av ren skogsfastighet, synes någon anledning att begränsa expropriationsrätten till fastigheter, som ägas av vissa speciella kategorier av jordägare, ej föreligga. Såsom jag i det följande kommer att beröra, bör man emellertid vid all expropriation av skog söka undvika att försvaga bärkraften hos befintliga brukningsenheter. I den praktiska bedömningen av dylika expropriationsfrågor bör därför hänsyn tagas till, huruvida skogsfastigheten faktiskt brukas såsom sammanhängande med en samme ägare tillhörig jordbruksfastighet.

I enlighet med vad jag nu anfört bör alltså expropriation såsom ett medel att genomföra en förstärkning av ofullständiga jordbruk — bortsett från frågan om expropriation i samband med omskifte, vilken fråga bör upptagas till behandling i annat sammanhang — principiellt kunna komma i fråga för ianspråktagande dels av jordbruksjord eller skog från annan brukningsdel, vilken efter avskiljandet skulle kunna bestå som en bärkraftig brukningsdel, dels av skogsfastighet, dels slutligen av fastighet med jordbruk, som äges av någon av nyssnämnda grupper av jordägare.

Att det enligt min uppfattning i princip bör finnas möjlighet att använda expropriation för att genomföra den yttre rationaliseringen, innebär ej, att jag anser det i och för sig önskvärt, att detta medel tillgripes. Tvärtom vill jag starkt betona, att expropriation bör ske först då det visat sig omöjligt

att på andra vägar nå det åsyftade målet. Jag är vidare av den åsikten, att man även i dylika fall bör iakttaga varsamhet vid användande av expropriationsinstitutet och att eventuellt erforderliga ingrepp av detta slag ej skola göras mer omfattande än som är nödvändigt för att undanröja de föreliggande svårigheterna.

Kommittén har ingående behandlat frågan om de förutsättningar, som borde vara uppfyllda för att expropriation skulle få ske, och om expropriationens omfattning, samt, särskilt vad angår expropriation av jordbruksjord från större jordbruk, angivit åtskilliga dylika förutsättningar. Kommittén synes ha avsett, att detaljerade regler härom skulle ingå i den lagstiftning, varigenom möjlighet att exproprieras mark för rationaliseringsändamål infördes. Såsom bland annat framhållits i fastighetsbildningssakkunnigas yttrande uppstår det emellertid, om så sker, risk för att man därigenom i så hög grad inskränker möjligheten att använda detta medel, att det i praktiken förlorar en stor del av sin betydelse. Kommitténs förslag går enligt min mening ej helt fritt från denna invändning. Såsom kommittén själv berört torde det ej kunna undvikas, att man genom begränsningar av den art, som där angivits, utesluter en del fall, där det redan nu kan förutses, att det i och för sig skulle vara påkallat att kunna använda expropriation. För att rationaliseringsarbetet skall giva ett lyckligt resultat är det emellertid av stor vikt, att man ej i förväg är bunden vid ett visst handlingssätt utan att rationaliseringsåtgärderna kunna utformas med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall. Jag anser därför, att lagbestämmelserna om expropriation ej böra vara alltför snäva men att å andra sidan vid tillämpningen av dem bör iakttagas all möjlig varsamhet och hänsyn till de olika förhållandena. Redan här må nämnas, att beslutanderätten i frågor om expropriation för rationaliseringsändamål bör utövas av Kungl. Maj:t.

Expropriationen skall ju utgöra ett medel för genomförande av den yttre rationalisering, vilken det allmänna enligt de i det föregående uppdragna riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten bör direkt främja. Expropriation bör sålunda självfallet ej komma i fråga, med mindre den förändring, som därigenom skulle komma till stånd, ligger inom ramen för vad som enligt dessa riktlinjer bör eftersträvas. Å andra sidan bör dock expropriation ej ske i varje fall, då den ifrågasatta förändringen står i överensstämmelse med dessa riktlinjer, utan endast för mera angelägna åtgärder.

En första förutsättning för att expropriation skall tillgripas bör vara, att ändamålet med åtgärden är att stärka ett ofullständigt jordbruk. Om ägaren av ett övergångsjordbruk skulle tillhöra någon av de speciella kategorier av jordägare, som förut nämnts, bör alltså expropriation av övergångsjordbruket ändå ej ske, såvida bruksdelen ej behövs för att komplettera något eller några ofullständiga jordbruk.

Vad angår frågan, huruvida expropriation bör kunna ske för förstärkning av ofullständiga jordbruk i alla de fall, där rationaliseringsorganen enligt de i det föregående angivna allmänna riktlinjerna för rationaliseringsverksam-

heten böra medverka till dylika förstärkningar, eller endast i vissa av dessa fall, må framhållas, att expropriation tydligen bör kunna ske för att genomföra en förstärkning av ett övergångsjordbruk. Mera tveksamt synes vara, huruvida detta medel bör kunna användas även för att åstadkomma en förstärkning av bestående småbruk. Enligt min mening finnes det i allmänhet ej tillräcklig anledning att medgiva ett så långt gående ingrepp till förmån för brukningsdelar, vilkas brukare ändock bedömas ha möjlighet att på lång sikt uppnå en tillfredsställande inkomstnivå. I enstaka fall torde dock även här förhållandena kunna vara sådana, att det, därest en i och för sig välbehörlig förbättring av försörjningsmöjligheterna kan ernås genom en förstärkning av brukningsdelen med jord eller skog och denna förstärkning ej kan genomföras med andra medel, kan anses befogat att använda expropriation för detta ändamål. Särskilt kan detta tänkas bliva fallet i fråga om fastigheter, vilka med hänsyn till utkomstmöjligheterna för brukaren ligga nära gränsen till övergångsjordbruk. Ett starkt behov av dylik förstärkning torde sålunda exempelvis stundom kunna finnas vid för sig liggande mindre brukningsdelar i skogsbygderna, vilka ej ha någon nämnvärd egen skogstillgång. Även om innehavaren av en dylik brukningsdel kan väntas ha möjlighet att, huvudsakligen genom arbete utanför den egna brukningsdelen, uppnå en någorlunda tillfredsställande inkomst, torde här i vissa fall en tilldelning av skog i den utsträckning, som motsvarar fastighetens husbehov, samt av betesmark, om sådan saknas, kunna medföra en avsevärd förbättring av brukarens ställning.

För att möjliggöra en yttre rationalisering av fullständiga brukningsdelar bör expropriation ej ske. Detta bör givetvis ej utesluta att, om en fastighet exproprierats för att man skall få till stånd en förstärkning av ett eller flera övergångsjordbruk samt vissa av den exproprierade fastighetens ägor härvid på grund av de topografiska förhållandena icke lämpligen kunna läggas till någon av sistnämnda brukningsdelar, sagda ägor i stället överlätas till ägaren av en angränsande fullständig brukningsdel.

Då expropriation sker för att genomföra en förstärkning av övergångsjordbruk, torde målet för verksamheten böra vara att förvandla de ifrågavarande brukningsdelarna till bärkraftiga brukningsdelar — i slättbygderna i regel till jordbruk av basjordbrukets rationaliseringsgrad och i skogsbygderna till kombinerade jordbruk.

Vad slättbygderna angår har jag i annat sammanhang uttalat att man i vissa fall bör kunna vid förvandlingen av övergångsjordbruken söka bilda jordbruk av normjordbrukets karaktär. Då expropriation skall ske, synes det mig dock rimligt att man, även om möjlighet teoretiskt sett skulle finnas till längre gående ingripanden, begränsar sig till att söka åstadkomma jordbruk med basjordbrukets lönsamhetsgrad. En dylik regel bör givetvis ej tillämpas så, att man under alla förhållanden skulle vara nödsakad att låta tilldelningen av jordbruksjord stanna vid vad som utgör ett minimum för att den brukningsdel, som erhåller tillskottsjorden, skall kunna uppnå full lönsam-

het. Hänsyn bör naturligen även tagas till arronderingsförhållandena och området bestämmas så, att en ur arronderingssynpunkt för båda fastigheter-na acceptabel lösning erhålles.

Ej heller i fråga om skogen bör expropriationen sträcka sig längre än som kan anses erforderligt för att det ifrågavarande jordbruket skall förvandlas till en bärkraftig brukningsenhet. Att uppställa någon enhetlig regel i fråga om storleken av den skogsareal, som i skogsbygderna bör finnas å en jordbruksfastighet för att denna skall anses kunna bestå som ett kombinerat jordbruk, är självfallet icke möjligt. Det är sålunda ej heller möjligt att angiva något visst arealmått för hur långt man bör gå, då fråga uppkommer om att medelst expropriation förstärka ett övergångsjordbruk med skog. Härvidlag komma ju ett flertal olika faktorer att bliva av betydelse, bland andra jordbrukets storlek och de sysselsättningsmöjligheter detta erbjuder. Bedömningen i ett dylikt expropriationsärende synes mig böra vara densamma som den bedömning man i ett fastighetsbildningsärende, exempelvis ett avstyckningsärende, har att göra beträffande frågan, huruvida en viss fastighetsdel med hänsyn till storlek och ägosammansättning kan anses lämplig att utgöra en självständig jordbruksfastighet. Hänsyn måste här i stor utsträckning tagas till vad som i olika trakter erfarenhetsmässigt befunnits såsom en lämplig fastighetstyp. Jag vill i detta sammanhang även erinra om den betydelse regionalplaneringen kan komma att få för avgörandet av dessa frågor. Denna planering bör, såsom jag förut nämnt, bland annat ha till uppgift att för varje planeringsområde fastställa vad som med hänsyn till förhållandena inom området bör anses såsom lämpliga jordbrukstyper.

Hur långt expropriationen bör få sträcka sig i sådana fall, där det anses befogat att använda detta medel för att genomföra en förstärkning av bestående småbruk, torde böra bliva beroende av en prövning från fall till fall. Där tilldelning av skog anses böra ske, torde denna dock i regel ej böra gå utöver vad som är erforderligt för att förse fastigheten med skog till husbehov. Expropriation av jordbruksjord torde endast i undantagsfall böra gå längre än till att tillgodose fastighetens behov av betesmark.

Att i expropriationslagen angiva något mått beträffande den omfattning, i vilken expropriation må ske, synes icke erforderligt. En allmän begränsning ligger redan i det sätt, på vilket ändamålet med expropriationen angivits, nämligen att stärka ofullständiga jordbruk. När det gäller att avgöra, hur långt åtgärderna för detta ändamål böra sträcka sig, torde detta avgörande få träffas efter en prövning av förhållandena i varje särskilt fall med utgångspunkt från de allmänna riktlinjer, som jag nu angivit.

Vad jag hittills anfört angående expropriationsförutsättningarna har gällt frågorna, till förmån för vilka fastigheter expropriation bör få ske samt hur långt expropriationen i och för sig bör syfta. Då expropriation av del av en fastighet ifrågasättes, måste man tydligen även beakta de verkningar expropriationen skulle få för den fastighet, som skulle avstå marken.

Vad först angår expropriation av jordbruksjord från en större fastighet har kommittén — som en skärpning av den i allmänhet för avskiljande av jordbruksjord i kompletteringssyfte uppställda regeln, att nyttan av överföringen för den fastighet, som erhåller tillskottsjorden, skall överstiga skadan för den fastighet, som avstår densamma — angivit, att expropriation av tillskottsjord från ett större jordbruk ej bör få ske, såvida avskiljandet av jorden i märkbar mån skulle försvaga lönsamheten av expropriationsfastighetens jordbruk. Innebörden härav har kommittén angivit vara, att expropriation borde få ske endast om den ej medförde någon skada för expropriationsfastighetens jordbruk eller ock medförde blott ringa skada för detta.

Även jag anser det motiverat, att man vid prövningen av om expropriation av tillskottsjord från större jordbruk bör ske, intager en förhållandevis restriktiv hållning. Såsom jag förut anfört anser jag det vara av vikt, att man iakttagit försiktighet med åtgärder, vilka kunna leda till en försvagning av bestående rationella brukningsdelar. Då det avskiljande av mark från en dylik brukningsdel, som behövs för att förstärka ett ofullständigt jordbruk, skall genomföras på frivillighetens väg, har man i den prövning, som då ankommer på den större fastighetens ägare själv och på de myndigheter vilka ha att handlägga ärendet om markens avskiljande, en garanti för att avskiljandet ej skall ske på ett sätt, som skadar jordbruket. Samma garanti förefinnes ej, då avskiljandet skall genomföras medelst expropriation. Även bortsett härifrån synes det mig befogat, att man i detta fall ej skall tillgripa expropriation, med mindre avskiljandet klart framstår såsom en ur det allmännas synpunkt lämplig lösning av det föreliggande rationaliseringsproblemet. I första hand bör detta anses vara fallet beträffande ägor, som äro så belägna, att avskiljandet ej medför någon olägenhet för det större jordbruket men däremot möjliggör en förbättring av ett angränsande ofullständigt jordbruk. Även i andra fall kan emellertid ett avskiljande av mark från det större jordbruket te sig som den lämpligaste lösningen. Jag tänker härvid bland annat på sådana fall, då det ofullständiga jordbruk, som behöver tillskottsjord, är utrustat med ändamålsenliga byggnader eller då eljest med hänsyn till förhållandena i orten ett bibehållande och ett förstärkande av det ofullständiga jordbruket framstår som önskvärt. Den av kommittén föreslagna regeln synes emellertid knappast giva tillräckligt utrymme för att i dylika fall använda expropriation som ett medel för genomförandet av den yttre rationaliseringen. Även då den mark, som skulle avskiljas från det större jordbruket, utgör endast en relativt ringa del av dettas totala åkerareal, lär det nämligen, eftersom det senares fasta kostnader skulle kvarstå så gott som helt oförändrade, i regel kunna göras gällande, att avskiljandet »i märkbar mån» skulle försämra det större jordbrukets lönsamhet.

Att, såsom föreslagits i ett par yttranden, stadga att expropriation ej skulle få ske, om densamma skulle medföra en avsevärd försämring av lönsamheten för jordbruket å expropriationsfastigheten, synes ej heller lämpligt. Om man därmed skulle avse, att expropriation av tillskottsjord borde få ifrågakomma, så snart den skada, den vållade expropriationsfastighetens jordbruk, ej kun-

de betecknas som avsevärd, skulle detta kunna komma att innebära ett avsteg från den för rationaliseringsarbetet i allmänhet uppställda huvudprincipen, att en överföring av mark från ett större till ett mindre jordbruk ej bör få ske annat än då nyttan för det senare överstiger skadan för det förra. Anledning att göra ett dylikt avsteg föreligger emellertid icke.

I detta sammanhang vill jag erinra om att kommittén såsom förutsättning för expropriation av jordbruksjord från en större fastighet för komplettering av ett ofullständigt jordbruk även uppställt, att den erforderliga förstärkningen av sistnämnda brukningsdel ej skulle kunna genomföras genom sammanläggning med ett annat övergångsjordbruk. Härvid skulle man, enligt vad kommittén anført, utgå från att övergångsjordbruken förr eller senare skulle bli disponibla för rationaliseringsändamål genom låne- och bidragsverksamheten, den aktiva inköspolitiken och förköpsrätten. I överensstämmelse med den uppfattning, som bland annat kommit till uttryck i en reservation mot kommitténs förslag, anser jag det emellertid icke lämpligt att uppställa en dylik kategorisk regel. Visserligen är även jag av den åsikten, att det, med hänsyn till angelägenheten av att undvika en ur jordbruksekonomiska synpunkter olämplig splittring av befintliga, väl arronderade större jordbruksenheter, i allmänhet är lämpligast att, då så kan ske, genomföra en yttre rationalisering av övergångsjordbruken genom att sammanlägga dylika jordbruk med varandra. Fall kunna emellertid tänkas då det, ehuru en dylik sammanläggning i och för sig är möjlig, exempelvis på grund av topografiska förhållanden framstår som mera förmånligt att båda övergångsjordbruken skola bestå samt kompletteras med tillskottsjord från ett angränsande större jordbruk. Även här synes det därför lämpligt, att möjlighet skall finnas att välja den väg, som med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet är att föredraga.

Enligt kommitténs förslag skulle expropriation av jordbruksjord från ett större jordbruk ej heller få ske, om expropriationsfastigheten därigenom skulle bringas under normjordbrukets nivå. I princip delar jag kommitténs uppfattning, att en dylik försvagning av ett rationellt jordbruk ej bör tillåtas. Skulle erforderlig förbättring av övergångsjordbruket ej kunna åstadkommas genom anskaffande av tillskottsjord från annat håll och sagda jordbruk ej heller kunna bestå såsom stödjordbruk, torde därför i regel den lämpligaste lösningen vara, att övergångsjordbruket sammanlägges med en annan fastighet. Situationer kunna dock tänkas, då en mindre marköverföring, exempelvis en överföring som blott berör mindre väl belägna ägor eller eljest närmast har karaktären av en justering av arronderingsförhållandena, bör kunna tillåtas även om den större fastigheten därigenom skulle bringas ned mot eller eventuellt till och med något under normjordbrukets nivå. Jämväl i de nu berörda fallen synes det mig därför mindre lämpligt att uppställa en så kategorisk och sträng begränsning som den kommittén ifrågasatt utan en något större frihet att beakta förhållandena i det enskilda fallet vara att föredraga.

I enlighet med vad jag nu anført anser jag alltså, att vid prövningen av

frågor om expropriation av jordbruksjord från en större fastighet för komplettering av ett övergångsjordbruk bör iakttagas, att expropriation ej bör tillåtas, om den avsedda överföringen av mark skulle strida mot de i det föregående angivna allmänna riktlinjerna för den yttre rationaliseringen, samt att till och med en något mer restriktiv hållning än som angivits i sagda riktlinjer bör iakttagas i fråga om åtgärder, som skulle medföra en försämring av bestående rationella driftsenheter. De av kommittén i detta hänseende föreslagna och av mig nu berörda begränsningarna synas mig å andra sidan gå så långt, att det föreligger risk att expropriationsinstitutet genom desamma skulle förlora en väsentlig del av sin betydelse som ett medel för genomförande av den yttre rationaliseringen. Vidare skulle genom desamma möjligheten att anpassa utformningen av rationaliseringsåtgärderna efter förhållandena i varje enskilt fall inskränkas i alltför hög grad. Liksom rationaliseringsorganen i övrigt vid sitt handhavande av de förut omnämnda medlen för genomförande av den yttre rationaliseringen förutsätts ej skola vara bundna av detaljerade föreskrifter utan — inom ramen för de allmänna riktlinjerna för rationaliseringen — äga fritt pröva lämpligheten av att i visst fall använda något av sagda medel, synes det mig därför lämpligast, att även prövningen, huruvida expropriation bör ifrågakomma med hänsyn till dess inverkan på de berörda fastigheterna, skall ske fritt inom ramen för sagda riktlinjer. För angivande härav synes det tillräckligt att fastslå, att expropriation i nu förevarande fall ej må ske, med mindre en lämplig fastighetsbildning därigenom befordras.

Vad jag nu sagt har gällt den avvägning, som vid expropriation av jordbruksjord från en större fastighet bör ske mellan den nytta åtgärden medför för den exproprierande fastigheten och den skada den åsamkar expropriationsfastigheten. Även vid expropriation av skog kan ett liknande avvägningsproblem uppstå. Skulle i ett visst fall expropriationen medföra mera allvarliga olägenheter ur skogsvårdande synpunkter, kan detta sålunda böra föranleda, att tillstånd till expropriation icke bör lämnas. Det torde vidare ligga i sakens natur, att man i en verksamhet, som syftar till en förstärkning av ofullständiga jordbruk, bör undvika att vidtaga åtgärder, vilka skulle leda till en försvagning av bärkraften hos redan befintliga brukningsdelar. Expropriation av skog från en jordbruksfastighet bör därför ej tillåtas, om fastighetens skogsinnehav ej är större än vad som behövs för att brukningsdelen skall utgöra en fullt bärkraftig brukningsdel, och från jordbruksfastighet med större skogstillgång bör expropriation ej tillåtas i vidare mån än att fastigheten har kvar skog i sådan omfattning, att den allttjämt kan anses såsom en fullt bärkraftig fastighet. Till frågan, huruvida expropriation av skog i första hand bör ske från vissa speciella kategorier av skogsägare, återkommer jag i det följande.

Även för skogens vidkommande torde alltså frågan, om expropriation bör få ske med hänsyn till dess inverkan på de därav berörda fastigheterna, böra prövas under hänsynstagande till förhållandena i det enskilda fallet. Som en grundförutsättning för att expropriation skall tillåtas synes även här kun-

na uppställas, att en lämplig fastighetsbildning befordras genom densamma. Detta bör givetvis gälla vare sig den skogsmark, som skulle överföras, skulle tagas från en större jordbruks- eller skogsfastighet eller den utgör en självständig fastighet. Beträffande expropriation av hel skogsfastighet vill jag i detta sammanhang framhålla att man, såsom jag förut antytt, då en dylik fastighet faktiskt brukas tillsammans med en samme ägare tillhörig jordbruksfastighet, bör bedöma lämpligheten av expropriationen så, som om jordbruksjorden och skogen även i rättsligt hänseende utgjorde en enhet, och således ej medgiva expropriation, om bärkraften hos denna enhet därigenom skulle äventyras.

I enlighet med det nu anförda anser jag alltså, att man beträffande samtliga här ifrågakommande expropriationsfall — i stället för de av kommittén uppställda begränsningarna med avseende å expropriationens inverkan på expropriationsfastighetens lönsamhet med mera — bör såsom en generell expropriationsföresättning uppställa, att expropriationen skulle befordra en lämplig fastighetsbildning.

Vad hittills sagts om den hänsyn, som vid prövningen av frågor om tillstånd till expropriation bör tagas till verkningarna för expropriationsfastigheten, har gällt den skada expropriationen skulle medföra ur jordbruksekonomisk synpunkt eller ur skogsvårdande synpunkter. Härjämte måste tydligen även beaktas den skada, som eljest genom expropriation kan tillfogas ägaren eller brukaren av det exproprierade området. För dylik skada av ekonomisk art skall enligt gällande ersättningsbestämmelser utgå full gottgörelse. Sålunda utgående belopp motsvaras i regel ej av något för den exproprierande fastighetens ägare befintligt värde i den mark han erhåller. Det torde därför, på sätt jag närmare kommer att angiva längre fram, bli nödvändigt att dylika särskilda ersättningsbelopp skola gäldas av det allmänna. Det ligger då tydligen i det allmännas eget intresse, att expropriation ej skall medgivas i fall, då expropriationsfastighetens ägare eller brukare genom expropriationen skulle åsamkas en ekonomisk skada, som ej står i skäligt förhållande till den rationaliseringsvinst expropriationen skulle möjliggöra. Med hänsyn härtill torde det väl ej föreligga något större behov av ett stadgande om att expropriation ej må ske, därest genom densamma avsevärd skada skulle tillfogas expropriationsfastighetens ägare eller brukare. Ett dylikt stadgande torde emellertid vara ägnat att understryka den betydelse, som vid prövningen av expropriationsfrågor måste tillmätas de allmänna ekonomiska synpunkterna, och därför kunna anses vara av ett visst värde.

Den skada eller olägenhet, som expropriationen skulle medföra för ägaren eller brukaren av expropriationsfastigheten, behöver vidare givetvis ej vara uteslutande av ekonomisk art. Särskilt vid expropriation av hela fastigheter torde avståendet av brukningsdelen ofta komma att innebära en viss olägenhet för ägaren utöver vad som skall ersättas i penningar. Då jag förordat, att expropriation utav hela brukningsdelar i princip skulle kunna ifrågakomma

från vissa speciella kategorier av fastighetsägare, har jag framhållit, att intresset av att den yttre rationaliseringen skall komma till stånd bör anses överväga de olägenheter expropriationen kan åsamka ägarna av expropriationsfastigheterna. Det principiella företräde, som sålunda tillerkänts rationaliseringsintresset, bör naturligen icke föranleda, att man vid behandlingen av de enskilda expropriationsärendena helt avstår från att pröva expropriationens lämplighet även med hänsyn till de olägenheter av icke ekonomisk art, som skulle tillskyndas expropriationsfastighetens ägare. Skulle dessa olägenheter överstiga vad ägaren rimligen bör vara nödsakad att finna sig i med hänsyn till vikten av att den yttre rationaliseringen skall komma till stånd, torde expropriationsansökan böra avslås. De förhållanden, som böra beaktas vid en dylik prövning, kunna självfallet vara av de mest skiftande slag. Som ett exempel må nämnas det, att bruksningsdelen utgör en släktgård. I fråga om sådana mindre bruksningsdelar, som erfordras för att tillförsäkra jordägaren stadigvarande arbetskraft för jordbruk, skogsbruk eller industriell rörelse, torde den betydelse dessa ha för sagda rörelse i regel böra föranleda, att expropriation av desamma ej bör få ske. Beträffande utarrenderade bruksningsdelar bör vidare beaktas den verkan expropriationen skulle få för arrendatorn. Ofta torde det här vara berättigat att anlägga samma synpunkter som de, vilka lett till att expropriation av hela bruksningsdelar från personer, vilka själva ägna sig åt jordbruket, ej ansetts böra medgivas.

Med hänsyn till det nu anförda anser jag, att bland expropriationsbestämmelserna bör ingå ett stadgande om att expropriation ej må ske, om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare.

Eftersom expropriationen bör utgöra ett sista medel för att genomföra den önskade yttre rationaliseringen, synes det ligga i sakens natur, att man ej bör tillgripa detta medel, såvida ej försök att på frivillighetens väg förvärva den erforderliga marken gjorts men misslyckats. Det bör således förutsättas, att fråga om expropriation ej väckes, med mindre rationaliseringsorganet varit i kontakt med ägaren av denna mark och denne därvid vägrat att överlåta marken eller begärt ett oskäligt högt pris för densamma. I enlighet härmed torde såsom förutsättning för expropriationsrätt böra uppställas, att särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

En fråga rörande expropriation av jordbruksjord från större jordbruk samt av skog, som behandlats såväl av kommittén som i ett flertal yttranden, är den, huruvida expropriationskrav i första hand bör riktas mot viss eller vissa kategorier av markägare. I samband härmed har även berörts spörsmålet, i vad mån kronan bör ställa kronan tillhörig jordbruksjord och skog till förfogande för genomförande av den yttre rationaliseringen. Rörande dessa frågor vill jag framhålla följande.

Vid handläggning av ärenden om expropriation av jordbruksjord från ett

större jordbruk torde det väl i regel förhålla sig så, att det ej finnes mer än en fastighet, som med hänsyn till storlek och läge lämpligen kan ifrågakomma för avstående av den erforderliga tillskottsajorden. Skulle flera brukningsdelar kunna komma i fråga, torde valet mellan dessa, utan att någon skillnad göres mellan olika kategorier av jordägare, böra träffas i enlighet med de principer, som angivas i 5 § expropriationslagen.

Vid expropriation av skog kommer situationen däremot säkerligen betydligt oftare att bliva den, att det i en viss ort finnes flera skogsägare, vilka ha skog i sådan omfattning och i sådant läge, att en ur fastighetsbildningssynpunkt lämplig förstärkning av ett därstädes befintligt ofullständigt jordbruk kan åstadkommas genom ianspråktagande av deras skogsmark eller en del av denna. Det är även för detta fall som frågan, huruvida expropriationskrav i första hand bör riktas mot någon viss grupp av fastighetsägare, tilldragit sig den största uppmärksamheten. Medan kommitténs majoritet intagit den ståndpunkten, att någon skillnad ej bör göras mellan olika grupper av markägare utan att det avgörande vid valet av expropriationsobjekt bör vara, att den önskade förstärkningen skall genomföras med minsta möjliga skada å andra intressen, har från en del håll hävdats, att de ofullständiga jordbrukens behov av skog i första hand borde täckas ur bolagens och andra samfälligheters innehav av skog ävensom ur ecklesiastika skogar och kronoskogar, och från andra håll att bolagen, därest de nödgades avstå skog för ifrågavarande ändamål, borde beredas compensation härför genom att de skulle erhålla tillstånd att övertaga skog från kronans skogar eller att förvärva skog från enskilda skogsägare.

Enligt min uppfattning föreligger emellertid ej heller här någon anledning att göra skillnad mellan olika grupper av markägare. Jag kan sålunda ej finna, att något berättigat intresse kan åberopas till stöd för att man ej skulle genom expropriation kunna taga i anspråk en del av den till en viss jordbruksfastighet hörande skogsmarken för stärkande av ett närliggande ofullständigt jordbruk, om en dylik åtgärd med hänsyn till skogsmarkens belägenhet framstår som lämplig ur fastighetsbildningssynpunkt och jämväl skulle vålla mindre skada ur skogsvårdande synpunkter än ett ianspråktagande av skog från annan fastighet i trakten. En annan sak är att man bör iakttaga stor försiktighet med åtgärder, som kunna anses medföra risk för en försvagning av befintliga bärkraftiga brukningsdelar. Jag vill därvidlag erinra om vad jag förut nämnt om att expropriation av skog från jordbruksfastighet ej bör få ske i sådan utsträckning, att fastigheten upphör att utgöra en bärkraftig brukningsdel. Det synes mig rimligt, att man vid bedömningen härav ej mäter den skog, som bör finnas kvar å fastigheten, i underkant, utan tillser, att den kvarvarande skogsmarken under alla förhållanden skall vara så stor, att fastighetens bärkraft är fullt tryggad.

Å andra sidan kan jag ej heller finna fog för den av bland andra skogsstyrelsen framförda uppfattningen, att den nuvarande fördelningen av skogsmarken mellan bondejordbruk och bolag ej borde rubbas genom åtgärder av ifrågavarande art och att bolagen följaktligen, därest de nödgades avstå

skogsmark för komplettering av ofullständiga jordbruk, borde erhålla kompensation därför genom att möjlighet bereddades dem att förvärva motsvarande skogsmark på annat håll.

Valet av expropriationsområde bör alltså enligt min mening jämväl då fråga är om expropriation av skog ske oberoende av de kategorier, som de olika skogsägarna tillhöra. Det bör naturligen krävas, att området skall vara så beläget i förhållande till den exproprierande fastigheten, att det får avsedd betydelse för stärkande av denna, bland annat med hänsyn till föreliggande sysselsättningsbehov för brukaren. Även med beaktande av denna synpunkt torde emellertid ofta flera olika områden kunna komma i fråga. Valet mellan dessa torde då böra ske efter en prövning av förhållandena i varje särskilt fall, därvid man särskilt bör söka tillse att expropriationen skall medföra så liten skada som möjligt ur skogsvårdande synpunkter. De i 5 § expropriationslagen meddelade principerna för valet mellan olika områden torde även här vara tillfyllest.

Vad särskilt angår frågan om behandlingen av kronans mark må framhållas, att kronan ej bör undandraga sig att, i den mån så kan anses behöfligt, med sin mark medverka till den yttre rationalisering av det svenska jordbruket, som här förordats och för vilken även förutsättas andra statliga åtgärder av betydande omfattning. Denna medverkan bör enligt min mening följa de allmänna riktlinjer för den yttre rationaliseringen, som uppdragits i det föregående. Kronans jordbruksjord bör sålunda ställas till förfogande för stärkande av ofullständiga jordbruk i de fall, då en dylik åtgärd framstår som lämplig enligt dessa riktlinjer. Däremot är jag icke beredd att förorda, att kronan tillhöriga, i och för sig bärkraftiga jordbruksfastigheter skola styckas för sagda ändamål i andra fall eller i större omfattning än som enligt nyssnämnda riktlinjer kan anses önskvärt ur jordbruksekonomiska och andra synpunkter. Kronan bör vidare ställa skogsmark till förfogande för stärkande av ofullständiga jordbruk, då sådana förhållanden föreligga, att marken bort tagas i anspråk medelst expropriation, därest densamma tillhört annan än kronan. Huruvida kronan härutöver bör ställa skog till förfogande torde böra bliva beroende på en prövning från fall till fall.

Någon särställning såtillvida att kronans mark i första hand skulle tagas i anspråk för den yttre rationaliseringen bör däremot ej föreskrivas.

Även då mark medelst expropriation skall överföras till ett ofullständigt jordbruk torde, såsom jag förut antytt, ekonomiskt stöd från det allmännas sida bliva behöfligt för att den avsedda yttre rationaliseringen skall komma till stånd. Rörande de kostnader, som uppkomma i samband med expropriation, må erinras om att för den mark, som tages i anspråk, skall erläggas löseskilling med belopp motsvarande markens fulla värde. Omfattar expropriationen blott del av fastighet, skall vidare utgå full ersättning för den skada eller det intrång, som återstoden av fastigheten lider genom expropriationen. Uppkommer eljest genom expropriationen skada för ägaren eller bru-

karen, skall även sådan skada fullt ersättas. Slutligen är den exproprierande pliktig att gälda all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad.

Såsom jag framhållit på tal om den statliga låne- och bidragsverksamheten för främjande av den yttre rationaliseringen torde det vara nödvändigt, att det allmänna vid jordförvärfv i rationaliseringssyfte skall bestrida den del av kostnaden för förvärfvet, som överstiger det värde marken har för sammanläggningsändamål. Denna princip torde böra tillämpas även vid expropriation. I första hand torde det allmänna härvid böra svara för kostnaderna för förfarandet samt för den del av expropriationsersättningen, som ej utgör löseskilling för själva den exproprierade fastigheten eller fastighetsdelen, d. v. s. ersättning för särskild skada, som åsamkas ägaren eller brukaren, ävensom, vid expropriation av del av fastighet, för skada eller intrång å återstoden av fastigheten. Här ifrågavarande poster motsvaras tydligen ej av något värde i själva den exproprierade marken. Huruvida det allmänna härjämte bör svara även för någon del av själva löseskillingen för den exproprierade fastigheten eller fastighetsdelen, synes i främsta rummet böra bliva beroende på om det exproprierade området är bebyggt eller ej. Skogsmark och obebyggd jordbruksjord torde för den, som erhåller tillskottsjoeden, böra anses ha ett värde, motsvarande den vid expropriationen fastställda löseskillingen. Är marken bebyggd och kan den exproprierande fastighetens ägare ej helt nyttiggöra sig byggnaderna, torde det däremot här, liksom då rationaliseringsorganen förmedla överlåtelse av bebyggd mark på frivillighetens väg, böra utgå bidrag av allmänna medel till utjämnande av skillnaden mellan löseskillingen och det värde egendomen har för sammanläggningsändamål.

Vid sidan av de nu nämnda bidragen torde det allmänna vidare även vid expropriation böra lämna lån för att underlätta finansieringen av förvärfvet.

Beträffande formerna för ifrågavarande låne- och bidragsverksamhet torde böra gälla detsamma som för övrig låne- och bidragsverksamhet på den yttre rationaliseringens område.

I likhet med kommittén finner jag det lämpligt, att fråga om expropriation för rationaliseringsändamål endast skall få väckas av vederbörande lokala rationaliseringsorgan.

Vad i övrigt angår expropriationsförfarandet, däri inbegripet förfarandet vid bestämmandet av expropriationsersättningen, anser jag, att man här åtminstone i huvudsak bör följa de för expropriationsfall i allmänhet gällande bestämmelserna. Särskilt vad angår förfarandet vid bestämmandet av expropriationsersättningen torde visserligen en del ändringar i nu gällande föreskrifter vara påkallade i syfte att förenkla förfarandet och skapa större garantier för en enhetlig och riktig bedömning. Denna fråga är emellertid för närvarande under utredning genom särskilda av chefen för justitiedepartementet tillkallade sakkunniga. I avbidan på resultatet av denna utredning

har jag ej funnit anledning att nu föreslå några särbestämmelser för de här ifrågavarande expropriationsfallen, detta desto mindre som det torde kunna förväntas, att resultatet av sagda utredning skall föreligga, innan bestämmelserna om expropriation för rationaliseringsändamål hunnit tillämpas i någon nämnvärd utsträckning.

Inom jordbruksdepartementet har i anslutning till det nu anförda utarbetats förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 om expropriation.

Lagrådet.

Lagrådet, som ansett sig icke ha att yttra sig om lämpligheten av den målsättning för den framtida jordbrukspolitiken, som ligger till grund för de till lagrådet remitterade förslagen, har beträffande 3, 6, 8—10 och 14 §§ i förslaget till lag om kronans förköpsrätt anfört följande.

»3 §.

Enligt 1943 års lag om förköpsrätt, vilken närmare reglerar den rätt av dylikt slag som jämlikt 2 kap. 57 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom tillkommer arrendator, då försäljning sker av den arrenderade fastigheten, må denne icke utöva sin förköpsrätt allenast i fråga om en del av den sålda fastigheten. Som skäl härför anfördes i förarbetena, att det vore en uppenbart olämplig anordning, att köparen skulle behöva finna sig i att fastigheten bleve föremål för samäganderätt mellan honom och arrendatorn eller att visst område genom avstyckning eller annorledes frångickes fastigheten och tillades arrendatorn. En bestämmelse av enahanda innebörd hade upptagits i 6 kap. av lagberedningens förslag till jordabalk, vilket kapitel innehöll stadganden om förköpsrätt som tillförsäkrats ägare av viss annan fastighet eller kronan, stad eller annan kommun eller ock municipalsamhälle. Enligt det nu remitterade förslaget åter skall förköpsrätt få utövas i fråga om del av den sålda egendom, som är underkastad sagda rätt, om sådan del utgör självständig brukningsenhet. Förslaget innebär således två modifikationer i förhållande till 1943 års lag, nämligen dels att förköpsrätten aldrig skall vara förbunden med en plikt att lösa annan egendom än den förköpsrätten omfattar, dels att även i fråga om sådan egendom förköpsrätten skall få utövas beträffande allenast en del därav, blott sagda del utgör självständig brukningsenhet.

Den sistnämnda modifikationen synes väl för de flesta fall godtagbar. Emellertid lär det ej vara uteslutet, att frångiljandet av en del av en fastighet, även om denna del utgör en självständig brukningsenhet, kan verka därhän att återstoden av fastigheten i och för sig minskar i värde eller att eljest olägenhet av frångiljandet uppkommer. Försiktigheten synes bjuda, att i 3 § reservation göres för detta fall.

Vidkommande frågan huruvida icke under vissa omständigheter med förköpsrätten bör vara förbunden en skyldighet att inlösa i köpet ingående egendom, som ej omfattas av nämnda rätt, har lagberedningen i sitt ovannämnda

förslag upptagit ett stadgande av innehåll att om fastighet, vartill förköpsrätt äger rum, gått i ett köp med annan fastighet, som ej kan utan olägenhet skiljas från den förra, eller om i köpet ingå kreatur, redskap eller andra sådana lösören, som finnas å den sålda fastigheten, skall den som vill utöva förköpsrätten vara pliktig att lösa jämväl vad sålunda ingått i köpet. Stadgandet anslöt sig till vad som enligt 5 kap. jordabalken i 1734 års lag gällde i fråga om bördsrätt. Det remitterade förslaget innehåller inga häremot svarande regler. Särskilt med avseende å köp, vari yttre inventarier ingå, torde detta vara ägnat att inge viss betänklighet. Det synes i sådana fall obilligt att, om kronan inlöser fastigheten, köparen, som väl då i regel saknar användning för inventarierna, skall åsamkas besväret med och kostnaderna för realisation därav samt risken för därvid uppkommande förlust, och skulle köparen måhända på grund av att förköpsrätten utövas lyckas få köpet i övrigt hävt, gäller detsamma för säljarens del. Enahanda förhållande torde understundom kunna inträffa därest i köpet ingått annan fastighet, om nämligen denna ej kan utan olägenhet skiljas från den, vartill förköpsrätt äger rum. På nu anförda skäl hemställer lagrådet, *dels* att till den föreslagna lagtexten fogas orden »och utan olägenhet kan skiljas från återstoden av egendomen», *dels* att i ett andra stycke av paragrafen stadgas, att om fastighet, beträffande vilken kronan vill utöva förköpsrätt, gått i ett köp med annan fastighet, som ej kan utan olägenhet skiljas från den förra, skall kronan vara pliktig att lösa även den senare fastigheten, *dels* ock att i paragrafen införas ett tredje stycke av innehåll att om i köpet ingå kreatur, redskap eller andra sådana lösören, vilka finnas å fastighet som skall lösas, skall vad i andra stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

6 §.

Därest, på sätt lagrådet under 3 § hemställt, kronan under vissa omständigheter skall vara skyldig lösa egendom, som ej omfattas av förköpsrätten, lär kronan skäligen kunna fordra att senast under förberedelsen i den rättegång mot köparen, som kronan har att anhängiggöra, få besked huruvida köparen önskar påkalla att lösningsplikten fullgöres eller om köparen hellre vill behålla egendomen. I detta sammanhang bör emellertid beaktas, att enligt det remitterade förslaget talan om förköpsrätt ej får — utom i visst fall varom nu ej är fråga — återkallas utan köparens medgivande. Framställer köparen yrkande att inlösningen skall omfatta annan egendom än den kronan vill lösa, torde förbudet mot återkallelse ej böra gälla. Då det kan vara ovisst huruvida ett av köparen framställt yrkande av detta innehåll kan komma att bifallas, lär kronan ej sällan komma att förklara sig återkalla sin talan under förutsättning att den icke kan bifallas sådan den av kronan framställts. Med hänsyn till vad nu anförts torde lämpligen *dels* efter andra stycket i förevarande paragraf införas ett nytt stycke av den lydelse, att vill köparen göra gällande lösningsplikt varom i 3 § andra och tredje styckena sägs, skall han framställa yrkande härom innan förberedelsen i målet avslutats

eller vara sin rätt härtill förlustig, *dels ock* till paragrafens sista stycke fogas orden »eller köparen framställt yrkande som i tredje stycket sägs».

Vidare synas i tydlighetens intresse böra i andra stycket efter ordet »stämning» inskjutas orden »i tvistemål».

8—10 §§.

Enligt 9 § skall, om lantbruksnämndens talan bifalles, rätten i samband med fastställandet av vad kronan enligt 10 § har att betala även utsätta viss dag, ej tidigare än tre månader från domens dag, då fastigheten skall anses övergå i kronans ägo. Föreskriften överensstämmer med vad som i 8 § av 1943 års lag är stadgat med avseende å arrendators förköpsrätt. I allo synes dock föreskriften icke vara lämpad för fall då förköpsrätt enligt den nu föreslagna lagen skall utövas. Vål är genom att rätten erhållit fria händer i fråga om bestämmandet av den övre tidsgränsen sörjt för att, när t. ex. köparen haft att vidkännas förskottsutgifter, ersättning härför skall kunna beredas honom; om så erfordras kan ju rätten låta honom sitta kvar på fastigheten och njuta avkastningen under helt år, räknat från dagen för hans eget tillträde. Å andra sidan kan emellertid den ovillkorliga skyldigheten för rätten att bestämma dagen för äganderättens övergång så, att den ej infaller tidigare än i lagrummet sägs, i vissa fall föranleda att rätten, till undvikande av att ombytet av ägare kommer att infalla under en löpande vegetationsperiod, nödgas uppskjuta detsamma längre än förhållandet i och för sig kräver. Med hänsyn härtill synes det böra medgivas rätten att fritt efter föreliggande omständigheter bedöma frågan vilken dag lämpligen bör fastställas för äganderättens övergång till kronan. Lagrådet hemställer därför, att orden »ej tidigare än tre månader från domens dag» måtte få utgå ur 9 §.

14 §.

Med förslagets ståndpunkt, att då fastighet gått i ett köp med annan fastighet kronan icke under några förhållanden skall vara pliktig att lösa även den senare fastigheten samt att lösningsskyldighet ej heller föreligger i fråga om lösören som ingå i det köp beträffande vilket förköpsrätten utövas, torde såsom under 3 § antytts säljaren, om lantbruksnämndens talan bifalles, kunna bli nödsakad finna sig i att köpet går åter i vad gäller nyssnämnda fastighet respektive lösörena. Med hänsyn till de olägenheter som detta kan innebära för säljaren lär — om vad lagrådet hemställt vid 3 § ej varder iakttaget — rätt att föra klagan över beslut som avses i andra stycket av 14 § böra tillerkännas även honom.»

Övriga lagförslag ha av lagrådet lämnats utan erinran.

Departementschefen i anledning av lagrådets yttrande.

Departementschefen har förklarat sig anse de av lagrådet framställda erinringarna böra beaktas, i anledning varav 3, 6 och 9 §§ i det till lagrådet remitterade förslaget till lag om kronans förköpsrätt ändrats på sätt lagrådet hemställt.

Härjämte ha i nämnda förslag och i det till lagrådet remitterade förslaget till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation vidtagits vissa mindre jämkningar av redaktionell innebörd.

Motioner.

I motionerna I: 251 och II: 379 ha till en början anförts vissa allmänna synpunkter beträffande de i propositionen framlagda förslagen till statliga åtgärder för främjande av jordbrukets yttre rationalisering. Härvid har bland annat framhållits, att man, i den mån förutsättningar därför föreläge, borde söka komplettera ofullständiga jordbruk med jord och skog samt genomföra inre förbättringar av bruksdelarna. Sammanslagning av två eller flera jordbruk av denna typ borde få ifrågakomma endast i sista hand. Beträffande sammanslagning av bruksdelar har vidare uttalats, att sådan icke borde få ske i annan omfattning än som betingades av den därvid berörda jordbruksbefolkningens och bygdens intressen. I motionerna har ytterligare uttalats, att det icke blott ur landsbygdens utan även ur hela landets synpunkt vore önskvärt att man sökte bevara den väsentligaste delen av de ofullständiga jordbruk, som icke genom yttre rationalisering kunde göras fullständiga, och att det därför borde ligga i statens intresse att medverka till att småbrukarbefolkningen kunde skapa sig goda inkomstmöjligheter inom landsbygdens eget näringsliv samt att lämna småbrukarna det ekonomiska stöd de behövde för att i olika hänseenden förbättra sin ställning. Slutligen har framhållits att i rationaliseringsarbetet intet tvång, vare sig direkt eller indirekt, borde få utövas mot den enskilde jordbrukaren.

I fråga om medlen för den yttre rationaliseringen ha i ifrågavarande motioner framställts vissa anmärkningar mot utformningen av förslagen om förköpsrätt och rätt till expropriation. Beträffande förköpsrätten har yrkats att denna ej skall få användas vid försäljning till syskons barn och att arrendators förköpsrätt alltid skall gå före statens. Vidare har yrkats, att förköpsrätten ej skall få användas för inköp av fastigheter på lager för kompletteringsåtgärder, som måhända bliva aktuella först i en rätt avlägsen framtid. Härjämte har framhållits att det, om förköpsrätten skulle tillämpas och annan köpare icke funnes, kunde bli svårt för jordägaren att erhålla ett skäligt pris för fastigheten, eftersom någon jämförelse mellan olika köpebud icke kunde göras, och att man därför borde överväga, om icke i dylika fall jordägaren borde ha rätt att kräva expropriationsförfarande, så att garanti föreläge för att jordägaren erhöle en skälig köpesumma. Den i 6 § i förslaget till lag om kronans förköpsrätt angivna tidsfristen av tre månader har yrkats förkortad till en månad, och slutligen har yrkats att i stället för vad i lagförslaget stadgats om fördelning av kostnaderna i mål om förköp skall gälla, att dylika kostnader i sin helhet skola bäras av staten.

Beträffande förslaget om expropriation såsom ett hjälpmedel för genomförande av den yttre rationaliseringen har uttalats, att detta institut borde få användas i sista hand, om det icke vore möjligt att genomföra förstärkningarna av ofullständiga jordbruk på frivillighetens väg. Vidare har utta-

lats, att i sådana fall, då expropriation ansåges böra komma i fråga, bolag och enskilda skogsspekulanter ävensom staten och allmänna institutioner i första hand borde avstå skog och jordbruksjord. Det har även anförts att det, eftersom det framstode som ett det allmännas intresse, att de ofullständiga jordbruken bleve förstärkta med tilläggsjord och skog, borde få anses rimligt att staten och allmänna institutioner visade sig beredda att avstå jord och skog för detta ändamål i större omfattning än vad som rimligen kunde fordras av enskilda ägare.

I motionerna I: 252 och II: 377 ha i fråga om medlen för den yttre rationaliseringen framställts yrkanden om vissa ändringar i de vid propositionen fogade lagförslagen. Lagen om förköpsrätt har ansetts böra givas en begränsad giltighetstid, förslagsvis tre år. Vidare har yrkats att förköpsrätten ej skall gälla vid försäljning till syskons barn och att arrendators förköpsrätt skall gå före kronans dels om arrendatorn eller hans familj innehaft arrendet före den 1 april 1947 och dels om arrendatorn visserligen tillträtt arrendet efter nämnda tidpunkt men sedan innehaft detsamma under minst tio år. Den i 4 § första stycket i förslaget till lag om kronans förköpsrätt angivna maximitiden av fem år har föreslagits utsträckt till tio år, medan den i 5 § i samma lagförslag angivna tidsfristen av tre månader föreslagits förkortad till en månad. Den i sistnämnda paragraf stadgade tid, under vilken lantbruksnämnd, sedan den avvisat hembud, skall vara förhindrad att göra förköpsrätten gällande, har föreslagits förlängd från ett till två år. I fråga om kostnaderna i mål om förköp har yrkats, att dessa normalt skola bäras av kronan och att köpare skall kunna åläggas att deltaga i detsamma endast då det kan visas att han genom illojalt uppträdande orsakat extra kostnader. I fråga om det sätt, på vilket förköpsrätten bör användas, har i motionerna uttalats bland annat att förköpsrätten icke bör få begagnas som ett instrumnet för att öka statens jordinnehav på de enskilda jordägarnas bekostnad samt att lantbruksnämnderna ej böra få utnyttja förköpsrätten för att köpa fastigheter på lager utan endast för att förvärva sådana fastigheter, som utan längre dröjsmål kunna användas för att komplettera andra jordbruk.

I de föreslagna expropriationsbestämmelserna har yrkats den ändringen, att hel brukningsdel icke skall få exproprieras från enskild person, som blott äger en jordbrukslägenhet, samt att den som äger flera lägenheter skall äga rätt att själv bestämma vilken av dessa han vill fritaga från expropriation, därest sådan skulle komma i fråga. Vidare har yrkats, att utarrenderad brukningsdel icke skall få exproprieras, om arrendatorn äger förköpsrätt och vill göra denna gällande.

I motionerna I: 254 och II: 381 har hemställts att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition måtte besluta att möjlighet skall skapas för att jordbruk, tillhörande staten, bolag, akademier, stiftelser, fideikommiss och likställda fastighetsägare skola kunna göras till föremål för rationaliseringsåtgärder i samma utsträckning som jordbruk tillhöriga enskilda ägare.

I motionerna I: 257 och II: 389 har yrkats avslag å de vid propositionen fogade lagförslagen.

I motionen II: 380 har beträffande den allmänna uppläggning av jordbrukets rationaliseringsproblem, som skett i propositionen, bland annat anmärkts, att man förbisett den betydelse, som införandet av kooperativa och mera räntabla driftsformer vid de mindre brukningsdelarna ägde för dessa jordbruks lönsamhet. I anslutning härtill har uttalats, att de föreslagna nya statliga jordbruksorganens verksamhet främst borde inriktas på att understödja och befordra den bland annat i producentkooperativa former pågående rationaliseringen av jordbrukets driftsförhållanden. Vidare har anförts att i propositionen saknades praktiska förslag för att åstadkomma en bättre fastighetsarrondering samt yrkats, att riksdagen måtte som sin mening uttala, att åtgärder för åstadkommande av en bättre fastighetsarrondering borde ställas i förgrunden för rationaliseringsorganens verksamhet för yttre rationalisering, ävensom i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utarbetande av förslag till förenklat förfarande vid omskifte och vidtagande av andra åtgärder för en förbättrad fastighetsarrondering.

I fråga om riktlinjerna för den statliga verksamheten för yttre rationalisering har bland annat anmärkts, att en förvandling av de ofullständiga jordbruken till familj jordbruk icke vare sig nu eller för framtiden kunde anses innebära någon verklig lösning av småbrukets rationaliseringsproblem. Beträffande tanken på att komplettera mindre jordbruk med jord och skog har uttalats att sådan utvidgning borde ske blott på brukarens önskan och att densamma ej borde utgöra förutsättning för att brukaren skulle erhålla stöd till andra förbättringsåtgärder på fastigheten. I fråga om förslaget om införande av förköpsrätt för kronan har yrkats, att arrendators förköpsrätt skall gå före kronans. Slutligen har yrkats att, där komplettering av mindre brukningsdelars jord- och skogsinnehav bör äga rum, detta om möjligt skall ske genom avstyckning av mark från större egendomar ävensom från fastigheter som ägas av andra än jordbruksnäringens utöware.

I motionen II: 383 slutligen har yrkats avslag på de vid propositionen fogade lagförslagen.

Utskottet.

Innan utskottet ingår på behandlingen av de i propositionen framlagda förslagen till åtgärder för främjande av jordbrukets yttre rationalisering, torde utskottet få något uppehålla sig vid vissa frågor rörande rationaliseringsverksamheten i dess helhet inom jordbruket.

Det må då först understrykas, att frågan om jordbrukets fortsatta rationalisering är av mycket stor betydelse ej blott för de enskilda jordbrukarna utan också för hela samhället. Oavsett att ett visst gränsskydd åt jordbruksnäringen regelmässigt torde komma att behövas för att uppehållandet av jordbruksproduktionen skall tryggas och jordbruksbefolkningen erhålla likställighet i inkomsthänseende med andra befolkningsgrupper, måste det här lika väl som i fråga om andra näringsgrenar ligga i det allmännas intresse, att

befintliga rationaliseringsmöjligheter tillvaratagas och att sålunda produktionsfaktorerna bliva utnyttjade så effektivt som möjligt. Det ligger likaså i jordbruksbefolkningens eget intresse att största möjliga förbättring av produktionsförhållandena skall åstadkommas och på så sätt jordbruket som helhet betraktat — bortsett från det behov av gränsskydd gentemot utlandet, som torde komma att föreligga bland annat på grund av de i vissa avseenden mindre gynnsamma naturliga produktionsförutsättningarna — blir en självständig och bärkraftig näringsgren.

Då frågan om jordbrukets fortsatta rationalisering är på tal, bör ej förbises att mycket betydande framsteg redan gjorts på detta område, trots att jordbruket haft att arbeta under ofta ganska betryckta förhållanden och rationaliseringen därför ej sällan torde ha hämmats av brist på medel för densamma. Dessa framsteg ha emellertid varit rätt ojämnt fördelade å de olika grenarna av rationaliseringsverksamheten. Gynnsammast har utvecklingen varit på driftsrationaliseringens och den inre rationaliseringens område, medan däremot mindre blivit gjort i fråga om yttre rationalisering. Detta är ej förvånande, då dylika förändringar i regel beröra flera brukare med ofta skiljaktiga intressen. Även på detta område har emellertid framträtt ett livligt intresse hos jordbrukarna. Bland annat ha många innehavare av sådana brukningsdelar, som varit i behov av komplettering med jordbruksjord eller skog, visat sig angelägna om att få till stånd en förstärkning av dessa, ehuru strävandena i denna riktning ofta hämmats av svårigheter att anskaffa erforderlig tillskottsjord ävensom av ekonomiska skäl.

Det råder enligt utskottets uppfattning ej något något tvivel om att, såvida jordbruket i fortsättningen beredes möjlighet att arbeta under tillfredsställande förhållanden, rationaliseringsintresset hos brukarna även framgent kommer att göra sig gällande och leda till nya framsteg. Det ter sig under sådana förhållanden naturligt att, såsom även understrukits i propositionen, strävandena från det allmännas sida att ytterligare höja jordbrukets nivå skola bygga på detta rationaliseringsintresse hos de enskilda jordbrukarna. Rationaliseringsarbetet bör därför även i fortsättningen bedrivas så, att det i stort sett får karaktären av en jordbrukets egen verksamhet.

Självfallet bör man i arbetet med en fortsatt utveckling av jordbruksnäringen ej ensidigt inrikta sig på något visst slag av rationaliseringsåtgärder utan sträva efter att på alla områden tillvarata förefintliga rationaliseringsmöjligheter. Detta gäller rationaliseringen av driftsförhållandena — vilken ej särskilt behandlats i propositionen — i lika hög grad som övriga delar av rationaliseringsverksamheten. På lång sikt torde för övrigt sannolikt just rationaliseringen av driftsförhållandena komma att bliva den del av rationaliseringsverksamheten, som för jordbruket i dess helhet får den största betydelsen. Statsmakternas insatser böra här i främsta rummet bestå i ett främjande av forsknings- och försöksverksamheten ävensom i undervisnings- och upplysningsverksamhet. I viss mån annan karaktär måste den statliga verksamheten för yttre och inre rationalisering ha. Här gäller det i betydligt högre grad än vad fallet är vid rationaliseringen av driftsförhållandena att genom ekonomiskt

stöd och på annat sätt direkt medverka till utförande av speciella åtgärder på de särskilda fastigheterna. Den omständigheten, att i propositionen liksom i jordbrukskommitténs betänkande ej framlagts några förslag beträffande utformningen av den statliga verksamheten för rationaliseringen av driftsförhållandena — vilket förhållande synes väl motiverat bl. a. med hänsyn till det utredningsarbete, som för närvarande pågår på detta område — bör därför ej hindra, att man nu tager ställning till de förslag, som föreligga i fråga om den yttre och inre rationaliseringen. Naturligen bör emellertid i den praktiska rationaliseringsverksamheten vid bedömandet av behovet av en rationaliseringsåtgärd av visst slag och av den lämpliga utformningen av densamma alltid beaktas vad som kan vinnas genom andra slag av rationaliseringsåtgärder. Sålunda böra exempelvis vid bedömningen av behovet av yttre rationalisering beaktas möjligheterna att genom inre rationalisering och rationalisering av driften förbättra brukningsförhållandena och lönsamheten. Härvid torde bland annat ofta böra undersökas möjligheterna att genom gemensam maskinanvändning minska arbetskraftsåtgången och nedbringa produktionskostnaderna.

Vad speciellt angår den yttre rationaliseringen föreligga för närvarande obestriddligen mångenstädes stora brister i fråga om de enskilda brukningsdelarnas form och struktur. Den nuvarande fastighetsindelningen har ju till största delen tillkommit under tider, då både de tekniska förutsättningarna för jordbruksdriften och försörjningsmöjligheterna voro helt annorlunda än vad de för närvarande äro. Arronderingen lämnar på allt för många håll mycket övrigt att önska beträffande brukningsdelar av alla storlekar. Härtill komma de speciella problem som föreligga för många mindre jordbruk. De fördelar, som den hittills skedda mekaniseringen av jordbruksdriften inneburit, ha av kända orsaker ej kunnat utnyttjas å de mindre brukningsdelarna i samma utsträckning som å de medelstora och större brukningsdelarna. Lönsamhetsgraden har därför ofta blivit avsevärt lägre för de mindre brukningsdelarna än för jordbruket i dess helhet. Även där möjlighet funnits att genom ökad maskinanvändning eller på annat sätt minska arbetsförbrukningen å dylika mindre brukningsdelar, har vidare ofta värdet av denna arbetsbesparing och därmed också intresset för att genomföra densamma väsentligt reducerats därav att det erbjudit svårigheter för brukaren att finna annan och lönande sysselsättning under den tid, som skulle frigöras från jordbruket.

Ett konstaterande av dessa förhållanden innebär icke någon underskattning av det mindre jordbrukets existensmöjligheter överhuvud taget. Ofta ha dessa brukningsdelar — till följd av gynnsamma naturliga produktionsbetingelser eller goda personliga förutsättningar hos brukaren — visat sig kunna giva driftsresultat, som väl tålt en jämförelse med större brukningsdelars. Olägenheterna av att en mekanisering av driften kunnat genomföras endast i begränsad utsträckning ha vidare ej gjort sig alltför starkt gällande, där brukaren inriktat driften på specialodlingar eller på animalieproduktion. Slutligen må understrykas, att småbruket mycket ofta utgör en lämplig brukningstyp i kombination med annat förvärvsarbete. De nackdelar, som den

relativt höga arbetsåtgången per produktenhet och övriga produktionsfördyrande faktorer utgöra, uppvägas nämligen här av att brukaren har möjlighet att för skötseln av jordbruket använda tid, som annars ofta ej kunnat nyttiggöras.

Även om hänsyn tages till det nu anförda, kvarstår emellertid det faktum, att försörjningsmöjligheterna å en avsevärd del av de nu befintliga mindre brukningsdelarna av skäl som tidigare angivits icke äro tillfredsställande. Det problem som — vid sidan av spörsmålet om en utjämning av den genomsnittligt sett föreliggande löneklyftan mellan jordbruksbefolkningen och andra samhällsgrupper — under senare tid stått i förgrunden i den jordbrukspolitiska debatten, har även varit frågan om de åtgärder, som böra vidtagas för att förbättra ställningen för innehavarna av dylika s. k. ofullständiga jordbruk. Det är likaså på detta problem, som de i propositionen framlagda förslagen till åtgärder för yttre rationalisering i främsta rummet taga sikte.

För utformningen av de statliga åtgärderna för yttre rationalisering är det av betydelse, huruvida man räknar med att vid sidan av det allmänna prisstödet åt jordbruket ett speciellt stöd mera permanent skall utgå till vissa grupper av mindre jordbruk. Som motiv för ett dylikt speciellt stöd har i motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionerna I: 252 och II: 377 bland annat anförts, att ett sådant vore behöfligt för att man i önskvärd utsträckning skulle kunna bevara de nu befintliga mindre brukningsdelarna och därigenom hindra en nedgång i jordbruksbefolkningen, vilken skulle medföra en alltför stark uttunning av landsbygdens befolkning.

Utskottet delar motionärernas uppfattning därom att man bör söka hindra en bland annat ur befolkningspolitiska och kommunalekonomiska synpunkter olycklig uttunning av landsbygdsbefolkningen. Med hänsyn till den omfattning, som avflyttningen från landsbygden redan haft och alltjämt har, framstår det även som angeläget, att åtgärder vidtagas för att motverka en fortsatt sådan avflyttning. Att förutsätta, att det för detta ändamål skulle behövas ett mera permanent statligt stöd till vissa grupper av mindre jordbruk vid sidan av det allmänna prisstödet, innebär emellertid enligt utskottets uppfattning en undervärdering av de möjligheter, som de mindre jordbruken i stor utsträckning ha att även utan speciella stödåtgärder bestå och giva sina brukare en skälig bärgning. Utskottet vill härvidlag till en början hänvisa till att redan den av utskottet förordade avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket innebär ett hänsynstagande till jordbrukets nuvarande strukturförhållanden. Denna avvägning innebär för övrigt ingalunda, att jordbruk i lägre storleksgrupper än 10—20 hektar åker skulle vara utestängda från möjligheten att uppnå full lönsamhet för jordbruksdriften. Tvärtom visar, såsom nyss berörts, erfarenheten att ett stort antal jordbruk inom lägre storleksgrupper, särskilt i slättbygderna, kunna uppvisa driftsresultat, som väl motsvara eller till och med överträffa det genomsnittliga driftsresultatet i storleksgruppen 10—20 hektar. Då man talar om behovet av ett särskilt statligt stöd åt innehavarna av sådana mindre brukningsdelar,

där själva jordbruket ej kan beräknas uppnå full lönsamhet, bör man vidare tydligen bortse från alla de brukningsdelar, där den bristande lönsamheten hos jordbruket uppväges av andra naturtillgångar å fastigheten, främst skog. Ett dylikt speciellt stöd kan ej heller anses motiverat beträffande alla de mindre jordbruk, där brukaren hämtar en relativt stor del av sin sammanlagda inkomst genom arbete utanför den egna brukningsdelen och på så sätt uppnår en skälig inkomstnivå. Såsom utskottet tidigare framhållit uttryckes jordbrukets betydelse för brukaren i dylika fall ej av den siffermässiga lönsamhetsgraden hos jordbruket. De fall, där ett speciellt stöd vid sidan av det allmänna prisstödet skulle kunna anses erforderligt för att möjliggöra ett bevarande av nu befintliga mindre brukningsdelar, begränsas alltså till sådana fastigheter, där man ej genom inre rationalisering och rationalisering av driftsförhållandena kan göra jordbruket fullt lönsamt och där en lämplig kombination av arbete å den egna brukningsdelen med arbete utanför densamma ej heller kan åstadkommas. Beträffande dylika under nuvarande förhållanden irrationella brukningsdelar måste det emellertid enligt utskottets uppfattning — hellre än att man genom speciella subventioner till brukarna skall söka bevara brukningsdelarna i sitt nuvarande icke ändamålsenliga skick — på längre sikt anses eftersträfvansvärt, att de skola förstärkas till bärkraftiga brukningsdelar eller att man på annat sätt skall få till stånd en sådan förändring, att brukarna utan speciella subventioner få tillfredsställande försörjningsmöjligheter. Visserligen torde det ej kunna undvikas, att en dylik utveckling leder till en minskning av antalet brukningsdelar. I den mån så skulle bli fallet, synes det emellertid vara både för orten och för samhället i dess helhet mer gagneligt, att man söker motverka, att utvecklingen skall leda till en minskning av landsbygdsbefolkningen, därigenom att man på ett ändamålsenligt sätt tillvaratager möjligheterna att utvidga andra grenar av lundsbygdens näringsliv. I den mån dessa strävanden krönas med framgång torde för övrigt därigenom även skapas förutsättningar för ett bevarande av många av de här avsedda brukningsdelarna, i det att de då kunna få karaktären av stödjordbruk och sålunda jordbruket å dem i högre grad än tidigare blir en bisyssla vid sidan av annan huvudsaklig sysselsättning.

Departementschefens förslag i fråga om målsättningen för den yttre rationaliseringen innebär, att uppgiften för den statliga verksamheten på ifrågasvarande område i första hand bör vara att söka genomföra en yttre rationalisering av sådana ofullständiga jordbruk, där det med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet och försörjningsmöjligheterna utanför brukningsdelen icke kan väntas bliva möjligt för brukaren att på lång sikt uppnå en tillfredsställande inkomst — övergångsjordbruk. Härjämte har angivits att statsmakterna även böra medverka till en förstärkning av andra ofullständiga jordbruk, då deras brukare framställa begäran därom. Till yttre rationalisering av fullständiga brukningsdelar böra statsmakterna däremot enligt vad i propositionen uttalats medverka endast då detta skulle underlätta genomförandet av sådana åtgärder som nyss nämnts.

Otvivelaktigt finns det även inom andra grupper av jordbruk än dem, som direkt beröras av den sålunda förordade målsättningen, ett betydande utrymme för yttre rationaliseringsåtgärder. Då redan de arbetsuppgifter, som rymmas inom sagda målsättning, måste väntas bli mycket omfattande samt dessutom äro de mest trängande, finner utskottet emellertid förslaget innebära en ändamålsenlig och välmotiverad begränsning av de statliga uppgifterna på detta område.

Av de angivna uppgifterna är det tydligen förvandlingen av övergångsjordbruken, som är den mest angelägna. Beträffande de riktlinjer, efter vilka detta arbete bör bedrivas, vill utskottet betona att det, om verksamheten skall leda till åsyftat resultat, icke är möjligt att handla efter schematiska linjer, utan att avgörandet i stället alltid måste bli beroende på vad som vid en prövning av förhållandena i det enskilda fallet funnits mest ändamålsenligt. Härvid måste man givetvis alltid söka finna en lösning som innebär, att tillfredsställande försörjningsmöjligheter skapas för brukarna av de brukningsdelar, som avses skola bestå. En vägledande synpunkt måste vidare vara, att man så långt möjligt skall utforma åtgärderna för yttre rationalisering på det sätt som bäst överensstämmer med hela ortens intressen. Såsom i propositionen anförts kunna här olika lösningar komma i fråga. Då en förstärkning av ett övergångsjordbruk med jord eller skog anses böra ske, bör man, såsom i propositionen framhållits, syfta till att åstadkomma en sådan förstärkning att fastigheten i fortsättningen kommer att utgöra en bärkraftig brukningsdel. Utskottet vill i detta sammanhang än en gång understryka vad departementschefen anfört därom, att man i arbetet med den yttre rationaliseringen bör utgå från att vårt lands jordbruk även i fortsättningen i huvudsak kommer att utgöra ett bondejordbruk och att rationaliseringssträvandena böra inriktas på att få till stånd brukningsdelar av bondejordbrukets storlekstyp, ävensom att man i ifrågavarande arbete ej bör vidtaga längre gående kompletteringsåtgärder än som behövas för bildandet av bärkraftiga brukningsdelar.

Vad som skall anses såsom en med hänsyn till ortens förhållanden lämplig typ av ett bärkraftigt jordbruk kan givetvis ej angivas med några för hela riket gällande arealsiffror utan måste i mycket stor utsträckning bli beroende på förhållandena i varje särskild trakt. I enlighet härmed bör man också i strävandena att förvandla övergångsjordbruk till bärkraftiga brukningsdelar beakta förhållandena i varje särskild bygd och utforma åtgärderna med ledning av praktiska erfarenheter om vad som i orten utgör en lämplig jordbrukstyp. Härvid böra enligt utskottets mening de resultat, som kunna erhållas vid regionalplanering, bli av värde.

En utvidgning av övergångsjordbruken med jord eller skog i sådan omfattning, att de förvandlas till bärkraftiga brukningsdelar, är självfallet ej det enda sättet att lösa övergångsjordbrukens problem. Såsom i propositionen framhållits kan det i en del fall tänkas vara möjligt att utan någon dylik utvidgning öka avkastningen från brukningsdelen i sådan utsträckning, att brukaren kan få en tillfredsställande försörjning av denna. Utskot-

tet vill i detta sammanhang understryka, att åtgärder för yttre rationalisering icke böra anses erforderliga i sådana fall, där man genom inre rationalisering och rationalisering av driftsförhållandena kan åstadkomma den erforderliga förbättringen av brukarens ställning. Ej sällan torde det vidare vara möjligt att åstadkomma en dylik förbättring genom en lämplig kombination av arbete på bruksningsdelen och utanför denna. En sådan lösning, vilken i praktiken ofta torde komma att innebära, att bruksningsdelen helt eller i huvudsak får karaktären av stödjordbruk, torde framför allt böra eftersträvas i de bygder, där det ter sig särskilt angeläget att motverka en nedgång av den bofasta befolkningens antal. Strävandena att skapa nya arbetstillfällen å landsbygden för att därigenom differentiera dess näringsliv och motverka avflyttningen av arbetskraft från landsbygden till tätorterna komma därför såsom redan berörts även att bli av stor betydelse vid utformningen av åtgärderna för yttre rationalisering av jordbruket. Bedömningen av vilka fastigheter som böra räknas som övergångsjordbruk kan sålunda komma att förändras, beroende på förändringar i arbetstillgången å orten m. m.

I motionerna I:251 och II:379 har uttalats att, då ett ofullständigt jordbruk ej vore lämpat att bestå i sitt nuvarande skick utan borde utvidgas, den erforderliga förstärkningen i första hand borde åstadkommas genom ianspråktagande av tillskottsjord eller skog från angränsande större bruksningsdel och att sammanläggning av ett ofullständigt jordbruk med annan dylik bruksningsdel borde ifrågakomma endast om sådan kompletteringsmöjlighet, som nu nämnts, ej stode till buds. Utskottet vill i anledning härav framhålla, att det enligt utskottets uppfattning, bland annat med hänsyn till vad nyss sagts om angelägenheten av att motverka avflyttning av arbetskraft från landsbygden till tätorterna, är önskvärt att jordbruket skall bestå av ett betydande antal självständiga och bärkraftiga bruksningsdelar. Det synes emellertid ej möjligt att uppställa någon sådan generell regel som i motionerna ifrågasatts, utan avgörandet bör även här ske efter en prövning från fall till fall. Givet är, såsom förut framhållits, att man härvid bör taga hänsyn till ortens intressen. Vid en dylik prövning måste dock även beaktas de konsekvenser ett avskiljande av mark från den större fastigheten skulle få ur jordbruksekonomisk synpunkt, och överhuvud taget bör alltid beaktas vikten av att det befintliga byggnadsbeståndet skall utnyttjas på ett rationellt sätt. Vad angår frågan under vilka förutsättningar ett dylikt avskiljande i och för sig bör kunna ifrågakomma ansluter sig utskottet till departementschefens ståndpunkt, att överföring av jordbruksjord från en fastighet till en annan bör kunna ske, då värdet av förbättringen av den fastighet, som skulle erhålla tillskottsjorden, överstiger den försämring som skulle ske i fråga om den andra fastigheten. Liknande synpunkter synas böra tillämpas även då fråga uppkommer om att dela en i och för sig bärkraftig bruksningsdel och använda delarna för förbättring av angränsande ofullständiga jordbruk.

I skogsbygderna möter ett rationaliseringsproblem av delvis annan art än det sist berörda. I likhet med departementschefen anser utskottet, att åtgärderna för den yttre rationaliseringen här måste inriktas på att — vid sidan av den rationalisering av själva jordbruket som lämpligen kan åstadkommas — förstärka brukningsdelarna med skog så att de brukningsdelar, där jordbruket utgör brukarens huvudsakliga sysselsättning, i största möjliga utsträckning skola bli bärkraftiga brukningsdelar, där vad som kan brista i jordbrukets lönsamhet uppväges av tillgången på egen skog. En dylik förstärkning bör enligt utskottets mening kunna genomföras utan menliga inverkningar på de övriga intressen, som böra beaktas i detta sammanhang.

I motionen II: 380 har beträffande den allmänna uppläggning, som i propositionen gjorts beträffande jordbrukets rationaliseringsfrågor, anmärkts, att den möjlighet till lösande av de mindre jordbrukens problem, som införandet av kooperativa och mera räntabla driftsformer innebure, icke beaktats, samt att en strukturell rationalisering av den art, som i propositionen förordats, ej utgjorde någon verklig lösning av det föreliggande problemet.

Utskottet vill med anledning härav betona att man, såsom redan förut framhållits, självfallet vid bedömningen av behovet av yttre rationalisering å en viss brukningsdel även bör beakta möjligheterna att genom åtgärder av det slag, som i motionen nämnts, åstadkomma en tillräcklig förbättring av brukarens ställning. Det torde även i vissa fall vara möjligt att lösa problemet genom dylika åtgärder. Särskilt kan detta tänkas bli fallet, där goda möjligheter till sysselsättning utanför den egna brukningsdelen finnas och jordbruket därför i fortsättningen i huvudsak kan få karaktären av stöd-jordbruk. Däremot kan man enligt utskottets mening ej vänta, att det skall finnas möjligt att genom införande av kooperativa driftsformer åstadkomma en generell lösning av de mindre jordbrukens problem i sådana fall, där brukarna för sin utkomst helt eller i huvudsak äro beroende av avkastningen från den egna brukningsdelen. Utskottet vill i detta hänseende endast peka på att de topografiska förhållandena i stor utsträckning lägga hinder i vägen för en sådan drift samt på att det, även om man genom dylika metoder kan nedbringa arbetsförbrukningen å brukningsdelen, ingalunda är säkert, att brukaren kommer att ha möjlighet att använda den sålunda frigjorda arbetstiden till produktivt arbete på annat håll. Utskottet anser det därför i likhet med departementschefen angeläget, att arbetet med den yttre rationaliseringen bland annat inriktas på att åstadkomma en utvidgning av sådana brukningsdelar, där brukningsdelens alltför ringa omfattning för närvarande utgör ett hinder för brukaren i dennes strävanden att uppnå en tillfredsställande inkomstnivå. Tydligt är, att en dylik utveckling ingalunda utesluter en övergång till kooperativ drift i större eller mindre omfattning, där est en sådan övergång skulle vara möjlig och lämplig att genomföra.

En annan invändning mot de i propositionen framlagda förslagen i fråga om den yttre rationaliseringen, vilken framställts såväl i nyssnämnda motion II: 380 som i motionerna I: 257 och II: 389, är den att i propositionen

underskattats betydelsen av att snabba åtgärder vidtagas för att få till stånd en bättre fastighetsarrondering. Med anledning härav må framhållas, att det icke torde råda någon meningsskiljaktighet om att åtgärder för avhjälpande av föreliggande brister i arronderingen komma att spela stor roll i det fortsatta rationaliseringsarbetet. Utskottet vill även betona att, i enlighet med vad i propositionen uttalats, de där föreslagna medlen för den yttre rationaliseringen böra kunna komma till användning ej blott för genomförande av sådana åtgärder, vilka direkt syfta till en arealutvidgning, utan även för genomförande av sådana åtgärder, som i främsta rummet avse att förbättra arronderingen. Bortsett härifrån synes det första steget i strävandena att få till stånd en lösning av arronderingsproblemen böra vara en revision av jorddelningslagstiftningen och av bestämmelserna om statens medverkan till att täcka kostnaderna för sådana jorddelningsförrättningar, som äro av betydelse ur arronderingssynpunkt, främst då givetvis bestämmelserna rörande omskifte. Med hänsyn härtill och då, såsom även framhållits i propositionen, frågan om ändringar i jorddelningslagstiftningen, avseende bland annat utformningen av omskiftesbestämmelserna, för närvarande är under utredning genom särskilt tillkallade sakkunniga, avstyrker utskottet det i motionen II: 380 väckta förslaget, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om skyndsamt utarbetande av praktiska förslag för att påskynda genomförandet av en bättre fastighetsarrondering.

Det är angeläget, att rationaliseringsåtgärderna skola utformas i intim kontakt ej blott — såsom naturligt är — med jordbrukarna utan även med näringslivet och befolkningen i övrigt i orten. Vad i propositionen anföres om att utformningen av rationaliseringsåtgärderna i regel bör föregås av en regionalplanering och en individuell jordbruksplanering synes ägnat att skapa en sådan kontakt. Utskottet kan även ansluta sig till vad i propositionen sägs om behovet av en dylik planering och om det sätt, på vilket densamma bör bedrivas. Härvid vill utskottet understryka vikten av att vid planeringen ej tillämpas schematiska regler utan att arbetet i varje särskilt område tager sikte på de speciella problem, som där kunna förekomma, och på det lämpligaste sättet att lösa dessa.

Vad angår de medel, som böra användas för att få till stånd en yttre rationalisering av jordbruket enligt de riktlinjer som nu berörts, vill utskottet starkt betona vikten av att denna rationalisering i största möjliga utsträckning skall genomföras på frivillighetens väg. En dylik ståndpunkt är en förutsättning för att rationaliseringsverksamheten skall framstå såsom en jordbrukets egen verksamhet och för att de statliga åtgärderna på detta område skola omfattas med förtroende av jordbrukarna och av dessa uppfattas som ett stöd i strävandena att förbättra jordbrukets ställning. Bland annat ur denna synpunkt vill utskottet livligt tillstyrka vad i propositionen anförts om statlig låne- och bidragsverksamhet för främjande av den yttre rationaliseringen samt om en aktiv inköbspolitik från de statliga rationa-

liseringsorganens sida, vilken skall ha till syfte att genom inköp av jord i fria marknaden och genom förmedling av överlåtelse enskilda jordbrukare emellan underlätta yttre rationaliseringsåtgärder.

Även om det framstår som angeläget, att den yttre rationaliseringen i största möjliga utsträckning skall genomföras på frivillighetens väg, och man därför bör söka att såvitt möjligt komma tillrätta med de föreliggande problemen med användande av de instrument, som nyss berörts, är det emellertid enligt utskottets mening, om denna rationalisering och därmed följande förbättring av läget för de berörda brukarna skola komma till stånd utan ett för brukarna alltför betungande dröjsmål och utan oskäligen kostnader, nödvändigt att i vissa fall även andra medel stå till buds för genomförande av erforderliga rationaliseringsåtgärder. Den i propositionen föreslagna förköpsrätten för kronan till jordbruksfastigheter skulle enligt utskottets uppfattning utgöra ett värdefullt instrument i detta arbete och, utan att användningen av detsamma i allmänhet behövde innebära någon nämnvärd olägenhet för jordbrukarna, underlätta ett genomförande av önskade förvandlingar av ofullständiga jordbruk. En dylik förköpsrätt innebär, ehuru den formellt har karaktären av en förköpsrätt för kronan, i realiteten, att den innehavare av ett ofullständigt jordbruk, som behöver kompletteringsjord, tillerkännes företrädesrätt framför utomstående att förvärva den mark, som erfordras för förstärkning av hans fastighet. Det synes även rimligt, att i dylika fall intresset av att få till stånd en förbättring av det ofullständiga jordbruket och av ställningen för dess brukare skall givas företräde. Utskottet vill därför i princip tillstyrka införandet av den i propositionen föreslagna förköpsrätten. Beträffande utformningen av densamma har utskottet ej heller funnit anledning till erinran mot förslaget, med undantag för vissa jämkningar, som skola angivas i det följande i samband med behandlingen av motionsvis framställda ändringsyrkanden.

I motionerna I: 252 och II: 377 har förordats, att lagen om kronans förköpsrätt skulle givas allenast begränsad giltighetstid, förslagsvis tre år, vid vars utgång skulle tagas under omprövning dels huruvida en förköpsrätt fortfarande borde bibehållas, dels, därest denna fråga besvarades jakande, vilka förändringar som borde vidtagas i bestämmelserna om förköpsrätten. Enligt utskottets uppfattning måste man emellertid räkna med att behov av en förköpsrätt såsom ett komplement till de i det föregående berörda medlen för främjande av den yttre rationaliseringen på frivillighetens väg kommer att föreligga under hela den tid rationaliseringsarbetet pågår eller i vart fall under avsevärd tid framåt. Någon anledning att på grund av ovisshet om behovet av en dylik lag nu giva denna allenast provisorisk karaktär föreligger därför enligt utskottets mening icke. Även om lagen nu ej göres tidsbegränsad, utesluter detta givetvis ej att det, sedan erfarenhet vunnits rörande tillämpningen av densamma, kan befinnas lämpligt att i visst eller vissa avseenden företaga en omprövning av bestämmelserna i denna. Det är emellertid uppenbarligen svårt att redan nu bedöma hur lång tid som kan komma att förflyta, innan tillräckliga erfarenheter i detta hänseende vunnits.

Vad angår förköpsrättens omfattning har i motionerna I: 257 och II: 389 — där avslag yrkats å samtliga de föreliggande lagförslagen — uttalats, att en begränsning av förköpsrätten till att allenast avse övergångsjordbruk skulle ha gjort sagda rätt mer acceptabel. Något sakligt skäl för att man i fråga om medverkan i rationaliseringsarbetet skulle göra en dylik gränsdragning mellan olika grupper av fastigheter föreligger emellertid enligt utskottets uppfattning icke. Mot densamma talar vidare bland annat det tidigare berörda förhållandet att det, där två eller flera övergångsjordbruk äro i behov av utvidgning, under vissa omständigheter kan vara lämpligt att åstadkomma denna utvidgning på så sätt, att en angränsande i och för sig bärkraftig brukningsdel styckas och de olika delarna läggas till övergångsjordbruket. Därest förköpsrätten skulle begränsas till att allenast avse fastigheter, som själva ha övergångsjordbrukets karaktär, skulle alltså möjligheterna att genomföra den önskade yttre rationaliseringen minskas. En annan och sannolikt allvarligare konsekvens av en dylik begränsning är att man då ej skulle kunna medelst förköpsrätten förvärva rena skogsfastigheter eller fastigheter med skogstillgång överstigande det egna behovet, och att sålunda förköpsrätten överhuvud icke skulle kunna komma till användning i strävandena att förstärka ofullständiga jordbruk med skog. Slutligen må framhållas, att gränsdragningen mellan de fastigheter, som skulle omfattas av förköpsrätten, och andra fastigheter skulle framkalla en rad problem, vilkas lösande skulle taga mycken tid och arbetskraft i anspråk och där man ändock i viss mån skulle bli nödsakad att stanna vid en subjektiv och diskutabel bedömning. Utskottet anser därför i likhet med departementschefen, att förköpsrätten i princip bör omfatta alla jordbruksfastigheter. Avgörande för vad som skall räknas såsom jordbruksfastighet torde, på sätt i propositionen förordats, böra vara det sätt, på vilket fastigheten upptagits vid senaste fastighetstaxering.

Beträffande det ändamål, för vilket förköpsrätten skall få begagnas, anser utskottet det naturligt, att förköpsrätten skall få användas i hela den yttre rationaliseringsverksamhet, till vilken staten enligt de i propositionen angivna och av utskottet förordade riktlinjerna för sagda verksamhet bör direkt medverka, nämligen i första hand för förvandling av övergångsjordbruk och i vissa fall även för förstärkning av andra ofullständiga jordbruk, men däremot ej för förstärkning av redan bärkraftiga brukningsdelar annat än i det fall, att åtgärden skulle underlätta en yttre rationalisering av ofullständiga jordbruk. Utskottet har därför intet att erinra mot vad i detta hänseende anförts i propositionen. Samtidigt vill utskottet emellertid — såsom även skett i propositionen — understryka att förköpsrätten ej bör få användas i vidare utsträckning eller för annat ändamål än sålunda angivits. Det bör alltså icke vara tillåtet att använda förköpsrätten för utvidgning av redan bärkraftiga brukningsdelar annat än i de särskilda fall, som nyss nämnts. Då förköpsrätten utnyttjas för att förstärka ofullständiga jordbruk bör vidare beaktas, att åtgärderna ej skola gå längre än som erfordras för att göra dessa jordbruk till bärkraftiga enheter. Av det nu

sagda följer jämväl att det ej bör få ifrågakomma, att förköpsrätten användes på sådant sätt, att den leder till någon egentlig ökning av statens eget fastighetsinnehav.

I fråga om sättet för utövande av förköpsrätten har i motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionerna I: 252 och II: 377 uttalats att förköpsrätten ej borde få användas annat än för genomförande av aktuella förvandlingsåtgärder och att sålunda något förvärv av jordbruksfastigheter på lager med tanke på blivande rationaliseringsåtgärder ej borde få äga rum. Utskottet vill i anledning härav framhålla, att åtskilliga faktorer kunna medföra, att det ofta kan framstå såsom olämpligt med sådana markförvärv i rationaliseringssyfte, där staten skulle behöva kvarstå såsom ägare av marken under viss tid, innan densamma kunde överlåtas till ägaren av den bruksdel, med vilken den varit avsedd att sammanläggas. Sålunda måste förvaltningen av dylik mark ej sällan bli besvärlig och kostsam, beroende på att det ej finnes någon som är villig att bruka marken eller att betala en skälig ersättning för nyttjanderätten till denna. Även om det lyckas att tillfälligt utarrendera marken måste det vidare understundom föreligga risk för att denna och å densamma befintliga byggnader komma att vanhävdas. Slutligen böra ej heller förbises de svårigheter, som kunna yppa sig då marken skall överlåtas, i det att det då, eftersom någon egentlig konkurrens är utesluten, kan visa sig svårt att få en köpeskilling, som motsvarar markens verkliga värde. Med hänsyn härtill är det enligt utskottets uppfattning angeläget, att vederbörande rationaliseringsorgan, då fråga uppkommer om att organet skall förvärva mark för rationaliseringsändamål, skall söka att redan i samband med förvärvet träffa överenskommelse med den, till vars fastighet marken är avsedd att läggas, om försäljning av marken till denne. Detta gäller givetvis både sådana fastighetsförvärv, som ske på frivillighetens väg, och sådana förvärv, som ske medelst anlitande av förköpsrätten. Samtidigt som man bör vara på det klara med de olägenheter, som kunna uppstå vid sådana markförvärv, där rationaliseringsorganet ej omedelbart kan låta marken gå vidare, bör emellertid även uppmärksammas, att dylika förvärv kunna vara den enda möjligheten att få den yttre rationaliseringen genomförd inom rimlig tid. Utskottet finner det med hänsyn härtill icke lämpligt, att ett generellt förbud uppställes mot att använda förköpsrätten för andra än aktuella kompletteringsåtgärder. Det bör i stället förutsättas, att rationaliseringsorganet i dylikt fall skall mot varandra väga den fördel det innebär, att förvärvet ger ökade möjligheter att längre fram genomföra den yttre rationaliseringen, samt de nackdelar, som eventuella förvaltningssvårigheter och svårigheter i samband med den blivande försäljningen av marken kunna anses innebära.

Vad angår kretsen av de anhöriga, mot vilka förköpsrätt ej skall få göras gällande, har i motionerna I: 251 och II: 379 samt motionerna I: 252 och II: 377 yrkats den ändringen av de i propositionen föreslagna bestämmelserna, att förköpsrätten ej skulle gälla vid försäljning till syskons barn. Utskottet finner väl åtskilliga skäl tala för den i propositionen intagna ståndpunkten,

enligt vilken något generellt undantag ej bör göras vid försäljning till syskons barn men däremot rationaliseringsorganen i förekommande fall vid dylik försäljning böra pröva, huruvida sådana speciella förhållanden föreligga att det med hänsyn till de band, som förena köparen med fastigheten, kan anses skäligt att organet skall avstå från att utöva förköpsrätten. Å andra sidan är det tydligt, att dylika försäljningar i realiteten ofta äro så likartade med försäljning till syskon eller avkomlingar, att en åtskillnad på denna punkt mellan syskon och syskons barn framstår som omotiverad. De fall, där det i praktiken kan tänkas bli fråga om att förköpsrätten skulle användas vid försäljning till syskons barn, torde ej heller bli så talrika, att en utvidgning av undantagsbestämmelsen till att även avse dylika anhöriga behöver befäras medföra något nämnvärt avbräck i rationaliseringsarbetet. Utskottet förordar för den skull, att förköpsrätten ej skall gälla vid försäljning till syskons barn.

En annan fråga rörande förköpsrättens omfattning, som berörts i flera motioner, är huruvida kronans förköpsrätt skall ha företräde framför den förköpsrätt, som enligt den sociala arrendelagstiftningen tillkommer vissa arrendatorer. Medan i propositionen föreslagits, att kronans förköpsrätt skall gå före arrendators, har sålunda i motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionen II: 380 yrkats, att arrendators förköpsrätt alltid skall gå före kronans, varjämte i motionerna I: 252 och II: 377 yrkats, att arrendators förköpsrätt skall gå före kronans dels om arrendatorn eller hans familj innehaft arrendet före den 1 april 1947, dels om arrendatorn visserligen tillträtt arrendet efter denna tidpunkt men sedan innehaft detsamma under minst tio år. Enligt utskottets mening är det icke sannolikt, att berörda spörsmål kommer att få någon större praktisk betydelse. Såsom i propositionen framhållits torde det nämligen, därest den utarrenderade fastigheten i och för sig utgör en bärkraftig brukningsdel, i regel ej böra ifrågasättas att lantbruksnämnden skall söka förvärva densamma för att förstärka andra brukningsdelar. Även om fastigheten ej är fullt bärkraftig torde densamma vidare ofta vara lämpad att utgöra kärnan i en fullständig brukningsdel och rationaliseringsorganens strävanden därför böra inriktas på att, sedan arrendatorn övertagit fastigheten, anskaffa nödig tillskottsjord till denna. De fall, där det i praktiken kan tänkas föreligga ett intresse ur rationaliseringssynpunkt av att kronans förköpsrätt skall gå före arrendators, synas alltså i huvudsak komma att begränsa sig till sådana brukningsdelar, som äro uppenbart otillfredsställande med hänsyn till de försörjningsmöjligheter som föreligga för en brukare. Med hänsyn till det anförda synes det ej behöva möta några större betänkligheter, om arrendatorerna även formellt oinskränkt bibehållas vid den förköpsrätt, som tillförsäkrats dem genom 1943 års lagstiftning. Utskottet anser därför, att arrendators förköpsrätt i princip bör gå före kronans. Att, på sätt ifrågasatts i motionerna I: 252 och II: 377, i detta avseende skilja mellan arrenden, som tillträtts före den 1 april 1947, och arrenden som tillträtts efter sagda tid, synes icke påkallat. Någon anledning befara att, därest en dylik skillnad ej göres, arrendatorernas förköpsrätt skulle använ-

das för att kringgå bestämmelserna om kronans förköpsrätt på ett sätt, som skulle bli till verkligt men för rationaliseringsarbetet, föreligger nämligen enligt utskottets uppfattning icke.

I motionerna I: 252 och I: 377 har vidare yrkats, att den i 4 § första stycket i förslaget till lag om kronans förköpsrätt angivna maximitiden av fem år skulle höjas till 10 år. Rörande detta yrkande må framhållas, att i de fall, där det kan anses uppenbart, att en viss fastighet ej kommer att behöva beröras av verksamheten för den yttre rationaliseringen, möta givetvis i och för sig inga betänkligheter mot en dylik höjning. Å andra sidan får det förutsättas, att det i dessa fall ej kommer att erbjuda någon svårighet att efter 5-årsperiodens slut få en ny förklaring från nämnden, därest planer på försäljning av fastigheten då alltjämt skulle föreligga. Och vad angår de fall, där det kan anses tveksamt, huruvida fastigheten behövs för rationaliseringsarbetet, eller det eventuellt rent av är klart, att dylikt behov föreligger men lantbruksnämnden av speciella skäl icke anser sig böra söka erhålla dispositionsrätt till fastigheten under den närmaste tiden, synes det icke lämpligt, att lantbruksnämnden skulle för längre tid än fem år framåt avhända sig möjligheten att utöva förköpsrätten vid eventuell försäljning av fastigheten. Utskottet avstyrker därför den i motionerna förordade ändringen.

Med anledning av det i samma motioner framställda yrkandet, att den i 5 § i lagförslaget angivna tidsfristen av tre månader, inom vilken lantbruksnämnd skall ha att taga ställning till hembud, skall förkortas till en månad, vill utskottet påpeka, att det självfallet är synnerligen önskvärt, att besked i anledning av hembud skall lämnas så snart som möjligt. Man måste emellertid räkna med att behandlingen av ett dylikt ärende i lantbruksnämnden på grund av olika omständigheter kan draga ut på tiden. Bland annat måste nämnden i regel, för att kunna bedöma om hembudet bör antagas, söka kontakt med ägaren av angränsande ofullständigt jordbruk, vilket är i behov av komplettering, för att utröna, huruvida och på vilka villkor denne i sin tur vill förvärva fastigheten. Dylika förhandlingar måste uppenbarligen väntas komma att taga viss tid. Utskottet finner därför någon förkortning av den föreslagna tidsfristen icke tillräddig samtidigt som utskottet emellertid vill understryka angelägenheten av att besked lämnas snarast möjligt.

I sistnämnda motioner har vidare föreslagits den ändringen i 5 §, att den tid under vilken lantbruksnämnd, sedan den avvisat hembud, i vissa fall skall vara förhindrad att göra förköpsrätten gällande, skall förlängas från ett till två år. Rörande detta yrkande vill utskottet framhålla, att det är önskvärt att de fall, där förköpsrätten faktiskt kommer att begagnas, skola bli så få som möjligt och att i stället eventuella överlåtelse till nämnden skola ske på frivillighetens väg. Ur denna synpunkt är det av betydelse att jordägaren har möjlighet att genom hembud till nämnden få denna att taga ställning till frågan om förvärv av fastigheten och att han, därest nämnden avböjt anbudet, under viss tid kan utbjuda fastigheten till lägst samma pris till andra spekulanter utan att dessa löpa risken att förköpsrätten skall utnytt-

jas. Visserligen torde, då en jordägare överväger att sälja sin fastighet, sådan försäljning i allmänhet kunna komma till stånd inom ett år från den tidpunkt, då hembud gjordes, men detta är ingalunda säkert. En förlängning av ifrågavarande tid kommer därför att ge möjligheten att genom hembud till lantbruksnämnden få denna att taga ställning till frågan ökat värde för jordägaren och på så sätt vara ägnad att främja användandet av hembuds-rätten. Såvitt nämndens arbete angår synes vidare en förlängning av ifråga-varande tid från ett till två år ej behöva befaras medföra några nämnvärda olägenheter. Utskottet anser därför att, såsom i motionerna yrkats, ifråga-varande tidsperiod bör förlängas från ett till två år.

Då försäljning skett, vid vilken kronans förköpsrätt får utövas, finnas enligt förslaget två möjligheter för köparen att erhålla besked från nämnden, huruvida denna ämnar använda förköpsrätten eller ej. Den ena, som angives i 7 §, är att köparen, med överlämnande av köpehandlingen i bestyrkt avskrift, anmäler sitt fång för lantbruksnämnden. Den andra, varom stadgas i 6 §, är att köparen, utan att ha gjort någon dylik anmälan, söker lagfart å sitt fång. I förra fallet är nämnden, om den vill göra bruk av förköpsrätten, skyldig att vid äventyr av talans förlust instämma sin talan inom en månad från det anmälan skedde, medan i senare fallet talan skall instämmas inom tre månader från det köparen sökte lagfart å sitt fång. Då köparen alltid måste ha intresse av att snabbt få besked om lantbruksnämndens inställning, torde det kunna förutsättas, att det så gott som undantagslöst blir den förra utvägen, som kommer att begagnas. Då denna väg alltid står öppen för köparen, synes det ej heller förefinnas tillräckliga skäl för att man — med avvikelse från motsvarande stadgande i lagen om arrendators förköpsrätt — skulle nedsätta den i det senare fallet stadgade tidsfristen från tre månader till kortare tid. Även här vill utskottet emellertid understryka angelägenheten av att nämndens ställningstagande skall ske utan onödigt dröjsmål.

Med anledning av vad i motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionerna I: 252 och II: 377 anförts rörande fördelningen av kostnaderna i mål om förköp vill utskottet framhålla, att enligt dess uppfattning en skälighetsprövning i normala fall bör leda till samma resultat som en tillämpning av den i expropriationslagen angivna regeln för fördelningen av kostnaderna, d. v. s. att köparen erhåller ersättning för sina kostnader å målet. Utskottet finner under sådana förhållanden en ändring av ifrågavarande stadgande i lagförslaget ej påkallad.

Vad angår det i motionerna I: 251 och II: 379 gjorda uttalandet om att det, då förköpsrätten skulle tillämpas och annan köpare icke finnes, kunde bli svårt för jordägaren att erhålla ett skäligt pris, eftersom någon jämförelse mellan olika köpeanbud icke kunde göras, och att det därför borde övervägas, om icke i sådana fall jordägaren borde ha rätt att kräva expropriationsförfarande, så att garanti för bestämmande av en skälig köpesumma erhöles, vill utskottet anföra följande: En förutsättning för att förköpsrätten skall kunna användas är ju, att försäljning redan skett, och

detta förutsätter i sin tur att säljaren funnit sig böra acceptera den köpeskilling, som bjudits honom av en spekulant på fastigheten. Om säljaren gäves möjlighet att, då lantbruksnämnden vill använda förköpsrätten, i stället kräva expropriationsförfarande, skulle detta alltså innebära att säljaren skulle ges möjlighet att få ut ett högre pris för fastigheten än han kunnat få i öppna marknaden och även själv accepterat. Någon anledning att säljaren, sedan väl försäljning ägt rum, skulle komma i bättre ställning, om förköpsrätten utnyttjas än om så ej blir fallet utan det ursprungliga köpeavtalet blir bestående, synes emellertid ej föreligga.

Vad till slut angår frågan om att använda expropriation såsom ett medel för att genomföra den yttre rationaliseringen, anser utskottet att det, om den önskade förvandlingen verkligen skall kunna komma till stånd, är nödvändigt, att man i vissa fall har möjlighet att tillgripa detta medel. Expropriationsbestämmelserna böra emellertid utformas så, att de bli förenliga med principen, att den yttre rationaliseringen skall utgöra en jordbrukets egen verksamhet, ävensom så, att ett ingripande medelst expropriation ej kommer att ske, såvida det kan antagas vara möjligt att på andra vägar nå det åsyftade målet. Ur dessa synpunkter har utskottet intet att erinra mot de i propositionen föreslagna expropriationsbestämmelserna. Att möjlighet skapas att för förstärkning av ofullständiga jordbruk exproprierar tillskottsjord från större brukningsdelar eller skog i sådana fall, där det ej varit möjligt att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris, är enligt utskottets uppfattning tillfullo motiverat av den betydelse en rationalisering av jordbruket och förbättring av försörjningsmöjligheterna för dettas utövarer har ur hela samhällets synpunkt. Där man för att åstadkomma en dylik förstärkning behöver disponera över hela fastigheter med jordbruk, måste likaså enligt utskottets åsikt nyss berörda intressen i regel ges företräde framför det intresse ägarna inom vissa speciella ägarekategorier, vilka ej äro direkt anknutna till jordbruket, kunna ha av att få behålla sina fastigheter. Utskottet tillstyrker därför vad i propositionen föreslagits om införande av rätt till expropriation i samband med den yttre rationaliseringen. Härvid vill utskottet emellertid särskilt understryka departementschefens uttalande om att expropriation endast bör ifrågakomma såsom ett sista medel för att genomföra den önskade yttre rationaliseringen och alltså ej bör tillgripas, såvida ej försök att på frivillighetens väg förvärva den erforderliga marken gjorts men misslyckats.

Beträffande expropriation av hela fastigheter med jordbruk från vissa speciella kategorier av jordägare har i motionerna I: 252 och II: 377 förordats den ändringen i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag, att hel brukningsdel icke borde få exproprieras från enskild person, som blott ägde en jordbrukslägenhet, samt att enskild person, som ägde flera lägenheter, borde medgivas rätt att själv bestämma, vilken av dessa han ville fritaga från expropriation. Till stöd för en dylik inskränkning har åberopats, att det beträffande enskilda personer av de kategorier som här avses, kan tänkas, att mellan äga-

ren och hans jordbruk finnas ideella band av sådan styrka, att det för ägaren skulle te sig som en uppenbar kränkning, om han skulle fråntagas sin fastighet. Utskottet vill rörande denna fråga framhålla, att det otvivelaktigt inom ifrågavarande ägarkategorier kan föreligga fall, där det med hänsyn till styrkan av de band, som finnas mellan ägaren och hans fastighet, skulle vara obilligt att bryta dessa band genom expropriation av fastigheten. Särskilt gäller detta bruksdelar, vilka ha karaktären av släktgårdar. De fall, där dylika speciella omständigheter kunna åberopas till stöd för att expropriationsrätt ej bör föreligga, torde emellertid vara ganska få i förhållande till hela antalet av de bruksdelar, om vilka det här är fråga. Att märka är vidare, att värdet av expropriationsrätten skulle minskas avsevärt genom den inskränkning som förordats i motionerna. Särskilt skulle då praktiskt taget helt komma att saknas möjlighet att använda densamma beträffande det ej obetydliga antal jordbruksfastigheter, som förvärvats för sommarnöjesändamål eller liknande ändamål.

Med hänsyn till vad nu anförts anser utskottet, att lösningen av det i motionerna berörda problemet bör sökas ej i en inskränkning av expropriationsrätten, vilken skulle komma att gå långt över vad som med hänsyn till syftet med densamma kan anses påkallat, utan däri att vid handläggningen av expropriationsärenden skälig hänsyn toges till omständigheter av det slag, som berörts i motionerna. I detta sammanhang vill utskottet erinra om att i det i propositionen framlagda förslaget till expropriationsbestämmelser stadgas, att expropriationsrätt ej må medgivas, om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare, samt att i motiveringen såsom exempel å fall, där dylik olägenhet kan anses föreligga, nämnts det fallet att fastigheten utgör en släktgård. Ett sådant stadgande synes vidare erbjuda tillräckligt skydd även för arrendatorn av en fastighet, i fråga om vilken expropriation ifrågasättes. Utskottet finner det därför ej heller lämpligt att, på sätt i motionerna I: 252 och II: 377 förordats, undantag skulle göras beträffande vissa utarrenderade bruksdelar.

I motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionen II: 380 har slutligen berörts frågan, från vem mark i första hand bör tagas för genomförande av önskvärda kompletteringsåtgärder. I motsats till den i motionerna uttalade meningen finner utskottet det emellertid icke möjligt att uppställa någon allmängiltig regel om att vissa ägarkategorier i första hand skola aystå mark för detta ändamål. Det avgörande måste enligt utskottets mening vara, vad som vid planeringen av rationaliseringsåtgärden befunnits vara den lämpligaste lösningen, och man bör sedan söka genomföra denna lösning utan avseende å vem som äger marken.

I motionerna I: 254 och II: 381 har hemställts, att riksdagen måtte besluta att möjlighet skall skapas till att jordbruk tillhörande staten, bolag, akademier, stiftelser och likställda fastighetsägare skola kunna göras till föremål

för rationaliseringsåtgärder i samma utsträckning som jordbruk, tillhörande enskilda ägare. I anledning härav må erinras om att de i propositionen förordade medlen för förstärkning av ofullständiga jordbruk äro avsedda att kunna användas oberoende av vilken kategori ägaren av ett dylikt jordbruk tillhör. Genom de i propositionen föreslagna och av utskottet tillstyrkta expropriationsbestämmelserna kommer vidare att öppnas möjlighet att för förstärkning av andra ofullständiga jordbruk exproprieras jordbruksfastigheter, tillhörande sådana ägarkategorier, som avses i motionen. Även bortsett från de möjligheter till förvandling av ofullständiga jordbruk, tillhörande sagda ägarkategorier, som sålunda föreligga, måste det enligt utskottets mening antagas att, i den mån fastigheter tillhörande ifrågavarande ägarkategorier för närvarande äro i behov av yttre eller inre rationalisering, det i samband med den allmänna upprustning av jordbruket, som nu avses skola ske, kommer att bliva nödvändigt för ägarna att bringa sina brukningsdelar i ett tillfredsställande skick, om de överhuvud skola kunna få några brukare till dessa. Utskottet finner alltså några särskilda statliga åtgärder för detta ändamål i vart fall för närvarande icke erforderliga utan avstyrker motionerna.

Beträffande den statliga verksamheten för yttre rationalisering vill utskottet till sist nämna, att det synes erforderligt att rationaliseringsorganen skola äga en viss frihet att disponera över de fastigheter, som de förvärvat för rationaliseringsändamål. Utskottet har därför intet att erinra mot att ett sådant icke tidsbegränsat bemyndigande att utan riksdagens hörande avyttra kronan tillhörig egendom, som för närvarande lämnats egnahemsstyrelsen, även skall lämnas de blivande lantbruksnämnderna.

Vad utskottet anfört rörande förköpsbestämmelserna föranleder vissa ändringar i de vid propositionen fogade förslagen till lag om kronans förköpsrätt samt lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt. 2 § förstnämnda lagförslag bör sålunda ändras därhän att förköpsrätten ej heller skall gälla vid försäljning till syskons barn. Härjämte torde i sagda paragraf böra införas stadgande om att kronans förköpsrätt ej må utövas, då fastigheten säljes till arrendator, som jämlikt 2 kap. 57 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom åtnjuter förköpsrätt till densamma, eller inlöses jämlikt lagen om arrendators förköpsrätt. Vidare bör 5 § ändras på sätt utskottet tidigare angivit. Att arrendators förköpsrätt anses böra gå före kronans medför slutligen jämväl vissa ändringar i 6, 7 och 14 §§. Beträffande det senare lagförslaget synes med den ståndpunkt, som utskottet intagit till frågan om förhållandet mellan arrendators och kronans förköpsrätt, 2 § böra bibehållas i sin nuvarande lydelse.

Vad slutligen gäller förslaget till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation har utskottet i och för sig ej funnit anledning till erinran mot detta. Efter det propositionen avlämnades har emellertid genom proposition nr 241 framlagts ett annat förslag till lag angående

de ändring i expropriationslagen, innebärande bland annat viss ändring i 1 § sagda lag. Denna proposition har numera bifallits av riksdagen. Med anledning härav bör en justering av formell art vidtagas i 1 § i det nu ifrågavarande förslaget.

Den inre rationaliseringen.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 50—57.

Departementschefen har bland annat anfört följande.

»Det statliga stödet till inre rationalisering har hittills i regel utgått endast för vissa särskilt angivna slag av förbättringsåtgärder. Då man strävar efter att få till stånd en allmän upprustning av de brukningsdelar, som efter nuvarande förhållanden ej kunna anses tillfredsställande, synes det emellertid ej lämpligt att på dylikt sätt allt för mycket begränsa den statliga stödverksamheten. Jag anser därför, att i princip statens ekonomiska medverkan till den inre rationaliseringen bör omfatta i stort sett alla de olika förbättringsåtgärder, som härvid kunna komma i fråga.

Intages en dylik ståndpunkt, blir uppenbarligen gränsdragningen mellan verksamheten för inre rationalisering och verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena av stor betydelse. Jag har redan förut nämnt, att jag principiellt sett delar kommitténs mening, att till åtgärder för inre rationalisering böra räknas alla mera permanenta förbättringsåtgärder beträffande jord och ekonomibyggnader å en till storlek och gränser given brukningsdel samt till rationalisering av driftsförhållandena övriga åtgärder för förbättring av driftsresultatet å en sådan brukningsdel, men att jag i de två gränssfall, som kommittén särskilt behandlat, nämligen betesförbättring och siloanläggning, i motsats till kommittén anser att dylika åtgärder böra hänföras till inre rationalisering. I enlighet med denna min uppfattning bör alltså statens ekonomiska medverkan till inre rationalisering till en början avse alla de mera permanenta jordförbättringsåtgärder av olika slag, för vilka lån och bidrag av statsmedel hittills utgått, nämligen nyodling, stenröjning, jordkörning, torrläggning, täckdikning och avloppsförbättring. Vidare bör densamma avse betesförbättringsåtgärder ävensom anläggning av ägovägar. Däremot böra exempelvis sådana åtgärder som grundgödsling och markkartering hänföras till rationalisering av driftsförhållandena och följaktligen ej omfattas av de låne- och bidragsbestämmelser, som här föreslås. Vad ekonomibyggnaderna angår bör statens ekonomiska medverkan på detta område avse alla slag av förbättringsåtgärder (inbegripet nybyggnad) beträffande för driften erforderliga ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar, exempelvis gödselstäder och siloanläggningar. Förbättringsåtgärder avseende bostäder å jordbruksfastigheter böra däremot ej hänföras till åtgärder för inre rationalise-

ring. Självfallet böra slutligen till åtgärder för inre rationalisering ej hänföras sådana åtgärder, som ha karaktären av underhållsåtgärder.

Beträffande de grundläggande principerna vid utformningen av statens ekonomiska medverkan på ifrågavarande område delar jag kommitténs uppfattning, att man bör söka få till stånd så enhetliga låne- och bidragsbestämmelser som möjligt ävensom icke i alltför stor utsträckning binda dispositionen av medlen genom särskilda föreskrifter om att de endast få användas för visst eller vissa slag av förbättringsåtgärder. Den uppdelning av för det inre rationaliseringsarbetet avsedda medel på olika lånefonder och olika anslag, som hittills skett, har otvivelaktigt medfört vissa olägenheter såväl ur rent administrativ synpunkt som med hänsyn till önskvärdheten av att medlen skola kunna disponeras så ändamålsenligt som möjligt. De olika lånefonderna för ifrågavarande ändamål torde alltså böra uppgå i en enda fond, liksom anslagen till bidrag till olika slag av åtgärder för inre rationalisering böra sammanföras till ett gemensamt anslag. Ur denna fond respektive detta anslag böra sedan utgå lån och bidrag till alla slag av inre rationaliseringsåtgärder. Någon skillnad mellan egnahemsbelånade och andra fastigheter bör i fortsättningen icke uppehållas, såvitt angår lån och bidrag till inre rationaliseringsåtgärder. De särskilda bestämmelser om beviljande av premielån, som nu finnas i egnahemsverksamheten, böra därför ersättas av för alla jordbruksfastigheter gemensamma bestämmelser om lån och bidrag till dylika åtgärder. Givetvis bör dock staten även i fortsättningen bedriva långivning i syfte att för mindre bemedlade och obemedlade underlätta förvärv av jordbruksfastigheter. Denna sociala långivning bör åtminstone formellt hållas åtskild från låne- och bidragsverksamheten för upprustning av jordbruket. Det synes emellertid önskvärt och även möjligt att i fråga om långivningen för nu nämnda båda ändamål tillämpa likartade lånebestämmelser.

I det av mig nu framförda förslaget att sammanföra lånefonderna och anslagen för ifrågavarande ändamål till en enda fond respektive till ett enda anslag samt att skapa enhetliga låne- och bidragsbestämmelser torde ett undantag böra göras. Av skäl som kommittén anført anser jag det lämpligast, att bestämmelserna om lån och bidrag för torrlägningsföretag skola bibehållas i huvudsak oförändrade. Även låne- och bidragsmedlen för dylika företag synas med hänsyn härtill lämpligen böra hållas i sär från fonder och anslag för andra grenar av verksamheten för inre rationalisering.

I enlighet med det anförda böra alltså allmänna nyodlingslånefonden, norrländska nyodlingsfonden, täckdikningslånefonden och gödselvårdslånefonden uppgå i en för hela den inre rationaliseringsverksamheten med undantag av torrlägningsverksamheten avsedd lånefond. Likaså böra de i riksstaten under nionde huvudtiteln upptagna anslagen till bidrag till täckdikning, gödselvårdsanläggningar, förstärkning av ofullständiga jordbruk, ladugårdsförbättringar och uppförande av siloanläggningar samt fonden för premielån till egnahemslåntagare med mera uppgå i ett likaledes för

hela den inre rationaliseringsverksamheten med undantag av torrläggningsverksamheten avsett anslag. Omläggningarna torde böra genomföras vid den tidpunkt, då de nya låne- och bidragsbestämmelserna avses träda i tillämpning, d. v. s. från och med den 1 juli 1948. Statens avdikningslånefond och statens avdikningsanslag böra däremot kvarstå. Vad i det följande anföres om de former, som i allmänhet böra gälla för statens ekonomiska medverkan till den inre rationaliseringen, gäller därför icke torrläggningsverksamheten. Till frågan, i vad mån jämkningar böra vidtagas i nu gällande bestämmelser rörande sistnämnda verksamhet, skall jag återkomma efter det jag redogjort för min inställning till formerna för övriga grenar av den statliga verksamheten för inre rationalisering av jordbruket.

I fråga om förutsättningarna för att en åtgärd för den inre rationaliseringen skall få statens medverkan torde böra gälla, att en dylik åtgärd i första hand måste gagna de syften, som hela rationaliseringsverksamheten skall tjäna. Beviljandet av lån och bidrag måste därför föregås av en prövning av åtgärdens önskvärdhet ur det allmännas synpunkt. Denna prövning bör i allmänhet avse att giva svar på frågan, huruvida åtgärden kan anses som en ekonomiskt försvarlig investering med hänsyn till den förbättring av brukningsdelens driftsekonomi och brukarens försörjningsmöjligheter, som densamma kan väntas medföra. Endast om så är fallet bör lån eller bidrag av statsmedel i regel kunna utgå till åtgärden. Vid denna bedömning bör man taga hänsyn ej enbart till de för dagen föreliggande förhållandena utan även till den utveckling, som bör eftersträvas enligt de av statsmakterna uppdragna riktlinjerna för jordbrukspolitik. Hänsyn bör sålunda tagas bland annat till behovet av yttre rationalisering av brukningsdelen och till det sätt, på vilket densamma bör genomföras. Detta blir givetvis av särskild betydelse i fråga om förbättringsåtgärder beträffande ekonomibyggnader. Stöd åt mera genomgripande åtgärder av detta slag bör sålunda utgå endast under förutsättning att byggnaderna beräknas bli behövliga även efter det eventuellt erforderliga yttre rationaliseringsåtgärder genomförts. Regeln att lån och bidrag av statsmedel ej böra utgå till andra förbättringsåtgärder än sådana, som — med hänsyn tagen även till den förvandling av brukningsdelen, som kan böra genomföras i samband med den yttre rationaliseringen — kunna anses såsom ekonomiskt försvarliga investeringar, torde dock ej böra uppehållas alldeles undantagslöst. Det kan i en del fall tänkas, att en ifrågasatt förbättringsåtgärd å ett övergångsjordbruk är nödvändig för att jordbruksdriften skall kunna uppehållas och brukaren kvarstanna å fastigheten intill dess den yttre rationaliseringen av brukningsdelen kan beräknas bli genomförd. Hänsyn till de nuvarande brukarna nödvändiggör enligt min uppfattning, att lån och bidrag i dylika fall skola kunna utgå, även om förbättringsåtgärden icke kan väntas bli fullt räntabel. Om så sker, bör emellertid noga beaktas, att åtgärderna ej göras mer omfattande eller kostsamma än som kan anses erforderligt för vinnande av det angivna syftet.

I enlighet med vad nu anförts anser jag alltså att en förutsättning för att staten skall ekonomiskt medverka till åtgärder för inre rationalisering bör vara att åtgärderna, för att använda kommitténs uttryckssätt, kunna anses vara antingen lönsamma eller ock av sociala skäl önskvärda.

Såsom framhållits på tal om de allmänna riktlinjerna för det yttre rationaliseringsarbetet kan det i vissa fall befinnas önskvärt, att en utvidgning av ett bestående småbruk skall komma till stånd. Detta förhållande bör dock, därest brukaren ej skulle önska en dylik utvidgning, ej föranleda att frågor om stöd till inre rationalisering av brukningsdelen behandlas annorlunda än som eljest skulle ha blivit fallet. Kan en inre rationaliseringsåtgärd anses lönsam, bör således ansökan om lån eller bidrag till åtgärden avgöras helt oberoende av den ifrågasatta utvidgningen.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att jag i samband med äskande av anslag till avsättning till fonden för premielån till egnahemslåntagare för budgetåret 1946/47 underströk, att man ej borde genom premielån tillföra sådana jordbruk förbättringsarbeten, beträffande vilka det redan nu vore uppenbart, att de i framtiden icke komme att bestå såsom självständiga jordbruk, samt att jordbruksutskottet i anledning härav i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 1/1946 förklarade sig dela uppfattningen, att olämplig fastighetsbildning icke borde stödjas med statsmedel.

Beträffande valet av former för statens ekonomiska medverkan till den inre rationaliseringen ansluter jag mig till kommitténs förslag. Jag anser således, att staten bör dels utlämna lån, vilka principiellt ej skola innefatta någon subvention utan endast ha till uppgift att underlätta finansieringen av dylika åtgärder, dels bidrag, vilka skola ha till syfte att stimulera till utförande av åtgärder av detta slag i fall, där med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet och brukarens ställning en dylik stimulans genomsnittligt kan anses påkallad. Förstnämnda hjälp till finansieringen bör lämnas i form av amorteringslån. Även vad bidragen angår synes det, såsom redan hushållningssällskapsutredningen framhållit, bland annat ur kontrollsynpunkt vara att föredraga, att dessa formellt utlämnas såsom lån, vilka emellertid normalt ej skola återbetalas utan avskrivas efter viss tid, såvida det företas, till vilket lånet lämnats, blivit utfört och ordentligt underhållet under denna tid. Jag kan därför biträda förslaget, att de statliga bidragen till inre rationaliseringsåtgärder böra utlämnas i form av avskrivningslån. Med anledning av de betänkligheter mot sistnämnda stödform, som anförts i ett par yttranden, vill jag framhålla, att det ej torde vara riktigt, som där sagts, att den rena bidragsformen ur administrativ synpunkt skulle vara att föredraga framför avskrivningslåneformen. Arbetet med prövningen av inkomna ansökningar och utbetalandet av beloppen blir i stort sett detsamma i båda fallen, liksom behovet av kontroll och avsyning också blir enahanda, vare sig stödet kallas bidrag eller avskrivningslån. Till undvikande av eventuella missförstånd vill jag i detta sammanhang även påpeka, att avsikten givetvis icke är att den jordbrukare, som erhåller avskrivningslån för utförande av

en viss rationaliseringsåtgärd, även skall vara skyldig att upptaga amorteringslån hos rationaliseringsorganet, om han är i behov av ytterligare medel för arbetet, utan att det självfallet skall stå honom fritt att ordna sitt kreditbehov på annat sätt, om han så önskar.

Då jag härefter övergår till att behandla de detaljbestämmelser, som enligt min uppfattning böra gälla i fråga om amorteringslån och avskrivningslån, vill jag förutskicka att jag på flertalet punkter kan ansluta mig till kommitténs förslag, vilket även i allmänhet tillstyrkts i de avgivna yttrandena. Med hänsyn till de skiftande förhållanden, som möta i det praktiska rationaliseringsarbetet, anser jag det för effektiviteten av detta arbete nödvändigt, att de organ, som skola handhava den statliga verksamheten, skola ha en ganska stor handlingsfrihet. Författningsbestämmelserna angående amorteringslån och avskrivningslån böra därför i regel endast uppdraga de gränser, inom vilka rationaliseringsorganen ha att röra sig, och ange vissa normer för dessa organs handlande. Därefter bör det ankomma på sagda organ att med iakttagande av dessa bestämmelser förfara på det sätt, som i varje särskilt fall finnes mest ändamålsenligt.

Vad angår de allmänna förutsättningarna för erhållande av amorteringslån har jag redan berört frågan om de fordringar, som böra uppställas med avseende å åtgärdens lönsamhet. Anledning att uppställa någon särskild arealgräns synes mig icke föreligga. Amorteringslån bör således kunna utlämnas oberoende av storleken av den bruksningsdel, å vilken förbättringsåtgärden skall utföras. Mera tveksamt synes mig vara, huruvida någon begränsning bör uppställas med avseende å lånesökandens ekonomiska ställning. I åtskilliga yttranden har anförts, att det av olika skäl icke syntes lämpligt, att de statliga amorteringslånen skulle få användas för att tillgodose jordbrukarnas behov av bottenkredit. Denna uppfattning delar jag. Särskilt därest bestämmelserna om amorteringsskyldighet utformas på sätt jag nedan kommer att föreslå, synes mig dock risken för att amorteringslånen skola användas på dylikt sätt bliva ganska ringa. Enligt min mening kan det därför knappast anses erforderligt att uppställa någon särskild begränsning i detta hänseende. Det synes mig emellertid ligga i sakens natur att, därest efterfrågan på amorteringslån skulle överstiga medelstillgången, lån i första hand skall utlämnas till de lånesökande, som eljest skulle ha svårast att ordna finansieringen av sina företag.

I fråga om storleken av de belopp, som böra få utlämnas i amorteringslån, torde tillräcklig anledning ej föreligga att begränsa dessa belopp till viss procent av den beräknade kostnaden för åtgärden eller till vissa maximalbelopp i kronor räknat. En dylik begränsning skulle tydligen i någon mån motverka själva syftet med lånen och torde ej heller kunna anses erforderlig ur det allmännas synpunkt, såvida man, såsom jag förordar, kräver tillfredsställande säkerhet för hela lånesumman och utformar lånevillkoren så, att lånet ej skall åsamka det allmänna någon egentlig kostnad. Amorteringslån bör alltså kunna utgå med hela den beräknade kostnaden för åtgärden.

Skulle sökanden jämväl erhålla avskrivningslån, bör dock givetvis amorteringslånet reduceras så, att sagda lån och avskrivningslånet sammanlagt ej överstiga den beräknade kostnaden för åtgärden. Vid en uppskattning av kostnaderna för en planerad förbättringsåtgärd bör vidare hänsyn ej tagas till sådana merkostnader, som föranledas av att sökanden önskar utföra åtgärden på ett sätt, som medför att kostnaderna för densamma bli större än nödvändigt.

Vad angår räntan å här ifrågavarande lån vill jag erinra om att jag i årets statsverksproposition framhållit, att frågan om egnahemslåneräntans storlek borde behandlas i samband med en inom socialdepartementet pågående omprövning av lånevillkoren för den övriga statliga fastighetskrediten och att jag med hänsyn därtill hade för avsikt att längre fram under innevarande år återkomma med förslag rörande storleken av räntan å nya egnahemslån. I samband därmed har jag även angivit, att det vid 1946 års riksdag behandlade spørsmålet om införande av rörlig räntefot å egnahemslån borde närmare utredas.

Under nu angivna förhållanden är jag ej för närvarande beredd att taga ställning till frågorna om räntefoten för de av kommittén föreslagna amorteringslånen och huruvida räntan å dessa bör vara fast eller rörlig utan torde få återkomma till dessa frågor i samband med framläggande av nyssnämnda förslag angående egnahemsräntan. Ej heller kan jag nu taga slutgiltig ställning till kommitténs förslag om amorteringstidens längd och amorteringsskyldighetens omfattning. Jag vill emellertid framhålla, att jag i och för sig ej har något att erinra mot de principer, på vilka kommitténs förslag i förevarande delar vilar. Amorteringarna torde ej behöva påbörjas omedelbart efter lånets lyftande, utan en amorteringsfri tid bör kunna medgivas. Denna tid synes ej böra överstiga fem år från lyftandet av lånet. Amorteringsskyldigheten bör vidare i regel omfatta hela lånebeloppet, och någon uppdelning av lånet i en stående del och en amorteringsdel bör sålunda i allmänhet ej förekomma. Dylik uppdelning bör dock kunna medgivas, då amorteringsskyldigheten eljest skulle kunna tänkas bli alltför betungande.

Vad kommittén anfört rörande de förutsättningar, under vilka amorteringslån bör kunna uppsägas vid ägareskifte å fastigheten eller eljest, har ej föranlett någon erinran från min sida. Vad särskilt ägareskifte angår anser jag alltså, att amorteringslån i allmänhet bör kvarstå vid fastighetens övergång till ny ägare men att rationaliseringsorganet dock bör ha möjlighet att i dylikt fall uppsäga lånet till återbetalning, för den händelse så skulle befinnas önskvärt med hänsyn till att säkerheten ej längre kan anses tillfredsställande eller till att den nye ägaren ej kan anses vara i behov av krediten.

Ränta bör i regel erläggas från tidpunkten för lyftandet av lånet. Därest amorteringsskyldigheten skall börja först viss tid efter det låntagaren lyft lånet, bör sålunda låntagaren under denna tid ha att erlägga ränta å lånet. Frågan huruvida denna regel skall vara undantagslös eller rationaliseringsorganen skall medgivas befogenhet att i vissa fall vid beviljande av amorteringslån medgiva ränteuppskov under en kortare tid och lägga den på

denna tid belöpande räntan till det kapitalbelopp, som därefter skall för-räntas och amorteras, synes mig vara av tämligen ringa betydelse. Så som förutsättningarna för beviljande av ränteuppskov äro angivna i kommitténs förslag torde det nämligen endast i ett förhållandevis ringa antal fall kunna bli va fråga om att bevilja dylikt uppskov. Då det emellertid torde kunna antagas, att möjligheten att bevilja ränteuppskov i en del fall kan befinnas vara till gagn för rationaliseringsarbetet och densamma ej heller torde be-höva befaras medföra några olägenheter för de lånebeviljande organen, vill jag biträda kommitténs förslag på denna punkt. Uppskovstiden torde ej böra överstiga två år från lyftandet av lånet.

En punkt, där i några yttranden erinringar gjorts mot kommitténs förslag, är frågan om den säkerhet, som bör fordras för amorteringslån. Enligt kom-mitténs förslag skulle i själva låneförfattningen endast uppställas ett krav på tillfredsställande säkerhet och det skulle sedan överlämnas åt de lånebe-viljande organen att pröva, huruvida den säkerhet, som bjudits, kunde an-ses tillfredsställande. Enligt vad kommittén uttalat borde härvid såsom sä-kerhet kunna godtagas inteckning på upp till 100 procent av det uppskat-tade värdet av fastigheten efter förbättringsåtgärdens utförande, såvida låne-sökanden vore känd som en skötsam jordbrukare. Även borgenssäkerhet borde vidare kunna förekomma antingen enbart eller som komplettering av inteckningssäkerhet. I vissa yttranden har däremot gjorts gällande, att strängare krav borde uppställas på säkerhetens beskaffenhet. För min del finner jag det ofrånkomligt att det allmänna, om låneverksamheten skall giva avsett resultat, måste taga vissa risker och alltså ej bör uppställa alltför stränga krav på säkerheten. Jag anser det vidare angeläget, att vid prövning-en av säkerhetens värde ett visst utrymme skall lämnas för hänsynstagande till den garanti, som sökandens personliga förutsättningar kunna utgöra. Om detta skall kunna ske och om överhuvud taget utdelningen av amorteringslån skall kunna handhavas på ett sådant sätt, att denna långivning får önskad inverkan på rationaliseringens fortskridande, synes det mig nödvändigt, att rationaliseringsorganen skola ha ett visst mått av frihet även vid prövningen av värdet av den säkerhet, som bjudits för dylikt lån. Jag kan därför an-sluta mig till kommitténs förslag, att man i låneförfattningen endast bör uppställa ett krav på tillfredsställande säkerhet för lån av detta slag. Härvid förutsätter jag, att det centrala rationaliseringsorganet skall äga meddela närmare föreskrifter angående prövningen av säkerheten, i den mån så kan finnas nödigt för att kronans ekonomiska intressen skola bli va tillbörligt be-aktade. Jag vill vidare framhålla, att enligt min uppfattning borgen endast undantagsvis torde böra ifrågakomma.

Vad jag hittills anfört angående utformningen av amorteringslånen har närmast byggt på den förutsättningen, att dessa lån skulle utlämnas av statsmedel och långivningen omhändervhas av de statliga rationaliserings-organen. I några yttranden har anförts, att det syntes föreligga risk för att en rent statlig långivning av den omfattning, som här kunde komma i fråga, skulle kunna medföra, att kapaciteten hos den kreditapparat, som nu be-

fintliga kreditinrättningar utgöra, icke skulle kunna effektivt utnyttjas, samtidigt som statsmakterna skulle få vidkännas betydande administrationskostnader för omhänderhavandet av ifrågavarande långivning. Vad sålunda anförts synes mig värt beaktande. Ett sätt att undvika berörda svårigheter synes mig vara att, såsom även ifrågasatts i vissa yttranden, statens stöd till finansieringen av förbättringsåtgärderna helt eller alternativt med utlämnande av lån av statsmedel gives i den formen, att rationaliseringsorganen — i likhet med vad nyligen stadgats om statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen — skola bevilja statlig kreditgaranti för lån, som upptages i enskild kreditinrättning för finansiering av en inre rationaliseringsåtgärd. Innan definitiv ståndpunkt tages, torde emellertid närmare överväganden böra ske beträffande olika frågor av betydelse för utformningen av garantiförfarandet. Bland annat torde överläggningar böra äga rum med de kreditinrättningar, vilka kunna komma i fråga för här avsedd långivning. Jag har därför för avsikt att efter närmare utredning upptaga frågan till förnyad behandling i samband med anslagsaskanden för rationaliseringsåtgärderna för budgetåret 1948/49 och därvid, om ett system med kreditgaranti anses böra komma i fråga, framlägga förslag i ämnet.

Beträffande de allmänna förutsättningarna för erhållande av avskrivningslån uppställa sig samma spørsmål som i fråga om amorteringslånen, nämligen dels frågan, vilka krav som böra ställas på lönsamheten av den planerade åtgärden, dels frågan om uppställande av en arealgräns eller annan gräns med hänsyn till bruksdelens beskaffenhet och dels frågan, i vad mån brukarens ekonomiska ställning bör inverka på möjligheten att erhålla lån.

Vad den första frågan angår kan jag hänvisa till vad jag förut anfört rörande beskaffenheten av de inre rationaliseringsåtgärder, till vilka det allmänna bör ekonomiskt medverka.

I avseende å de båda andra frågorna må framhållas att huvudskälet till att det allmänna över huvud bör utlämna avskrivningslån, nämligen behovet av en viss stimulans till dylika åtgärder, främst gör sig gällande vid bruksdelarna i de lägre storleksgrupperna, där jordbrukets lönsamhet genomsnittligt ej är så god som i de högre storleksgrupperna och där brukarnas disponibla kapital genomsnittligt är lägre än vad fallet är för innehavare av större jordbruk. Jag anser det därför lämpligt, att en viss övre arealgräns för utlämnande av avskrivningslån fastställs och att även en viss behovsprövning göres med hänsyn till brukarens ekonomiska ställning. Arealgränsen bör sättas så, att under densamma komma att falla basjordbruk och jordbruk med mindre storlek än basjordbruket. Med hänsyn till det sätt på vilket, enligt vad jag tidigare anfört, avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket bör ske, finner jag härvid arealgränsen i enlighet med kommitténs förslag lämpligen böra bestämmas till 20 hektar åker, häri inbegripet även till åker omräknad ängsmark. Att, såsom ifrågasatts i ett yttrande, för täckdikningsåtgärder tillämpa en högre arealgräns, finner jag icke lämpligt. Med hänsyn till vad jag förordat om avvägningen av det allmänna prisstödet synes det

här böra vara tillräckligt, att det allmänna genom utlämnande av amorteringslån underlättar finansieringen av förbättringsåtgärderna. Den angivna arealgränsen bör dock ej vara ovillkorligen bindande utan bör närmast ha karaktären av en norm vid prövningen av ansökningar om avskrivningslån. Rationaliseringsorganen böra alltså kunna bevilja avskrivningslån även till brukningsdel med högre åkerareal än 20 hektar, om avkastningsförmågan på grund av brukningsdelens beskaffenhet ligger så lågt, att brukningsdelen närmast är att jämföra med fastigheter under sagda arealgräns. Såsom jag skall angiva på tal om lånebeloppen bör vidare avskrivningslån kunna bestämmas att utgå med lägre belopp än normalt, då fastigheten visserligen ligger under arealgränsen men dess lönsamhet likväl är så stor, jämfört med de genomsnittliga förhållandena för brukningsdelar under denna gräns, att en dylik nedsättning ter sig befogad.

I fråga om behovsprövningen vid utlämnande av avskrivningslån vill jag framhålla, att den stimulans, som avskrivningslånen äro avsedda att giva, i flertalet fall torde få anses erforderlig för innehavare av brukningsdelar under arealgränsen, om rationaliseringsarbetet skall fortskrida i tillfredsställande takt. Behovsprövningen bör därför ej ha till ändamål att avskilja alla de brukare, som över huvud ha möjlighet att på annat sätt anskaffa de för åtgärden erforderliga medlen, utan endast avse att avskilja de brukare, vilkas ekonomiska ställning är så god, att någon särskild stimulans till åtgärden ej kan anses påkallad.

I begreppet avskrivningslån ligger, såsom framgår av vad jag tidigare yttrat, att någon återbetalning i regel ej skall förekomma utan att lånet normalt skall avskrivas efter viss tid. Denna avskrivning synes, på sätt kommittén förordat, lämpligen böra ske med $\frac{1}{5}$ om året från och med sjätte till och med tionde året efter utlämnandet. En förutsättning för avskrivning bör dock, såsom förut nämnts, vara, att förbättringsåtgärden utförts i enlighet med givna anvisningar och att anläggningen underhållits på ett tillfredsställande sätt.

Även för avskrivningslån bör i regel ställas säkerhet. Kravet härpå torde vara av värde, bland annat därför att därigenom understrykes vikten av att anläggningen skötes på ett tillfredsställande sätt. Eftersom någon återbetalning av avskrivningslån normalt ej skall ske, synes det dock ej lämpligt att här alltid uppställa lika stränga krav på säkerhetens beskaffenhet som i fråga om amorteringslån. Jag har därför intet att erinra mot kommitténs förslag, att tillfredsställande säkerhet i princip skall fordras även för avskrivningslån men att rationaliseringsorganen skola äga vidsträckta befogenheter att medgiva undantag härifrån i sådana fall, då uppehållandet av detta krav skulle medföra svårigheter för låntagaren och ett avstående från kravet anses kunna ske utan risk för att avskrivningslånet kommer att missbrukas. Rationaliseringsorganen böra härvid kunna antingen nöja sig med en säkerhet, som ej kreditmässigt kan anses fullt tillfredsställande, eller också helt avstå från kravet på säkerhet. Det sistnämnda torde framför allt vara lämpligt i sådana fall, då lånesumman är förhållandevis liten. Då lånet ej överstiger 1 000 kronor, bör sålunda kravet på säkerhet regelmässigt kunna eftergivnas.

Borgenssakerhet bör i regel undvikas. Självfallet bör, vare sig säkerhet fordras eller ej, rationaliseringsorganet äga bestämma, att avskrivningslånet skall utlämnas successivt i mån av arbetets fortgång.

Till vad kommittén anfört om förutsättningarna för att skyldighet att återbetala avskrivningslån skall föreligga kan jag ansluta mig. Dylik skyldighet bör sålunda i allmänhet inträda endast om lånet ej använts för det ändamål, för vilket det varit avsett, eller om det företag, till vilket det lämnats, ej underhållits på tillfredsställande sätt. Överlåtes fastigheten före avskrivningstidens utgång bör härjämte återbetalningsskyldighet kunna föreskrivas om särskilda skäl därtill äro. Sådana särskilda skäl kunna, såsom kommittén anfört, vara att det är uppenbart, att säljaren sökt lånet i avsikt att genom detsamma göra sig en vinst vid senare överlåtelse av fastigheten eller att ett eventuellt överpris å fastigheten är föranlett av den förbättringsåtgärd, för vilken lånet beviljats. Med hänsyn till den återbetalningsskyldighet, som sålunda under vissa omständigheter kan komma i fråga, torde den, som innehar ett avskrivningslån, böra ha möjlighet att i samband med en planerad överlåtelse erhålla besked från rationaliseringsorganet, huruvida dylik skyldighet kommer att föreskrivas, om fastigheten överlåtes på vissa angivna villkor. Inträder återbetalningsskyldighet torde ränta å beloppet böra beräknas från tiden för utlämnande av lånet. Räntefoten torde i så fall böra vara densamma som för amorteringslån.

I likhet med kommittén anser jag det önskvärt, att reglerna om avskrivningslånets storlek utformas så att låneärendena i flertalet fall komma att handläggas enligt tämligen likartade grunder men att rationaliseringsorganen likväl få en viss frihet att taga hänsyn till sådana faktorer, som göra att behovet av avskrivningslån i det enskilda fallet framstår som större eller mindre än vad som genomsnittligt är förhållandet. Bestämmelserna om lånebeloppen böra därför ha karaktären av normer, efter vilka lån regelmässigt skall beviljas men vilka vid behov skola kunna frångås. Till frågan om de fall, där dylik avvikelse bör få ske, återkommer jag i det följande.

Beträffande jordförbättringsåtgärder anser jag i likhet med kommittén, att avskrivningslån till täckdikningsföretag normalt bör utgå med 25 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden.

För nyodling, stenröjning, jordkörning och avloppsförbättring, där bidrag hittills kunnat utgå med högst 60 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden, har kommittén föreslagit, att denna maximigräns skulle bibehållas oförändrad. Samtidigt har kommittén emellertid anfört, att man vid beräkningen av medelsbehovet för denna del av rationaliseringsverksamheten synes kunna utgå från att avskrivningslånen för nu nämnda åtgärder i genomsnitt skulle uppgå till omkring 40 procent av den beräknade kostnaden för åtgärderna. De nu nämnda bidragen ha jämte bidraget till betesförbättring införts i syfte att möjliggöra en förbättring av ställningen för de ofullständiga jordbruken. Därest vad jag tidigare förordat angående riktlinjerna och medlen för den yttre rationaliseringen genomföres, kommer emellertid arbetet med en förbättring av dessa jordbruk i ett gynnsammare läge än tidigare. Med

hänsyn härtill synes mig en viss sänkning av den nuvarande maximiprocenten kunna övervägas. Då härtill kommer, att dessa bidrag faktiskt under senare år i genomsnitt ej utgått med mer än omkring 40 procent, synes det ej behöva möta några betänkligheter, om normen för avskrivningslån till nu ifrågavarande förbättringsåtgärder sättes till 40 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden. Samma norm torde i så fall böra gälla även i fråga om avskrivningslån till betesförbättring.

Beträffande de övriga till inre rationalisering hänförliga förbättringsåtgärder avseende bruksningsdels jord, för vilka avskrivningslån i fortsättningen kan komma att beviljas, torde tills vidare böra tillämpas samma norm, som föreslagits för täckdikning, d. v. s. 25 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden.

Enligt vad kommittén anfört borde vid sidan av de procentuella normerna för utlämnande av avskrivningslån till jordförbättringsåtgärder även meddelas vissa föreskrifter angående de belopp i kronor per hektar eller kronor per företag, vartill dessa lån normalt högst skulle få uppgå. Dessa föreskrifter skulle emellertid, i motsats till vad för närvarande är fallet, ej innebära någon verklig maximering av bidragsbeloppen utan närmast tjäna till ledning vid bestämmande av avskrivningslånets storlek i genomsnittfallen. Föreskrifter av denna art torde kunna bli till en viss hjälp i låneverksamheten och torde därför böra meddelas. Det synes dock med hänsyn till deras karaktär lämpligt, att de ej intagas i själva låneförfattningen utan att det får ankomma på Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, på det centrala rationaliseringsorganet att meddela dylika föreskrifter i form av anvisningar för ärendenas behandling.

De normer, som kommittén föreslagit i fråga om avskrivningslån till ekonomibyggnader, avvika väsentligt från hittills gällande bidragsbestämmelser på detta område. För min del finner jag dessa normer ändamålsenliga och lätta att tillämpa. Särskilt anser jag det vara av värde, att man genom dessa normer i praktiken kan få en viss gradering av de procentuella lånebeloppen i förhållande till bruksningsdelarnas storlek, så att de mindre bland de bidragsberättigade bruksningsdelarna, för vilka byggnadskostnaderna otvivelaktigt äro mest betungande, kunna få proportionsvis något högre lån än de större bruksningsdelarna. Jag kan därför oreserverat ansluta mig till kommitténs förslag på denna punkt. Avskrivningslån bör alltså normalt utgå med 25 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden, så länge denna kostnad jämte kostnaden för de förbättringsåtgärder å ekonomibyggnaderna, för vilka avskrivningslån tidigare utgått, ej överstiger 10 000 kronor, och därefter med 15 procent av den beräknade kostnaden, normalt dock högst med 5 000 kronor. Dessa normer bygga på den tanken, att man bör se en bruksningsdels behov av förbättring av ekonomibyggnaderna under en förhållandevis lång period som en enhet. Kommittén har även föreslagit, att denna period skall omfatta en tid av i regel 25 år och att sålunda efter denna periods utgång avskrivningslån på nytt skall utlämnas oberoende av vad brukaren erhållit under den tidigare perioden. Jag delar i princip kom-

mitténs uppfattning att reglerna om avskrivningslån för nu ifrågavarande ändamål böra utformas så, att de ej taga sikte på enstaka förbättringsåtgärder utan på behovet av dylika åtgärder under en relativt lång period. Emellertid finner jag det knappast erforderligt, att statsmakterna redan nu skola taga ställning till frågan om längden av sagda period. Icke heller synes det mig nödvändigt att i förväg söka lösa de detaljspörsmål angående utlämnandet av avskrivningslån för ifrågavarande ändamål, som kunna uppkomma efter sammanläggning av brukningsdelar. Huvudsynpunkten torde härvid böra vara, att man vid prövningen av frågan om avskrivningslån för förbättring av ekonomibyggnaderna å en genom sammanläggning eller anskaffning av tillskottsjord utvidgad fastighet bör bortse från de avskrivningslån, som tidigare kunna ha utgått till förbättringsåtgärder, vilka ej längre äro av värde för driften av den utvidgade fastigheten.

De nu angivna normerna böra enligt min mening tillämpas ej blott vid förbättringsåtgärder (inklusive nybyggnad) av ekonomibyggnader i egentlig mening utan även för övriga byggnadsföretag som äro att hänföra till inre rationalisering, exempelvis anläggning av gödselstäder och urinbrunnar ävensom siloanläggning.

Uppenbarligen böra normerna för lånebeloppen avvägas med hänsyn till byggnadskostnadernas genomsnittliga storlek. Skulle sagda kostnader undergå någon mera avsevärd förändring i förhållande till den nuvarande nivån, torde de normer, som nu kunna fastställas, därför böra bli va föremål för omprövning.

Såsom jag tidigare nämnt, böra de regler för bestämmande av avskrivningslån till inre rationaliseringsåtgärder, vilka jag nu förordat, ej vara ovillkorligen bindande för rationaliseringsorganen utan i vissa fall kunna frångås. Nedsättning av lånebeloppet under vad som skulle utgå jämlikt normerna bör enligt min mening, i huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén anført, kunna ske i två fall nämligen dels då lönsamheten av jordbruket å brukningsdelen är så god, att den överstiger basjordbrukets lönsamhetsgrad, dels då brukarens ekonomiska ställning är sådan, att han ligger nära den kategori, som uteslås från avskrivningslån genom regeln om behovsprövning. Att uppställa några närmare regler beträffande det sätt, på vilket jämkningen skall ske, synes icke möjligt, utan avgörandet härvidlag torde böra överlämnas åt de lånebeviljande organen.

Överskridande av de lånebelopp, vilka angivits som norm, borde enligt kommitténs förslag få ske endast i ett fall, nämligen det, då en förbättringsåtgärd med hänsyn till en planerad yttre rationalisering av brukningsdelen i enlighet med rationaliseringsorganens önskan utfördes på ett sådant sätt, att kostnaderna för densamma bleve högre än vad som eljest varit nödvändigt. Jag delar kommitténs uppfattning, att man i dylikt fall bör kunna frånga normerna. Härjämte synes det mig emellertid önskvärt, att de lånebeviljande organen även eljest skola ha befogenhet att medgiva avskrivningslån med högre belopp än som motsvarar den uppställda normen, då så med

hänsyn till särskilda omständigheter finnes påkallat, exempelvis därest på grund av brukarens svaga ekonomiska ställning eller beskaffenheten av den ifrågasatta rationaliseringsåtgärden behovet av en särskild stimulans för att denna skall komma till utförande framstår som särskilt stort. Jag vill emellertid understryka, att en dylik befogenhet bör användas med varsamhet och sålunda ej bör föranleda, att normerna mera allmänt frångås.

Såväl i kommitténs betänkande som i ett av en kommittéledamot avgivet särskilt yttrande har berörts frågan, hur man bör förfara, därest efterfrågan på avskrivningslån skulle överstiga medelstillgången. I dylikt fall synes man principiellt såsom kommittén avsett ej böra genomgående nedsätta lånebeloppen under vad som bort utgå enligt de fastställda normerna utan i stället företaga en gallring bland de lånesökande. Vid en sådan gallring torde i främsta rummet böra tillgodoses låneanspråken från de brukare, vilkas företag framstå som mest angelägna ur jordbruksekonomisk synpunkt, ävensom från de brukare, vilka med hänsyn till sin ekonomiska ställning ha det största behovet av att en förbättring av bruksnedsdelen kommer till stånd. Att giva någon av dessa båda synpunkter ett bestämt företräde framför den andra synes mig icke lämpligt. Man torde få överlåta åt rationaliseringsorganen att i sin verksamhet komma fram till den avvägning mellan de båda synpunkterna, som med hänsyn till de föreliggande förhållandena framstår såsom mest tillfredsställande.

Av de av kommittén behandlade spörsmålen rörande amorteringslån och avskrivningslån torde jag slutligen få upptaga frågan om utlämnande av dylika lån till arrendator. Vad kommittén härom anført föranleder ej erinran från min sida. Jag anser sålunda, att dessa lånemöjligheter böra stå öppna även för arrendator och att härvid i huvudsak böra gälla samma regler som då lån utlämnas till jordägare.

Förut har nämnts, att för den statliga låne- och bidragsverksamheten till yttre rationalisering i allmänhet böra kunna användas de former, som tillämpas för att främja den inre rationaliseringen av jordbruket. Då lån utlämnas för att finansiera förvärv av jord i rationaliseringssyfte, bör lånet således i regel utlämnas i form av amorteringslån, och då bidrag skall utgå för att utjämna skillnaden mellan en fastighets eller fastighetsdels värde i fria marknaden och dess värde för sammanläggningsändamål, bör detta bidrag i regel utgå såsom ett avskrivningslån. Vid dylikt avskrivningslån böra i mån av behov kunna knytas sådana villkor, som anses erforderliga för att trygga genomförandet av den avsedda rationaliseringen.

Det nu sagda bör gälla ej blott då en jordbrukare förvärvar mark i rationaliseringssyfte direkt från annan jordbrukare, utan även då en fastighet eller fastighetsdel i dylikt syfte säljes av rationaliseringsorganet. I sistnämnda fall bör alltså köpesumman kunna sättas till ett högre belopp än som motsvarar markens värde för köparen, men denna mellanskillnad få formen av ett avskrivningslån till köparen och den verkliga köpeskillningen eller del av denna gäldas såsom ett amorteringslån.

Vad jag i det föregående anført angående statens ekonomiska medverkan till den inre rationaliseringen gäller, såsom jag redan påpekat, icke torrläggningsverksamheten. De i denna verksamhet föreliggande speciella förhållandena nödvändiggöra enligt min uppfattning, att man där tillämpar regler, vilka i vissa avseenden avvika från vad som bör gälla för övriga grenar av rationaliseringsarbetet. De låne- och bidragsregler, som nu finnas för torrläggningsföretag och vilka helt nyligen godkänts av statsmakterna, synas i stort sett väl avvägda även med tanke på att torrläggningsverksamheten bör utgöra ett led i den mera omfattande rationaliseringsverksamhet, som nu förordas. Jag anser därför anledning ej föreligga att nu företaga någon mera allmän omprövning av bestämmelserna om lån och bidrag till torrläggningsföretag.

En dylik ståndpunkt bör dock ej hindra att man strävar efter att, i den mån så är möjligt utan att rubba själva grunderna för sistnämnda bestämmelser, skapa överensstämmelse mellan dessa och motsvarande bestämmelser för övriga led av rationaliseringsarbetet. I viss utsträckning synes detta kunna ske beträffande reglerna om lån till torrläggningsföretag. I likhet med kommittén anser jag därför, att dessa regler böra justeras så att de allmänna lånevillkoren komma att närmare ansluta sig till villkoren för amorteringslån. Räntan å lånen till torrläggningsföretag bör sålunda bestämmas så, att den kommer att motsvara den räntefot, som kan komma att fastställas för amorteringslån till övriga inre rationaliseringsåtgärder. I samband därmed bör den nu medgivna räntefriheten under tre år borttagas men i stället tiden för ränteuppskov förlängas. Kommittén har här föreslagit en förlängning till sex år. En tid av fem år synes mig emellertid tillräcklig. Efter dessa omläggningar komma lånen i realiteten att bli förmånligare för låntagarna än vad hittills varit fallet. Under sådana omständigheter torde något avseende ej behöva fästas vid de i vissa yttranden uttalade farhågorna för att borttagandet av räntefriheten under vissa år skulle minska jordbrukarnas intresse för dylika lån. Frågan om amorteringstiden för ifrågavarande lån torde få upptagas till behandling i samband med motsvarande spörsmål i fråga om andra amorteringslån.

Övriga bestämmelser angående lån till torrläggningsföretag böra däremot enligt min mening kunna bibehållas oförändrade, liksom någon ändring ej heller synes påkallad i fråga om stadgandena om bidrag till dylika företag.

Ett genomförande av de i det föregående angivna riktlinjerna beträffande statens ekonomiska stöd till den inre rationaliseringen förutsätter även vissa ändringar i nu gällande bestämmelser angående den statliga egnahemsverksamheten. I denna ingår ju ej blott beviljande av lån i syfte att för mindre bemedlade personer underlätta förvärv av jordbruksfastigheter utan även beviljande av lån och bidrag till upprustning av dylika fastigheter. Den sociala verksamhet, som förstnämnda långivning innebär, torde vara behövlig även i fortsättningen. Däremot böra bestämmelserna angående egnahemsorganens låne- och bidragsverksamhet till upprustning av vissa jord-

bruksfastigheter ej vidare tillämpas utan ersättas av de generella bestämmelser om amorterings- och avskrivningslån för sagda ändamål, för vilka i det föregående redogjorts. Bestämmelserna om beviljande av premielån böra alltså upphöra att gälla, och vid beviljande av lån till förvärv av jordbruksfastighet bör hänsyn tagas endast till kostnaden för förvärvet av fastigheten men däremot ej till eventuella kostnader för upprustning av densamma. På sätt tidigare nämnts synes det önskvärt, att bestämmelserna om formerna för förstnämnda sociala långivning såvitt möjligt skola överensstämma med formerna för den kreditgivning, som är avsedd att förekomma i arbetet för den inre rationaliseringen. Nu gällande bestämmelser angående den sociala egnahemslånegivningen torde därför lämpligen böra bli föremål för en allmän översyn.

Jag har för avsikt att i annat sammanhang hos Kungl. Maj:t hemställa om bemyndigande att tillkalla sakkunniga för att utreda frågan om den utsträckning och de former, vari det allmänna bör ekonomiskt underlätta bildandet av sådana av flera jordbrukare i föreningsform ägda och drivna jordbruk, varom talats i det föregående, ävensom vissa därmed sammanhängande spörsmål. Lämpligt synes vara, att i samband med denna utredning företages nyssnämnda översyn av bestämmelserna rörande den hittillsvarande sociala egnahemslånegivningen. Förslag i frågan torde efter verkställd utredning få föreläggas nästa års riksdag.

Slutligen torde bestämmelserna om statsbidrag till förrättningar enligt lagen om delning av jord å landet böra överses i syfte att anpassa desamma till de allmänna riktlinjer, som nu kunna komma att fastställas för statens ekonomiska medverkan till den yttre och inre rationaliseringen. Jag ämnar hos Kungl. Maj:t hemställa, att lantmäteristyrelsen måtte erhålla i uppdrag att företaga en dylik översyn. Vad särskilt gäller de bidrag, som nu utgå till utflyttnings-, väganläggnings- och odlingskostnader i sammanhang med laga skifte, synes det emellertid önskvärt att, utan att resultatet av ovannämnda översyn avvaktas, bestämmelserna ändras så, att bidrag kan utgå ej blott vid laga skifte utan även vid ägoutbyte i rationaliseringssyfte.»

Motioner.

I motionerna I: 251 och II: 379 har yrkats att lantbruksnämnderna skola medgivas rätt att, då de så pröva skäligt, bevilja avskrivningslån för nyodling, stenröjning, jordkörning och avloppsförbättring med belopp motsvarande högst 60 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden. I fråga om principerna för behandlingen av ansökningar om avskrivningslån och amorteringslån har uttalats, att statlig hjälp för upprustning av jordbruket borde lämnas även för sådana brukningsdelar, som departementschefen enligt sin målsättning för den yttre rationaliseringen icke ansåge kunna bestå på längre sikt, samt att, därest efterfrågan på avskrivningslån skulle överstiga medelstillgången, företräde borde ges sådana sökande, som på grund av sin ekonomiska ställning hade det största behovet av att en förbättring av fastigheten skulle komma till stånd.

I motionerna I: 255 och II: 385 har yrkats att avskrivningslån för nyodling, stenröjning, jordkörning, avloppsförbättring, betesförbättring, täckdikning och förbättring av ekonomibyggnader skall utgå med 60 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden samt att den övre gränsen för avskrivningslån till förbättring av ekonomibyggnader skall bestämmas till 10 000 kronor.

I motionen II: 380 har yrkats att stödåtgärderna för jordförbättringsarbeten skola göras oberoende av sammanläggningsplaner, att avskrivningslån till täckdikning skall utgå med 50 och lägst 40 procent av den beräknade kostnaden, att avskrivningslån för nyodling, stenröjning, jordkörning, avloppsförbättring och betesförbättring skall utgå med 60 procent av den beräknade kostnaden med möjlighet att jämka lånebeloppet nedåt till lägst 40 procent. Vidare har yrkats att avskrivningslån till anläggning av cementerade gödselstäder, urinbrunnar och silos skall beviljas till generellt 40 procent av den beräknade kostnaden. Slutligen har uttalats att medel för ifrågavarande verksamhet böra ställas till förfogande i sådan utsträckning, att en var bidragsberättigad kan erhålla bidrag utan köbildning och att bidragen icke behöva beskäras på grund av medelsbrist.

Utskottet.

Arbetet med jordbrukets rationalisering måste självfallet, såsom utskottet även tidigare framhållit, omfatta alla grenar av rationaliseringsverksamheten. En allmän omprövning av nu gällande bestämmelser beträffande den statliga verksamheten för inre rationalisering i syfte att göra dessa fullt effektiva synes under sådana förhållanden motiverad. De förslag, som i detta hänseende framlagts i propositionen, synas även vara väl ägnade att främja det fortsatta arbetet inom denna betydelsefulla del av rationaliseringsverksamheten. Utskottet har ej heller i och för sig funnit anledning till erinran mot vad departementschefen anfört i detta avsnitt av propositionen utan tillstyrker i princip, att sagda förslag skola läggas till grund för utformningen av nya låne- och bidragsregler på området. Emellertid vill utskottet något uppehålla sig vid vissa frågor av mera principiell innebörd ävensom vid vissa motionsvis berörda spörsmål.

Vad angår frågan, till vilka åtgärder för inre rationalisering lån eller bidrag av statsmedel bör kunna lämnas, har i propositionen med rätta betonats, att den statliga verksamheten på detta område i första hand måste inriktas på att gagna de syften, som hela rationaliseringsverksamheten skall tjäna. I anslutning härtill har uttalats, att en förutsättning för att staten skall ekonomiskt medverka till här avsedda förbättringsåtgärder bör vara att åtgärderna, för att använda jordbrukskommitténs uttryckssätt, kunna anses vara antingen lönsamma eller ock önskvärda av sociala skäl. Det har även framhållits, att man vid bedömningen av åtgärdernas lämplighet bör taga hänsyn ej enbart till de för dagen föreliggande förhållandena utan även till den utveckling, som bör eftersträvas enligt de av statsmakterna uppdragna rikt-

linjerna för jordbrukspolitiken, och att sålunda hänsyn bland annat bör tagas till behovet av yttre rationalisering av brukningsdelarna och till det sätt, på vilket denna rationalisering bör genomföras.

I motionerna I: 251 och II: 379 har bland annat anförts, att något indirekt tvång för genomförande av yttre rationaliseringsåtgärder i den formen, att vederbörande statliga rationaliseringsorgan skulle vägra lån eller bidrag till en förbättringsåtgärd därför att denna icke stode i överensstämmelse med de uppgjorda planerna för yttre rationalisering, icke borde få utövas samt att alltså statlig hjälp borde lämnas även för upprustning av sådana brukningsdelar, som enligt den av departementschefen angivna målsättningen för den yttre rationaliseringen icke ansåges kunna bestå på längre sikt. Utskottet vill med anledning härav påpeka, att utskottet redan i annat sammanhang framhållit vikten av att jordbrukets rationalisering i huvudsak skall ske som en jordbrukets egen verksamhet utan tvång från statsmakternas sida. Utskottet vill under sådana förhållanden understryka vad i propositionen sägs därom att, även om det i visst fall skulle befinnas önskvärt att en utvidgning av ett bestående småbruk skall komma till stånd, detta förhållande dock, därest brukaren ej vill genomföra en sådan utvidgning, ej bör föranleda, att frågor om stöd till inre rationalisering av brukningsdelen behandlas annorlunda än eljest skulle ha blivit fallet. Synpunkten, att ej ens något indirekt tvång bör få utövas för genomförande av den yttre rationaliseringen, får emellertid enligt utskottets uppfattning ej ges den innebörden, att det skulle anses föreligga skyldighet för statsmakterna att ställa medel till förfogande för varje åtgärd, som syftar till en förbättring av en brukningsdels jord eller byggnader, oberoende av om åtgärden med hänsyn till föreliggande förhållanden framstår som ekonomiskt förnuftig eller ej. Det bör med andra ord enligt utskottets mening icke ifrågasättas, att rationaliseringsorganen skulle vara betagna rätten och plikten att självständigt pröva, huruvida de finna statligt stöd till en viss förbättringsåtgärd motiverat med hänsyn till vad som kan antagas rörande åtgärdens lönsamhet och dess lämplighet i övrigt. En annan sak är att förhållandena ofta kunna vara sådana, att det är tveksamt, huruvida åtgärden bör stödjas eller ej. Särskilt i dylika fall bör enligt utskottets mening i allmänhet stor vikt fästas vid brukarens egen uppfattning av läget och framtidsutsikterna ävensom till dennes personliga förutsättningar.

I likhet med departementschefen finner utskottet det lämpligt, att statens ekonomiska medverkan till den inre rationaliseringen skall ske i form av utlämnande av amorteringslån och avskrivningslån. Den vid sidan av förslaget om amorteringslån framförda tanken på en statlig kreditgaranti synes likaså förtjänt av uppmärksamhet. Vad i propositionen anförts angående formerna för amorterings- och avskrivningslån har ej givit utskottet anledning till erinran. Beträffande säkerheten för amorteringslån vill utskottet understryka departementschefens uttalande, att borgen endast undantagsvis bör ifrågakomma.

I fråga om avskrivningslånen ha i flera motioner framställts yrkanden

om ändringar i de i propositionen förordade normerna för beviljande av dylika lån. Vad först angår yrkandet i motionerna I: 255 och II: 385 ävensom II: 380 om höjning av normen för avskrivningslån till täckdikning vill utskottet framhålla att en utvidgad och förbättrad täckdikning måste anses vara en av de viktigaste åtgärderna på den inre rationaliseringens område. Samtidigt måste emellertid även beaktas, att täckdikningen är en av de förbättringsåtgärder, som kunna väntas ge det bästa ekonomiska utbytet och där framstegen tillika äro mest påtagliga. Att avskrivningslån för täckdikning normalt skall utgå med högre belopp än det i propositionen förordade, d. v. s. 25 procent av hela den beräknade kostnaden, kan därför enligt utskottets mening ej anses motiverat; detta i all synnerhet som för återstående 75 procent förutsättes kunna erhållas statligt amorteringslån.

Vad härefter angår avskrivningslån till nyodling, stenröjning, jordkörning, avloppsförbättring och betesförbättring har i propositionen föreslagits, att normen för lånets storlek skall vara 40 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden. Lån skulle emellertid kunna få utgå med högre belopp än som motsvarade den uppställda normen, då så med hänsyn till särskilda omständigheter funnes påkallat, exempelvis därest på grund av brukarens svaga ekonomiska ställning eller beskaffenheten av den ifrågasatta rationaliseringsåtgärden behovet av en särskild stimulans till denna framstode som särskilt stort. Såsom framhållits i propositionen kommer arbetet med förstärkning av de ofullständiga jordbruken, därest de i propositionen framlagda förslagen till yttre rationalisering genomföras, i flera avseenden i ett gynnsammare läge än tidigare. Genom de föreslagna amorteringslånen får vidare brukaren en möjlighet — som hittills förelegat endast i begränsad utsträckning — att genom statens hjälp ordna finansieringen av den del av kostnaden för åtgärden, som ej täckes genom avskrivningslån. Med hänsyn till nu anförda förhållanden finner utskottet i likhet med departementschefen normen för avskrivningslån till här ifrågavarande åtgärder skäligen kunna bestämmas till 40 procent av den beräknade kostnaden för åtgärden. Utskottet får alltså avstyrka de yrkanden om höjning av sagda norm, som framställts i de nyss angivna motionerna. Vad angår det i motionerna I: 251 och II: 379 gjorda uttalandet, att rationaliseringsorganen, även om normen sattes till 40 procent, borde äga rätt att, då de så prövade skäligt, bevilja avskrivningslån intill 60 procent av den beräknade kostnaden, vill utskottet framhålla, att redan i propositionen förutsatts, att lantbruksnämnderna skola äga befogenhet att överskrida normen, då så på grund av särskilda omständigheter finnes påkallat. Dylika omständigheter torde ej sällan föreligga i de fall, där förbättringsåtgärder av här berörda slag komma i fråga. Att beträffande lånebeloppet uppställa någon absolut övre gräns synes ej erforderligt eller lämpligt. Enligt utskottets mening bör alltså det i sistnämnda båda motioner framställda önskemålet anses i huvudsak tillgodosett redan genom utformningen av propositionen på denna punkt. Utskottet finner under sådana förhållanden ej skäl att förorda ett frångående av departementschefens förslag i denna del.

En annan fråga, som berörts i sistnämnda motioner, gäller fördelningen av avskrivningslån i det fall att efterfrågan på dylika lån skulle överstiga medelstillgången. I propositionen har rörande denna fråga uttalats, att man i dylika fall i främsta rummet bör tillgodose låneanspråken från de brukare, vilkas företag framstå som mest angelägna ur jordbruksekonomisk synpunkt, ävensom från de brukare, vilka med hänsyn till sin ekonomiska ställning ha det största behovet av att en förbättring av brukningsdelen kommer till stånd, samt att man ej bör giva någon av dessa synpunkter ett bestämt företräde framför den andra utan bör överlåta åt rationaliseringsorganen att i sin verksamhet komma fram till den avvägning mellan de båda synpunkterna, som med hänsyn till föreliggande förhållanden framstår som mest tillfredsställande. I motionerna I: 251 och II: 379 har däremot anförts att i fall som nu avses företräde borde givas åt sådana sökande, som på grund av sin ekonomiska ställning hade det största behovet av att en förbättring av fastigheten kommer till stånd. Vidare har i motionen II: 380 uttalats, att behövliga medel måste ställas till förfogande, så att envar bidragsberättigad kan erhålla bidrag utan köbildning och bidragen icke behöva beskäras till följd av medelsbrist. Utskottet vill i anledning av av vad sålunda förekommit först betona önskvärdheten av att anslag för ifrågavarande verksamhet skola beviljas i den utsträckning, som motsvarar efterfrågan. Därest emellertid efterfrågan ett visst år skulle bli så stor, att tillgängliga medel ej förslå till att täcka samtliga inkomna ansökningar, synes det, såsom departementschefen framhållit, icke möjligt att alltid giva den ena av de nu berörda båda synpunkterna ett bestämt företräde framför den andra. Ofta eller måhända rent av i flertalet fall torde väl även utan någon särskild föreskrift därom önskemålet att få till stånd en förbättring av de sämst ställda brukarnas ställning böra anses väga så tungt, att dessa brukare böra givas företräde vid fördelningen av avskrivningslån. Det synes emellertid icke lämpligt att helt bortse även från önskemålet, att de ur jordbruksekonomisk synpunkt mest angelägna företagen snabbt skola komma till utförande. Utskottet förmenar därför, att i det praktiska rationaliseringsarbetet det bästa resultatet kommer att erhållas, därest rationaliseringsorganen här såsom på åtskilliga andra områden få en viss frihet att handla på sätt de själva i varje särskilt fall finna lämpligast.

Med anledning av de i motionerna I: 255 och II: 385 framställda yrkandena om höjning av de belopp, med vilka avskrivningslån till ekonomibyggnader skola utgå, vill utskottet erinra om att de i propositionen framlagda förslagen rörande statligt ekonomiskt stöd till förbättring av ekonomibyggnader innebära en synnerligen kraftig utvidgning av den hittillsvarande verksamheten på detta område. Enligt dessa förslag öppnas nämligen möjlighet för det övervägande antalet jordbruk under 20 hektar att erhålla ej blott amorteringslån för finansieringen av dylika åtgärder utan även avskrivningslån intill ett belopp av normalt 5 000 kronor, under det att bidrag hittills endast utgått i förhållandevis ringa omfattning och — fränsett de jordbruks- och premielån som utlämnats i egnahemsverksamheten — blott för

vissa speciella åtgärder. Någon höjning av de i propositionen föreslagna normerna för avskrivningslån till ifrågavarande åtgärder anser utskottet icke böra komma i fråga, detta desto mindre som, enligt vad i propositionen uttalats, dessa normer i vissa fall böra kunna överskridas. Ej heller finner utskottet skäl att tillstyrka det i motionen II: 380 framställda yrkandet om ändrade grunder för avskrivningslån till anläggning av cementerade gödselstäder, urinbrunnar och silos. Det synes utskottet riktigast att ifrågavarande åtgärder i bidragshänseende likställas med övriga åtgärder för förbättring av byggnader och därmed jämförliga fasta anläggningar.

Organisationen av rationaliseringsverksamheten.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 74—76 och 81—83.

Departementschefen har rörande organisationen av rationaliseringsverksamheten anfört bland annat följande.

»Bland de synpunkter, som böra vara vägledande vid utformningen av organisationen för jordbrukets rationalisering, vill jag särskilt nämna följande.

Såsom jag tidigare framhållit bör rationaliseringen inom jordbruket i princip framstå som en jordbrukets egen verksamhet, vilken det allmänna stödjer ekonomiskt och söker underlätta genom lagstiftningsåtgärder, som ha till syfte att undanröja hinder för densamma. Samtidigt har jag emellertid även understrukit, att statsmakterna med hänsyn till den betydelse jordbrukets fortsatta rationalisering har för hela samhället måste följa och leda detta arbete. Det är uppenbarligen av vikt, att ett förtroendefullt samarbete härvidlag kommer till stånd mellan jordbrukarna och de organ, som skola omhändervärd den statliga verksamheten på detta område. Rationaliseringsåtgärderna böra därför om möjligt planläggas och utföras i samråd med jordbrukarna. För att ett dylikt samarbete skall kunna genomföras är det bland annat nödvändigt, att jordbrukarna bliva representerade i organen för den statliga verksamheten på detta område på ett sådant sätt, att de bliva i tillfälle att aktivt deltaga i arbetet och tillika ha garantier för att deras synpunkter bliva tillbörligt beaktade vid de avgöranden som träffas. Samtidigt synes det mig i vart fall i fråga om den statliga verksamheten för yttre och inre rationalisering nödvändigt, att organen för denna verksamhet ha en sådan sammansättning att det allmänna har ett avgörande inflytande i densamma. Utformningen av de åtgärder, som vidtagas på detta område, blir nämligen i väsentligt högre grad än vad fallet är beträffande rationaliseringen av driftsförhållandena avgörande för i vad mån den effektivisering av jordbruket genom bildande av mer ändamålsenliga brukningsdelar, som är det kanske viktigaste syftet med hela rationaliseringsarbetet, verkligen kommer till stånd. Jag finner det för övrigt uteslutet, att det allmänna skulle ställa så stora belopp som dem om vilka här är fråga till förfogande utan att kun-

na tillse att medlen användas på ett sätt, som står i överensstämmelse med riktlinjerna för den statliga jordbrukspolitiken.

Ett viktigt önskemål i fråga om organisationen är vidare, att denna skall bli sådan, att man i erforderlig utsträckning kan samordna de olika rationaliseringsåtgärder, vilka böra vidtagas beträffande en viss brukningsdel eller inom ett visst område. Särskilt gör sig kravet på en dylik samordning gällande beträffande sådana åtgärder, som förutsätta mera betydande kapitalinvesteringar och vilkas värde är beroende av att en viss indelning av jorden i brukningsdelar blir bestående.

Då jag härefter övergår till frågan, hur den statliga verksamheten för jordbrukets rationalisering bör organiseras för att förut anförda synpunkter i största möjliga utsträckning skola bli beaktade och man även i övrigt skall få en tillfredsställande organisationsform, torde jag i likhet med kommittén först få uppehålla mig vid de verkställighetsorgan, som böra finnas i varje hushållningssällskapsområde.

Den uppdelning av rationaliseringsarbetet, som för närvarande föreligger mellan hushållningssällskapen och egnahemsnämnderna, är enligt min mening icke tillfredsställande. Såsom kommittén framhållit innebär denna uppdelning, bland annat, att i sak helt likartade uppgifter kunna komma att omhänderhavas än av egnahemsnämnden och än av hushållningssällskapet, beroende på huruvida den fastighet, å vilken förbättringsåtgärden skall utföras, är egnahemsbelånad eller ej. Uppdelningen innebär vidare, att arbetet med inre rationalisering till stor del är skilt från arbetet med den yttre rationaliseringen. Under det att hushållningssällskapen omhänderhava huvudparten utav den statliga verksamhet för inre rationalisering, som nu förekommer, är arbetet med yttre rationalisering helt lagt på egnahemsnämnderna. Torrlägningsärendena falla slutligen utanför både hushållningssällskapens och egnahemsnämndernas verksamhetsområde.

Ur synpunkten, att man i det praktiska rationaliseringsarbetet bör söka samordna de olika sidorna av denna verksamhet, synes måhända den närmast till hands liggande lösningen av förevarande organisationsproblem vara den, att man sammanförde alla tre grenarna av rationaliseringsarbetet till ett och samma verkställighetsorgan. Detta skulle leda till att antingen hela verksamheten lades hos hushållningssällskapen eller ett särskilt organ tillskapades för ändamålet. Att, såsom förordats i några yttranden, förlägga hela verksamheten till hushållningssällskapen synes mig ur flera synpunkter mindre lämpligt. Hushållningssällskapen skulle då, förutom sitt nuvarande arbete, som omfattar även en betydande undervisnings- och upplysningsverksamhet, få taga hand om alla nya uppgifter, som sammanhånga med jordbrukets rationalisering, och dessutom få övertaga egnahemsnämndernas nuvarande verksamhet.

Det förtjänar erinras om att i vissa yttranden, bland annat i lantbruksstyrelsens, hävdats att redan ett organ med de uppgifter, som enligt kommitténs förslag skulle omhänderhavas av lantbruksnämnderna, skulle bli

alltför stort och få ett alltför vidsträckt arbetsfält. Jag anser visserligen dessa farhågor obefogade, men däremot synes det mig uppenbart, att dessa med en helt annan styrka göra sig gällande, om man överväger att hos ett organ sammanföra både nyssnämnda uppgifter och alla de uppgifter, som i övrigt nu åvila hushållningssällskapen. För min del är jag av den bestämda uppfattningen, att arbetsuppgifterna i så fall skulle bli alltför omfattande för att lämpligen kunna sammanhållas i ett organ med den organisationsform, som sällskapen nu ha.

De nu anförda olägenheterna skulle ej nämnvärt minskas, därest man, på sätt i några yttranden förordats, inom hushållningssällskapen inrättade särskilda nämnder med uppgift att fatta beslut i vissa ärenden av mera typiskt statlig karaktär, till exempel inköp och försäljningar av fastigheter samt beviljande av lån och bidrag till åtgärder för yttre rationalisering. En dylik lösning är dessutom, såsom kommittén framhållit, behäftad med den allvarliga olägenheten, att den nämnd, som sålunda skulle handhava den statliga verksamheten på ifrågavarande område, ej skulle få tillgång till några egna tjänstemän och bland annat till följd härav i realiteten skulle bli nästan helt avskild från det praktiska rationaliseringsarbetet.

Med hänsyn till det anförda finner jag mig icke kunna förorda, att ifrågavarande verksamhet i sin helhet uppdrages åt hushållningssällskapen. Att tillskapa ett särskilt organ, som övertog såväl den yttre och inre rationaliseringen som ock driftsrationaliseringen, skulle å andra sidan leda till att hushållningssällskapens återstående verksamhet bleve av alltför ringa omfattning och framför allt svårigen med framgång skulle kunna utövas av sällskapen, då den kontakt med jordbruket saknades, som just ligger i hushållningssällskapens nuvarande arbete med driftsrationaliseringen. Jag än för övrigt av den uppfattningen, att hushållningssällskapen äro en sådan betydelsefull tillgång för landets jordbruk, att de böra bibehållas och vidare utvecklas.

Vad jag nu anförat leder ofrånkomligen till att en viss uppdelning av rationaliseringsverksamheten bör göras. Frågan blir då, hur denna uppdelning skall ske.

I en del yttranden har föreslagits, att verksamheten för yttre rationalisering skulle omhändervhas av statliga organ, motsvarande de nuvarande egnahemsnämnderna, samt att hushållningssällskapen förutom verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena även skulle anförtros hela verksamheten för inre rationalisering. I andra yttranden har förordats en modifiering av denna linje, innebärande att de organ, som skulle efterträda egnahemsnämnderna, skulle svara även för verksamheten för förbättring av ekonomibyggnader och att hushållningssällskapens befattning med verksamheten för den inre rationaliseringen sålunda skulle begränsas till att avse jordförbättringsåtgärder.

Av de skäl, som anförts till stöd för att man på dylikt sätt skulle åt hushållningssällskapen anförtro hela eller en del av arbetet med inre rationalisering, vill jag här först beröra synpunkterna att ett överförande av säll-

skapens nuvarande uppgifter på detta område skulle innebära en så stark begränsning av sällskapens arbetsuppgifter, att sällskapen i fortsättningen skulle få ett alltför ringa verksamhetsfält, och att den låne- och bidragsverksamhet för inre rationalisering, som sällskapen hittills förmedlat, för dem varit det viktigaste medlet att komma i kontakt med de enskilda jordbrukarna och därvid intressera dem även för andra rationaliseringsåtgärder. En dylik syn på saken innebär enligt min uppfattning en betydande underskattning av de arbetsuppgifter, som föreligga i fråga om rationaliseringen av driftsförhållandena, och av sällskapens möjligheter att fullgöra dessa arbetsuppgifter. På sätt kommittén framhållit finnes det på sistnämnda område en mångfald frågor av stor räckvidd för jordbrukarna, där det otvivelaktigt kommer att krävas betydande arbetsinsatser av sällskapen, innan man nått fram till ett tillfredsställande resultat. Utan att därmed göra någon värdering av de olika frågornas inbördes vikt torde jag i detta sammanhang särskilt få peka på den ökade betydelse maskinanvändningen fått för jordbrukets ekonomi och på de åtgärder som härav påkallas från sällskapens sida. Jag vill vidare framhålla, att sällskapens befattning med den statliga verksamheten för inre rationalisering är av relativt sent datum och att sällskapen även dessförinnan visat sig kunna utföra ett utomordentligt frukthbringande arbete hos de enskilda jordbrukarna. Det torde för övrigt vara att förvänta att den undervisnings- och upplysningsverksamhet, som bedrivs av sällskapen, i fortsättningen kommer att bli av än större betydelse än hittills och att även dess omfattning bör avsevärt utökas.

Som motiv för att hushållningssällskapen skulle omhändervä hela den statliga verksamheten för inre rationalisering eller vissa delar av denna har även anförts, att sambandet mellan den inre rationaliseringen och rationaliseringen av driftsförhållandena skulle vara mer intimt än sambandet mellan den yttre och den inre rationaliseringen. Ej heller detta skäl synes mig emellertid bärande. Det förefaller ofrånkomligt, att planeringen och verkställigheten av den inre rationaliseringen, främst vad angår byggnaderna men i stor utsträckning även beträffande andra förbättringsåtgärder, i synnerligen hög grad komma att påverkas av den utsträckning, i vilken åtgärder för yttre rationalisering anses böra äga rum, och av den utformning, som dessa åtgärder erhålla, liksom att man även i arbetet med den yttre rationaliseringen måste beakta exempelvis sådana frågor som beskaffenheten av ekonomibyggnaderna å de olika bruksdelarna. Arbetet med rationalisering av driftsförhållandena synes däremot i stor utsträckning kunna bedrivas oberoende av de andra sidorna av rationaliseringsverksamheten. Det är här ej på samma sätt som vid yttre och inre rationalisering fråga om att binda ofta relativt stora kapitalbelopp i åtgärder, vilkas värde är beroende av att fastigheten kommer att bestå som självständig bruksdel. Däremot är det visserligen riktigt, att det föreligger ett samband mellan inre rationalisering och rationalisering av driftsförhållandena såtillvida, att man vid utförandet av åtgärder för inre rationalisering ofta bör beakta de planer, som föreligga i fråga om rationalisering av driftsförhållandena å bruks-

delen, och tillse, att de inre rationaliseringsåtgärderna utformas så att de skola bli ändamålsenliga även vid ett förverkligande av dessa planer. En dylik samordning bör emellertid i regel kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt även utan att den statliga verksamheten i fråga om de båda grenarna av rationaliseringsarbetet omhänderhaves av ett och samma organ, och de olägenheter, som eventuellt i vissa fall kunna uppstå, synas vara av underordnad betydelse gentemot de nackdelar ett åtskiljande av den yttre och inre rationaliseringen skulle medföra.

För ett sammanförande av den inre rationaliseringen och rationaliseringen av driftsförhållandena till ett och samma organ har vidare anförts det skälet, att en uppdelning av dessa verksamhetsgrenar på olika organ skulle innebära skapandet av en dubbelorganisation, där tjänstemän från skilda organ skulle få att handlägga förbättringsåtgärder beträffande en och samma fastighet, och att kostnaderna för organisationen följaktligen skulle bli onödigt höga. Vidare har även uttalats, att en uppdelning på olika organ skulle vara omöjlig att genomföra, enär det ej på lång tid skulle bli möjligt att besätta det avsevärt ökade antal tjänster, som då skulle behöva inrättas. I anledning härav vill jag påpeka, att det enda sätt, på vilket risken för en dubbelorganisation fullständigt kan undanröjas, synes vara att sammanföra alla grenarna av rationaliseringsverksamheten till ett enda organ. En dylik anordning har jag emellertid ej ansett mig böra förorda. Jag vill härjämte tillägga, att risken för att man vid ett sammanförande av den yttre och inre rationaliseringen ej skall kunna effektivt utnyttja organens befattningshavare överhuvud synes mig ganska ringa. Genom att organen få en sådan sammansättning, att ett intimt samarbete mellan dem tryggas, torde en god garanti kunna vinnas även för att personalen kommer att utnyttjas på bästa sätt för den gemensamma huvuduppgiften.

Det är möjligt, såsom i vissa yttranden anförts, att svårigheter komma att uppstå i fråga om anskaffande av erforderlig personal. Det är emellertid att märka, att de arbetsuppgifter, som föreligga, bli lika omfattande vare sig man väljer den ena eller den andra organisationsformen, och med min inställning till problemet bör det totala personalbehovet även bli ungefärligen detsamma, vare sig sällskapen behålla en del uppgifter i fråga om den inre rationaliseringen eller ej.

Sammanfattningsvis vill jag alltså uttala, att enligt min mening verksamheten för den yttre rationaliseringen bör omhänderhavas av organ, vilka äro så sammansatta, att de i princip framstå såsom statliga organ, samt att med hänsyn till vad jag anført om behovet av en samordning mellan den yttre och inre rationaliseringen åt desamma även bör uppdragas den statliga verksamheten för inre rationalisering. Såsom jag förut framhållit, torde hushållningssällskapen alltjämt böra omhänderhava verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena. Mot den av kommittén föreslagna benämningen å förenämnda statliga organ — lantbruksnämnder — har jag intet att erinra.

I en del yttranden, särskilt från så gott som samtliga torrlägningsnämnder, har förordats att man, även om man i princip ansåge lantbruksnämnderna böra handhava den statliga verksamheten för inre rationalisering, borde göra undantag härifrån, såvitt anginge torrlägningsverksamheten, och låta denna såsom för närvarande är fallet ligga under särskilda torrlägningsnämnder. De omständigheter, som åberopats till stöd för ett dylikt undantag, finner jag dock icke vara av den vikt, att de kunna anses motivera att man skall avstå från möjligheten att bringa hela ifrågavarande verksamhet under en enhetlig ledning.

I fråga om lantbruksnämndernas arbetsuppgifter vill jag slutligen erinra om att ärenden angående vanhävd för närvarande handläggas av jordbrukskommissionerna. Den bedömning av lämpligheten av att uppehålla jordbruket å viss mark eller att hålla en brukningsdels ekonomibyggnader i stand, som bör företagas i ett vanhävdsärende, kommer emellertid att stå i mycket nära samband med de frågor angående yttre rationalisering, som avses skola handhavas av lantbruksnämnderna. Jag anser därför, på sätt jag närmare angivit i det förslag till ny uppsiktslagstiftning, vilket jag denna dag kommer att anmäla för remiss till lagrådet, att jordbrukskommissionernas befattning med vanhävdsärenden bör övertagas av lantbruksnämnderna.

Den av mig nu förordade fördelningen av arbetsuppgifter mellan olika verkställighetsorgan innebär i stora drag följande.

De nya lantbruksnämnderna, vilka skola ersätta egnahemsnämnderna, skola lokalt omhändervärd all den statliga verksamheten för yttre och inre rationalisering. De skola sålunda bland annat övertaga de arbetsuppgifter på dessa områden, som hittills ombesörjts av egnahemsnämnder, hushållningssällskap och torrlägningsnämnder. Lantbruksnämnderna böra vidare övertaga egnahemsnämndernas övriga nuvarande arbetsuppgifter med undantag av bostadsförbättringsverksamheten, vilken förutsättes komma att ligga hos särskilda länsorgan. Lantbruksnämnderna böra sålunda bland annat i fortsättningen omhändervärda den sociala egnahemsverksamhet, som består i utlämnande av arrendelån och lån för att underlätta inköp av jordbruksfastigheter. Lämpligt torde även vara, att lantbruksnämnderna skola övertaga den därmed besläktade verksamhet med avseende å vissa lägenheter å renbetesfjällen i Jämtlands län med mera samt i lappmarkerna ovan odlingsgränsen i de båda nordligaste länen, vilken hittills omhändervärds av länsstyrelserna. Slutligen böra lantbruksnämnderna övertaga jordbrukskommissionernas hittillsvarande uppgifter i fråga om utövande av tillsyn över efterlevnaden av vanhävdslagstiftningen.

För hushållningssällskapens del innebär gränsdragningen, att sällskapen alltjämt skola omhändervärda verksamheten för rationalisering av jordbrukets driftsförhållanden men att deras befattning med utlämnande av lån och bidrag för täckdikning, nyodling, stenröjning, jordkörning, avloppsförbättring, betesförbättring, gödselvårdsanläggning och siloanläggning upphör.

Vad angår sammansättningen av lantbruksnämnden har jag redan an-

givit de huvudsynpunkter, som enligt mitt förmenande böra anläggas på denna fråga, nämligen att sammansättningen skall vara sådan, att dels jordbruket får en tillfredsställande representation i nämnden, dels det allmänna får ett avgörande inflytande i densamma, dels slutligen garantier vinnas för ett intimt samarbete med hushållningssällskapen. Från dessa utgångspunkter kan jag i huvudsak ansluta mig till kommitténs förslag härutinnan. Även vad kommittén anfört rörande nämndernas organisation och arbetssätt i övrigt synes mig i stort sett kunna godtagas. Jag anser alltså, att lantbruksnämnd bör bestå av ordförande och sex ledamöter. Ordföranden och två av ledamöterna böra utses av Kungl. Maj:t. Säsom självskrivna ledamöter böra ingå hushållningssällskapets sekreterare och den främste befattningshavaren hos lantbruksnämnden, vilken bör kallas lantbruksdirektör. De två återstående ledamöterna böra utses av hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller av dess årsmöte. I betraktande av den ställning sällskapet intager såsom organ för jordbruket i dess helhet inom området synes mig ett dylikt sätt för utseende av de ledamöter, som i främsta rummet skola representera jordbruket i nämnden, vara att föredraga framför att dessa ledamöter skulle utses av speciella jordbrukarorganisationer. Vilket av sagda båda representantkap, som skall utse sistnämnda två ledamöter, torde böra överlämnas åt vederbörande sällskaps eget avgörande.

Vid behandlingen av frågor, som äro av betydelse även ur andra synpunkter än jordbrukets, böra representanter för övriga inom lantbruksnämndens verksamhetsområde befintliga organ ha tillfälle att deltaga i lantbruksnämndens överläggningar. Sålunda böra exempelvis, såsom kommittén anfört, överlantmätaren, länsjägmästaren och en representant för länsarbetsnämnden eller det organ, som kan komma att ersätta denna nämnd, äga såsom sakkunniga deltaga i behandlingen av frågor av större vikt, som röra deras verksamhetsområden. Dessa sakkunniga böra härvid äga deltaga i nämndens överläggningar men ej i dess beslut.

De yrkanden, som från olika håll framställts om att nämnda sakkunniga skulle givas ställningen av ledamöter i lantbruksnämnden, böra sålunda enligt min mening ej beaktas. Vad angår önskemålet att överlantmätaren skulle ingå som självskriven ledamot i nämnden vill jag understryka, att jag till fullo beaktar den betydelse lantmäteriorganisationens medverkan kommer att få för rationaliseringsarbetet och vikten av att den sakkunskap, som finnes inom denna organisation, utnyttjas för sagda arbete. Vad speciellt överlantmätaren angår må emellertid påpekas, att denne såsom lantmäteristyrelsen framhållit i sin ordinarie verksamhet kommer att få pröva fastställelsefrågor i ett flertal ärenden av fastighetsbildande natur. Av dessa ärenden torde många komma att ha föranletts av lantbruksnämndens ingripanden för främjande av den yttre rationaliseringen. Det synes under sådana förhållanden ej kunna komma i fråga, att överlantmätaren såsom ledamot i lantbruksnämnden skulle deltaga i beslut om åtgärder, vilkas lämplighet han sedan själv skulle ha att bedöma. Sakligt sett synes det ej heller finnas anledning att befara,

att lantbruksnämndens arbete skall behöva lida av att överlantmätaren ej har ställning som ledamot i nämnden. Det väsentliga torde vara, att nämnden får tillfälle att tillgodogöra sig den sakkunskap, som överlantmätaren besitter, och att överlantmätaren genom deltagande i nämndens överläggningar får möjlighet att framföra sina synpunkter.

Med anledning av yrkandet att vägförvaltningen skulle bli representerad i lantbruksnämnden vill jag vidare nämna, att vad nyss anförts angående de befattningshavare, som böra äga deltaga i vissa av lantbruksnämndens överläggningar, ej är avsett att utgöra någon uttömmande uppräkningslista. Lantbruksnämnderna böra tvärtom söka alla de kontakter, som erfordras för en allsidig prövning av rationaliseringsproblemen. Då vägförvaltningsfrågorna otvivelaktigt ofta torde bli av mycket stor betydelse för planeringen och utförandet av den yttre rationaliseringen, synes det mig därför naturligt, att ett samarbete bör etableras även mellan lantbruksnämnden och vägförvaltningen och att representanter för den sistnämnda böra äga deltaga i lantbruksnämndens överläggningar i frågor av betydelse för båda organen. På samma sätt torde vidare samverkan böra äga rum mellan lantbruksnämnden, å ena, och länsarkitekten ävensom vederbörande lokalorgan för den statliga bostadsförbättringsverksamheten, å andra sidan.

Med hänsyn till det samarbete, som bör äga rum mellan hushållningssällskapet och lantbruksnämnden, synas starka skäl tala för att en och samme person i regel skall vara ordförande i sällskapets förvaltningsutskott och i nämnden. Denna fråga torde emellertid få prövas från fall till fall.

Beträffande sammansättningen av lantbruksnämnden vill jag även framhålla, att enligt min mening åtminstone en av nämndens ledamöter bör äga speciell kännedom om förhållandena hos den grupp av jordbrukare, för vilka rationaliseringsarbetet har den mest påtagliga betydelsen, nämligen de mindre jordbrukarna.

Jämfört med de arbetsuppgifter, som enligt kommitténs förslag skulle åvila lantbruksnämnderna, innebär den gränsdragning i fråga om arbetsuppgifterna, som jag förutsatt, vissa lättnader. Nämnderna skola nämligen enligt denna ej handlägga ärenden angående förbättring av bostäder å jordbruksfastigheter. Arbetsbördan torde dock det oaktat bli betydande. För att arbetet ej skall bli alltför betungande för ledamöterna torde det därför bli nödvändigt, att nämnden i viss utsträckning arbetar i delegationer. Ärenden av principiell natur eller eljest av större vikt böra dock alltid avgöras av nämnden in pleno. Den närmare regleringen av dessa frågor torde böra överlämnas åt Kungl. Maj:t och det centrala rationaliseringsorganet samt, i viss utsträckning, åt vederbörande lantbruksnämnd själv. Ärenden om förköpsrätt och expropriation torde dock principiellt böra behandlas av nämnden i dess helhet.

Beträffande den allmänna uppläggningsplaneringen av lantbruksnämndernas arbete och befogenheter bör, på sätt jag redan i andra sammanhang antytt, som en huvudregel gälla, att nämnderna inom rätt vida gränser böra äga befogenhet att självständigt handlägga och avgöra ärenden av större vikt. En dylik

handlingsfrihet synes mig utgöra en nödvändig förutsättning för att nämnderna skola kunna göra en verklig insats i rationaliseringsarbetet. Samtidigt ställer den givetvis stora krav på kvalifikationerna hos nämndernas leda möter och befattningshavare. Att nämnderna erhålla en vidsträckt beslutanderätt bör självfallet ej heller utesluta, att det centrala rationaliseringsorganet skall öva tillsyn över nämndernas handlande. Det torde vidare böra förutsättas, att sistnämnda organ bland annat skall anordna sammanträden med representanter för lantbruksnämnderna i syfte att uppdraga riktlinjer för nämndernas arbete och trygga erforderlig enhetlighet i nämndernas behandling av på dem ankommande ärenden.

I anslutning till det i nästföregående stycke anförda må framhållas att lantbruksnämnderna torde böra — i likhet med vad som för närvarande är fallet med egnahemsstyrelsen — erhålla ett generellt, icke tidsbegränsat bemyndigande att för rationaliseringsändamål sälja av dem förvärvat fast egendom.

För min del är jag ej beredd att nu framlägga något förslag angående det antal befattningshavare, som bör finnas vid lantbruksnämnderna. Personalbehovet kommer uppenbarligen, såsom kommittén framhållit, att variera avsevärt inom olika nämndsområden. Jag har för avsikt att hos Kungl. Maj:t begära bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga för utredning av bland annat denna fråga. I dessa sakkunnigas uppdrag bör bland annat ingå att i samråd med representanter för de nu befintliga lokala organen verkställa beräkningar angående personalbehovet inom varje särskild lantbruksnämnd. Resultatet av denna utredning torde därefter, om riksdagen godkänner de av mig nu föreslagna riktlinjerna för organisationen, få läggas till grund för de anslagsäskanden beträffande organisationens verksamhet under budgetåret 1948/49, vilka böra föreläggas 1948 års riksdag. Utan att därmed vilja föregripa resultatet av denna utredning vill jag emellertid framhålla, att det synes mig sannolikt, att lantbruksnämndernas organisation genomsnittligt bör kunna hållas inom en något mindre ram än den av kommittén angivna.

Jämväl frågan om löneställningen för lantbruksnämndernas befattningshavare torde böra närmare övervägas av förenämnda sakkunniga. Jag vill emellertid redan här framhålla, att det i betraktande av arten och betydelsen av det arbete, som är avsett att anförtros lantbruksdirektörerna, är av vikt, att löneförmånerna åt dessa tillmätas så, att man för posterna kan tillförsäkra sig verkligt dugande personer. En lön, ungefärligen motsvarande lönen till befattningshavare i 29 lönegraden av nu gällande civila avlöningsreglemente eller därmed jämförlig lön å C-plan, synes kunna anses skälig.

På tal om organisationen av lantbruksnämnderna har kommittén även berört frågan, hur lantbruksnämndernas behov av byggnadsteknisk sakkunskap skall tillgodoses. Kommittén har härvid föreslagit den lösningen, att staten och Lantbruksförbundets byggnadsförening (L.B.F.) skulle ingå ett avtal, enligt vilket sagda förening genom särskilda ritkontor i de olika hushållningssällskapsområdena skulle tillhandahålla sådan sakkunskap såväl åt lantbruksnämnderna och deras låne- och bidragssökande som ock åt de stat-

liga länsorgan, vilka kunde komma att inrättas för omhänderhavande av bostadsförbättringsverksamheten å landsbygden för andra fastigheter än jordbruksfastigheter. Detta förslag är delvis betingat av önskemålet att vinna garantier för att ärenden angående bostadsförbättring skola komma att tekniskt sett behandlas lika, oavsett om förbättringsåtgärden utföres å en jordbruksfastighet eller å annan fastighet, men delvis även av önskemålet, att man skall undvika en dubblering av den byggnadstekniska organisationen.

Det förra skälet bortfaller därest enligt vad jag förutsatt lantbruksnämndernas befattning med byggnadsärenden begränsas till att avse ekonomibyggnader å jordbruksfastigheter. Kvar står emellertid alltjämt det senare skälet. Definitiv ställning till frågan torde böra tagas först i samband med ståndpunkttagandet till hela frågan om organisationen av den statliga bostadsförbättringsverksamheten. I avbidan på att förslag kommer att framläggas rörande sistnämnda spörsmål anser jag, att man tills vidare bör utgå från att lantbruksnämndernas behov av byggnadsteknisk sakkunskap åtminstone delvis skall tillgodoses genom ett samarbete med L.B.F. Samtidigt må emellertid framhållas, att det snarast synes antagligt, att det ej kommer att bli möjligt att enbart på detta sätt täcka behovet av sådan sakkunskap för uppgörande av ritningar med mera utan att även annan tillgänglig expertis på området kan behöva anlitas. Vidare anser jag att det, såsom påpekats av bland andra statens byggnadslånebyrå och egnahemsstyrelsen, under alla förhållanden är nödvändigt att — särskilt för kontrolländamål — viss byggnadsteknisk sakkunskap skall vara mera direkt knuten till lantbruksnämnderna eller, i den mån denna kontrollverksamhet kan bedrivas i samband med den kontroll, som länsorganen för bostadsförbättringsverksamheten kunna behöva anordna, till nämnda organ gemensamt.

I likhet med kommittén finner jag det önskvärt, att lantbruksnämnderna i sitt arbete skola ha en anknytning till de olika kommunerna. Däremot kan jag ej ansluta mig till kommitténs förslag, att man för att nå detta mål i varje kommun skall bilda ett särskilt Ortsorgan, i regel bestående av en ordförande och två ledamöter.

Den kontakt, som lantbruksnämnden bör ha med personer i de olika kommunerna, synes bland annat vara av betydelse ur den synpunkten, att det i varje område, där så kan anses behövt, bör finnas någon person, vilken kan tillhandagå jordbrukarna med upplysningar angående låne- och bidragsmöjligheter med mera, mottaga och till nämnden vidarebefordra dylika ansökningar samt lämna nämnden uppgifter rörande förhållanden, som äro av betydelse vid nämndens behandling av inkomna låne- och bidragsärenden och överhuvud taget för rationaliseringsarbetet. Det är här främst fråga om uppgifter av liknande slag som dem, vilka ankomma på de nuvarande egnahemsombuden. Att för detta ändamål bilda särskilda ortskommittéer synes mig icke erforderligt, utan det bör vara tillräckligt, att nämnden i den utsträckning densamma finner nödig utser ombud för fullgörande av nu angivna arbetsuppgifter.

Som en av huvuduppgifterna för de av kommittén föreslagna ortsorganen har kommittén nämnt, att dessa skulle delta såväl i regionalplaneringen som i den individuella planeringen. Även jag anser det vara av värde, att de lokala intressena få göra sina synpunkter gällande vid detta planeringsarbete. Ej heller för detta ändamål finner jag det dock påkallat, att något så att säga mera permanent ortsorgan bildas. Sagda önskemål kan enklare tillgodoses på så sätt, att kommunala gode män få tillfälle att delta i planeringsarbetet. Två gode män torde i så fall böra tillsättas för varje kommun eller det större eller mindre område, som lantbruksnämnden kan bestämma. Det synes mig lämpligt, att den ene av de gode männen skall utses av hushållningssällskapets lokala organ och på så sätt närmast framstå såsom representant för jordbrukets i orten intressen. Den andre gode mannen torde böra väljas av kommunalfullmäktige eller kommunalstämma.

Jag vill framhålla, att det ofta torde kunna vara ändamålsenligt att till lokalombud för lantbruksnämnden utses person, som jämväl är vald till god man vid planeringsverksamheten. Lantbruksnämnderna böra emellertid ha fria händer härvidlag.

I fråga om den centrala organisationen av rationaliseringsverksamheten har kommittén framfört två olika lösningar för övervägande, den ena innebärande att samtliga grenar av rationaliseringsverksamheten skola omhändervhas av ett och samma centralorgan och den andra att det, i analogi med vad som föreslagits beträffande den lokala organisationen, skall finnas ett centralorgan för rationaliseringen av driftsförhållandena samt ett centralorgan för den yttre och inre rationaliseringen. Enklast kan innebörden av de båda alternativen angivas så, att det förra innebär en sammanslagning av lantbruksstyrelsen och egnaheimsstyrelsen, medan det senare åsyftar en överföring av lantbruksstyrelsens kulturtekniska byrå till egnaheimsstyrelsen.

Vilket av de båda alternativen, som bör föredragas, synes ej utan vidare givet. Å ena sidan är det enligt min uppfattning uppenbart, att ett sammanförande av hela rationaliseringsverksamheten under en central ledning innebär betydande fördelar. Såsom förut framhållits, kan ingen av de olika grenarna av rationaliseringsverksamheten bedrivas helt isolerad från de övriga. Då det av angivna skäl ej syns möjligt att lokalt sammanföra dessa olika grenar till ett och samma verkställighetsorgan, måste det enligt min mening anses desto mera angeläget, att en dylik sammanföring skall komma till stånd centralt. Man får då ett centralorgan, som kan överblicka och leda rationaliseringsarbetet i dess helhet, tillse att utvecklingen inom en viss gren ägnas vederbörligt beaktande vid den allmänna utformningen av rationaliseringsarbetet inom de övriga delarna av verksamhetsfältet samt göra erforderliga avvägningar mellan de olika grenarna i fråga om personal- och medelsbehov med mera.

Som ett skäl mot inrättandet av ett dylikt centralorgan har i några yttranden anförts, att detsamma skulle få så skiftande uppgifter, att det icke skulle bliva möjligt att finna en chef för centralorganet, vilken skulle kunna

i erforderlig utsträckning behärska alla de olika områdena av centralorganets verksamhetsfält. Denna invändning tillmäter jag för min del ej någon större betydelse. Jag vill framhålla, att en sådan organisation skulle handhava de arbetsuppgifter, som nu åvila lantbruksstyrelsen, samt därutöver handlägga ärenden angående yttre rationalisering och förbättring av jordbrukets ekonomibyggnader, vilket ej kan anses som från rationaliseringsarbetet i övrigt väsensfrämmande uppgifter.

Större avseende torde böra fästas vid farhågorna för att ett gemensamt centralorgan skulle bli så stort, att dess ledning på grund av omfattningen av detta organs mera löpande uppgifter ej skulle få möjlighet att i erforderlig utsträckning leda och övervaka det lokala rationaliseringsarbetet. Det är främst ur denna synpunkt, som alternativet med två centralorgan enligt min mening bör upptagas till övervägande jämsides med det förut nämnda alternativet.

För ett bedömande av vilken vikt man bör fästa vid dessa farhågor är det bland annat av betydelse, huruvida man kan räkna med att några av de arbetsuppgifter, som nu åvila lantbruksstyrelsen respektive egnahemsstyrelsen, kunna komma att överföras på andra organ. I enlighet med vad jag tidigare anfört om organisationen av bostadsförbättringsverksamheten å landsbygden, förutsätter jag, att de bostadsförbättringsärenden, som egnahemsstyrelsen nu handlägger, skola övertagas av ett särskilt organ, vilket jämväl skall handhava övriga delar av den statliga bostadsförbättringsverksamheten. Vidare torde vissa ärenden angående avsättningen av jordbruksprodukter m. m., vilka nu handläggas å lantbruksstyrelsens lantbruksbyrå, böra överföras till det centralorgan, som bör finnas för omhänderhavande av den prisreglerande verksamheten på jordbrukets område. Förslag föreligger vidare om inrättande av en särskild fiskeristyrelse. Ett genomförande av detta förslag innebär, att den nuvarande fiskeribyrån å lantbruksstyrelsen kommer att utbrytas ur denna och ingå i den nya fiskeristyrelsen. Det torde även kunna övervägas att flytta frågorna rörande lantbruksundervisningen till överstyrelsen för yrkesundervisning. Detta spörsmål torde emellertid böra underkastas ytterligare utredning och överväganden, innan slutlig ståndpunkt kan tagas till saken.

Det centralorgan, som skulle bildas genom en sammanslagning av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen, synes efter de sålunda ifrågasatta begränsningarna av organets arbetsuppgifter, även om man tar hänsyn till den otvivelaktigt betydande ökning i arbetsbördan, som intensifieringen av rationaliseringsarbetet kommer att medföra, visserligen bli stort men dock ingalunda så stort, att man behöver hysa allvarligare betänkligheter mot en dylik lösning av organisationsfrågan. Då härtill kommer att denna lösning, såsom jag nyss framhållit, ur andra synpunkter är avgjort att föredraga framför ett bibehållande av två centralorgan, har jag för min del stannat för att förorda densamma. Det gemensamma centralorganet torde, såsom kommittén föreslagit, böra kallas lantbruksstyrelsen.

Jag har ej för avsikt att redan nu framlägga något detaljerat förslag angå-

ende lantbruksstyrelsens blivande organisation eller personalbehov. Detta spörsmål torde, i likhet med motsvarande fråga beträffande lantbruksnämnderna, böra utredas av de förut omförmälda sakkunniga och ett närmare utformat förslag därefter föreläggas riksdagen. Det synes mig emellertid lämpligt att redan nu beröra vissa mera allmänna spörsmål rörande organisationen. I huvudsak ansluter jag mig härvid till de synpunkter, som kommittén anlagt på dessa frågor.

I spetsen för lantbruksstyrelsen torde böra stå en generaldirektör. På grund av omfattningen av styrelsens arbetsuppgifter och för att generaldirektören i största möjliga utsträckning skall befrias från handläggningen av mera rutinartade ärenden torde härjämte böra finnas två överdirektörer. Med hänsyn till beskaffenheten särskilt av organets uppgifter med avseende å den yttre och inre rationaliseringen synes det mig önskvärt att, såsom för närvarande är förhållandet i egnahemsstyrelsen, i organets ledning ingår ett visst lekmannainslag. Centralorganets styrelse torde sålunda lämpligen böra bestå av generaldirektören såsom ordförande och överdirektörerna samt ytterligare ett antal, förslagsvis fyra, av Kungl. Maj:t särskilt förordnade ledamöter. Därjämte bör vederbörande föredragande byråchef ingå såsom ledamot i styrelsen.

Inom centralorganet torde böra finnas två huvudavdelningar. Å den ena böra handläggas ärenden angående yttre och inre rationalisering. Å denna avdelning torde böra finnas dels en byrå för jordförbättringsärenden, motsvarande den nuvarande kulturtekniska byrån inom lantbruksstyrelsen, dels en byggnadsbyrå, närmast motsvarande det hos egnahemsstyrelsen inrättade byggnadskontoret och med uppgift att handlägga hos centralorganet förekommande ärenden angående förbättring av ekonomibyggnader, dels slutligen en byrå, vars uppgift skall vara att handlägga ärenden rörande yttre rationalisering samt att svara för den mera allmänna uppsikten över det sätt, på vilket rationaliseringsarbetet planlägges och ledes av lantbruksnämnderna. Sistnämnda byrå kommer bland annat att ersätta egnahemsstyrelsens jordanskaffningsbyrå och delvis även egnahemsstyrelsens allmänna byrå.

Å den andra huvudavdelningen torde böra finnas en lantbruksbyrå och en stuteribyrå samt eventuellt en undervisningsbyrå och en fiskeribyrå. Dessa byråer skulle ha ungefärligen samma uppgifter som för närvarande åvila motsvarande byråer hos lantbruksstyrelsen.

För handläggningen av ärenden av administrativ natur torde slutligen hos centralorganet böra finnas en kanslibyrå och en kameralbyrå. Huruvida dessa byråer, vilka skulle ersätta den administrativa byrån i lantbruksstyrelsen och i huvudsak även egnahemsstyrelsens allmänna byrå, böra gå in under någon av de nyss nämnda huvudavdelningarna eller eventuellt ställas direkt under generaldirektören, torde böra övervägas i samband med utformningen av detaljerna rörande det nya centralorganet.

Motioner.

I motionerna I: 251 och II: 379 har beträffande det i propositionen framlagda förslaget till organisationen av rationaliseringsverksamheten och departementschefens i samband därmed gjorda uttalanden anmärkts, att det förelåge en uppenbar motsägelse mellan det i propositionen uttalade önskemålet, att rationaliseringsarbetet i princip skulle framstå som en jordbrukets egen verksamhet, och det likaledes där gjorda uttalandet, att rationaliseringsorganen borde få en sådan sammansättning, att det allmänna hade ett avgörande inflytande i desamma. I anslutning härtill har beträffande sammansättningen av lantbruksnämnden föreslagits, att hushållningssällskapet skall äga utse fyra ledamöter i nämnden. I fråga om fördelningen av arbetsuppgifterna mellan hushållningssällskap och lantbruksnämnd har uttalats, att det ur många synpunkter framstode som önskvärt, att sällskapen även i fortsättningen skulle handlägga frågor rörande den inre rationaliseringen.

I motionerna I: 252 och II: 377 har yrkats att grundförbättringsåtgärderna även i fortsättningen skola handhavas av hushållningssällskapen, att torrläggingsnämnderna skola bibehållas som särskilda organ för torrläggingsärenden samt att i fråga om sammansättningen av lantbruksnämnderna skall göras den avvikelser från Kungl. Maj:ts förslag att de två ledamöter, som enligt propositionen skulle tillsättas av Kungl. Maj:t, i stället skola utses av landstinget.

I motionerna I: 256 och II: 388 har — under framhållande av att organisationsfrågan tills vidare borde hållas öppen — yrkats att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag i fråga om den lokala organisationen av rationaliseringsverksamheten samt besluta, att rationaliseringsärendena skola fördelas mellan nuvarande organ, varvid egnahemsnämnderna borde handhava den yttre rationaliseringen, hushållningssällskapen den inre rationaliseringen och driftsrationaliseringen, samt torrläggingsnämnderna och jordbrukskommisionerna borde få behålla sina nuvarande uppgifter.

I motionerna I: 257 och II: 389 har yrkats att Kungl. Maj:ts förslag angående inrättande av lantbruksnämnder måtte avslås samt att förslag måtte utarbetas till organisation av hushållningssällskapen för deras handhavande av samtliga med jordbrukets rationalisering förenade uppgifter. För den händelse detta yrkande ej bifölles, har alternativt yrkats att de arbetsuppgifter på den inre rationaliseringens område, vilka hittills åvilat hushållningssällskapen, fortfarande skulle handhavas av dessa samt att jordbrukarnas inflytande i lantbruksnämnderna skulle förstärkas antingen genom utökning av ledamöternas antal eller genom minskning av antalet av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter. Slutligen har beträffande löneställningen för befattningshavarna vid lantbruksnämnden anförts, att den föreslagna olikheten i lönegradsplacering mellan lantbruksdirektören och hushållningssällskapets sekreterare vore omotiverad, och att likhet i lönegradsplacering över lag vore motiverad för samma slag av tjänstemän hos hushållningssällskapen och lantbruksnämnderna.

I motionen II: 370 har yrkats att riksdagen beträffande sammansättningen av lantbruksnämnderna måtte besluta, att de två ledamöter, som enligt propositionen skulle utses av Kungl. Maj:t, i stället skulle utses av föreningsnämnden för den ekonomiska föreningsrörelsen i länet i samarbete med jordbrukets fackliga organisationer och under iakttagande av att inom vederbörande område förekommande huvudtyper av brukningsdelar skulle bli va presenterade.

I motionen II: 380 har yrkats att lantbruksnämnderna skola handhava ledningen av hela rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område.

Utskottet.

En av de viktigaste förutsättningarna för att den verksamhet för jordbrukets rationalisering, som är avsedd att bedrivas i fortsättningen, skall leda till ett lyckligt resultat är otvivelaktigt att densamma blir organiserad på ett lämpligt sätt. Med hänsyn till det samband, som i realiteten föreligger mellan de olika grenarna av rationaliseringsverksamheten, är det härvid av vikt, att organisationen blir sådan, att garanti finnes för att detta samband i erforderlig utsträckning blir beaktat vid planeringen och verkställigheten av olika rationaliseringsåtgärder. Det är vidare angeläget, att organisationen blir sådan, att den kan omfattas med förtroende av jordbrukarna. För detta ändamål är det nödvändigt, att jordbruket skall erhålla en tillfredsställande representation i rationaliseringsorganen. Med hänsyn bland annat till den betydelse rationaliseringen har ur det allmännas synpunkt och till omfattningen av de belopp, som äro avsedda att utgå i lån och bidrag för yttre och inre rationalisering, finner utskottet det slutligen nödvändigt att åtminstone vad dessa grenar av rationaliseringsverksamheten angår sammansättningen av de beslutande organen blir sådan, att det allmänna har möjlighet att utöva ett avgörande inflytande beträffande det sätt, på vilket de rationaliseringsinstrument, som det allmänna ställer till förfogande, utnyttjas.

I betraktande av de brister vilka, på sätt i propositionen framhållits, vidlåda den nuvarande organisationsformen, synes det utskottet nödvändigt att man i samband med igångsättandet av en rationaliseringsverksamhet enligt de i det föregående förordade riktlinjerna även löser organisationsfrågan. Utskottet kan alltså icke ansluta sig till den i motionerna I: 256 och II: 388 framförda tanken, att denna fråga tills vidare borde lämnas öppen och avgöras först sedan någon erfarenhet angående rationaliseringsarbetet efter de nya linjerna vunnits.

Vad som erbjuder den största svårigheten är valet av det eller de organ, som lokalt skola handhava den statliga eller statsunderstödda rationaliseringsverksamheten, samt utformningen av dessa organ. I propositionen ha diskuterats flera alternativ beträffande den lokala organisationen av rationaliseringsverksamheten. Obestriddligen skulle det ur åtskilliga synpunkter innebära fördelar, om samtliga grenar av denna verksamhet lokalt kunde omhändervhas av ett och samma organ. Av skäl som anförts i propositionen synes det emeller-

tid — även om hushållningssällskapens förvaltningsutskott skulle få en sådan sammansättning, att anspråket på det allmännas inflytande vid behandlingen av vissa rationaliseringsärenden bleve tillgodosett — icke böra komma i fråga att lägga hela denna verksamhet på hushållningssällskapen. Då arbetet med rationalisering av jordbrukets driftsförhållanden synes utgöra en naturlig uppgift för hushållningssällskapen, anser utskottet det ej heller böra ifrågasättas, att man skulle tillskapa ett särskilt organ, vilket skulle övertaga såväl den yttre och inre rationaliseringen som ock driftsrationaliseringen. Utskottet vill alltså avstyrka det i motionen II: 380 framställda yrkandet att de i propositionen angivna lantbruksnämnderna skulle handhava ledningen av hela den statliga rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område.

En fördelning av arbetsuppgifterna på två olika organ är i stället enligt utskottets uppfattning ofrånkomlig. Härvid synes såsom nyss uttalats verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena liksom hittills böra ligga hos hushållningssällskapen. Verksamheten för yttre rationalisering bör däremot anförtros organ av statlig karaktär. I enlighet med vad i propositionen anförts böra dessa organ bildas genom en omorganisation av egnahemsnämnderna och erhålla benämningen lantbruksnämnder.

Beträffande frågan, huruvida hushållningssällskapen eller lantbruksnämnderna böra omhändervärd verksamheten för inre rationalisering, äro, såsom framgår av vad som förekommit under remissbehandlingen och av de väckta motionerna, meningarna starkt delade. Utskottet är för sin del av den uppfattningen, att sambandet mellan de olika grenarna av rationaliseringsverksamheten i det praktiska rationaliseringsarbetet kommer att framträda starkare mellan den yttre och den inre rationaliseringen än mellan den inre rationaliseringen och driftsrationaliseringen. Frågor om förbättring av ekonomibyggnaderna å en fastighet kunna i ett stort antal fall lösas endast i samband med ett övervägande av fastighetens förutsättningar att bestå såsom självständig brukningsdel och av det sätt, på vilket en eventuellt erforderlig yttre rationalisering av ifrågavarande fastighet och angränsande brukningsdelar lämpligen bör genomföras. Även lämpligheten av ifrågasatta grundförbättringsåtgärder måste ofta, särskilt då det är fråga om mera omfattande åtgärder, ses i samband med den yttre rationalisering, som kan vara planerad, och det sätt, på vilket marken kan tänkas bliva använd efter genomförandet av den yttre rationaliseringen. Även om det givetvis också ofta föreligger ett intimt samband mellan den inre rationaliseringen och driftsrationaliseringen anser utskottet därför ur denna synpunkt övervägande skäl tala för att den yttre och inre rationaliseringen skola handhavas av ett och samma lokalorgan. Erinras må i detta sammanhang, att 1944 års riksdag i sitt principbeslut angående omorganisation av hushållningssällskapen uttalade, att för ledningen av erforderliga åtgärder för rationalisering av brukningsdelarnas jordförhållanden borde förutsättas lokala organ med tillgång till en mångsidigare expertis än den som funnes eller vore avsedd att finnas hos hushållningssällskapen.

De skäl, som i övrigt anförts mot att lantbruksnämnderna skulle handhava

arbetet med den inre rationaliseringen, kunna enligt utskottets uppfattning ej tillmätas sådan vikt, att de böra föranleda någon ändring i detta ställningstagande. Utskottet kan sålunda ej finna någon grund för farhågorna, att hushållningssällskapens verksamhet genom överföring av grundförbättringsverksamheten till lantbruksnämnderna skulle beskäras i sådan utsträckning, att den återstående verksamheten skulle bli av alltför ringa omfattning. Det torde rörande denna fråga vara tillräckligt att påpeka, att de med statsbidrag avlönade befattningshavare för jordbruksfrågor, som enligt propositionen nr 76 angående omorganisation av hushållningssällskapen m. m. äro avsedda att i fortsättningen finnas hos sällskapen, äro flera än de befattningshavare för dylika frågor, för vilka sällskapen hittills åtnjutit statsbidrag. Den utvidgning och intensifiering på olika sidor av driftsrationaliseringens område, som förutsättes komma att ske, torde också lämna sällskapen möjlighet att liksom hittills komma i god kontakt med de enskilda jordbrukarna. Vad vidare angår risken för att genom den här ifrågasatta fördelningen av arbetsuppgifterna skulle skapas en dubbelorganisation, där kostnaderna skulle ökas men ändå intetdera organets personal skulle kunna effektivt utnyttjas, synes denna åtminstone i huvudsak kunna elimineras genom organisatoriska åtgärder. Även om frågor om rationaliseringen av jordbrukets driftsförhållanden handläggas av hushållningssällskapen samt frågor om den yttre och inre rationaliseringen av lantbruksnämnderna, är det nämligen enligt utskottets mening angeläget, att de olika organens befattningshavare i sin verksamhet bland jordbrukarna ej skola vara nödsakade att strängt begränsa sig till arbetsuppgifter av det slag, som faller under det organ, hos vilket de äro anställda. Det bör i stället åligga varje befattningshavare att tillvarata alla möjligheter att främja rationaliseringsverksamheten i dess helhet. I enlighet härmed böra alltså befattningshavarna, i den mån deras kompetens det medger, kunna användas för arbetsuppgifter för båda organens räkning. Föreskrifter härom torde böra meddelas instruktionsvis. Den bästa garantin för ett dylikt effektivt utnyttjande av personalen torde likväl kunna vinnas därigenom att organen få en sådan sammansättning, att ett intimt och fruktbärande samarbete mellan dem tryggas.

Att vid sidan av lantbruksnämnderna bibehålla en särskild lokalorganisation för vissa torrläggningssärenden är enligt utskottets uppfattning icke lämpligt. Påpekas må att just sådana frågor, som torrläggningssällskapen för närvarande ha att taga ställning till, ofta komma att äga ett mycket intimt samband med frågor angående den yttre rationaliseringen.

Utskottet tillstyrker alltså vad i propositionen föreslagits angående den lokala organisationen av rationaliseringsverksamheten, innebärande, att hushållningssällskapen alltjämt skola handhava verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena samt att verksamheten för yttre och inre rationalisering skall omhänderhavas av särskilda för varje hushållningssällskaps område inrättade lantbruksnämnder, vilka skola ersätta egnahemsnämnderna ävensom torrläggningssällskapen. Utskottet har ej heller funnit anledning till erinran mot vad i propositionen anförts rörande gränsdragningen mellan

hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas arbetsuppgifter eller i övrigt om uppgifterna för lantbruksnämnderna. Utskottet vill erinra om att utskottet ej haft att taga ställning till frågan om vilka organ, som i fortsättningen böra handhava verksamheten för förbättring av bostäder å jordbruksfastigheter.

Vad angår lantbruksnämndernas sammansättning har utskottet redan inledningsvis angivit de huvudsynpunkter, som enligt utskottets uppfattning böra anläggas på denna fråga. Med anledning av vad i motionerna I: 251 och II: 379 anförts om att det skulle föreligga en motsägelse mellan uttalandet i propositionen, att det allmänna bör äga ett avgörande inflytande i organen för den yttre och inre rationaliseringen, och det i annat sammanhang i propositionen gjorda uttalandet, att rationaliseringsverksamheten i princip bör framstå såsom en jordbrukets egen verksamhet, vill utskottet framhålla, att det näppeligen kan anses stridande mot sistnämnda ståndpunkt — till vilken jämväl utskottet anslutit sig — att exempelvis tilldelningen av lån och bidrag av statsmedel för yttre eller inre rationalisering omhänderhaves av organ, vilka i princip ha statlig karaktär. Avgörande för huruvida rationaliseringsverksamheten kommer att framstå såsom en jordbrukets egen verksamhet eller ej måste i stället i främsta rummet vara beskaffenheten av de medel, som användas för att befordra denna verksamhet. Vad denna fråga angår må erinras om att de i propositionen föreslagna och av utskottet förordade riktlinjerna innebära, att det allmännas insatser i fråga om drifts-rationaliseringen och den inre rationaliseringen uteslutande samt i fråga om den yttre rationaliseringen i huvudsak skola bestå däri, att det allmänna genom främjande av undervisnings- och upplysningsverksamhet samt genom direkt ekonomiskt stöd i olika former söker stimulera de enskilda jordbrukarna att tillvarata förefintliga förbättringsmöjligheter. Även de medel, som härutöver föreslås skola användas för genomförande av den yttre rationaliseringen, nämligen förköpsrätten och expropriationsrätten, äro helt eller huvudsakligen avsedda att möjliggöra sådana förstärkningar av ofullständiga jordbruk, som utan dessa medel ej skulle ha kunnat genomföras eller vilkas genomförande utan desamma skulle ha blivit avsevärt fördröjt.

Vad i propositionen föreslagits angående lantbruksnämndernas sammansättning innebär bland annat, att en nära anknytning vinnes till hushållningssällskapens förvaltningsutskott. En sådan anknytning synes ägnad att skapa den intima kontakt mellan lantbruksnämnderna och sällskapen, som är önskvärd för att de olika grenarna av rationaliseringsverksamheten skola samordnas i erforderlig utsträckning och personalen å ömse håll utnyttjas på bästa sätt för den gemensamma huvuduppgiften. Genom sagda anknytning erhålla vidare jordbruksnäringsens utövare en stark representation i nämnden.

I motionerna I: 251 och II: 379, I: 257 och II: 389 ävensom motionen II: 370 ha framställts yrkanden angående ändringar i propositionens förslag om lantbruksnämndernas sammansättning, vilka variera något inbördes men samtliga utmynna i att jordbrukarnas representation i lantbruksnämnderna

bör stärkas. Enligt utskottets mening bör emellertid den representation, som jordbrukarna genom hushållningssällskapen erhålla i lantbruksnämnderna, i och för sig anses utgöra en fullt tillräcklig garanti för att jordbrukarnas synpunkter skola bli tillbörligen beaktade. Utskottet vill i detta sammanhang understryka vad i propositionen anförts om att åtminstone en av nämndens ledamöter bör äga speciell kännedom om förhållandena hos innehavarna av mindre jordbruk. Utskottet vill vidare erinra om att det ingalunda är enbart genom av jordbrukarna själva direkt eller indirekt tillsätta ledamöter i lantbruksnämnden, som en kontakt mellan denna och jordbrukarna kan uppehållas och garanti skapas för att jordbrukarnas önskemål och synpunkter skola beaktas. Det måste i stället förutsättas, att även övriga ledamöter i nämnden skola vara förtroga med jordbrukets problem och även de komma att medverka till att uppehålla en dylik kontakt med jordbrukets utöfvere. Av minst lika stor betydelse som den numerära representationen i lantbruksnämnden synes vidare vara, att jordbrukarna komma att delta i uppläggningsverksamheten, både vid den mera allmänna planläggning, som är avsedd att ske i form av regionalplanering, och vid individualplaneringen, vilken direkt berör de enskilda brukningsdelarna. I detta hänseende synes önskemålet om ett intimt samarbete med jordbrukarna bli tillfullo tillgodosett vid ett genomförande av vad i propositionen föreslagits angående organisationen av sagda planeringsverksamhet.

Vad härefter angår det i motionerna I: 252 och II: 377 framställda yrkandet att — för att skapa garanti för att rationaliseringsverksamheten skall bedrivas under hänsynstagande till folkmeningen och till näringslivets behov i de olika bygderna — de två ledamöter, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle jämte ordföranden utses av Kungl. Maj:t, i stället skulle utses av landstinget, vill utskottet erinra om att landstingen, vid ett genomförande av vad i ovannämnda proposition nr 76 förordats angående sammansättningen av hushållningssällskapens förvaltningsutskott, kunna sägas i viss mån via sällskapen bli representerade i nämnderna. Det torde vidare ej finnas anledning antaga annat än att även av Kungl. Maj:t utsedda representanter — vilka ju även de böra hämtas från vederbörande län och vara väl insatta i dettas förhållanden — komma att lika väl som av landstinget utsedda ledamöter söka taga all möjlig hänsyn till bygdens intressen.

Under återopande av det anförda vill utskottet alltså avstyrka de i motionerna I: 251 och II: 379, I: 252 och II: 377, I: 257 och II: 389 ävensom motionen II: 370 framställda yrkandena om ändring av vad i propositionen föreslagits angående lantbruksnämndernas sammansättning samt i stället tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag i detta hänseende.

De frågor, som lantbruksnämnderna få att behandla, komma otvivelaktigt i många fall att bli svårlösta och grannlaga, och avgörandena måste i stor utsträckning grundas på en allmän bedömning av läget. Vidare måste ofta snabba avgöranden träffas även i spörsmål av ej oväsentlig ekonomisk räckvidd, exempelvis då det gäller att taga ställning till frågor om

inköp eller försäljning av fastigheter eller om utnyttjande av förköpsrätten. Om verksamheten skall leda till avsett resultat, är det därför enligt utskottets mening nödvändigt att lantbruksnämnderna, såsom även förutsatts i propositionen, skola erhålla befogenhet att inom rätt vida gränser självständigt handlägga och avgöra även ärenden av större vikt. Med hänsyn till de höga krav, som bland annat ur denna synpunkt böra ställas på den ledande tjänstemannen i lantbruksnämnden, har utskottet intet att erinra mot vad i propositionen anförts angående löneställningen för denne. Frågan, i vad mån ett dylikt ståndpunktstagande bör inverka på löneställningen för hushållningssällskapens sekreterare, kommer utskottet att upptaga till behandling vid avgivande av utlåtande över propositionen nr 76 angående omorganisation av hushållningssällskapen m. m.

Det sätt, på vilket lantbruksnämndernas anslutning till kommunerna föreslagits ordnad, har ej föranlett någon erinran från utskottets sida. Utskottet tillstyrker likaså vad departementschefen anfört angående den centrala organisationen av rationaliseringsverksamheten.

Den utvidgning av rationaliseringsverksamheten, som nu avses skola ske, kommer självfallet att nödvändiggöra en utvidgning av antalet i denna verksamhet sysselsatta befattningshavare. Då enligt vad som anföres i propositionen ett närmare utformat förslag angående rationaliseringsorganens personalbehov m. m. är avsett att efter verkställd utredning föreläggas nästa års riksdag, har utskottet ej anledning att nu ingå på denna fråga. Utskottet vill emellertid här — samtidigt som utskottet är fullt på det klara med vikten av att erforderlig arbetskraft skall ställas till rationaliseringsorganens förfogande — framhålla, att ökningen av personalbehovet åtminstone i viss utsträckning måste väntas komma att inträffa successivt. En viss försiktighet bör därför iakttagas vid uppbyggandet av organisationen såtillvida, att personalen ej vid någon tid bör vara större än att den kan sysselsättas effektivt.

Särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 70—74.

Departementschefen.

»De riktlinjer i fråga om avvägningen av prisstödet åt jordbruksnäringen och i fråga om statligt stöd åt rationaliseringsåtgärder inom jordbruket, som jag i det föregående förordat, innebära för de mindre jordbrukens vidkommande bland annat, att på lång sikt något speciellt prisstöd icke bör lämnas dessa brukningsdelar utöver vad jordbruket i allmänhet erhåller, utan att dessa jordbruks värde och livskraft bör visa sig däri att deras brukare utan

någon dylik särskild subvention kunna genom avkastningen från brukningsdelen och inkomst från annat arbete ernå en tillfredsställande bärgning. Där emot förutsättes givetvis att man även beträffande dessa jordbruk skall tillvarataga alla möjligheter att genom rationaliseringsåtgärder av olika slag höja brukningsdelarnas lönsamhetsgrad och därmed även förbättra brukarnas ställning.

På sätt kommittén framhåller måste man med hänsyn särskilt till de medel, som föreslås för den yttre rationaliseringens genomförande, räkna med att det kommer att förflyta åtskillig tid, innan den erforderliga yttre rationaliseringen av övergångsjordbruken kunnat ske. Även å många brukningsdelar, där någon mera genomgripande yttre rationalisering ej kan anses behöfelig men där en inre rationalisering och en rationalisering av driftsförhållandena måste komma till stånd för att brukaren skall kunna uppnå en tillfredsställande inkomst, torde man få förutsätta att det kommer att dröja ofta ganska lång tid, innan denna rationalisering kunnat genomföras.

Med hänsyn till dessa förhållanden anser jag i likhet med kommittén det nödvändigt, att statsmakterna under en övergångstid lämna ett särskilt stöd till innehavarna av mindre jordbruk i sådana fall, då behov därav kan anses föreligga.

Vad man bör syfta till med ett dylikt stöd synes mig framför allt vara, att dessa brukare under tiden till dess rationaliseringen av deras brukningsdelar kan genomföras skola erhålla ett bistånd från det allmännas sida, som står i rimligt förhållande till vad innehavarna av mera rationella brukningsdelar erhålla genom det allmänna prisstödet.

Någon anledning att vidtaga särskilda stödåtgärder beträffande sådana brukare, vilkas jordbruk visserligen har en låg lönsamhetsgrad men vilka på grund av andra förvärvskällor kunna uppnå en tillfredsställande bärgning, föreligger däremot, som jag redan antytt, enligt min mening icke.

De skäl, som tala för att staten vid sidan av det allmänna prisstödet åt jordbruket bör lämna ett särskilt stöd åt innehavarna av sådana brukningsdelar, som endast erbjuda otillfredsställande försörjningsmöjligheter, synas vidare i huvudsak göra sig gällande blott beträffande de nuvarande innehavarna av dylika jordbruk. Såväl med hänsyn härtill som till angelägenheten av att ifrågavarande stödåtgärder ej i alltför hög grad skola verka hämmande på arbetet med den yttre rationaliseringen, bör enligt min mening det särskilda stödet, hur det än utformas, i princip begränsas till de nuvarande innehavarna av dylika brukningsdelar.

Mot kommitténs förslag att stödet skulle utbetalas i form av kontanta bidrag, vilka i första hand skulle bestämmas efter en viss skala i förhållande till brukningsdelens storlek och brukarens uppskattade inkomst under vissa år, ha mycket kraftiga invändningar gjorts i det övervägande flertalet avgivna yttranden. I viss utsträckning vila dessa invändningar på missuppfattningar och eljest felaktiga förutsättningar. Man torde sålunda icke ha anledning befara att, såsom i åtskilliga yttranden anförts, ett införande av kontantbidrag skulle minska brukarnas intresse av att genom eget arbete själva förbättra

sin ställning. Enligt kommitténs förslag skulle nämligen bidragsbeloppen, sedan de en gång fastställts med ledning främst av taxeringsresultaten från vissa redan förflutna år, i regel ej påverkas av senare inträffande förändringar i brukarens inkomstförhållanden. Någon automatisk justering av bidragsbeloppens storlek med hänsyn till senare taxeringsresultat skulle alltså ej äga rum. Av samma skäl torde ej heller den invändningen, att de föreslagna bidragsgrunderna skulle verka uppluckrande på deklarationsmoralen, böra tillmätas någon nämnvärd betydelse.

Större vikt bör då enligt min mening fästas vid de farhågor, som i vissa yttranden uttalats för att ett bidragssystem enligt de av kommittén förordade riktlinjerna skulle komma att erbjuda stora svårigheter i administrativt hänseende. Kommittén har visserligen, enligt vad den anför, sökt konstruera bidragsreglerna så, att avgörandet av bidragsärendena i första hand skulle ske efter tämligen schematiska linjer. Samtidigt har kommittén dock med hänsyn till önskvärdheten av att undvika att tillämpningen av de schematiska reglerna i de enskilda fallen skulle leda till stötande resultat, föreslagit bestämmelser, som innebära att de schematiska reglerna i stor utsträckning ersättas med en skälighetsprövning från de bidragsbeviljande organens sida. Det synes ofrånkomligt, att dessa organ här skulle ställas inför mycket vanskliga avgöranden, vilka skulle kräva ett betydande arbete och där det likväl skulle uppstå stora svårigheter att i det enskilda fallet komma fram till ett fullt rättvist resultat.

Mot kontantbidragen har emellertid framför allt invänts, att denna stödform är olämplig ur psykologisk synpunkt, då stödet icke förknippats med någon form av motprestation. Enligt dessa yttranden skulle stödet få ett demoraliserande inflytande på mottagarna och av dessa betraktas såsom ett fattigunderstöd eller nådegåva. Särskilt har denna uppfattning kommit till synes i de yttranden, som avgivits från jordbrukarehåll. Även om jag finner de betänkligheter, som uttalats i detta hänseende, i viss mån överdrivna, anser jag likväl, att man vid valet av stödform ej kan underlåta att fästa stor vikt vid hur stödet kommer att uppfattas av dem, för vilka det är avsett.

Med hänsyn såväl till nu angivna förhållanden som till vad förut sagts om de svårigheter i administrativt hänseende en tillämpning av kommitténs förslag skulle medföra, finner jag mig ej kunna förorda detta förslag i oförändrat skick utan anser i stället, att man bör söka finna en form för stödet varigenom man så långt möjligt undanröjer anledningen till de erinringar, som riktats mot kommittéförslaget.

Härvid finner jag emellertid ett producentbidrag på andra produkter än mjölk ej böra komma i fråga liksom ej heller ett system med rabatter å vissa jordbruksförnödenheter. Vad angår tanken på införande av ett rabattsystem till förmån för de mindre jordbruken vill jag, utöver de skäl som kommittén anfört däremot, framhålla, att ett dylikt system, i all synnerhet om det utformas på sätt föreslagits i den av herr Svensson avgivna reservationen, knappast ens formellt innebär någon avvikelse från ett system med kontantbidrag, eftersom hinder ej skulle föreligga för jordbrukaren att överlåta ra-

battkupongerna och på så sätt omedelbart förvandla dessa i pengar. Genom införandet av ett dylikt rabattsystem kan man för övrigt enligt min mening knappast sägas uppfylla önskemålet, att stödet skall förknippas med anspråk på motprestation. Vad slutligen angår tanken på att lämna stödet i form av särskilda bidrag till vissa rationaliseringsåtgärder torde det icke vara möjligt att på detta sätt lämna en effektiv hjälp till de åsyftade jordbrukarna, dels med hänsyn till att man ej kan räkna med att det på deras brukningsdelar skall föreligga ett så omfattande behov av på lång sikt önskvärda förbättringsåtgärder, att de år efter år kunna utföra dylika åtgärder såsom motprestation för bidraget, dels i betraktande av att, även om så skulle vara fallet, ökningen av brukningsdelens avkastning ej kan beräknas bli så stor, att den motsvarar det årliga tillskott till försörjningen, som bidraget varit avsett att utgöra.

Däremot kan man enligt min uppfattning nå ett i stort sett tillfredsställande resultat genom att anknyta stödet till mjölkleveranserna. Jag förordar därför att man, i stället för de av kommittén föreslagna kontantbidragen, skall även i fortsättningen i första hand lämna det särskilda stöd åt de mindre jordbruken, som tills vidare får anses skäligt, i form av producentbidrag för mjölk. Härvid böra dock avsevärda förändringar vidtagas i nu gällande producentbidragsregler. Sålunda bör den övre arealgränsen sänkas betydligt. Vidare bör i princip gälla, att bidrag endast skall utgå till de nuvarande innehavarna av mindre jordbruk och blott till sådana brukare, vilkas inkomst under en viss basperiod legat under en fastställd inkomstgräns. Maximibeloppet för bidraget bör höjas och samtidigt böra jämväl reglerna för beräkning av bidragsbeloppen ändras avsevärt, så att bidraget i högre grad än vad nu är fallet kommer de mest behövande till godo. Härvid bör man söka att, i den mån så är möjligt, genomsnittligt nå ungefär samma effekt med producentbidraget, som åsyftats med det av kommittén framlagda förslaget om kontantbidrag.

I enlighet med nu angivna grunder synes ett producentbidrag för mjölk åt de mindre jordbruken såsom ett temporärt komplement till det allmänna prisstödet lämpligen kunna utgå enligt en skala, så konstruerad att bidraget i princip för en till mejeri levererad kvantitet av upp till 4 000 kilogram mjölk (och till mjölk omräknad grädde) per år utgår med 12 öre per kilogram, därefter förblir oförändrat för leveranser upp till 7 000 kilogram men för leveranser över 7 000 kilogram minskas med 6 öre för varje kilogram, varmed årsleveransen överstiger sistnämnda myckenhet. Bidragets maximibelopp skulle då bli 480 kronor och utgå vid mjölkleveranser mellan 4 000 och 7 000 kilogram per år. Av praktiska skäl torde bidraget liksom för närvarande böra utbetalas kvartalsvis utan efterreglering. Bidraget torde vidare böra beräknas endast för hela 10-tal kilogram och avrundas till närmaste hela krontal. En tabell, utvisande de belopp, som vid tillämpning av en dylik skala kvartalsvis skulle utgå vid mjölkleveranser av varierande storlek torde såsom *bilaga A*¹ få fogas vid detta protokoll. Jag vill anmärka, att det enligt

¹ Bilagan här utesluten.

min mening bör förutsättas att — i överensstämmelse med vad som redan tillämpas — för den mjölkproduktion, som kan ske i en för flera brukningsdelar gemensam andelsladugård bör kunna utgå producentbidrag till innehavarna av de olika brukningsdelarna, därvid bidraget för varje särskild brukningsdel bör beräknas efter den del av den producerade mjölmängden, som kan anses belöpa på densamma.

Arealgränsen bör sänkas från nuvarande 25 till 10 hektar. Bidrag bör dock kunna utgå även till brukningsdel med större åkerareal än 10 hektar, om brukningsdelens lönsamhet på grund av dålig arrondering eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden ligger så mycket under det normala, att brukningsdelen med hänsyn till sin avkastningsförmåga finnes vara jämförlig med en genomsnittlig fastighet om mindre än 10 hektar åker. Någon undre arealgräns torde ej behöva uppställas.

Genom en sådan bidragsskala, som nu angivits, elimineras åtminstone till väsentlig del vad som enligt min uppfattning utgör en av de allvarligaste invändningarna mot de hittills tillämpade bidragsreglerna, nämligen att dessa i främsta rummet gynna slättbygdernas jordbruk.

Vid prövningen av inkomstförhållandena synes man, i överensstämmelse med vad jordbrukskommittén föreslagit, böra använda sig av taxeringsresultaten. Med hänsyn till önskvärdheten av att undvika, att man vid behandlingen av bidragsfrågan skall behöva företaga en realprövning av brukarens inkomstförhållanden, anser jag dock, i motsats till kommittén, att någon undersökning av huruvida sagda resultat kunna anses utgöra ett tillförlitligt uttryck för försörjningsmöjligheterna för en genomsnittlig brukare av brukningsdelen, icke bör företagas, utan att taxeringsresultaten böra vara utslagsgivande. För att tillfälligheter under ett visst år ej skola få allt för stor betydelse synes det dock lämpligt, att inkomstgränsen fastställas såsom ett genomsnitt av taxeringsresultaten för vissa inkomstår. Vid verksamhetens igångsättande synes man härvid lämpligen kunna bygga på taxeringsresultaten för åren 1944—1946, d. v. s. på de inkomster som brukarna enligt taxeringarna haft under sagda år.

I fråga om inkomstgränsens höjd finner jag kommitténs förslag ej böra godtagas oförändrat. I och för sig har jag väl i huvudsak ej något att erinra mot vad kommittén anförut om de synpunkter, som böra tillmätas betydelse vid avvägningen av inkomstgränsen. Redan den av mig nyss förordade framflyttningen av basperioden torde emellertid motivera en viss höjning av inkomstgränsen i förhållande till kommitténs förslag, med hänsyn till den höjning av lantarbetarelönen och den allmänna lönenivån, som ägde rum under år 1946. Den av kommittén föreslagna gränsen synes mig vidare väl låg i betraktande av att en ingalunda oväsentlig del av den vid taxeringarna framkomna inkomsten regelmässigt får anses representera arbete av hustru och andra familjemedlemmar. Det synes slutligen befogat att man i högre grad än vad kommittén gjort beaktar, att ifrågavarande brukare på grund av brukningsdelarnas relativt låga rationaliseringsgrad ej kunna beräknas i samma mån som annan inom jordbruket sysselsatt arbetskraft bliva delaktiga i

den allmänna inkomstförbättring för jordbruksbefolkningen, som är avsedd att äga rum successivt. Eftersom en omprövning av inkomstförhållandena om möjligt ej bör ske förrän efter ett antal års förlopp, motiverar nämligen nyssnämnda förhållande att inkomstgränsen sättes något högre än vad som i och för sig skulle ha varit påkallat, om man endast hade att fästa sig vid de relativa inkomstförhållandena under basperioden. Erinras må slutligen om att i den vid taxeringarna redovisade inkomsten under basåren ingår det hittillsvarande producentbidraget.

På grund av nu anförda omständigheter kan enligt min uppfattning inkomstgränsen skäligen bestämmas så, att rätt till bidrag enligt ovan angivna regler skall föreligga endast för den brukare, vars sammanräknade nettoinkomst under åren 1944—1946 enligt taxeringarna genomsnittligt ej överstigit 3 100 kronor. (Anmärkas må, att sagda inkomstsiffra ej avser det till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt taxerade beloppet utan den inkomstsumma, som taxeringsmyndigheterna upptagit under rubriken »sammanräknad nettoinkomst»).

Om bidragsreglerna skulle utformas så, att rätt till fullt bidrag skulle föreligga för dem, vilkas genomsnittliga nettoinkomst under sagda år legat under 3 100 kronor, men däremot intet bidrag skulle utgå till dem, vilkas genomsnittliga nettoinkomst legat något över den angivna gränsen, skulle detta tydligen innebära, att de senare brukarna i realiteten skulle kunna bli väsentligt sämre ställda än de förra. Man torde därför genom en övergångsbestämmelse böra söka undvika, att regeln om inkomstgräns i det enskilda fallet skall leda till alltför stora ojämnheter. En sådan övergångsbestämmelse synes mig lämpligen kunna få det innehållet, att bidrag skall utgå med hälften av de förut angivna bidragsbeloppen till sådana brukare, vilkas genomsnittliga inkomst under basperioden överstigit 3 100 men ej 3 400 kronor.

För att skilja mellan de förut omförmälda hela bidragen och de nu ifrågasvarande reducerade bidragsbeloppen torde de förra lämpligen kunna betecknas såsom A-bidrag och de senare såsom B-bidrag.

Såsom jag redan förut nämnt, böra enligt min mening producentbidragen i princip utgå endast till de nuvarande brukarna. I anslutning till kommittén anser jag dock, att undantag bör kunna göras från denna princip i de fall, då en make övertar en brukningsdel efter andra makens död eller då ett barn, som redan före det nya bidragssystemets införande i realiteten helt eller i huvudsak skött brukningsdelen, ehuru föräldrarna nominellt varit ägare till denna, även formellt övertar brukningsdelen. Undantag från sagda regel torde härjämte böra kunna medgivas även beträffande annan person, som på grund av släktskap eller andra förhållanden stått nära den nuvarande brukaren samt redan före de nya bidragsreglernas införande i verkligheten helt eller i huvudsak skött fastigheten men som förvärvar äganderätten till densamma först efter sagda tidpunkt.

Härjämte torde ytterligare en möjlighet till undantag böra införas. Jag

tror visserligen icke, att det i stort sett kommer att erbjuda några svårigheter för rationaliseringsorganen att genomföra den yttre rationaliseringen i ungefärligen den takt, vari övergångsjordbruken bliva disponibla för rationaliseringsändamål. Samtidigt är jag emellertid på det klara med att det i början av rationaliseringsorganens verksamhet, innan dessa organ ännu hunnit skaffa sig överblick över sitt arbetsområde och företaga den erforderliga planeringen av arbetet, kan vara svårt för dem att i varje särskilt fall bedöma, huruvida en viss fastighet, som byter ägare, bör bliva föremål för yttre rationalisering eller ej. Det synes med hänsyn härtill önskvärt, att rationaliseringsorganen skola ha möjlighet att medgiva, att producentbidrag skall utgå till ny ägare även i andra fall än de förut nämnda, förutsatt att ägareskiftet ägt rum inom en kortare övergångstid efter det organen påbörjat sitt arbete. Denna övergångstid synes lämpligen böra omfatta de tre första åren av lantbruksnämndernas verksamhet eller tiden till och med den 30 juni 1951. Understrykas må emellertid, att härmed ej avses, att dylikt medgivande skall lämnas i alla de fall, då ägareskifte sker under denna tid. Tvärtom bör en förutsättning vara, att lantbruksnämnden haft tillfälle att disponera över fastigheten för rationaliseringsändamål men underlåtit att begagna sig av detta tillfälle.

Utöver vad nu sagts böra enligt min mening några undantag från regeln, att bidrag i princip skall utgå endast till de nuvarande brukarna, ej medgivas.

Med överlåtelse av en fastighet bör, såsom kommittén framhållit, i nu ifrågavarande avseende jämsställas utarrendering av fastigheten.

Enligt kommitténs förslag skulle bidrag i regel utgå endast till sådana brukare, som vid tiden för bidragssystemets införande fyllt 30 år. Möjlighet skulle dock finnas att göra vissa undantag från denna regel. Även om jag delar kommitténs uppfattning om det principiellt berättigade i en dylik regel anser jag dock, att den praktiska tillämpningen av densamma skulle erbjuda vissa svårigheter. Åldersgränsen kommer vidare lätt att framstå såsom obillig för dem, som drabbas av densamma. Med hänsyn härtill och till önskvärldheten av att bidragsreglerna ej skola kompliceras anser jag, att någon dylik åldersgräns ej bör uppställas såsom villkor för rätt till producentbidrag. Ej heller finner jag det böra föreskrivas, att den, som erbjudits att utvidga sin fastighet men underlåtit att begagna sig av detta erbjudande, därmed skulle gå förlustig rätten till producentbidrag.

Vad angår frågan om arrendators rätt att uppbära producentbidrag finner jag vissa skäl tala för att detta bidrag, i överensstämmelse med vad kommittén föreslagit beträffande kontantbidragen, i regel bör utgå endast intill utgången av den arrendeperiod, som löper vid bidragssystemets införande. Då man i så fall ej heller här torde kunna undgå tämligen vidsträckt undantagsbestämmelser, vilka i realiteten skulle avsevärt inskränka värdet av huvudregeln och vilkas tillämpning även ur administrativ synpunkt skulle medföra besvärligheter, är det emellertid enligt min mening i enkelhetens intresse att föredraga, att bidrag får utgå åt arrendator, så länge han sitter kvar å den fastighet, han arrenderade vid tiden för bidragssystemets införande.

Skulle arrendatorn avlida före arrendetidens utgång, torde billighetsskäl motivera, att bidraget under återstoden av den vid tidpunkten för dödsfallet löpande arrendeperioden får utgå till dödsbodelägarerna, därest dessa fortsätta arrendet.

Någon årlig omprövning av inkomstgränsen bör ej ske, utan den gränsdragning, som gjorts med ledning av taxeringsresultaten för åren 1944—1946, bör tillämpas tills vidare till dess förhållandena ändrats i sådan grad, att en dylik omprövning måste anses erforderlig. Vid bedömandet av om så är fallet torde, därest inkomstgränsen fastställs på sätt jag nu förordat, böra beaktas att denna gräns just för att undvika alltför tätt återkommande omprövningar satts högre än som varit motiverat enbart med hänsyn till förhållandena i utgångsläget. Ej heller bör bidrag automatiskt bortfalla, därför att en brukningsdel genom förvärv av tillskottsjord når över arealgränsen, utan omprövning av bidragsrätten bör även i detta fall ske endast i samband med en allmän omprövning av bidragsfrågorna.

Till dess en dylik omprövning sker bör varje brukare, vars inkomstförhållanden åren 1944—1946 varit sådana, att han tillerkänts A- eller B-bidrag, äga uppbära dylikt bidrag oberoende av de förändringar, som kunna ha inträffat i hans inkomstnivå respektive i storleken av hans brukningsdel. Den som vid den första prövningen haft så hög inkomst, att han avskurits från bidragsrätt, bör å andra sidan ej äga erhålla bidrag därför att han visar, att hans inkomst något följande år varit lägre.

Genom ett producentbidrag enligt de linjer, som nu skisserats, synes det möjligt att åstadkomma ett i stort sett tillfredsställande stöd åt de brukare, vilka leverera mjölk till mejeri. Anknytningen till mejerileveranserna medför emellertid, att de producenter, som på grund av brukningsdelarnas läge eller andra omständigheter ej kunna leverera mjölk till mejeri, ej heller erhålla någon del av det ifrågavarande stödet. Detta synes otillfredsställande, då just bland de senare brukarna torde finnas många, vilka befinna sig i tryckt ekonomiskt läge. Det är därför angeläget, att även dessa brukare i någon form skola kunna erhålla ett stöd vid sidan av det allmänna skyddet åt hela jordbruksnäringen.

Hittills har ett sådant särskilt stöd praktiskt taget enbart utgått till de brukare, vilka framställt lantsmör till avsalu, nämligen i form av de s. k. lantsmörsbidragen. Den ekonomiska betydelsen av dessa bidrag är emellertid vid nuvarande bidragsbelopp mycket ringa, detta i all synnerhet efter den vid årsskiftet 1946/47 företagna ändringen i bidragsreglerna, enligt vilken lantsmörsbidrag numera utgår endast i vissa delar av Norrland. Som kommittén anfört är det icke möjligt att i någon nämnvärd utsträckning höja de bidrag, som lämnats på denna väg. Ej heller synes det praktiskt genomförbart att bereda de jordbrukare, vilka på grund av svårigheter att leverera mjölk till mejeri använda sin mjölk till göddjursuppfödning, ett stöd i form av pristilllägg å de producerade köttvarorna. På grund härav och med hänsyn till vad jag tidigare anfört om skälen mot att lämna ett stöd i form av rabatter å jord-

bruksförnödenheter eller särskilda bidrag till förbättringsåtgärder, har jag kommit till den uppfattningen, att den enda framkomliga vägen i nu ifrågasvarande fall är att tillämpa ett system med kontantbidrag till de mjölkproducenter, vilka ej ha möjlighet att leverera mjölk till mejeri och därför ej kunna utnyttja producentbidragen. Då dessa kontantbidrag böra ha karaktären av ett komplement till producentbidragen, synes det lämpligt att låta kontantbidragen utgå i förhållande till antalet kor å brukningsdelen.

I fråga om de allmänna förutsättningarna för rätten att erhålla bidrag böra för kontantbidragen gälla samma regler som för producentbidragen. Bidrag bör sålunda bland annat i princip utgå endast till de nuvarande innehavarna av brukningsdelar om högst 10 hektar (med de undantag från denna regel, som förut angivits) och vidare blott till brukare under de förut angivna inkomstgränserna. Enligt de för producentbidrag föreslagna reglerna kommer dylikt bidrag ej att utgå för husbehovsförbrukningen av mjölk. I överensstämmelse härmed synes det mig riktigt, att ej heller kontantbidrag skall utgå till brukare, vilka endast producera mjölk till husbehov. Dylikt bidrag torde därför ej böra utgå till den brukare, som endast har en ko. För två eller flera kor synas kontantbidragen lämpligen kunna utgå enligt följande skala:

Antal kor	Årligt bidrag	
	A-bidrag	B-bidrag
1.....	0	0
2.....	160	80
3.....	320	160
4.....	480	240
5.....	480	240
6.....	360	180
7.....	240	120
8.....	120	60
9 eller fler	0	0

Om hänsyn skulle tagas till de förändringar i besättningens storlek, som kunna inträffa efter bidragssystemets införande, skulle detta tydligen lätt kunna leda till att brukarna i syfte att erhålla högsta möjliga bidrag skulle vidtaga vissa av brukningsförhållandena ej motiverade ökningar eller minskningar av koantalet. Det synes därför lämpligt, att man vid bestämmandet av bidragsbeloppens storlek utgår från det antal kor, som fanns å brukningsdelen vid en viss då redan förfluten tidpunkt, och sedan låter det med ledning av sagda koantal bestämda beloppet utgå tills vidare oberoende av om besättningen ökas eller minskas eller kreatursskötseln eventuellt helt nedlägges. Därest fastställandet av inkomstgränsen baseras på de genomsnittliga inkomstförhållandena under åren 1944—1946 synes det lämpligt att även i fråga om koantalet taga förhållandena under sagda tid till utgångspunkt. Avgörande bör sålunda vara det antal kor, som genomsnittligt hölls å brukningsdelen under sagda år.

Det torde dock ej vara tänkbart att under hela den tid ifrågavarande bidragssystem kan komma att tillämpas låta antalet kor under nyssnämnda år vara avgörande för kontantbidragens storlek. I samband med en sådan omprövning av inkomstgränsen, som enligt vad jag tidigare anfört kan väntas bli nödvändig vid en framtida tidpunkt, torde man därför även böra företa en omprövning av det underlag för bestämmande av bidragsbeloppen, som koantalet under en viss tid skall utgöra.

Därest kontantbidrag införs i enlighet med vad jag nu förordat, böra uppenbarligen de nu utgående lantsmörsbidragen helt slopas.

Beträffande kontantbidragen må till slut anmärkas, att i ett undantagsfall kontantbidrag bör kunna utgå, även om producenten skulle ha möjlighet att leverera mjölk till mejeri. Jag åsyftar här det fallet att det föreligger ett rent lokalt behov av mjölk, vilket ej kan täckas genom leveranser från annan brukningsdel eller från mejeri.»

Motioner.

I motionerna I: 111 och II: 175 — vilka väckts innan propositionen nr 75 avlåtits till riksdagen — har uttalats att kravet på särskilt stöd åt småbruket vore berättigat. Rörande formerna för detta stöd har bland annat anförts, att det mindre jordbruket borde beredas viss företrädesrätt till animalisk produktion, särskilt i fråga om fläsk- och äggproduktion. Importerade fodervaror borde företrädesvis säljas till småbrukarna, och det kunde övervägas att sälja dem till ett subventionerat lågt pris. Även inhemska fodermedel borde kunna subventioneras på liknande sätt och ställas till småbrukarnas förfogande. Sådana hönsrier och svingårdar, som uppväxte utan något som helst samband med jordbruksinnehav, borde förbjudas utom när fråga vore om produktion av avelsdjur. I motionerna har därefter hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla att Kungl. Maj:t vid utformningen av de förslag, som föranleddes av jordbrukskommitténs betänkande, måtte taga hänsyn till de i motionerna anförda synpunkterna.

I motionerna I: 251 och II: 379 har uttalats att slutlig ställning nu ej borde tagas till frågan om ett särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk, utan yrkats att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig utredning rörande formerna för stöd åt innehavare av mindre jordbruk samt om framläggande för 1948 års riksdag av de förslag, som kunde föranledas av denna utredning. Vid densamma borde man utgå från att det mindre jordbruket även på lång sikt borde beredas ett produktionskostnadsstöd. I ett sådant stöd såsom en mycket betydelsefull del ingå ett producentbidrag på mjölk. Den arealgräns, utöver vilken intet bidrag i regel borde utgå, borde bestämmas så, att alla brukningsdelar, vilka i förhållande till basjordbrukets genomsnittliga storlek vore att anse såsom minusvarianter, principiellt gjordes berättigade att erhålla ett på lämpligt sätt avvägt producentbidrag. Utredningen borde vidare taga sikte på möjligheterna att ytterligare utvidga produktionsstödet för det mindre jordbruket. Härvid

borde övervägas på vad sätt ett producentbidrag lämpligen kunde anknytas till exempelvis sådana produkter som ägg och kalvkött samt hur ett system med rabatter på produktionsmedel, exempelvis kraftfoder, kunde utformas. Vidare borde prövas förutsättningarna för det mindre jordbruket att erhålla viss företrädesrätt till produktion av exempelvis ägg och fläsk samt viss företrädesrätt till inköp av kraftfoder för en animalieproduktion utöver den, som möjliggjordes av skörden från den egna brukningsdelen.

I motionerna I: 252 och II: 377 har uttalats att man nu ej borde söka uppställa något långsiktigt program beträffande stödet åt det mindre jordbruket utan begränsa sig till vad som vore praktisk politik under de närmaste åren. I detta hänseende har anförts, att ett måttligt stöd åt det mindre jordbruket, vilket stöd icke anknöte vare sig till en viss inkomstgräns eller till den nuvarande brukaregenerationen, vore att föredraga framför både jordbrukskommitténs och departementschefens förslag. Rörande utformningen av detta stöd har uttalats att man borde söka ge detsamma en sådan form att det tillsammans med andra åtgärder, bland annat på undervisningens område, finge en vägledande och uppfostrande verkan. I detta hänseende har pekats på möjligheten att genom producentbidrag på fläsk få fram en mera allsidig produktion i Norrland. Vidare har uttalats att konstruktiva åtgärder av ett eller annat slag borde övervägas för att äggproduktionen i huvudsak skulle behållas såsom en verksamhet inom småbruket. Frågan hur stödet åt det mindre jordbruket med dylika utgångspunkter borde närmare utformas har i motionerna ansetts lämpligen böra göras till föremål för en ny utredning. I avvaktan på resultatet av en sådan utredning har i motionerna yrkats, att det nuvarande producentbidraget på mjölk skall bibehållas med vissa modifierationer. De föreslagna modifierationerna innebära, att bidraget skall utgå med 5 öre per kilogram för kvartalsleveranser upp till 2 000 kilogram, därefter med oförändrat belopp för leveranser mellan 2 000 och 3 000 kilogram per kvartal, samt vid leveranser över 3 000 kilogram minskas med 2,5 öre för varje överskjutande kilogram. Vidare föreslås arealgränsen sänkt från 25 till 15 hektar. I fråga om sådana mjölkproducenter, som ej kunna leverera mjölk till mejeri, har slutligen i motionerna i princip uttalats anslutning till det i propositionen framlagda förslaget, med den reservationen att detta borde modifieras så att det komme att korrespondera med de i motionerna föreslagna producentbidragsreglerna.

I motionen I: 253 har föreslagits att ett producentbidrag, vilket ej är begränsat till de nuvarande brukarna och ej heller till jordbruk under en viss arealgräns, skall utgå till de jordbrukare, som enligt den för varje år taxerade inkomsten ej kommit upp till 4 500 kronors årsinkomst. Bidraget har föreslagits skola utgå med 8 öre per kilogram för den mjölk, som varje kvartal levereras till mejeri, intill en kvantitet av 1 000 kilogram samt med 4 öre för mejerileveranser mellan 1 000 och 2 000 kilogram per kvartal. Bidraget skulle därefter utgå med oförändrat belopp för kvartalsleveranser mellan 2 000 och 3 000 kilogram, samt minskas med 4 öre per kilogram för den del av leve-

ransen, som ligger över 3 000 kilogram. För sådana jordbrukare, som på grund av brukningsdelens läge ej kunde leverera mjölk till mejeri, borde ett särskilt kontantbidrag utgå på sätt föreslagits i propositionen med den ändringen att arealbegränsningen borde slopas och inkomstgränsen bestämmas på samma sätt som i motionen förordats beträffande mejerileverantörer.

I motionen har vidare föreslagits införande av ett bidrag i form av rabatt på fodersäd, kraftfoder, konstgödning eller andra produktionsmedel med 5 kronor per 100 kilogram intill en kvantitet av 4 000 kilogram per år. Detta bidrag skulle utgå till samma kategorier jordbrukare, som kunde erhålla producentbidrag, dock ej till innehavare av brukningsdelar med mindre åkerareal än 2 hektar.

I motionerna I: 257 och II: 389 har anförts, att man nu ej borde binda producentbidragets maximistorlek för någon längre tid samt att bidragssystemet borde kunna bli föremål för ändamålsenliga justeringar i enlighet med de erfarenheter, som vunnes vid tillämpningen. Rörande bestämmelserna om stödets upphörande vid nuvarande ägares död har uttalats, att dessa syntes alltför restriktiva och med fördel borde kunna mildras något. I samband härmed har även yttrats, att det från olika håll framförda förslaget om statlig inlösen efter hembud borde prövas.

I motionen II: 380 har uttalats, att en differentierad prissättning borde genomföras i fråga om småbruken samt jordbruken i vissa landsdelar med ogynnsammare produktionsbetingelser än dem, som genomsnittligt föreligga för storleksgruppen 10—20 hektar. Vidare har anförts att det i propositionen föreslagna producentbidraget kunde accepteras som en form för en sådan differentierad prissättning, dock att bidraget borde utgå oberoende av inkomstförhållandena och även till blivande innehavare av mindre brukningsdelar. I fråga om bidragsreglerna har emellertid yrkats den ändringen, att avdraget för leveranser överstigande 7 000 kilogram per år endast skall utgöra 3 öre per kilogram.

I motionen II: 382 har yrkats, att det i propositionen angivna producentbidraget på mjölk skall utgå utan behovsprövning samt att bidragsrätten ej skall vara begränsad till nuvarande brukare utan bidrag kunna utgå tills vidare till dess vederbörande jordbruk kunnat få nödvändig arealkomplettering. Vidare har yrkats att arealgränsen skall höjas till 15 hektar och att avdraget vid leveranser över 7 000 kilogram per år skall sänkas till 3 öre per kilogram. Motsvarande justeringar ha föreslagits i fråga om de kontanta bidragen till sådana brukare, som ej kunna leverera mjölk till mejeri.

I motionen II: 387 har hemställts, att riksdagen måtte uttala, att i Norrland skola utgå särskilda differentieringsbidrag även å andra jordbruksprodukter än mjölk, i första hand på fläsk, samt att dessa differentieringsbidrag skola avvägas med hänsyn till förhållandena vid brukningsdelar i storleksgruppen 5—10 hektar.

Utskottet.

Enligt de riktlinjer för jordbrukets rationalisering, som utskottet tidigare förordat, bör i rationaliseringsarbetet bland annat eftersträvas, att sådana ofullständiga brukningsdelar, där det med hänsyn till brukningsdelens beskaffenhet och försörjningsmöjligheterna utanför brukningsdelen icke kan väntas bliva möjligt för brukaren att på lång sikt uppnå en tillfredsställande inkomst, skola undergå den förvandling, som erfordras för att brukaren skall ha möjlighet att uppnå likställighet i inkomsthänseende med andra befolkningsgrupper.

Särskilt med hänsyn till beskaffenheten av de medel, som utskottet förordat för arbetet med den yttre rationaliseringen, måste en dylik förvandling beräknas komma att draga en avsevärd tid. Då sagda rationalisering i huvudsak avses skola genomföras på frivillighetens väg, torde det sålunda exempelvis ej sällan inträffa att den tillskottsjord, som behövs för komplettering av en viss fastighet, ej blir disponibel förrän efter en förhållandevis lång tid. Även andra rationaliseringsåtgärder, såsom på den inre rationaliseringens område, måste beräknas bli genomförda blott successivt.

Utskottet finner det ofrånkomligt, att statsmakterna under den tid, som i enlighet med det anförda måste beräknas åtgå till dess rationaliseringen kan genomföras, vid sidan av det allmänna prisstödet åt jordbruket skola lämna innehavarna av sådana brukningsdelar som nyss nämnts ett särskilt stöd, i den mån behov därav kan anses föreligga. Detta särskilda stöd bör ha till syfte att åtminstone delvis utjämna det lönsamhetsunderskott, som föreligger vid ifrågavarande brukningsdelar på grund av dessas otillfredsställande beskaffenhet, och att alltså, såsom anförts i propositionen, under nämnda övergångstid bereda brukarna av sagda brukningsdelar ett bistånd från det allmänna sida, vilket står i rimligt förhållande till den lönsamhet, som mera rationella brukningsdelar kunna uppnå vid den av statsmakterna stödda allmänna prisnivån å jordbrukets produkter.

Det torde icke vara möjligt att beträffande formerna för ett dylikt stöd finna en i allo tillfredsställande lösning. Söker man lösa frågan efter schematiska linjer, uppkomma alltid en hel del fall, där resultatet på grund av speciella förhållanden, som sammanhånga med den enskilde brukaren eller med brukningsdelens beskaffenhet, blir otillfredsställande i det att stödet kommer att utgå antingen med för högt eller med för lågt belopp. Ett system, enligt vilket stödets storlek skall bestämmas efter en individuell prövning av omständigheterna i varje särskilt fall, erbjuder åter ur organisatorisk synpunkt utomordentliga svårigheter, och de ojämnheter i avgörandena, som även vid tillämpning av ett dylikt system äro oundvikliga, torde snarast kunna antagas komma att väcka större missnöje än vad som kan väntas bliva fallet beträffande de ojämnheter, vilka uppkomma om stödet utgår enligt schematiska linjer.

Det förslag till ett särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk, som jordbrukskommittén framlade, följde närmast linjen med individuell

prövning. I propositionen har åter förordats, att stödet skall utgå efter schematiska regler. Denna ståndpunkt vill utskottet för sin del biträda. Liksom man i fråga om det allmänna prisstödet åt jordbruket måste utgå från vissa genomsnittsförhållanden och med ledning av dessa avväga sagda stöd på ett sätt, som ingalunda i varje särskilt fall exakt motsvarar vad som behövs för att bereda de enskilda bruksningsdelarna full lönsamhet, lika väl bör enligt utskottets mening det särskilda stöd åt innehavare av mindre jordbruk, som bör utgå under en övergångstid, utformas efter schematiska linjer, valda med tanke främst på att resultatet genomsnittligt sett skall bli tillfredsställande.

Beträffande formen för ifrågavarande särskilda stöd anser utskottet i likhet med departementschefen att stödet, främst av psykologiska skäl, såvitt möjligt ej bör lämnas såsom kontanta bidrag utan i stället anknyta till en motprestation från vederbörande brukares sida i form av leverans av en viss produktmängd eller på liknande sätt. Med hänsyn till den dominerande betydelse, som mjölkproduktionen har för det mindre jordbrukets ekonomi, finner utskottet det även naturligt, att stödet åtminstone i första hand anknytes till mjölkleveranserna såsom ett producentbidrag för mjölk, som levererats till mejeri.

Vad angår frågan, huruvida stödet bör utgå enbart i form av producentbidrag för mjölk eller vid sidan av ett dylikt bidrag även andra stödformer böra komma i fråga, har, på sätt framgår av redogörelsen för de motionsvis framställda yrkandena, i flera motioner uttalats, att producentbidrag bör utgå även för andra produkter än mjölk eller att stöd även bör lämnas i form av rabatt vid inköp av vissa produktionsmedel för jordbruket, särskilt fodermedel och konstgödsel. Utskottet vill rörande ifrågavarande spörsmål erinra om att mycket betydande skiljaktigheter genomsnittligt föreligga mellan de mindre jordbruket i olika delar av landet både i fråga om förbrukningen av sådana produktionsmedel som fodermedel och konstgödsel och i fråga om saluproduktionen av andra varor än mjölk. Ett system med producentbidrag å andra varor än mjölk eller rabatt vid inköp av fodermedel och konstgödsel skulle därför komma att verka synnerligen ojämnt. Även om en utjämning av sagda skiljaktigheter både framstår som önskvärd och väl även i viss utsträckning kan väntas komma till stånd, torde det dock komma att dröja så pass lång tid, innan mera påtagliga resultat i detta hänseende uppnåtts, att det icke är möjligt att räkna därmed vid utformningen av ett stöd, vilket i princip tager sikte på förhållandena under en övergångstid. Härtill kommer slutligen, att ett stöd av den art, som nu berörts, tekniskt sett är svårt att utforma på ett tillfredsställande sätt. Ett dylikt stöd bör därför enligt utskottets mening ej komma i fråga.

Däremot finner utskottet, såsom nyss antytts, ett lämpligt avvägt producentbidrag å mjölk utgöra en förhållandevis tillfredsställande stödform. Mjölken är ju den ojämförligt viktigaste saluprodukten för de mindre bruksningsdelarna, och de skillnader i produktionens storlek, som vad dessa bruk-

ningsdelar angår genomsnittligt förekomma mellan olika delar av landet, kunna till stor del elimineras genom en på lämpligt sätt utformad bidragskala.

Utskottet — som ej finner anledning tillstyrka de i motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionerna I: 252 och II: 377 framställda yrkandena, att riksdagen måtte begära förnyad utredning av frågan om formerna för ett särskilt stöd åt det mindre jordbruket — kan därför i princip acceptera den i propositionen förordade linjen i fråga om sättet för lämnande av ifrågasvarande stöd, innebärande att detsamma skall utgå i form av producentbidrag å mjölk, kombinerat med en möjlighet för sådana brukare, som ej kunna leverera mjölk till mejeri, att såsom kompensation för att de ej kunna tillgodogöra sig producentbidraget erhålla visst kontantbidrag stående i relation till antalet kor å brukningsdelen.

Utskottet vill rörande förutsättningarna för erhållande av sistnämnda bidrag framhålla, att vid prövningen av möjligheterna att leverera mjölk till mejeri avgörande vikt synes böra fästas vid brukningsdelens läge i förhållande till mejeriets körlinje och bidrag sålunda beviljas endast om med hänsyn till avståndet till körlinjen leverans av praktiska skäl får anses utesluten. Undantag bör dock, såsom i propositionen föreslagits, kunna göras i det fall att det föreligger ett rent lokalt behov av mjölk, vilket ej kan täckas genom leverans från annan brukningsdel eller från mejeri.

Vad angår den tid, under vilken ett dylikt särskilt stöd bör utgå åt en viss brukningsdel, har utskottet tidigare anført, att detsamma bör lämnas intill dess rationaliseringen av brukningsdelen kan genomföras. Denna ståndpunkt överensstämmer med vad i propositionen principiellt anförts rörande ifrågasvarande spörsmål.

Beträffande den praktiska utformningen av sagda princip har i propositionen räknats med att den erforderliga yttre rationaliseringen i stort sett skall kunna genomföras i samband med generationsväxlingen å de enskilda brukningsdelarna. I anslutning härtill har även uttalats, att bidrag i princip blott borde utgå till de nuvarande brukarna, varvid dock vissa undantag gjorts, innebärande att bidrag borde kunna utgå även till ny ägare, därest denne antingen på grund av släktskap eller andra förhållanden stått nära den förutvarande brukaren samt redan före de nya bidragsreglernas införande i verkligheten helt eller i huvudsak skött fastigheten eller ock förvärvat fastigheten under de första tre åren av lantbruksnämndernas verksamhet samt nämnden haft tillfälle att förvärva fastigheten för rationaliseringsändamål men underlåtit att begagna sig av detta tillfälle.

Även om man hyser den förhoppningen, att det i allmänhet skall bli möjligt att genomföra den yttre rationaliseringen i den takt som nyss angivits, torde man emellertid ej kunna bortse från att det av olika skäl i en hel del fall kan inträffa, att erforderliga förstärkningsåtgärder icke kunnat vidtagas före eller i samband med ägareskiftet utan det måste beräknas komma att dröja ännu någon, längre eller kortare, tid innan möjlighet härtill

yppas. Det synes med hänsyn härtill kunna befaras, att de i propositionen angivna reglerna för bidragsrättens upphävande i en del fall skulle visa sig för snäva och att bidraget sålunda skulle bortfalla, innan en sådan förbättring skett, att detsamma sakligt sett ej längre framstår som motiverat. Det bör visserligen enligt utskottets uppfattning icke komma i fråga att bidrag skulle utgå till ny ägare av fastighet, som är att anse som stödjordbruk eller eljest som ett bestående småbruk, och ej heller till ny ägare av en sådan fastighet, som med hänsyn till jordbrukets lönsamhet eller förefintligheten av andra naturtillgångar å fastigheten kan ge brukaren en tillfredsställande inkomst. Däremot bör bidrag kunna utgå till ny ägare i sådana fall, då erforderlig yttre rationalisering av fastigheten ännu ej kunnat genomföras samt ett bibehållande av bidraget med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt framstår som påkallat. Utskottet vill påpeka, att ungefärligen samma uppfattning beträffande längden av den tid, under vilken ett särskilt stöd bör lämnas de irrationella bruksdelarna, som den utskottet nu uttalat, kommit till uttryck i det yttrande, vilket Riksförbundet landsbygdens folk avgav över jordbrukskommitténs betänkande. En förutsättning för att bidrag skall utgå till ny ägare synes härvid böra vara, att fastigheten med hänsyn till föreliggande möjligheter till yttre rationalisering och förhållandena i övrigt verkligen har förutsättningar att bestå. Under det att — i enlighet med vad utskottet i det följande kommer att förorda — bidrag till de nuvarande brukarna av praktiska skäl bör kunna utgå till samtliga bruksdelar under en viss arealgräns, bör vidare vid prövning av ansökan om bidrag till ny ägare tillses, att bidrag ej beviljas med mindre fastigheten är i behov av yttre rationalisering och detta behov är så stort, att brukaren ej kan beräknas ha möjlighet att uppnå en skälig inkomstnivå, förrän sagda rationalisering blivit genomförd. I praktiken torde vid prövningen av huruvida sistnämnda förutsättning är uppfylld god vägledning kunna erhållas av de faktiska inkomstförhållandena för den förutvarande ägaren. Skulle dessa även med bortseende från bidraget ha varit i stort sett tillfredsställande, bör sålunda bidrag ej utgå till den nye ägaren. Härjämte bör det förutsättas att bidrag, oberoende av föreliggande brister å fastigheten, ej bör utgå till den nye ägaren, om denne på grund av rent personliga förhållanden är i sådan ställning, att något behov av bidrag ej kan anses föreligga. En förutsättning för bidrag bör slutligen vara, att den nye ägaren ej underlåtit att begagna sig av eventuellt föreliggande rationaliseringsmöjligheter och att detta ej berott på skäl, som få anses godtagbara med hänsyn till personliga omständigheter hos brukaren och förhållandena i övrigt.

Till nuvarande innehavare av mindre jordbruk torde bidrag böra utgå under brukarens hela tid, oberoende av de förbättringar av bruksdelen och brukarens inkomstförhållanden, som kunna genomföras under denna tid. Då bidrag anses böra utgå även till ny ägare, bör däremot ej som ovillkorlig regel gälla, att bidraget skall utgå under hela den tid den nye ägaren kan inneha fastigheten. Eftersom anledningen till att bidrag överhuvud anses böra utgå till den nye ägaren är den, att den erforderliga yttre rationalise-

ringen ännu ej hunnit genomföras, bör i stället i princip gälla att bidrag bör utgå endast till dess sagda rationalisering genomförts eller ägaren beretts möjlighet att genomföra densamma. Likaså bör bidrag kunna bortfalla vid en sådan förbättring av brukarens inkomstmöjligheter, som gör att behov av bidrag ej längre kan anses föreligga. Lantbruksnämnden bör äga meddela de bestämmelser, som i dessa hänseenden kunna befinnas erforderliga.

I fråga om arrendators rätt att erhålla bidrag synes, i anslutning till det nu anförda, böra gälla, att nuvarande arrendator bör äga uppbära bidrag så länge han sitter kvar å fastigheten men att den, som tillträder arrende efter de nya bidragsreglernas ikraftträdande, bör erhålla bidrag endast om sådana omständigheter föreligga, att han skulle ha kunnat erhålla bidrag, därest han i stället köpt fastigheten.

För den, som ämnar övertaga en fastighet, till vilken bidrag tidigare utgått, är det tydligen av vikt att veta huruvida han, därest han förvärvar fastigheten, kommer att erhålla ifrågavarande bidrag eller ej. Det torde därför böra åligga lantbruksnämnden att på förfrågan lämna besked härom, även innan definitiv överlåtelse skett.

De skäl, som tala för att det allmänna under en övergångstid bör lämna ett särskilt stöd åt innehavarna av vissa mindre jordbruk, göra sig givetvis i och för sig ej gällande, då brukaren faktiskt även utan ett dylikt stöd kan uppnå en tillfredsställande inkomst. Det kan sålunda ej anses påkallat att utbetala något särskilt bidrag i de fall, där jordbruket visserligen ej är fullt lönsamt men den bristande lönsamheten kompenseras av andra naturtillgångar å fastigheten, exempelvis av innehav av skog i sådan utsträckning, att fastigheten som helhet betraktad är att anse som en bärkraftig brukningsdel. Ej heller är ett särskilt bidrag motiverat beträffande fastigheter av stödjordbrukets karaktär eller överhuvud taget beträffande fastigheter, där kombinationen av jordbruksarbete och annat arbete sammanlagt ger brukaren en skälig inkomst. Ett avskiljande av de mindre jordbruk, till vilka särskilt stöd bör utgå, från övriga brukningsdelar i samma storleksgrupper, vilket alltså skulle förutsätta en granskning av de i varje särskilt fall föreliggande försörjningsmöjligheterna för brukaren, kan svårligen ske på annat sätt än genom uppställande av en på taxeringsresultaten grundad inkomstgräns. Utskottet finner det visserligen i och för sig principiellt motiverat, att bidragsrätten förknippas med en inkomstprövning på så sätt, att bidrag skall utgå endast till brukare, vilkas inkomst under vissa jämförelseår legat under en bestämd nivå. Emellertid erbjuder tillämpningen av en sådan inkomstgräns stora svårigheter. Just beträffande jordbrukare av de kategorier, som här avses, äro taxeringsresultaten i betydande utsträckning påverkade av faktorer, som göra att sagda resultat ej giva ett tillförlitligt uttryck för brukarens faktiska genomsnittliga inkomstnivå. Utskottet vill i detta hänseende allenast hänvisa till den felkälla, som ligger däri att i brukarens taxerade inkomst ofta ingår inkomsten av arbete, som utförts av andra familjemedlemmar, ävensom till att

tillfälliga omständigheter, exempelvis försäljning av skog under ett visst år, kunna starkt påverka taxeringsresultaten. Med hänsyn till de exceptionella förhållanden, som rått under senare år, är det även klart, att en tillämpning av inkomstförhållandena under dessa år vid en avgränsning mellan bidragsberättigade och icke bidragsberättigade brukare medför speciella osäkerhetsmoment. Förbises bör slutligen ej heller att det förhållandet, att en viss brukares inkomst ligger över den fastställda inkomstgränsen, ofta kan bero på en arbetsinsats av brukaren, väsentligen överstigande det normala, medan å andra sidan en annan brukare, som underlåtit att begagna sig av föreliggande arbetstillfällen, kan ha stannat vid en inkomst, som ligger under sagda gräns, och följaktligen skulle bli berättigad till bidrag. Taxeringsresultaten ge därför, även om man bortser från de i det föregående berörda felkällorna, ingalunda alltid något fullt tillförlitligt uttryck för de genomsnittliga försörjningsmöjligheterna å de olika brukningsdelarna.

Nu berörda svårigheter bortfalla, därest inkomstgränsen slopas och bidraget följaktligen till den nuvarande generationen innehavare av mindre jordbruk får utgå utan behovsprövning. En dylik lösning innebär emellertid, att bidrag kommer att utgå även till sådana brukare, vilka icke kunna anses vara i behov av något särskilt stöd vid sidan av det allmänna prisstödet. Hur stor kostnadsökning ett dylikt slopande av inkomstgränsen kan medföra, kan ej mera exakt beräknas. Det synes emellertid sannolikt, att merkostnaden vid en tillämpning av Kungl. Maj:ts förslag i fråga om bidragsbeloppens storlek i utgångsläget kommer att uppgå till eller överstiga 10 miljoner kronor om året, vilket belopp givetvis kommer att minska i samma mån som de nuvarande innehavarna lämna sina brukningsdelar.

En kostnadsökning av denna storleksordning måste uppenbarligen inge allvarliga betänkligheter. Utskottet har även ur denna synpunkt ansett det synnerligen tveksamt, huruvida ett slopande av inkomstgränsen är tillrådligt. Å andra sidan har utskottet funnit det ofrånkomligt, att uppställandet av en inkomstgräns i ett ej ringa antal fall skulle leda till sådana ojämnheter vid tilldelningen av det särskilda stödet, som svårligen skulle kunna undgå att framkalla ett i viss mån berättigat missnöje. Med hänsyn härtill har utskottet funnit övervägande skäl tala för att det särskilda stödet till de nuvarande innehavarna av mindre brukningsdelar skall — i likhet med vad som för närvarande gäller — utgå utan behovsprövning och förordar därför ett slopande av den i propositionen föreslagna inkomstgränsen.

Då fråga uppkommer om att bidrag skall utgå även till ny ägare av ett mindre jordbruk, bör däremot — även om någon bestämd inkomstgräns ej är uppställd — prövas bland annat huruvida med hänsyn till de försörjningsmöjligheter, som brukningsdelen erbjuder, och brukarens ställning i övrigt behov av ett särskilt stöd åt brukaren kan anses föreligga.

För att åstadkomma en avgränsning uppåt i fråga om de brukningsdelar, vilka böra kunna komma i åtnjutande av det särskilda stödet, anser utskottet i likhet med departementschefen det nödvändigt att en arealgräns uppställas.

Vad angår det sätt, på vilket denna arealgräns bör fastställas, vill utskottet framhålla, att det ej kan anses motiverat att särskilt bidrag skall utgå så snart lönsamheten av ett jordbruk något understiger den lönsamhetsnivå för basjordbruket, som statsmakterna avse att stödja. Dylika mindre variationer i lönsamheten, vilka kunna föreligga även för brukningsdelar med större areal än den för basjordbruket genomsnittliga, kunna ej anses påkalla några särskilda ingripanden från det allmännas sida. Med hänsyn till det anförda finner utskottet det icke kunna komma i fråga, att, såsom förordats i motionerna I: 252 och II: 377 ävensom i motionen II: 382, arealgränsen skulle fastställas till femton hektar, d. v. s. sättas högre än vad som utgör basjordbrukets genomsnittsareal. En dylik ståndpunkt skulle för övrigt få återverkningar på hela avvägningen av det allmänna prisstödet. Eftersom det ej synes kunna ifrågasättas att brukningsdelar av denna storleksordning skulle dels genom det allmänna prisstödet beredas full lönsamhet, dels ock därutöver erhålla ett speciellt stöd, borde densamma nämligen medföra, att producentbidraget komme att ingå i basjordbrukets kalkylerade inkomster och alltså leda till att det allmänna prisstödet för de brukningsdelar, som ej erhöle något producentbidrag, bleve lägre än vad som i och för sig vore behöfligt för att bereda dessa jordbruk avsedd lönsamhet.

Med utgångspunkt från nyssnämnda uppfattning, att det särskilda stödet ej bör ha till uppgift att utjämna allenast mindre differenser i lönsamheten, finner utskottet i stället den i propositionen förordade arealgränsen av 10 hektar böra godtagas. Denna arealgräns bör emellertid ej vara absolut, utan bidrag bör, såsom i propositionen anförts, efter särskild prövning kunna utgå även till brukningsdelar med högre åkerareal än 10 hektar, såvida brukningsdelens lönsamhet på grund av dålig arrondering eller dålig beskaffenhet hos åkerjorden ligger så mycket under det normala, att brukningsdelen med hänsyn till sin avkastningsförmåga finnes vara jämförlig med en genomsnittlig fastighet om mindre än 10 hektar åker. En dylik regel innebär i praktiken, att möjlighet öppnas att oberoende av åkerarealens storlek lämna bidrag till de brukningsdelar, vilkas lönsamhet på grund av sådana faktorer som nyss nämnts ligger mera avsevärt under basjordbrukets. Utskottet förutsätter emellertid att, då fråga uppkommer om att överskrida arealgränsen, hänsyn skall tagas ej blott till lönsamhetsgraden hos själva jordbruket utan även till förefintligheten av andra inkomstkällor för brukaren å fastigheten och utanför denna.

I fråga om skalan för utbetalande av producentbidrag synas framför allt böra beaktas önskemålen, att skalan skall bli sådan, att dels stödet verkligen i främsta rummet skall komma de typiska övergångsjordbruken till godo, dels ock det företräde i fråga om mjölkkvantiteternas storlek, som jordbruken i slättbygderna ha framför brukningsdelarna i övriga delar av landet, såvitt möjligt utjämnas. För att dessa önskemål skola kunna tillgodoses och samtidigt stödets totalbelopp skall bli sådant, att det kommer att utgöra en effektiv hjälp, är det nödvändigt att bidragsbeloppet per kilogram

levererad mjölk för relativt små mjölkkvantiteter höjes avsevärt utöver nuvarande belopp. Propositionens förslag att bidraget i princip skall utgå med 12 öre per kilogram för en till mejeri levererad kvantitet av upp till 4 000 kilogram mjölk och till mjölk omräknad grädde per år, därefter utgå med oförändrat belopp för leveranser upp till 7 000 kilogram per år och sedan minskas med 6 öre per kilogram för överskjutande kvantiteter, finner utskottet i stort sett väl avvägt. Dock tala enligt utskottets uppfattning vissa skäl för att avvecklingen av producentbidraget skall ske i något svagare takt än som föreslagits i propositionen. Ett avdrag av 3 öre per kilogram synes utskottet tämligen väl motsvara syftet med ifrågavarande bidrag. Utskottet vill alltså tillstyrka departementschefens förslag till bidragsskala med den justeringen att avdraget för den myckenhet, varmed leveransen överstiger 7 000 kilogram per år, skall utgöra 3 öre per kilogram.

Enligt vad departementschefen vidare föreslagit skulle producentbidraget liksom för närvarande utgå kvartalsvis utan efterreglering. Vid införandet av de nuvarande bestämmelserna slopades tidigare gällande stadganden om efterreglering. Anledningen härtill var det arbete, som en efterreglering medförde för mejerierna. Relativt betydande variationer i fråga om storleken av mjölkleveranserna under olika kvartal förekomma emellertid ofta å de enskilda bruksdelarna. Effekten av dessa variationer å det totala beloppet av det bruksdelen tillkommande producentbidraget blir vid ett genomförande av den av utskottet nu förordade omläggningen av bidragsskalan avsevärt större än tidigare. Därest man efter en dylik omläggning skulle utbetala bidraget kvartalsvis utan efterreglering, skulle det följaktligen ej sällan komma att inträffa, att brukaren till följd av dessa variationer ej skulle komma i åtnjutande av det totala stöd, som egentligen varit avsett. Till stor del skulle väl ett dylikt resultat kunna undvikas genom att brukarna inriktade sig på att så långt möjligt utjämna de säsongmässiga variationerna i mjölkproduktionen. I viss utsträckning måste dock dylika variationer under alla förhållanden väntas komma att bestå. Utskottet finner det under sådana omständigheter vara att föredraga, att bidragsbeloppet skall utgå i förhållande till årskvantiteten levererad mjölk.

Vad angår den praktiska utformningen av en dylik regel synas olika alternativ kunna komma under övervägande. Ett av dessa är att bidraget utbetalas kvartalsvis men med efterreglering vid årets slut. En dylik efterreglering kan emellertid ge till resultat ej blott att visst ytterligare belopp skall utbetalas utan även att summan av de kvartalsvis utbetalade beloppen överstiger vad brukaren med hänsyn till årsleveransens storlek äger erhålla och att följaktligen brukaren blir återbetalningsskyldig. Att man alltid skulle avstå från att kräva återbetalning av vad sålunda för mycket utbetalats, bör enligt utskottets mening ej ifrågasättas, utan det torde i vart fall böra förutsättas, att motsvarande belopp skulle avdragas å det bidrag, som skulle utgå till brukaren för mjölkleveranser under följande kvartal. Bestämmelser, som leda till dylik återbetalningsskyldighet, böra emellertid enligt utskottets uppfattning om möjligt undvikas. Detta kan ske därigenom att bidraget utbetalas endast årsvis. Genom en dylik anordning skulle även me-

jeriernas arbete med utbetalandet av producentbidragen väsentligt underlättas. Å andra sidan är det tydligt, att det i vissa fall kan innebära en ej oväsentlig olägenhet för en brukare, om bidraget endast skulle utbetalas årsvis.

Enligt utskottets mening bör något ställningstagande till dessa spörsmål lämpligen icke ske nu, utan frågan bör före det nya bidragssystemets införande bli föremål för övertägande hos det centrala regleringsorganet i samråd med Svenska mejeriernas riksförening.

Mot vad i propositionen föreslagits angående utformningen av de kontanta bidragen till sådana koinnehavare, som ej kunna leverera mjölk till mejeri, har utskottet ej funnit anledning till erinran.

Utskottet vill till slut något beröra vad i motionerna I: 111 och II: 175, I: 251 och II: 379 samt I: 252 och II: 377 anförts om att de mindre jordbruken borde beredas viss företrädesrätt till animalisk produktion, särskilt fläsk- och äggproduktion. Enligt utskottets mening böra ej från statsmakternas sida, i vidare mån än som följer av de av utskottet förordade principerna för avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruksnäringen, vidtagas åtgärder, vilka syfta till att genom regleringsåtgärder främja eller hålla tillbaka utvecklingen av någon särskild produktionsgren inom viss eller vissa grupper av jordbruk. Med utgångspunkt från det allmänna prisstödet bör i stället enligt utskottets uppfattning ske en fri anpassning av produktionen efter de rådande ekonomiska betingelserna och förutsättningarna i övrigt. De mindre jordbruken torde härvid ingalunda sakna möjligheter att väl hävda sig i konkurrensen inom nyssnämnda produktionsgrenar.

Utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 57—70.

Departementschefen.

»Kommittén har ingående behandlat frågan om utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område. Beträffande flertalet av de här berörda spörsmålen gäller, att de icke lämpligen böra lösas för någon längre tid framåt. Gestaltningen av de prisreglerande åtgärderna kan i hög grad komma att påverkas av sådana omständigheter av handelspolitisk natur, som nu ej kunna överblickas, ävensom av förhållandena överhuvud taget på världsmarknaden. Även i fråga om sådana åtgärder, som huvudsakligen taga sikte på förhållandena inom landet, måste man vara beredd att anpassa utformningen efter de förändringar, som kunna inträffa, exempelvis i fråga om produktionsförhållandena i olika delar av landet, avsättningsmöjligheterna på den inhemska marknaden och den verkan de få för

olika grupper av konsumenter. Man måste vidare förutsätta, att justeringar i regleringssystemet efter hand böra vidtagas, i den mån erfarenhet vinnes rörande dess verkningar i olika avseenden.

Att märka är dessutom, att regleringsanordningarna, så länge nuvarande extraordinära förhållanden bestå, måste anpassas efter dessa. Det kan ej nu bedömas, när det kan bli möjligt att avveckla de nuvarande regleringsanordningarna och övergå till de friare former, som jag i likhet med kommittén anser önskvärda. Detta bör dock ej hindra att man, utan att därmed binda sig för längre sikt, nu till behandling upptager sådana frågor av mera principiell betydelse, som kunna väntas bli aktuella vid en återgång till normala förhållanden och vilkas lösning ej är beroende av förhållanden, som ännu ej kunna överblickas. Sedan dylika ståndpunktlaganden skett, böra strävandena bland annat inriktas på att, i den mån försörjningsläget lättar, successivt anpassa regleringsåtgärderna efter de principer, som anses böra tillämpas under normala förhållanden, så att övergången till de sistnämnda kan ske smidigt och utan onödigt dröjsmål.

Med hänsyn till det anförda kommer jag i det följande i stort sett att begränsa mig till att angiva min uppfattning rörande vissa av grunddragen för den prisreglerande verksamheten. Jag vill emellertid erinra om att även dessa grundlinjer, åtminstone delvis, äro beroende av omständigheter, som lätt kunna förändras, och därför huvudsakligen böra betraktas såsom ett handlingsprogram, vilket kan behöva revideras, allteftersom förändringar inträffa i de förhållanden, som förelågo då det uppgjordes.

Den måhända mest betydelsefulla frågan i detta sammanhang, i vart fall ur konsumentsynpunkt, torde vara vilken form det allmänna prisstödet åt jordbruket bör få. Såsom kommittén framhållit kunna här framför allt två vägar komma i fråga. Den ena är, att stödet lämnas i form av en reglering av importen av jordbruksprodukter på så sätt att jordbruket, genom att importen avgiftsbelägges eller kvantitativt begränsas, får möjlighet att i den mån så erfordras för att bereda jordbruket avsedd lönsamhet uttaga priser på den inhemska marknaden, som överstiga världsmarknadens. Den andra är att det allmänna ej vidtager några importreglerande åtgärder eller endast vidtager dylika i mycket begränsad utsträckning och sålunda låter konsumentpriserna och därmed också de priser, som producenterna kunna erhålla vid försäljningen av sina produkter, mer eller mindre anpassa sig efter världsmarknadens, men i stället genom utbetalande av särskilda statliga pristillägg till producenterna bereder dessa den utfyllnad, som behövs för att jordbruket skall uppnå den avsedda lönsamhetsnivån.

Såsom kommittén utvecklat är den senare vägen överhuvud knappast framkomlig beträffande flertalet vegetabilier och erbjuder betydande svårigheter och olägenheter i fråga om andra animalier än mejeriprodukter. För sistnämnda produkter erbjuder den däremot tekniskt sett inga större svårigheter och har ju även i stor utsträckning tillämpats under åtskilliga år.

Jag vill här även framhålla att jag ej finner det möjligt att genom statliga subventioner nedbringa priserna å jordbrukets förnödenheter eller dess pro-

duktionskostnader i övrigt i sådan grad, att detta skulle kunna till någon nämnvärd del ersätta ett importskydd i annan form.

För min del anser jag det icke önskvärt, att som ett normalt led i prisregleringsverksamheten på jordbrukets område skall ingå utbetalande av betydande bidrag av statsmedel för att hålla de allmänna konsumentpriserna på en lägre nivå än som svarar mot de faktiska produktionskostnaderna, i de sistnämnda då inräknad en ersättning till jordbrukets arbetskraft, likvärdig med den jämförliga befolkningsgrupper erhålla. Det synes mig ur alla synpunkter vara att föredraga att stödet här — liksom stödet åt andra näringsgrenar, vilka åtnjuta skydd — får den formen, att både producent- och konsumentprisnivån genom en begränsning eller fördyring av importen lyftas över importprisnivån och att konsumentpriserna sålunda giva uttryck för de faktiska produktionskostnaderna. Bland annat synes en dylik form för prisstödet stå bäst i överensstämmelse med den målmedvetna utveckling av åtgärderna på det socialpolitiska området, som ägt rum särskilt under de senaste åren och alltså pågå.

Efter att ha berört frågan om de fördelar och nackdelar, som ur olika synpunkter vore förbundna med att lämna importskyddet i form av tullar respektive importavgifter, har departementschefen fortsatt:

»Med hänsyn till de betydande företräden, som importavgifter ur de nyss anförda synpunkterna ha framför tullar, anser jag att man åtminstone tills vidare bör utgå från att importskyddet åt jordbruket i första hand bör lämnas genom uttagande av dylika avgifter. Härvid förutsätter jag, att den utsträckning, i vilken importavgifter skola få uttagas av Kungl. Maj:t eller vederbörande centrala regleringsorgan, årligen kommer att fastställas av riksdagen i samband med prövande av förslag från Kungl. Maj:t rörande utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område.

Importskyddet åt jordbruksproduktionen bör, såsom kommittén framhållit, självfallet omfatta ej enbart jordbruksprodukter i egentlig mening utan även fodermedel.

Med hänsyn till de olägenheter, som ur olika synpunkter äro förenade med en kvantitativ importreglering, anser jag, att detta medel för åvägbringande av det önskade importskyddet om möjligt bör undvikas. Det bör dock kunna tillgripas såsom en sista utväg, om andra åtgärder ej skulle visa sig tillräckliga. I likhet med vad som var fallet före det senaste världskriget torde därför böra finnas befogenhet för Kungl. Maj:t och, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, vederbörande centrala regleringsorgan att tillämpa en kvantitativ importreglering.

Efter vad nu anförts om det sält, på vilket det statliga prisstödet åt jordbruket bör lämnas, torde jag få övergå till frågan, hur storleken av detta stöd skall bestämmas. Rörande själva principen härför har jag redan på tal om målsättning för jordbrukspolitiken anförts, att det allmänna prisstödet åt jordbruket bör avvägas så, att det skall åsyfta att giva full lönsamhet åt jordbruk, som till storleken motsvara genomsnittet i storleksgruppen 10—20 hektar och som fylla rimliga anspråk i fråga om arronderingen och de fasta

anläggningarnas beskaffenhet (basjordbruk). Tillämpningen av en dylik princip förutsätter vissa ändringar i de grunder, som nu tillämpas för beräkningen av stödets storlek. Under det att man för närvarande använder sig av en s. k. totalkalkyl, vilken angiver indexmässiga förändringar i jordbrukets samlade inkomster och utgifter i förhållande till ett visst basår, bör man i fortsättningen utgå från de faktiska genomsnittliga förhållandena inom en viss grupp av jordbruk. Detta torde, såsom kommittén föreslagit, lämpligen kunna göras så, att man införskaffar faktiska siffror rörande produktionskostnader och inkomster vid ett antal jordbruk, så utvalda, att de genomsnittligt motsvara det nyss angivna basjordbruket. Med ledning av dessa faktiska resultat bör så uppgöras en kalkyl (typjordbrukskalkyl) utvisande vilka priser dylika jordbruk under exempelvis antagande om normal skörd och oförändrade produktionskostnader genomsnittligt behöva för sina produkter för att kunna uppnå avsedd lönsamhet. En dylik kalkyl innefattar betydande företräden i förhållande till den nu använda totalkalkylen. Den angiver sålunda direkt, vilken lönsamhet jordbruken i den åsyftade gruppen genomsnittligt faktiskt uppnått och den inverkan en viss förändring i producentpriserna får för lönsamheten, medan totalkalkylen endast utvisar relativa förbättringar eller försämringar i lönsamheten i förhållande till ett visst basår. Genom att upprätta särskilda typjordbrukskalkyler för olika storleksgrupper av jordbruk och för olika delar av landet kan man vidare utläsa de skillnader i lönsamhet, som kunna föreligga mellan dessa, medan totalkalkylen behandlar hela landets jordbruk som ett enda företag. Typjordbrukskalkylen blir sålunda bland annat av stort värde, då det gäller att avväga prisstödet åt olika produktionsgrenar så, att basjordbruken i olika delar av landet skola kunna erhålla full lönsamhet.

Med hänsyn till den betydelse dylika typjordbrukskalkyler få vid avvägningen av det allmänna prisstödet är det av vikt, att det material, på vilket de skola grundas, är tillräckligt omfattande och tillförlitligt. Det antal jordbruk i den nu närmast ifrågavarande storleksgruppen, 10—20 hektar, vilka för närvarande genom deltagande i den jordbruksekonomiska undersökningen ha en fullständig inkomst- och kostnadsredovisning, är särskilt i vissa delar av landet alltför litet för att deras driftsresultat skulle kunna läggas till grund för dylika kalkyler. Det är därför angeläget, att en utvidgning av underlaget för desamma snarast kommer till stånd. Det torde lämpligen få ankomma på statens livsmedelskommission och lantbruksstyrelsen att i samråd utreda vilka åtgärder, som böra vidtagas för en dylik utvidgning. Härvid bör givetvis särskild vikt fästas vid att urvalet av de deltagande fastigheterna skall bli sådant, att genomsnittet inom den grupp, som skall läggas till grund för avvägningen av det allmänna prisstödet, blir representativt för den åsyftade rationaliseringsgraden, d. v. s. jordbruk med för gruppen genomsnittlig storlek och med rimliga arronderings- och anläggningsförhållanden. Utredningen bör även omfatta frågorna om de åtgärder, som böra vidtagas för att räkenskapsmaterialet skall bli fullt tillförlitligt, och det sätt, på vilket bearbetningen av materialet skall ske.

Vad sistnämnda fråga angår vill jag framhålla, att det icke synes mig böra komma i fråga, att arbetet med upprättande av kalkylerna, såsom Riksförbundet landsbygdens folk gjort gällande, skulle omhänderhavas av jordbrukets fackliga och ekonomiska organisationer. Däremot kan jag såtillvida instämma i den uppfattning, som legat till grund för detta riksförbundets uttalande, att det givetvis är angeläget, att arbetet sker på ett fullständigt objektivt sätt samt att jordbruket beredes tillfälle att deltaga däri och att granska de föreliggande utredningsresultaten.

Enligt kommitténs förslag borde de här avsedda kalkylerna i första hand upprättas för storleksgrupperna 10—20 hektar och 20—30 hektar. Vidare borde vid uppgörandet av dylika typjordbrukskalkyler tillämpas den indelning av riket i fem naturliga jordbruksområden, som använts vid bearbetningen av de hittills insamlade räkenskapsresultaten, och särskilda kalkyler upprättas för ett vart av dessa områden. Här åsyftade områden äro följande:

Skåne-Hallands slättbygder,

sydsvenska mellanbygden,

mellersta Sveriges slättbygder, omfattande Öland, Gotland, Östgötaslätten,

Vänerslätten samt Mälar- och Hjälmabygden,

södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder, samt

norra Sverige, omfattande hela Norrland utom Gästrikland ävensom mellanbygden och fjällbygden i Kopparbergs län.

Kommittén har ytterligare framhållit, att det vore önskvärt, att norra Sverige i beräkningarna skulle uppdelas i två områden, nämligen övre Norrland, omfattande Västerbottens och Norrbottens län, samt nedre Norrland, omfattande den övriga delen av norra Sverige.

Vad kommittén föreslagit i fråga om de grupper, för vilka typjordbrukskalkyler böra upprättas, synes mig ändamålsenligt. Av den ståndpunkt jag intagit till frågan om valet av basjordbruk följer, att det enligt min mening ej finnes anledning att, såsom ifrågasatts bland annat i ett av vissa kommittéledamöter avgivet yttrande, verkställa särskilda kalkyler för jordbruk i storleksgruppen 10—15 hektar. Jag vill emellertid framhålla, att det torde böra förutsättas, att den jordbruksekonomiska undersökningen liksom hittills kommer att omfatta jordbruk i samtliga storleksgrupper. Man kommer sålunda i fortsättningen, även om särskilda typjordbrukskalkyler ej upprättas beträffande andra storleksgrupper än de två först nämnda, alltid att ha möjlighet att, låta vara något i efterhand, jämföra lönsamhetsförhållandena i de olika grupperna. Ej heller i fråga om valet av de områden, för vilka särskilda kalkyler böra upprättas, finner jag anledning till erinran mot kommitténs förslag. Påpekas må, att det här ej är fråga om att bestämma vissa områden, vilka skola behandlas olika vid detaljutformningen av de prisreglerande åtgärderna, utan endast om en uppdelning i syfte att belysa effekten av prissätandet i olika delar av landet med olikartade naturliga produktionsförutsättningar och även med i viss mån olikartad produktionsinriktning. Båda de nu berörda frågorna torde emellertid i viss mån bliva beroende på de erfarenheter, som vinnas under arbetet med handhavandet av prisreglerings-

verksamheten. Det är sålunda exempelvis tänkbart, att det längre fram kan befinnas önskvärt att vid upprättandet av typjordbrukskalkylerna följa en områdesindelning, som avviker från den nu angivna.

Såväl med hänsyn till att jordbrukets produktionsförhållanden ännu äro i så hög grad påverkade av krigsförhållandena, att de icke äro lämpade att användas som underlag för en för normala förhållanden avsedd avvägning av prisstödet, som ock i betraktande av att anslutningen av räkenskapskontrollerade jordbruk ännu icke är så stor, att tillförlitliga kalkyler kunna upprättas på grundval av dessa jordbruks räkenskapsresultat, torde det, såsom kommittén framhållit, åtminstone ännu en tid vara nödvändigt att bibehålla ett system med en totalkalkyl. Till den av kommittén berörda frågan om eventuella omläggningar i metoderna för upprättande av denna kalkyl torde det ej vara påkallat att här taga ställning. Ej heller synes det nödvändigt att nu i vidare mån än jag förut angivit fatta ståndpunkt till de i och för sig betydelsefulla spörsmål angående metoden för upprättandet av typjordbrukskalkylerna och användningen av desamma, som kommittén behandlat. Jag syftar här bland annat på sådana frågor som valet av basår eller basperiod, sättet för beräkning av de produktkvantiteter, som skola införas i kalkylen, längden av den tidrymd, under vilken den för basperioden uppgjorda kalkylen bör tillämpas, och det sätt, varpå under sagda tidrymd hänsyn bör tagas till eventuellt inträffade förändringar å inkomst- eller kostnadssidan. Nu nämnda och ett flertal andra problem torde i stället få upptagas till successivt avgörande med ledning av de erfarenheter, som efter hand kunna vinnas rörande metoden för upprättande av kalkylerna och rörande dessas användbarhet, och torde i första hand böra upptagas av det organ, som upprättar dylika kalkyler. Såvitt den närmaste tiden angår torde man böra räkna med att avvägningen av prisstödet i vart fall huvudsakligen måste baseras på en totalkalkyl.

Avvägningen av det allmänna prisstödet torde, vare sig densamma i främsta rummet skall grundas på en totalkalkyl eller på en typjordbrukskalkyl, böra ske före regleringsårets början. Det nu tillämpade systemet med vårprissättning bör alltså bibehållas. Såsom kommittén framhållit synes det emellertid angeläget, att denna avvägning skall vara definitiv och att justeringar av densamma med hänsyn till resultatet av skördeutfallet eller andra under regleringsåret inträffande förändringar å inkomst- eller kostnadssidan undvikas. Vid avvägningen av prisstödet bör därför till de priser, som i och för sig enligt föreliggande kalkyler behövas för att jordbruket skall kunna uppnå avsedd lönsamhet, läggas en marginal, vilken giver jordbruket möjlighet till en viss kompensation i händelse av svag skörd. Vid bestämmandet av marginalens storlek bör bland annat beaktas, att variationerna i skörderesultaten under ett antal år i viss utsträckning böra medföra en utjämning av de över- eller underskott i förhållande till det beräknade resultatet, som kunna ha uppstått enstaka år. Såsom kommittén anför, torde det icke vara möjligt att någon längre tid i förväg angiva något bestämt mått för marginalens storlek, utan denna fråga torde få prövas med ledning av

föreliggande förhållanden och vunna erfarenheter. Ej heller kan vid bedömningen av hur stor marginalen bör vara hänsyn tagas till de förhållanden, som skulle uppstå vid missväxt eller vid ett skörderesultat, som närmar sig missväxt. Frågan, i vad mån särskilt stöd bör utgå i dylika situationer, torde ej kunna regleras i förväg.

Den varje vår skeende avvägningen av det allmänna prisstödet bör alltså leda till att för varje särskild produktionsgren, där importskydd bör lämnas, anges den genomsnittliga prisnivå å produkterna, som statsmakterna skola stödja genom importregleringen (importgränsen). I den mån så anses erforderligt, torde i samband därmed även böra i stora drag angivas de variationer i importgränsen, som böra medgivas på grund av normala säsongmässiga variationer i den inhemska prisnivån.

Riktpunkten vid avvägningen av prisstödet bör, i enlighet med vad förut anförts, vara att arbetskraften vid jordbruk av basjordbrukets rationaliseringsgrad skall få en ersättning för sitt arbete, som motsvarar vad jämförbara arbetargrupper erhålla. Såsom kommittén framhållit måste emellertid den takt, i vilken utjämningen av den nuvarande löneklyftan mellan jordbruksbefolkningen och andra befolkningsgrupper kan ske, bliva beroende av olika faktorer, bland andra produktionsutvecklingen, avsättningsförhållandena och det allmänna ekonomiska läget.

Vid avvägningen av prisstödet bör beaktas, att stödet skall giva avsedd lönsamhet åt jordbruken i olika delar av landet. Rörande de problem, som härvid uppkomma, må erinras om vad förut sagts därom att åtminstone en avsevärd del av de olikheter i fråga om produktionsförutsättningarna och produktionskostnaderna, som föreligga mellan skilda delar av landet, torde kunna utjämnas genom det sätt, på vilket stödet åt olika grenar av jordbruksproduktionen avväges. Vidare bör den naturliga prisdifferentieringen mellan överskotts- och underskottsområden beaktas vid avvägningen. Denna naturliga prisdifferentiering leder ju till att brukningsdelarna i de ur jordbrukssynpunkt mindre gynnsamt lottade delarna av landet genomsnittligt kunna påräkna ett något högre pris å sina produkter än brukningsdelarna i de bättre jordbruksområdena och bidrager alltså i någon mån till att utjämna de föreliggande differenserna i fråga om produktionskostnader med mera. Några åtgärder från det allmännas sida för att genom statliga pristillägg eller på annat sätt åstadkomma en differentiering av produktpriserna i olika delar av landet böra däremot enligt min mening ej vidtagas. Från sistnämnda regel bör dock göras ett undantag, nämligen i fråga om mjölken. Därest jordbruket i Norrland eller vissa delar av Norrland ej genom de i det föregående omnämnda faktorerna skulle uppnå avsedd lönsamhet, torde nämligen ett särskilt tillskott böra lämnas jordbruket i dessa områden i form av ett differentieringsbidrag å mjölk. Det synes emellertid antagligt, att behovet av dylika differentieringsbidrag skall minska i samma mån som utvecklingen av det norrländska jordbruket fortskrider. Bland annat med hänsyn härtill torde man böra räkna med att den nuvarande kostnadsramen för dylika bi-

drag till det norrländska jordbruket, d. v. s. mellan 15 och 20 miljoner kronor per år, ej skall behöva överskridas.

De medel, som eventuellt kunna erfordras för utbetalande av dylika differentieringsbidrag, böra ställas till förfogande av det allmänna. Om en särskild mjölkavgift skulle komma att upptagas, böra de medel, som kunna inflyta därigenom, i första hand användas för att bestrida kostnaden för differentieringsbidragen.

Hela förslaget rörande utformningen av det statliga prisstödet bygger på den tanken, att importprisinivån å jordbruksprodukter under normala förhållanden kommer att ligga under den inhemska prisnivån. För närvarande är som bekant beträffande åtskilliga produkter förhållandet det motsatta. Även sedan mera normala förhållanden inträtt, kan man givetvis ej utesluta möjligheten av att åtminstone temporärt prisnivån å världsmarknaden i fråga om viss eller vissa produkter kan komma att ligga över den inhemska producentprisinivå, som statsmakterna stödja för att bereda jordbruket full lönsamhet — importgränsen. Det är tydligt, att ett dylikt förhållande skulle, om inga åtgärder vidtagas för att begränsa exporten, kunna leda till att brist uppstår på den inhemska marknaden eller att prisnivån å denna drives upp över vad som i och för sig kan anses skäligt.

Därest utlandspriserna ligga över importgränsen eller import ej kan ske, saknas den möjlighet att bromsa en prisstegring å den inhemska marknaden, som ett lättande av importrestriktionerna eljest utgör. På sätt kommittén framhållit kan det emellertid ej anses rimligt om jordbruket, förutom att detsamma normalt åtnjuter ett importskydd för att den däri arbetande befolkningen skall kunna uppnå en inkomstnivå, som är likvärdig med andra befolkningsgrupper, jämväl skulle äga vid tillfällen, då prisnivån å världsmarknaden mera tillfälligt ligger över den inhemska producentprisinivå, som erfordras för att bereda jordbruket en dylik lönsamhet, begagna sig av denna stegring av världsmarknadens prisnivå för att uppnå högre priser på den inhemska marknaden. I fråga om sådana produkter, där risk för en dylik prisstegring kan tänkas komma att föreligga, torde därför böra finnas möjlighet att begränsa exporten i den mån så behövs för att hindra att den inhemska producentprisinivån skall stiga över importgränsen. I de regleringsfullmakter, som böra tillkomma Kungl. Maj:t eller det centrala regleringsorganet, torde därför böra ingå befogenhet att genom reglering av exporten vidtaga de begränsningar av denna, som kunna anses erforderliga för sagda ändamål.

Det ligger såväl i jordbrukets som i det allmännas intresse, att de statliga ingripandena i prisstödjande eller prisreglerande syfte skola begränsas till vad som är oundgängligen nödvändigt. Jag delar därför helt kommitténs uppfattning, att statens verksamhet på detta område i huvudsak bör inskränkas till att lämna jordbruket ett importskydd. Härjämte kan det, såsom nyss framhållits, i vissa situationer tänkas bliva nödvändigt att vidtaga åtgärder för att förhindra, att den inhemska producentprisinivån skall stiga över vad

som erfordras för att bereda jordbruket avsedd lönsamhet. Staten bör däremot ej garantera någon viss producentprisinivå å den inhemska marknaden, utan det bör, med den begränsning som nyss angivits, ankomma på jordbruket självt att ordna avsättningsförhållandena för sina produkter på det sätt som anses mest förmånligt för jordbruket och att därvid bland annat självt träffa valet, om export skall ske eller ej. Det statliga stöd åt lagring av jordbruksprodukter, som lämnats särskilt under krigsåren, bör avvecklas i och med återgången till en friare prisbildning och lagringsverksamheten i huvudsak övertagas av jordbruket självt. Beträffande brödsäd torde dock ett visst lagringsstöd böra lämnas även i fortsättningen för att förhindra alltför starka prisfall.

I fråga om målsättningen för jordbrukspolitiken har jag angivit, att jordbruksproduktionen icke bör vara större än att den väl rymmes inom den ram, som avsättningsmöjligheterna inom landet erbjuda. En konsekvens härav är, att något statligt stöd vid export av jordbruksprodukter i princip icke bör förekomma. Mot denna princip strider det ej, om statsmakterna vid export av sådana animaliska produkter, som framställts medelst importerade fodermedel, lämna restitution med belopp, motsvarande importavgifterna för de fodermedel, som kunna anses ha belöpt på de exporterade kvantiteterna. Det blir i dylikt fall i realiteten endast fråga om att undanröja den konstlade fördyring av produktionen, som importavgifterna medfört. Jag anser därför, att dylik restitution bör lämnas. Om export av smör eller andra mejeriprodukter kan ske, kunna vidare situationer tänkas då det, med fasthållande vid nyssnämnda målsättning, särskilt för att på annat sätt än genom höjning av margarinpriset få ett lämpligt förhållande mellan smör och margarin på den inhemska marknaden kan vara påkallat att utbetala ett exportbidrag för dylika produkter.

Vad härefter angår huvuddragen av regleringsanordningarna beträffande olika produktslag må anföras följande.

För den inhemska fodermedelsodlingen och animalieproduktionen blir det av utomordentligt stor betydelse, i vilken utsträckning och på vilka villkor möjlighet lämnas till import av fodermedel. Redan vid behandlingen av frågan om målsättningen för jordbrukspolitiken har jag framhållit, att det synes mig vara att tillråda att man tills vidare, i den mån en fodermedelsimport ej är önskvärd med hänsyn till det aktuella försörjningsläget, iakttager en viss återhållsamhet vid medgivande av dylik import, men att man dock, så länge balanserade foderstater ej kunna uppställas medelst inhemska fodermedel, torde böra tillåta import av kraftfodermedel i den utsträckning, som erfordras för detta ändamål. Det torde vidare böra förutsättas, att vid en fodersäds-skörd av normal storlek utrymme bör lämnas för en viss fodermedelsimport, vilken kan begränsas, om så behövs för att förebygga uppkomsten av pristryckande överskott på den inhemska fodersädsmarknaden.

På sätt kommittén anfört torde man vid avvägningen av prisstödet åt den inhemska fodermedelsodlingen böra utgå från de priser å animaliska

produkter, som jordbruket behöver uppnå för att erhålla avsedd lönsamhet, och sedan avväga prisstödet åt fodermedelsodlingen så att priset å de inhemska fodermedlen skall motsvara det förädlingsvärde de ha vid en animalieproduktion, som avsättes till nyssnämnda priser. Vid det praktiska handhavandet av regleringen av fodermedelsimporten bör därför i första hand hänsyn tagas till prisutvecklingen beträffande inhemska fodermedel. Skulle dessa sjunka under den nivå, som motsvarar nyssnämnda förädlingsvärde, bör importen begränsas, och skulle de stiga över sagda nivå, böra importrestriktionerna lättas i den utsträckning, som behövs för att de inhemska fodermedlen åter skola gå ned till sagda nivå.

Importregleringen bör, i överensstämmelse med vad jag tidigare anfört, i första hand ske enbart genom uttagande av importavgifter, och någon form av direkt kvantitativ importreglering bör ej tillgripas annat än som en sista utväg. Beträffande importavgifterna bör eftersträvas, att dessa skola hållas oförändrade under så långa perioder som möjligt. Vad Svenska foderämnes- och spannmålsimportörernas förening anfört rörande tidpunkten för erläggande av importavgift synes mig böra beaktas. Likaså delar jag den av sagda förening uttalade uppfattningen, att fodermedelspriserna i importhamnarna böra vara normerande för de inhemska fodermedelspriserna.

För stödjande av den inhemska prisnivån å fodersäd och andra fodermedel torde vidare, liksom under 1930-talet, böra tillämpas ett system med inmalningstväng beträffande grynhavre och reglering av importen av färdigprodukter från havregrynsindustrien samt finnas befogenhet att uttaga skatt å här i riket tillverkade oljekakor och liknande fodermedel ävensom å här i landet framställt kli.

Enligt kommitténs förslag borde åtgärderna för stödjande av den inhemska fodersädsodlingen i princip begränsas till åtgärder av den art, som nu angivits. Härtill kommer givetvis det stöd åt fodersädspriset, som prisstödet åt animalieproduktionen indirekt innebär. Därest fodersädsskörden något år skulle bli så stor, att dessa åtgärder visade sig otillräckliga för att uppehålla fodersädspriset på den nivå, som skulle motsvara dess förädlingsvärde vid utfodring, borde något statligt stöd till export av fodermedel ej utgå och i regel ej heller något stöd till lagring av fodersäd. Vad sistnämnda stödform angår har kommittén dock anfört, att den ej ville kategoriskt avvisa tanken på att det allmänna skulle kunna företaga stödköp av fodersäd i vissa situationer, då ett dylikt ingripande kunde tänkas få praktisk effekt utan att stödköpen behövde få alltför stor omfattning eller medföra alltför stora kostnader för det allmänna, samt att det därför syntes önskvärt, att regleringsfullmakterna skulle bli så vida, att de gäve Kungl. Maj:t eller det centrala regleringsorganet en viss handlingsfrihet i detta hänseende.

För min del anser jag, att stödet åt den inhemska fodersädsproduktionen bör begränsas till det, som ligger i regleringen av fodermedelsimporten och i stödet åt animalieproduktionen. Har fodersädsskörden på grund av variationer i skörderesultatet ett år blivit så stor att, även om fodermedelsimporten begränsas, prisfall uppstå på den inhemska marknaden, måste en följd

härav väntas bliva, att animalieproducenterna, då de finna prisläget gynnsamt, uppköpa och lagra fodersäd för sin animalieproduktion. För alla de jordbrukare, som ej äro inriktade på att producera fodersäd till avsalu, är vidare en lagring till kommande år det naturliga sättet att omhändertaga överskottet. Med hänsyn bland annat till att normalt endast en mycket ringa del av den totala fodersädsproduktionen är avsedd för avsalu är det slutligen så gott som omöjligt att vid stödköp av fodersäd få en rättvis fördelning av stödet. Statligt stöd till lagring eller export av fodersäd bör därför enligt min mening ej lämnas.

Stödet åt brödsädsodlingen torde, i enlighet med vad kommittén föreslagit, liksom före kriget i första hand böra lämnas på så sätt, att man genom reglering av införseln av brödsäd och brödsädsprodukter samt genom bestämmelser om inmalningstvång i fråga om inhemsk brödsäd bereder den egna brödsädsproduktionen företrädesrätt å den inhemska marknaden, såvitt gäller avsättning till människoföda.

Enligt kommitténs förslag böra statsmakterna härjämte lämna stöd för uppehållande av en lägsta prisnivå å brödsäd, motsvarande brödsädens förädlingsvärde vid animalieproduktion. Sagda prisnivå, bottenpriset för brödsäd, skulle ligga ett stycke under den nivå, som stöddes genom importregleringen. Den av kommittén föreslagna formen för sistnämnda stöd — av kommittén kallad utjämningslagring — bygger på samma tanke som det under 1930-talet tillämpade stödköpsförfarandet men avviker från detta främst därigenom att stödköpsverksamheten enligt kommitténs förslag skall omhändervhas ej av något statligt organ utan av spannmålshandelns egna företag, d. v. s. jordbrukets ekonomiska organisationer, de privata spannmålshandlarna och kvarnarna, vilka av det allmänna såsom ersättning för sin stödköpsverksamhet skulle tillförsäkras viss lagringsersättning samt prisfallsgaranti. Vidare skulle en viss beredskapslagring av brödsäd äga rum. Även denna beredskapslagring skulle ombesörjas av spannmålshandelns egna organ enligt avtal med staten.

Lika litet som i fråga om andra jordbruksprodukter bör staten beträffande brödsäden lämna garanti för att jordbruket under alla förhållanden skall uppnå den prisnivå, som stöddes genom importregleringen. Även här bör prisutvecklingen i första hand bliva beroende på produktionens storlek och den föreliggande efterfrågan. I likhet med kommittén finner jag det emellertid påkallat, att statsmakterna i fråga om brödsäd i viss utsträckning skola lämna ett särskilt lagringssöd, om så skulle vara erforderligt för att förhindra att brödsädspriset på den inhemska marknaden skall sjunka under vad som motsvarar brödsädens förädlingsvärde vid animalieproduktion. Den av kommittén för detta ändamål föreslagna stödformen — utjämningslagring, synes erbjuda betydande fördelar, särskilt därigenom att staten då befrias från att omhändervhas och avyttra den stödköpta spannmålen. Frågan om en dylik utjämningslagring torde emellertid ej bliva omedelbart aktuell. Såvida det världspolitiska läget det medgiver, synes det nämligen lämpligt,

att uppbyggandet av det beredskapslager av brödsäd, som även enligt min uppfattning bör finnas, skall ske successivt genom omhändertagande av de överskott, som under de närmaste åren kunna uppkomma på den inhemska brödsädsmarknaden. I den mån ett brödsädsöverskott ej absorberas på denna väg, torde man vidare, därest brödsädspriset skulle tendera att sjunka under bottenpriset, i första hand böra söka bereda avsättning för brödsäden till utfodring genom att begränsa importen av fodermedel. Visa sig dylika åtgärder ej tillräckliga, torde ett statligt stöd till en viss utjämningslagring av brödsäd böra lämnas. Jag finner det emellertid icke nödvändigt att nu gå in på frågan om detaljutformningen av ett dylikt stöd.

I vissa yttranden ha uttalats farhågor för att de statliga stödåtgärderna beträffande brödsäden skulle stimulera till odling i sådan omfattning, att överskottssvårigheter skulle uppstå. För att minska denna risk har i ett yttrande föreslagits, att i fråga om inmalningstvånget skulle bestämmas en övre gräns för inmalningsskyldigheten, liggande ett stycke under hundraprocentigt inmalningstvång, vilken gräns ej skulle höjas vid goda skördar. I överensstämmelse med min allmänna syn på prisstödet åt jordbrukets produkter anser jag det självfallet även i fråga om brödsädsodlingen angeläget, att dennas normala volym ej skall vara större än att den väl rymmes inom de avsättningsmöjligheter, som den inhemska konsumtionen erbjuder. Därest tendenser till överproduktion av brödsäd skulle uppstå böra dessa tendenser emellertid motverkas ej genom en begränsning av inmalningsprocenten för brödsäd utan genom en sänkning av de prisnivåer å brödsäd, som statsmakterna stödja genom importreglering respektive genom stödet åt utjämningslagring. Därest överskott av brödsäd, beträffande vilka utjämningslagring skulle påkallas, skulle uppkomma ej enbart vid tillfälliga variationer i skörderesultatet utan som en mera regelbunden företeelse, bör detta sålunda föranleda en sänkning av nämnda prisnivåer. I fråga om utjämningslagringen må vidare understrykas, att statens medverkan till denna ej bör innefatta någon absolut garanti för att prisnivån å brödsäd under ett visst år ej skall sjunka under det för sagda år angivna bottenpriset. Den kvantitet, beträffande vilken utjämningslagring skall ifrågakomma, torde böra vara maximerad, och det kan sålunda tänkas, att prisnivån sjunker under bottenpriset, därest utbuden skulle fortsätta efter det densamma inlagrats. Frågan om den maximikvantitet, som skall kunna få ingå i utjämningslagring under ett visst regleringsår, torde böra avgöras av riksdagen i samband med fastställandet av grunderna för avvägningen av prisstödet under regleringsåret. Det bör därefter i första hand ankomma på det centrala regleringsorganet att besluta, om och i vad mån sådan lagring faktiskt skall äga rum.

Kommittén har slutligen nämnt, att man såsom ett alternativ till utjämningslagring i vissa situationer skulle kunna tänka sig utbetalande av bidrag till export av brödsäd. Detta skulle exempelvis kunna ifrågasättas, om det belopp, som skulle behöva utbetalas i bidrag för att möjliggöra exporten, vore lägre än det belopp, som staten skulle behöva erlagga för att få utjämningslagring till stånd. Vidare skulle det kunna tänkas att man, genom

att exportera brödsäden i stället för att använda den som fodermedel inom landet, skulle kunna undgå att vidtaga en eljest oundviklig begränsning av fodermedelsimporten och att brödsädsexporten härvid ur nationalekonomisk synpunkt skulle framstå som förmånligare än begränsningen av fodermedelsimporten.

För min del anser jag, att någon statlig subventionering av en export av brödsäd i allmänhet ej bör ifrågakomma. I sådana fall som nyss nämnts bör dock undantagsvis ett exportbidrag kunna utgå i stället för stöd åt utjämningslagring eller en begränsning av fodermedelsimporten. En förutsättning härför bör dock vara, att åtgärden ej kan antagas komma att vålla olägenheter ur handelspolitiska eller andra synpunkter. Vidare bör beaktas, att åtgärden ej leder till en ökning av det totala statliga stödet åt jordbruksproduktionen.

Då det utbetalande av dylika exportbidrag, som eventuellt kan ifrågakomma, bör ses som ett led i den prisstödjande verksamhet, vars båda andra former utgöras av utjämningslagringen och regleringen av brödsäds- och fodermedelsimporten, synes det lämpligt, att det i första hand skall ankomma på vederbörande centrala regleringsorgan, vilket bör handhava sistnämnda två avsnitt av regleringsarbetet, att jämväl pröva frågor om utbetalande av exportbidrag för brödsäd.

Någon anledning att bibehålla det under 1930-talet tillämpade systemet med utförselbevis synes ej föreligga.

I fråga om utformningen av stödet åt brödsädsodlingen vill jag till slut med anledning av vad Svenska kvarnföreningen anfört om förhållandena vid vissa förädlingsindustrier framhålla att man vid utformningen och tillämpningen av regleringsbestämmelserna på förevarande område bör söka att, så långt detta kan ske utan att det erforderliga jordbruksstödet begränsas, undvika åtgärder, som skulle medföra en försämring av dessa industriers konkurrens-möjligheter gentemot den utländska industrien.

Stödet åt produktionen av köttvaror och ägg bör liksom stödet åt övriga produktionsgrenar lämnas genom en importreglering, i första hand i form av en avgiftsbeläggning. Till frågan, i vad mån härjämte en särskild licensiering av importen bör äga rum, återkommer jag i det följande.

I likhet med kommittén anser jag, att importregleringen beträffande köttvaror ej bör omfatta speciella slag av köttvaror, där importen i stort sett kan anses sakna betydelse för avsättningen av den inhemska produktionen, och, åtminstone tills vidare, ej heller amerikanskt fläsk. I huvudsak torde regleringen sålunda böra omfatta levande nötkreatur, får och svin, kött av nötkreatur, får och häst, fläsk med undantag av amerikanskt fläsk, samt konserver av sådant kött och fläsk, som nu nämnts.

Med det skydd, som denna importreglering erbjuder, bör den inhemska produktionen därefter fritt få avsättas på den inhemska marknaden samt, med de undantag som i det följande angivas, även få exporteras. Något särskilt statligt stöd vid lagring av köttvaror och ägg bör icke utgå. Ej heller bör något

statligt bidrag utgå vid export av dessa varor. Rörande exporten vill jag emellertid erinra om vad jag förut yttrat därom att vid export av sådana animaliska produkter, som framställts medelst importerade fodermedel, restitution bör lämnas med belopp, motsvarande de importavgifter, som kunna anses belöpa på de exporterade kvantiteterna. På sätt kommittén anført synes man i fråga om nötköttsproduktionen knappast kunna anse att kostnaderna för denna produktion stå i sådant samband med priserna å importerade fodermedel, att restitution där är påkallad. Däremot bör restitution kunna lämnas vid export av fläsk och ägg. Det blir här tydligen en bedömningsfråga, hur stora kvantiteter importerade fodermedel, som böra anses belöpa på en viss för export avsedd myckenhet fläsk eller ägg. Denna bedömning ävensom fixerandet av restitutionens storlek torde böra ankomma på det centrala regleringsorganet.

Vid handhavandet av regleringsåtgärderna beträffande animaliska produkter uppkommer frågan, i vad mån en centralisering av importen och exporten bör ske. Spörsmålet är framför allt av betydelse för köttvaror och ägg.

Såsom kommittén framhållit kan man, när priserna å utlandsmarknaden ligga under den inhemska prisnivån, ej räkna med att export i stort sett skall ske från andra än jordbrukets ekonomiska organisationer eller i annat syfte än att avlasta ett pristryckande överskott från den inhemska marknaden. Ligga priserna å utlandsmarknaden åter temporärt över den inhemska producentprisnivån, komma givetvis även andra än sagda organisationer att ha intresse av exporten. Om inga åtgärder vidtoges för att reglera exporten, skulle detta alltså leda till att de till sagda organisationer anslutna jordbrukarna finge ensamma bära förlusterna för den export, som sker för att i hela jordbrukets intresse uppehålla prisnivån å den inhemska marknaden, medan däremot även andra skulle ha möjlighet att utnyttja ett tillfälligt, gynnsamt prisläge. Erfarenheterna från 1930-talet ha vidare visat, att en fri konkurrens mellan olika exportörer i ett dylikt läge ofta lett till en försämring av priset.

Nu berörda olägenheter ledde under 1930-talet till att exporten lades under statlig kontroll och att olika åtgärder vidtoges i syfte att få till stånd en centralisering av exporten. Fördelningen av utförseln av saltat fläsk till England anförtröddes sålunda åt en särskild förening, Svenska exportslakteriernas förening u. p. a., och regleringen av exporten av ägg uppdrogs åt Sveriges äggintressenters förening u. p. a. Föreningarna hade att fördela medgivna exportkvantiteter mellan exportörerna enligt skäligen grunder och på sådant sätt, att en möjligast jämn utförsel skulle åstadkommas. I fråga om exporten av levande nötkreatur till Tyskland tillförsäkrades Sveriges slakteriförbund den övervägande delen av den tillåtna exporten.

I likhet med kommittén anser jag, att man med hänsyn till nyss berörda olägenheter även i fortsättningen icke torde kunna undvara en centralisering i någon form av exporten av köttvaror och ägg. Det synes mig skäligt, att man vid en dylik centralisering bereder plats både för jordbrukets ekonomiska organisationer och för utanför desamma stående producentintressen. En förutsättning för rätt att deltaga i exporten bör dock vara, att vederbörande ej endast skall begagna sig av de vinstmöjligheter, som tillfälligtvis kunna yppa

sig, utan åtminstone ekonomiskt vara delaktig i exporten i dess helhet såsom en verksamhet i syfte att tillgodose jordbrukets intressen.

Den form för centraliseringen, som kommittén föreslagit, innebär, såvitt angår köttvaror, att en särskild ekonomisk förening skulle bildas, i vilken dels Sveriges slakteriförbund, dels utanför detta stående slakteriföretag eller de organisationer, till vilka de sistnämnda äro anslutna, skulle äga ingå som medlemmar. Medlem av föreningen skulle både äga rätt att erhålla del av eventuell vinst och vara skyldig att bära andel av förlust å exporten. Medlem borde vara skyldig att kvarstanna i föreningen under den längsta tid, som kunde stadgas med Kungl. Maj:ts medgivande, d. v. s. 5 år. Medlem borde slutligen ingå i föreningen med det antal andelar, som svarade mot hans del av den totala slakten, och ha rösträtt i föreningen i förhållande till antalet andelar.

På motsvarande sätt skulle i fråga om äggexporten bildas en särskild ekonomisk förening. Rätt att ingå som medlem i denna förening skulle tillkomma dels Svenska ägghandelsförbundet, dels övriga företag, som bedriva parti-handel med ägg, eller de organisationer, till vilka dessa företag äro anslutna.

De invändningar, som i vissa yttranden framställts mot en dylik organisation, torde icke vara bärande. Det synes mig ej mer än rimligt att man, när det är fråga om att utforma åtgärder, som skola bereda jordbruksnäringen ett visst stöd, tillser att även tillfälliga, gynnsamma prisförhållanden å utlandsmarknaden skola kunna komma jordbruket som helhet tillgodo i största möjliga utsträckning eller i vart fall av jordbruket i dess helhet kunna användas som en viss motvikt mot en förlustbringande export vid andra tillfällen. Enligt min mening är den av kommittén föreslagna organisationsformen ändamålsenlig och innebär ett skäligt hänsynstagande till de olika intressen, som främst böra beaktas i detta sammanhang. Det allmänna bör alltså, därest dylika föreningar komma till stånd, lämna desamma ensamrätt till export av köttvaror respektive ägg. Denna centralisering av exporten synes lämpligen kunna sammankopplas med det förut berörda behovet av att under vissa omständigheter kunna reglera exporten till förhindrande av att prisnivån å den inhemska marknaden skall stiga över importgränsen. Regleringen och centraliseringen böra kunna ske så, att för export av köttvaror och ägg formellt alltid skall fordras licens. Så länge några särskilda exportbegränsande åtgärder ej behöva vidtagas med hänsyn till den inhemska prisnivån, böra emellertid föreningarna kunna lämnas generella exportlicenser beträffande de till deras verksamhetsområden hörande varorna.

Dessa föreningar böra äga disponera över de belopp, som kunna komma att utgå i restitution vid export av fläsk respektive ägg.

Frågan om en centralisering uppkommer även beträffande importen av köttvaror och ägg. En dylik import kan exempelvis böra ske på grund av att den inhemska produktionen ej förslår till att täcka efterfrågan. Det sätt, på vilket denna import sker och saluföres, blir tydligen av stor betydelse för jordbrukets strävanden att för sin egen produktion uppnå de priser, som

statsmakterna stödja genom importregleringen. Jag finner det med hänsyn härtill lämpligt att, såsom kommittén föreslagit, sådana föreningar som nyss nämnts även skola äga omhänderhava importen av köttvaror respektive ägg. Detta bör, i likhet med vad som förordats i fråga om exporten, genomföras så, att licens formellt kräves vid import av de varor, som äro underkastade importreglering, och vederbörande förening härvid lämnas en generell importlicens. Centraliseringen av importen bör dock, på sätt kommittén även uttalat, ej gälla speciella produkter, vilka ej ha någon egentlig betydelse för avsättningsmöjligheterna för den inhemska produktionen.

Centraliseringen av importen av köttvaror och ägg kan givetvis ej gälla under alla förhållanden. Därest prisnivån å den inhemska marknaden skulle tendera att stiga över den fastställda importgränsen, bör det centrala regleringsorganet i första hand söka motverka detta genom att lätta på importrestriktionerna. Skulle vederbörande förening i ett dylikt läge ej företaga den import, som erfordras för att hålla den inhemska prisnivån under importgränsen, bör självfallet importtillstånd kunna lämnas även andra importörer.

Utformningen av stödåtgärderna i fråga om mjölk och mejeriprodukter torde delvis böra följa den uppläggning, som angivits i fråga om stödet åt produktionen av köttvaror och ägg. Till en början bör sålunda en importreglering finnas i fråga om mjölk och mejeriprodukter. Denna får, såsom kommittén framhållit, i praktiken betydelse i främsta rummet beträffande smör och sådana ostsorter, som konsumeras mera allmänt. Speciella kvaliteter av ost och andra mejeriprodukter, där importen kvantitativt sett är utan nämnvärd betydelse för avsättningsmöjligheterna för den inhemska produktionen, böra undantagas från importregleringen. Det synes emellertid lämpligt, att sagda reglering formellt skall omfatta alla slag av mejeriprodukter, och det torde sedan få ankomma på det centrala regleringsorganet att göra de undantag därifrån, som kunna medgivas.

Vid sidan av nu nämnda importreglering blir givetvis den tidigare berörda regleringen av importen av fodermedel en viktig del av stödet åt mjölkproduktionen, i den mån det gäller att förhindra överproduktion.

Liksom vid export av fläsk och ägg bör vid export av smör och ost samt eventuellt även andra mejeriprodukter lämnas restitution av de importavgifter för fodermedel, som kunna anses belöpa på de exporterade kvantiteterna.

I fråga om mjölkproduktionen kunna vidare vissa åtgärder i prisdifferentierande syfte (uttagande av en mjölkavgift) bliva erforderliga. Rörande dessa åtgärder får jag hänvisa till vad jag tidigare anfört därom. Därest en mjölkavgift skall upptagas, torde detta böra ombesörjas av Svenska mejeriernas riksförening, vilken jämväl bör ha att i enlighet med direktiv av statsmakterna fördela de influtna medlen.

Kommittén har i fråga om avsättningsförhållandena för mejeriprodukter på den inhemska marknaden bland annat uppdragit vissa normer rörande det avsättningsutrymme, som här borde tillkomma smör respektive margarin.

Såsom jag anfördt vid behandlingen av målsättningen för jordbrukspolitikten synes det sannolikt, att det även utan någon export av smör kommer att under de närmaste åren vid sidan av den inhemska smörproduktionen finnas utrymme för en margarinkonsumtion, som är större än den i kommitténs förslag angivna minimikvantiteten. Man torde således icke behöva befara, att regleringen av förhållandet mellan smör och margarin på den inhemska marknaden under sagda tid skall erbjuda några större svårigheter. En måttlig avgiftsbeläggning av margarinet torde sannolikt komma att visa sig tillräcklig för att smörproduktionen skall kunna beredas erforderligt avsättningsutrymme på den inhemska marknaden. Skulle svårigheter i detta hänseende uppstå, torde även andra åtgärder få övervägas. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag tidigare anfördt om att det i vissa situationer kan tänkas vara lämpligt att, utan att därmed den totala omfattningen av stödet åt jordbruksproduktionen ökas, ett bidrag utbetalas vid export av smör eller andra mejeriprodukter. Ett dylikt exportbidrag kan tänkas helt eller delvis bliva finansierat genom medel, som inflyta i margarinaccis. Jag finner det emellertid ej möjligt att redan nu taga ställning till de problem, som härvidlag eventuellt kunna uppkomma.

Även beträffande smör och andra mejeriprodukter torde regleringsfullmakterna böra givas sådant innehåll, att de möjliggöra en begränsning av exporten, därest så skulle visa sig påkallat med hänsyn till prisutvecklingen. Den utsträckning, i vilken de därutöver böra användas, torde, liksom i fråga om köttvaror och ägg, böra bliva beroende på i vad mån en centralisering av exporten bör eftersträvas.

Vad angår exporten av smör synes det, bland annat med hänsyn till de uppgifter, som kunna uppkomma vid restitution av importavgifter för fodermedel, önskvärt, att exporten skall handhavas av ett centralorgan. Då i det närmaste alla mejerier äro anslutna till Svenska mejeriernas riksförening, synes det ej behöva ingiva några betänkligheter, om riksföreningen erhåller ställningen som ett sådant centralorgan. Dock böra härvid de utanför riksföreningen stående mejerier, som eventuellt ha intresse av att exportera smör, äga lämna smör till riksföreningen för export på samma villkor som de till riksföreningen anslutna mejerierna. Denna centralisering synes, i likhet med vad som föreslagits i fråga om köttvaror och ägg, böra genomföras på så sätt, att smörexporten formellt göres till föremål för licensiering samt att riksföreningen erhåller en generell exportlicens, vilken bör gälla såvida ej en begränsning av exporten måste vidtagas med hänsyn till prisutvecklingen på den inhemska marknaden.

Några åtgärder för centralisering av ostexporten torde däremot, av skäl som kommittén anfördt, åtminstone tills vidare ej böra vidtagas. Anledning att tillämpa en exportreglering i fråga om ost synes sålunda icke föreligga annat än i det fall, att exporten måste begränsas för att förhindra en prisstegring på den inhemska marknaden. Om det skulle visa sig, att den fria exporten inverkar oförmånligt på de priser, som erhållas på utlandsmarknaden, kan dock en centralisering av exporten böra övervägas.

Vad angår importen av smör torde man, såsom kommittén framhållit, få räkna med att importregleringen kommer att, i första hand genom avgiftsbeläggningen, handhavas så att någon import av smör praktiskt taget ej kommer att ske under normala förhållanden. Frågan om en centralisering av importen av smör torde med hänsyn härtill komma att sakna betydelse under dylika förhållanden. Ej heller i fråga om importen av ost torde, såvitt nu kan bedömas, någon centralisering vara erforderlig.

Vad slutligen angår andra mejeriprodukter än smör och ost anser jag i likhet med kommittén, att några åtgärder för centralisering av import och export här i vart fall för närvarande icke böra övervägas.

Beträffande utformningen av regleringsanordningarna för olika produktslag vill jag till sist nämna, att stödet åt sockerbets- och oljeväxtodlingen åtminstone tills vidare torde böra lämnas på i huvudsak samma sätt som hittills. I detta sammanhang vill jag även erinra om att frågorna om utformningen av stödet åt odlingen av fabrikspotatis samt om stöd åt ullproduktionen alltså äro under utredning.

Slutligen torde jag få återkomma till ett spörsmål, som jag tidigare berört, nämligen frågan om statligt stöd åt lagring av vissa jordbruksprodukter. Jag har redan förut nämnt, att enligt min mening det statliga stödet åt lagring av jordbruksprodukter bör upphöra, bortsett från utjämningslagring av brödsäd. I fråga om köttvaror, ägg och mejeriprodukter, där sådant stöd hittills, särskilt under krigsåren, lämnats i stor omfattning, skulle stödet däremot bortfalla. Jordbrukskommittén, som jämväl föreslagit slopande av lagringsstödet för sistnämnda produktionsgrenar, har emellertid ifrågasatt, att statsmakterna skulle lämna en viss prisfallsgaranti för den händelse den prisnivå å dessa produkter, som statsmakterna stödjade genom importregleringen, skulle komma att nedsättas. En förutsättning för erhållande av en sådan prisfallsgaranti skulle vara, att vederbörande lagerhållare förbunde sig att, därest statsmakterna höjde nyssnämnda prisnivå, för de vid tidpunkten för höjningen lagrade kvantiteterna till det allmänna utgiva ett belopp, motsvarande höjningen av prisnivån å dessa. Mot den tanke, på vilken detta förslag vilar, torde väl i och för sig intet vara att erinra. Det synes emellertid mindre sannolikt, att en dylik prisfallsgaranti under de närmaste åren skulle kunna få någon egentlig betydelse, eftersom en sänkning av sagda prisnivå knappast framstår såsom en praktiskt tänkbar situation. Jag finner det därför icke erforderligt, att man nu tar ställning till förslaget om en dylik prisfallsgaranti. Däremot torde det vara lämpligt att statsmakterna, såsom kommittén jämväl föreslagit, i den mån borttagandet av det statliga lagringsstödet för ifrågavarande animaliska produkter skulle medföra svårigheter för lagerhållarna att finansiera lagringen, under en övergångstid skola ställa medel till förfogande för detta ändamål. Dessa lån böra löpa med ränta.»

Motioner.

I motionerna I: 251 och II: 379 har — efter det inledningsvis bl. a. erinrats om angelägenheten av att prisavvägningen sker till förmån för de ani-

mala produkterna — i fråga om differentieringsbidrag å mjölk förordats, att sådant bidrag skall kunna utgå ej enbart i Norrland utan även i andra delar av landet, där en förbättring av jordbrukets lönsamhet så påkallar. Beträffande tanken på ett statligt stöd åt smörexporten i syfte att få till stånd ett lämpligt förhållande mellan smör och margarin på den inhemska marknaden har anförts, att en sådan export i vart fall icke borde få äga rum, med mindre den förordats av jordbrukets ekonomiska organisationer. Slutligen har på tal om utformningen av de prisreglerande åtgärderna framhållits nödvändigheten av omedelbara åtgärder i syfte att bereda en bättre lönsamhet för jordbruksarbetet.

I motionerna I: 257 och II: 389 har beträffande formen för gränsskyddet åt jordbruket uttalat att motionärerna förutsatte, att de nuvarande skyddstullarna komme att bibehållas. Vidare har anförts att, därest en allmän mjölkavgift uttoges, de därigenom inflytande medlen borde användas till att stödja mjölkpriset i alla de områden, där detta kunde anses befogat.

Utskottet.

Det ligger i sakens natur, att det icke är möjligt att i förväg med anspråk på giltighet för någon längre tid angiva, hur de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område böra utformas. Regleringsverksamheten måste i stället anpassas efter de förhållanden, som föreligga vid varje särskild tidpunkt, och de problem, som då möta. Särskilt måste beaktas, att den internationella handelspolitiska utvecklingen kan bli av stor betydelse även vid valet av de vägar, å vilka man här i landet skall söka att förverkliga önskemålet om likställdhet mellan jordbruket och andra näringsgrenar. Utskottet finner det under sådana förhållanden lämpligt att, såsom även skett i propositionen, ställningstagandet till frågan om utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område i stort sett begränsas till vissa problem av mera principiell karaktär, och att det samtidigt framhållas, att även ett dylikt mera begränsat ställningstagande kan komma att behöva justeras till följd av ändrade förhållanden. Utskottet kan även i huvudsak ansluta sig till vad som anförts i förevarande avsnitt av propositionen.

Utskottet anser sålunda i likhet med departementschefen, att det gränsskydd gentemot utlandet, som får anses behövt för jordbruket, bör lämnas genom en importreglering samt att denna i första hand bör ske genom uttagande av importavgifter men eventuellt, om sagda medel ej visar sig tillräckligt effektivt, i sista hand även genom en kvantitativ importreglering. Med anledning av vad i motionerna I: 257 och II: 389 sagts angående de nu befintliga spannmålstullarna vill utskottet i detta sammanhang nämna, att utskottet förutsätter, att dessa tullar skola bibehållas.

I fråga om tillvägagångssättet vid avvägningen av storleken av sagda gränsskydd har utskottet redan under avsnittet om avvägningen av det allmänna prisstödet uttalat sin anslutning till tanken, att denna avvägning, så snart så kan ske, bör baseras på särskilda kalkyler, s. k. typjordbrukskalkyler, ävensom behandlat frågan, vilka storleksgrupper av jordbruk, som därvid böra komma i fråga. Likaså har utskottet där berört frågan, huruvida

för Norrland böra upprättas särskilda typjordbrukskalkyler, avseende en lägre storleksgrupp än den för riket i övrigt valda. Vad under nu ifrågavarande avsnitt i propositionen anförts angående de områden, för vilka dylika kalkyler böra upprättas, och det sätt, på vilket kalkylerna skola användas, har ej givit utskottet anledning till erinran.

Även beträffande de problem, som kunna uppkomma vid strävandena att avväga prisstödet så att det skall giva avsedd lönsamhet åt jordbruket i olika delar av landet, kan utskottet i huvudsak hänvisa till vad därom anförts tidigare i utskottets utlåtande. I detta sammanhang må särskilt understrykas, att enligt utskottets uppfattning beträffande andra varor än mjölk några särskilda statliga åtgärder ej böra vidtagas för att genom pristillägg eller på annat sätt åstadkomma en differentiering av produktpriserna i olika delar av landet eller mellan olika storleksgrupper av jordbruk. Vad mjölken angår synes en eventuell statlig prisdifferentiering i första hand böra taga sikte på att stödja det norrländska jordbruket men bör dock kunna ske även till förmån för andra jordbruksområden med mindre gynnsamma naturliga produktionsbetingelser, om så skulle visa sig erforderligt för att jordbruket i dessa områden skall kunna uppnå avsedd lönsamhet.

Rörande avsättningsförhållandena för jordbruksprodukter på den inhemska marknaden finner utskottet det vara en riktig princip, att det i huvudsak skall ankomma på jordbruket självt att, med det stöd som gränsskyddet innebär, ordna dessa och att sålunda statsmakterna ej böra ingripa i marknadsreglerande syfte, såvida ej prisnivån skulle stiga över den, som statsmakterna avsett att stödja genom gränsskyddet. I konsekvens härmed bör även enligt utskottets uppfattning det statliga stödet åt lagring av jordbruksprodukter avvecklas vid en återgång till normala förhållanden, dock med reservation för att ett lagringsstöd kan bliva behövt beträffande brödsåden. I princip bör ej heller stöd utgå för export av en överskottsproduktion av jordbruksprodukter. Sistnämnda ståndpunkt bör dock, såsom framhållits i propositionen, ej utgöra hinder för att vid export av animalier lämnas restitution för importavgifterna å de kvantiteter importerade fodermedel, som kunna anses ha belöpt på de exporterade produkterna, och ej heller för stöd åt en smörexport som, utan att därmed någon ökning inträder i omfattningen av det totala statliga stöd åt jordbruksproduktionen, vilket bör lämnas i enlighet med utskottets tidigare uttalanden, sker i syfte att få till stånd ett lämpligt förhållande mellan smör och margarin på den inhemska marknaden.

Med anledning av vad som i motionerna I: 251 och II: 379 anförts rörande sistnämnda fråga vill utskottet vidare framhålla att det enligt utskottets uppfattning icke är lämpligt att såsom en ovillkorlig förutsättning för en dylik export uppställa, att densamma tillstyrks av jordbrukets ekonomiska organisationer. Framför allt synes en dylik ståndpunkt utesluten därest, på sätt utskottet tidigare förordat, den avsedda marginalen mellan smörproduktionen och den sammanlagda normala matfettskonsumtionen får inskränkas i den händelse smörproduktionen skulle stiga så kraftigt, att utan en dylik

minskning skulle uppstå avsättningssvårigheter för smörets vidkommande. Ej heller synes den i motionerna förordade regeln erforderlig för att jordbrukets intressen skola bli vederbörligen beaktade. Det synes nämligen självfallet, att vid bedömningen av lämpligheten av ett dylikt exportstöd hänsyn måste tagas till hur åtgärden kan väntas komma att fortsättningsvis inverka på jordbrukets produktions- och avsättningsmöjligheter och att frågan ej kommer att avgöras utan att samråd ägt rum med jordbrukets ekonomiska organisationer.

Vad i övrigt anförts beträffande utformningen av regleringsanordningarna för olika produktslag kan utskottet för sin del biträda.

Organisationen av den prisreglerande verksamheten.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs förslag hänvisas till redogörelse i propositionen s. 74—76 och 83—86.

Departementschefen har rörande organisationen av den prisreglerande verksamheten anført bland annat följande.

»Vad beträffar organisationen av den prisreglerande verksamheten på jordbrukets område torde jag först få erinra om att det i samband med tillkomsten av de statliga stödåtgärderna på jordbrukets område i början av 1930-talet inrättades åtskilliga statliga organ, ettvar för handläggning av stödet för en viss produktionsgren. Med ett undantag ha dessa nu upphört och deras verksamhet överförs till ett gemensamt organ, för närvarande statens livsmedelskommission. Undantaget utgör statens sockernämnd, vilken handlägger ett flertal frågor angående stödet åt sockerbetsodlingen.

Det torde vara uppenbart, att det av mig tidigare förordade centralorganet för rationaliseringsverksamheten ej jämväl kan handhava de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, utan att det bör finnas ett särskilt organ med uppgift att för Kungl. Maj:t framlägga förslag rörande utformningen av dessa åtgärder och att under Kungl. Maj:t handhava verksamheten på detta område. Detta organ synes böra kallas statens jordbruksnämnd, d. v. s. samma namn som bars av det före kriget arbetande centrala regleringsorganet.

Om lämpligheten i princip av att ett särskilt organ skall finnas för ifrågasvarande verksamhet har någon meningsskiljaktighet icke rått. Däremot ha delade meningar framkommit rörande förhållandet mellan detta centralorgan och statens sockernämnd. Enligt kommitténs förslag skulle sålunda centralorganet övertaga den befattning med avvägningen av det allmänna pristödet, som hittills ankommit på sockernämnden, medan den sistnämnda alltjämt skulle kvarstå såsom organ för handläggning av ett antal med regleringen av stödet åt sockerbetsodlingen sammanhängande frågor av mera teknisk natur, exempelvis vissa frågor rörande regleringen av det ekonomiska förhål-

landet mellan staten och Svenska sockerfabriksaktiebolaget, rörande kontroll över sockerbetsodlingen samt rörande avtalsförhållanden mellan odlarna och den av dem anlitade arbetskraften. Bland annat från betodlarehåll har däremot gjorts gällande, att någon ändring i fråga om sockernämndens arbetsuppgifter ej borde vidtagas.

För min del finner jag den utveckling i riktning mot sammanförande av prisregleringsverksamheten till ett enda organ, som successivt skett, naturlig och ändamålsenlig. Det statliga stödet åt jordbruksnäringen bör betraktas som en enhet, och omfattningen av det stöd, som skall lämnas åt eu viss produktionsgren, måste bestämmas med hänsyn till den effekt detsamma kan få för andra produktionsgrenar och för lönsamheten av jordbruksproduktionen i dess helhet. Ur denna synpunkt finner jag det även önskvärt, att frågor om avvägningen och utformningen av stödet åt samtliga produktionsgrenar skola handläggas av ett och samma organ, d. v. s. av statens jordbruksnämnd. Vad angår sockernämndens övriga nuvarande uppgifter synes det ej för närvarande möjligt att bedöma, hur mycket av dessa som kan komma att kvarstå vid en återgång till mera normala förhållanden. Därest så skulle bli valet med någon mera betydande del av desamma, torde frågan, huruvida sockernämnden bör bibehållas som organ för handläggning av desamma, böra upptagas till prövning.

Statens jordbruksnämnd torde böra bildas genom en omorganisation av statens livsmedelskommission vid den tid, då sistnämnda organ helt eller åtminstone i huvudsak avvecklat sin av krisförhållandena föranledda regleringsverksamhet i fråga om livsmedelsförsörjningen. Tidpunkten härför kan ej med bestämdhet förutsägas.

Vad angår omfattningen av jordbruksnämndens arbetsuppgifter må nämnas att arbetet med handhavande av den prisreglerande verksamheten bör innefatta handläggning av ärenden angående reglering av import och export av jordbruksprodukter samt överhuvud utövande av beslutanderätten i alla av prisstödet åt jordbruket föranledda ärenden, i den mån dylik beslutanderätt av Kungl. Maj:t uppdragits åt nämnden.

Mellan statens verksamhet för att genom ett gränsskydd åt jordbruket bereda detta ökade avsättningsmöjligheter och den verksamhet, som staten i övrigt kan utöva för att ordna avsättningen av vissa produkter, föreligger tydligen ett nära samband. Jag anser det därför lämpligt att, på sätt kommittén föreslagit, från lantbruksstyrelsen till statens jordbruksnämnd skola överföras de ärenden av sistnämnda slag, som hittills handlagts å styrelsens lantbruksbyrå. Detta innebär, att jordbruksnämnden bör handlägga ärenden angående jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse ävensom rörande kvalitetskontroll å jordbruksprodukter och överhuvud ärenden för att stödja och reglera avsättningen av dessa produkter. De frågor angående kontroll över och utvecklande av mejerihanteringen, som nu handläggas å lantbruksbyrån, synas mig däremot närmast vara att hänföra till rationaliseringen av jordbrukets driftsförhållanden och därför böra ligga kvar hos lantbruksbyrån.

Den närmare prövningen av vilka ärenden, som i enlighet med den nu angivna principen böra handläggas av jordbruksnämnden, torde i övrigt få ankomma på Kungl. Maj:t.

Vidare torde jordbruksnämnden böra handhava vissa beredskapsarbeten i fråga om livsmedelsförsörjningen. Den närmare gränsdragningen mellan arbetsuppgifterna för jordbruksnämnden och för riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap torde få verkställas av Kungl. Maj:t.

I arbetet med handhavandet av den prisreglerande verksamheten på jordbrukets område bör, såsom kommittén framhållit, bland annat ingå att avgiva förslag till Kungl. Maj:t angående utformningen av dessa åtgärder och att verkställa de utredningar, som erfordras för detta ändamål. Kommittén har ansett, att det inom jordbruksnämnden bör finnas en statistisk byrå, vilken bland annat skulle ombesörja vissa delar av jordbruksstatistiken. Emellertid har kommittén samtidigt förklarat, att den ej vore beredd att avgiva något förslag rörande den gränsdragning i fråga om arbetsuppgifterna, som borde ske mellan statistiska centralbyrån och en dylik statistisk byrå inom jordbruksnämnden.

Mot att det åt en statistisk byrå inom jordbruksnämnden skulle uppdragas att verkställa någon av de undersökningar, som nu utföras av statistiska centralbyrån, har sistnämnda verk i sitt yttrande gjort kraftiga erinringar. För min del finner jag det nödvändigt, att jordbruksnämnden utrustas med sådana resurser, att den kan utföra de statistiska utredningar, som erfordras i dess löpande verksamhet med handhavande av jordbruksregleringen. Förhållandet mellan dessa utredningar och den allmänna jordbruksstatistiken torde emellertid böra bli föremål för ytterligare överväganden.

Statens livsmedelskommission har under huvuddelen av kriget handlagt och handlägger alltjämt, vid sidan av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, även motsvarande ärenden för fiskerinäringen. Enligt de förslag till organisationen av den statliga verksamheten för fiskets främjande, som nu föreligga, skulle organet för den prisreglerande verksamheten på jordbrukets område jämväl i fortsättningen omhändervärd den statliga regleringsverksamheten även beträffande fisket. Något ställningstagande till dessa förslag har emellertid ännu ej skett.

För jordbruksnämnden bör enligt min mening tillämpas en organisationsform, i huvudsak överensstämmande med den, som nu användes för statens livsmedelskommission. Jordbruksnämnden torde sålunda böra bestå av en ordförande och chef jämte några av Kungl. Maj:t särskilt utsedda ledamöter. Härjämte bör finnas ett råd, från vilket yttrande bör inhämtas i viktigare frågor. Även ledamöterna av rådet torde böra utses av Kungl. Maj:t. Huruvida tillsättandet av rådsledamöter, på sätt jordbrukskommittén föreslagit, skall ske på förslag av vissa av jordbruksregleringens utformning intimt berörda organisationer eller ej, torde få ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra.

Det synes icke lämpligt att nu fixera antalet ledamöter i jordbruksnämnden eller dess råd, utan avgörandet härvidlag torde böra överlämnas till Kungl. Maj:t. Jag vill dock beträffande rådet framhålla, att antalet ledamöter i detta

torde böra vara ej oväsentligt lägre än det nuvarande antalet ledamöter i livsmedelskommissionens råd, detta givetvis med hänsyn till att jordbruksnämnden ej kommer att handhava de krisbetonade regleringsuppgifter, som ankommit på livsmedelskommissionen.

Inom jordbruksnämnden torde böra inrättas dels två sektioner eller avdelningar, den ena för ärenden angående vegetabiliska produkter och den andra för ärenden rörande animaliska produkter, dels ett kansli. I spetsen för det sistnämnda torde böra ställas en kanslichef, vilken även bör ha till uppgift att under ordföranden leda nämndens arbete i dess helhet. Skulle härjämte regleringsåtgärderna på fiskerinäringens område komma att uppdragas åt jordbruksnämnden, kommer detta givetvis att nödvändiggöra en viss utvidgning av organisationen.

Utöver vad här angivits synes det icke lämpligt, att man redan nu tager ställning till frågor rörande organisationen av jordbruksnämnden. Denna torde få göras till föremål för närmare överväganden och förslag rörande densamma föreläggas riksdagen, innan det nya organet träder i verksamhet.

Ett genomförande av det av mig förordade systemet för stöd åt brödsädsodlingen och för beredskapslagring av brödsäd kommer att medföra en betydande förenkling i förhållande till det system, som måst tillämpas under krigsåren. Eftersom förstnämnda system innebär, att staten ej själv skall företaga inköp av brödsäd i prisstödjande syfte eller hålla beredskapslager av brödsäd utan att den prisstödjande verksamhet, som eventuellt kan bli erforderlig, ävenom beredskapslagringen skola ombesörjas av jordbrukets samt handels och kvarnindustriens egna organ, torde den verksamhet på detta område, som nu bedrives av Svenska spannmålsaktiebolaget, kunna väsentligt inskränkas. Det synes under sådana förhållanden böra övervägas, huruvida ej en omorganisation av spannmålsbolaget bör ske. Denna fråga torde dock ej redan nu böra upptagas till avgörande. En omedelbar övergång till nyssnämnda förenklade lagringssystem torde nämligen med hänsyn till försörjningsläget icke vara möjlig. Spannmålsbolaget handhar vidare för närvarande åtskilliga andra uppgifter av mera krisbetonad karaktär, vilka ej heller kunna omedelbart avvecklas. Det synes slutligen önskvärt, att ett dylikt steg ej tages, förrän någon erfarenhet vunnits av hur det nya lagringssystemet verkar i praktiken. I likhet med kommittén anser jag därför, att något ställningstagande till frågan om en omorganisation av spannmålsbolaget ej bör ske i nuvarande läge utan att därmed bör få anstå ytterligare någon tid.

Vad angår statens lagerhus- och fryshusstyrelse är jag ej beredd att nu taga standpunkt till frågan, huruvida de statliga lagerhusen böra bibehållas eller ej. Däremot finner jag starka skäl tala för att förvaltningen av desamma bör överföras till spannmålsbolaget. Det synes mig uppenbart, att en dylik överföring skulle medföra en förenkling i organisatoriskt hänseende med hänsyn till att det är spannmålsbolaget, som faktiskt utnyttjar lagerhusen och för övrigt även äger de planmagasin, som äro uppförda i anslutning till flertalet av dessa. Genom en sådan överföring skulle vidare vissa be-

sparingar kunna göras. Vad lagerhus- och fryshusstyrelsen anfört mot densamma har huvudsakligen avseende å lämpligheten av att lagerhusen bibehållas i statlig ägo men synes däremot endast i ringa mån beröra frågan, huruvida förvaltningen av desamma lämpligen bör omhänderhavas av en särskild styrelse eller av spannmålsbolaget. Det enda av styrelsen anförda skäl, som mera direkt berör sistnämnda fråga, är att man genom att behålla lagerhusen under förvaltning av lagerhus- och fryshusstyrelsen kunde tillgodogöra sig den erfarenhet i lagringsfrågorna, som styrelsen besatte. Vid det förhållandet, att statens lagerhus sedan åtskilliga år varit utarrenderade till spannmålsbolaget samt att nämnda bolag även i övrigt under en följd av år bedrivit en mycket omfattande lagringsverksamhet torde berörda skäl emellertid ej böra tillmätas någon större betydelse. Jag ansluter mig alltså till kommitténs förslag, att statens lagerhus- och fryshusstyrelse bör upphöra och att förvaltningen av de statliga lagerhusen bör överföras till spannmålsbolaget. Denna överföring torde böra ske i den formen, att lagerhusen säljas till bolaget. Därest min nu uttalade uppfattning godtages av riksdagen, torde jag senare få återkomma till frågan om de villkor, på vilka dylik försäljning bör ske. Jag förutsätter, att försäljningen bör genomföras vid sådan tid, att fryshus- och lagerhusstyrelsens verksamhet kan upphöra senast vid utgången av budgetåret 1947/48. I detta sammanhang vill jag även nämna, att jag utgår från att överföringen ej skall medföra någon försämring av den därav berörda personalens ställning.»

Motioner.

I motionerna I: 257 och II: 389 har beträffande tillvägagångssättet vid utseende av ledamöter i statens jordbruksnämnd och dess råd uttalats, att bestämda regler för jordbrukets representation redan nu borde fastställas och att dessa regler borde vara sådana att de tryggade en representation för jordbruket, som åtnjöte jordbrukarnas förtroende. I detta hänseende har erinrats om att jordbrukskommittén föreslagit, att ledamöterna i rådet skulle tillsättas efter förslag av de organisationer, vilka intimt berördes av jordbruksregleringens utformning, samt anförts, att vad kommittén sålunda föreslagit syntes värt beaktande.

Utskottet.

Vid en prisstödspolitik av den beskaffenhet, som utskottet tidigare förordat, kommer det att behövas ett särskilt centralorgan vilket, på samma sätt som tidigare statens jordbruksnämnd och numera statens livsmedelskommission, under Kungl. Maj:t handhar ledningen av den prisreglerande verksamheten. Mot den föreslagna benämningen å detta organ — statens jordbruksnämnd — har utskottet intet att erinra. Utskottet kan likaså godtaga vad i propositionen anförts rörande arbetsuppgifterna för sagda organ ävensom rörande huvudgrunderna för organisationen av detsamma. I detta sammanhang vill utskottet emellertid även beträffande jordbruksnämnden framhålla angelägenheten av

att organet ej ges större omfattning än som är nödvändigt för tryggande av full funktionsduglighet hos detsamma.

Beträffande jordbrukets representation i jordbruksnämnden torde det icke råda delade meningar om nödvändigheten av att jordbruket på ett fullgott sätt blir företrätt i nämnden. För detta ändamål finner utskottet det dock icke behöfligt att det, på sätt förordats i motionerna I: 257 och II: 389, stadgas, att ledamöterna i jordbruksnämndens råd skola tillsättas efter förslag av de organisationer, vilka intimt beröras av jordbruksregleringens utformning. Det torde nämligen kunna antagas, att även utan uttrycklig föreskrift därom erforderligt samråd med vederbörande organisationer kommer att äga rum både vid utseendet av rådsledamöter och vid utseendet av ledamöterna i själva nämnden.

Vad angår den i samband med organisationen av den prisreglerande verksamheten berörda frågan om en avveckling av statens lagerhus- och fryshusstyrelses verksamhet tillstyrker utskottet, att sagda styrelse skall upphöra och förvaltningen av de statliga lagerhusen överföras till Svenska spannmålsaktiebolaget genom försäljning av lagerhusen till detta bolag.

Kostnadsberäkningar och anslagsäskanden.

Jordbrukskommittén.

Beträffande jordbrukskommitténs uttalanden hänvisas till redogörelse i propositionen s. 86—88.

Departementschefen.

»Några mera tillförlitliga och detaljerade beräkningar av de kostnader den nu förordade rationaliseringsverksamheten kan medföra för det allmänna, kunna, såsom kommittén framhållit, svårligen göras, utan man torde få begränsa sig till en förhållandevis grov uppskattning. Kostnaderna äro givetvis också beroende på den omfattning och den snabbhet, vari rationaliseringsverksamheten kan bedrivas med hänsyn till tillgången på utbildad personal med mera. För närvarande torde emellertid de av kommittén gjorda beräkningarna få godtagas. Jag anser alltså, att man tills vidare bör utgå från att det genomsnittliga årliga medelsbehovet för bidrag till yttre och inre rationaliseringsåtgärder under en följd av år kommer att uppgå till mellan 20 och 25 miljoner kronor för yttre rationalisering och ungefärligen samma belopp för inre rationalisering. Härtill komma så de belopp, som böra utbetalas i form av verkliga lån och vilka i sin helhet böra återbetalas. Storleken av dessa belopp blir givetvis bland annat i hög grad beroende av i vilken utsträckning det tidigare berörda systemet med statlig kreditgaranti kommer till användning. Vad angår kostnaderna för bidragen till yttre och inre rationalisering må vidare framhållas, att dessa sannolikt i början av de nya organens verksamhet torde bliva något lägre än vad som kan komma att utgöra genomsnittet, detta med hänsyn just till att det måste beräknas taga en

viss tid, innan verksamheten kan komma i gång i full utsträckning. Särskilt gäller detta bidragen till yttre rationalisering.

Kostnaderna för de av mig förordade årliga bidragen till innehavarna av vissa mindre jordbruk kunna, med ledning bland annat av tillgängliga statistiska uppgifter rörande jordbruksbefolkningens fördelning i olika inkomstgrupper samt rörande mjölkleveranserna till mejerier, uppskattas till omkring 60 miljoner kronor per år. Till jämförelse härmed kan nämnas, att livsmedelskommissionen vid framläggandet av förslag till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för regleringsåret 1946/47 beräknat kostnaderna för producentbidrag till 53 miljoner kronor och utgifterna för lantsmörsbidrag till 0,4 miljoner kronor. Understrykas bör även, att kostnaderna för de av mig förordade bidragen skulle sjunka i samma mån som de ifrågavarande brukningsdelarna övergå till nya ägare.

Vad slutligen angår de kostnadsökningar, som kunna föranledas av organisationsförslagen, torde jag få erinra om att dessa, såvitt angår lönekostnaderna, i vissa vid kommitténs betänkande fogade promemorior approximativt uppskattats till något över 2,5 miljoner kronor per år. Påpekas må, att beräkningarna äro gjorda med utgångspunkt från det avlöningsreglemente, som gällde vid tiden för avlämnandet av kommitténs betänkande. Av kostnadsökningen faller den avgjort största delen eller närmare 2 miljoner kronor på lantbruksnämnderna samt omkring 0,5 miljoner kronor på dessa nämnders Ortsorgan, medan ökningen för lantbruksstyrelsen beräknats till omkring 0,2 miljoner kronor och för statens jordbruksnämnd till något över 0,1 miljoner kronor.

Såsom jag förut nämnt avser jag, att frågan om personalbehovet vid de blivande organen skall göras till föremål för ytterligare utredningar. Vid dessa utredningar böra även upptagas spörsmålen om personalens lönegradsplacering och anställningsförhållanden i övrigt samt om medelsbehovet å omkostnadsstat för de nya organen. I avbidan på utredningarna, vilka torde få föreläggas riksdagen i samband med äskande av medel för organens verksamhet under budgetåret 1948/49, torde jag få avstå från att här närmare ingå på frågan om kostnaden för den föreslagna organisationen. Jag vill emellertid framhålla, att utgifterna för lantbruksnämndernas Ortsorgan torde bliva avsevärt lägre än vad som beräknats i nyssnämnda promemorior, där-est vad jag förordat angående beskaffenheten av dessa organ följes. Den av mig föreslagna begränsningen av lantbruksnämndernas arbetsuppgifter i fråga om byggnader ävensom den omläggning av formerna för stödet åt de mindre jordbruken, som jag förordat, måste vidare medföra, att personalbehovet vid lantbruksnämnderna blir mindre än vad som skulle ha blivit fallet vid en tillämpning av kommitténs förslag.

Enligt vad jag tidigare angivit torde den nu förordade rationaliseringsverksamheten böra igångsättas vid ingången av budgetåret 1948/49. Med hänsyn till vikten av att verksamheten skall kunna utan onödigt dröjsmål bedrivas i den omfattning och enligt de riktlinjer, som förordats i det föregående,

anser jag det angeläget, att de nya organen så vitt möjligt skola vara färdiga att träda i fullt arbete vid nämnda tidpunkt. Om detta önskemål skall kunna förverkligas måste emellertid ett flertal organisatoriska förberedelser vidtagas dessförinnan. Dessa synas lämpligen kunna ledas av den förut omfördälda kommitté, vilken skall ha till uppgift att framlägga förslag rörande den närmare utformningen av organisationen av rationaliseringsverksamheten. Arbetet synes böra bedrivas så, att en centralkommitté tillsättes, vilken får bilda underavdelningar i de olika hushållningssällskapsområdena. Dessa underavdelningar böra bland annat på grundval av sin kännedom om förhållandena i vederbörande område göra preliminära beräkningar rörande personalbehovet vid lantbruksnämnderna ävensom vidtaga åtgärder för anskaffande av lokaler åt nämnderna m. m. Förberedande överväganden och åtgärder för lösande av nämndernas personalfrågor böra även ingå i arbetet. Slutligen torde underavdelningarna bland annat även i den utsträckning förhållandena medgiva böra vidtaga inledande åtgärder för igångsättande av arbetet med regionalplanering.

En dylik organisatorisk verksamhet kommer att medföra vissa kostnader. Bland annat komma både centralkommittén och dennas underavdelningar att behöva ha tillgång till personal. Någon säker beräkning av medelsbehovet för nu ifrågavarande ändamål kan knappast göras. Det synes mig emellertid antagligt, att ett belopp av 750 000 kronor skall vara tillräckligt. Å riksstaten för nästa budgetår torde därför för nu ifrågavarande ändamål under nionde huvudtiteln böra äskas ett reservationsanslag å detta belopp för förberedande organisatoriska åtgärder i samband med jordbrukets rationalisering. Dessa medel torde även få tagas i anspråk för att täcka kostnaderna för den utvidgning av den jordbruksekonomiska undersökningen, som kan bli möjlig att genomföra under loppet av nästkommande budgetår.»

Utskottet.

Vad i propositionen anförts angående beräkningarna av kostnaderna för den nu förordade rationaliseringsverksamheten har ej givit utskottet anledning till erinran. I fråga om det särskilda stödet till vissa innehavare av mindre jordbruk må påpekas att, såsom tidigare berörts, det av utskottet förordade sloandet av inkomstgränsen kommer att medföra en förhållandevis stor kostnadsökning. Därest producentbidraget i princip kommer att utgå för årsleveranser, kommer även detta att medföra en viss höjning av den totala bidragssumman. Detsamma blir en följd av den av utskottet förordade justeringen av bidragsskalan. Under betoning av svårigheten att för närvarande göra några mera exakta kostnadsberäkningar beträffande producentbidragen och framför allt de kontanta kobidragen, vill utskottet anföra, att den årliga kostnaden för det av utskottet förordade stödet åt vissa innehavare av mindre jordbruk synes kunna antagas komma att under den första tiden av tillämpningen av de nya bidragsreglerna uppgå till mellan 75 och 80 miljoner kronor.

Utskottet tillstyrker departementschefens hemställan om ett reservationsan-

slag å 750 000 kronor för förberedande organisatoriska åtgärder i samband med jordbrukets rationalisering. Såsom föreslagits i propositionen torde dessa medel böra få tagas i anspråk även för att täcka kostnaderna för den utvidgning av den jordbruksekonomiska undersökningen, som kan bli möjlig att genomföra under loppet av nästkommande budgetår.

Utskottets hemställan.

Under förmälan att uttalandena i propositionen, i den mån de icke särskilt berörts i det föregående, icke föranlett någon erinran från utskottets sida, får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, med förklarande att de genom propositionen framlagda förslagen till lag om kronans förköpsrätt, lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt och lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande förslag till

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

1) L a g om kronans förköpsrätt.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Sker försäljning av jordbruksfastighet, äge kronan, för att underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar, lösa till sig fastigheten till det pris som köparen utfäst. Sådan förköpsrätt utövas för varje hushållningssällskaps område av den lantbruksnämnd som där skall finnas.

Bestämmande för fastighets natur av jordbruksfastighet är den för fastigheten vid tiden för försäljningen gällande taxeringen.

Vad i denna lag stadgas om förköpsrätt skall ock gälla, då del av eller andel i jordbruksfastighet säljes.

2 §.

Förköpsrätt må ej utövas, där köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon, ej heller där viss andel i fastigheten säljes till någon som förut var delägare i densamma.

Förköpsrätt må ej utövas, där köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon *eller syskons barn*, ej heller där viss andel i fastigheten säljes till någon som förut var delägare i densamma.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

Sker försäljningen i den ordning
utsökningslagen bestämmer, må för-
köpsrätt ej utövas.

(Utskottets förslag:)

*Säljes fastigheten till arrendator,
som jämlikt 2 kap. 57 § lagen om
nyttjanderätt till fast egendom åtnju-
ter förköpsrätt till densamma, eller
inlöses fastigheten jämlikt lagen om
arrendators förköpsrätt eller sker för-
säljningen i den ordning utsöknings-
lagen bestämmer, må förköpsrätt ej
utövas.*

3 §.

Ej må förköpsrätt utövas allenast i fråga om del av den försålda egen-
dom, som är underkastad sagda rätt, med mindre sådan del utgör självstän-
dig bruksenhetsenhet och utan olägenhet kan skiljas från återstoden av egen-
domen.

Har fastighet, beträffande vilken kronan vill utöva förköpsrätt, gått i ett
köp med annan fastighet, som ej kan utan olägenhet skiljas från den förra,
vare kronan pliktig att lösa även den senare fastigheten.

Ingå i köpet kreatur, redskap eller andra sådana lösören, vilka finnas å
fastighet som skall lösas, skall vad i andra stycket stadgas äga motsvarande
tillämpning.

4 §.

Lantbruksnämnden vare skyldig att efter framställning från ägare av jord-
bruksfastighet meddela beslut, huruvida fastigheten är behöfvlig för ända-
mål som avses i 1 §. Beslutet skall meddelas för viss tid, minst två och högst
fem år.

Har nämnden funnit dylikt behov av fastigheten ej föreligga, må förköps-
rätten ej göras gällande under den tid beslutet avser.

5 §.

Har jordägare bjudit lantbruks-
nämnden att förvärva hans fastighet
och har nämnden icke inom tre må-
nader därefter antagit hembudet, må
förköpsrätten ej göras gällande under
ett år efter hembudet, där ej försälj-
ning sker på villkor, som för jord-
ägaren äro mindre fördelaktiga än de
som gällt för hembudet.

Har jordägare bjudit lantbruks-
nämnden att förvärva hans fastighet
och har nämnden icke inom tre må-
nader därefter antagit hembudet, må
förköpsrätten ej göras gällande under
två år efter hembudet, där ej försälj-
ning sker på villkor, som för jord-
ägaren äro mindre fördelaktiga än de
som gällt för hembudet.

6 §.

Beslutar lantbruksnämnden att göra bruk av kronans förköpsrätt, åligger
det nämnden vid äventyr av talans förlust att instämma köparen inom tre
månader från det lagfart söktes å dennes fång samt att inom samma tid göra
anmälan hos inskrivningsdomaren för talans antecknande i fastighetsboken.

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

Äger jämlikt lagen om arrendators förköpsrätt arrendator utöva förköpsrätt till fastigheten, åligger det tillika nämnden att inom tid och vid äventyr som i första stycket sägs underätta arrendatorn om beslutet i den ordning, som angående delgivning av stämning i tvistemål är stadgad.

Vill köparen göra gällande lösningsplikt varom i 3 § andra och tredje styckena sägs, framställa yrkande härom innan förberedelsen i målet avslutats eller vare sin rätt härtill förlustig.

Ej må utan köparens medgivande talan om förköp återkallas, med mindre lantbruksnämndens beslut om förköpsrättens begagnande blivit efter besvär upphävt eller köparen framställt yrkande som i tredje stycket sägs.

Ej må utan köparens medgivande talan om förköp återkallas, med mindre lantbruksnämndens beslut om förköpsrättens begagnande blivit efter besvär upphävt eller köparen framställt yrkande som i *andra* stycket sägs.

7 §.

Anmäler köparen, med överlämnande av köpehandlingen i bestyrkt avskrift, sitt fång för lantbruksnämnden, åligger det denna vid äventyr av talans förlust att inom en månad från det anmälan skedde instämma sin talan samt göra anmälan därom för antecknande i fastighetsboken *ävensom, på sätt i 6 § sägs, underätta sådan arrendator som där avses.*

Anmäler köparen, med överlämnande av köpehandlingen i bestyrkt avskrift, sitt fång för lantbruksnämnden, åligger det denna vid äventyr av talans förlust att inom en månad från det anmälan skedde instämma sin talan samt göra anmälan därom för antecknande i fastighetsboken.

8 §.

Ingår i köpet egendom som ej skall lösas, och är ej särskild köpeskilling därför utsatt, eller är sådan köpeskilling utsatt men visar lantbruksnämnden, att den satts för lågt i förhållande till köpeskillingen för den fastighet som skall lösas, bestämme rätten, efter ty skäligt prövas, huru mycket av sammanlagda köpeskillingen må anses belöpa å nämnda fastighet.

9 §.

Bifalles lantbruksnämndens talan, skall rätten fastställa vad kronan enligt 10 § har att betala ävensom utsätta viss dag, då fastigheten skall anses övergå i kronans ägo.

Beträffande kostnaderna i mål om förköp skilje rätten mellan parterna efter ty för varje fall prövas skäligt.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

10 §.

Det åligger kronan vid äventyr av förköpsrättens förlust att senast å den jämlikt 9 § utsatta dagen till köparen eller, i den mån dennes betalningsskyldighet ej blivit fullgjord, till säljaren utgiva köpeskillingen för den fastighet som skall lösas, med avdrag för intecknad gäld, som därå enligt köpeavtalet skolat avräknas eller som tillkommit efter köparens förvärv av fastigheten.

Därjämte åligger det kronan att inom tid som i första stycket sägs ersätta köparen dennes utgifter för lagfart å fånget så ock nödig kostnad, som köparen må hava nedlagt å fastigheten utöver vad som skäligen må anses motsvara värdet av köparen tillfallen avkastning.

Å de belopp, som kronan jämlikt denna paragraf har att utgiva, skall gäldas ränta efter sex procent från den utsatta dagen.

11 §.

När tvist om förköp blivit avgjord genom dom som äger laga kraft, ankomme på den vinnande att därom göra anmälan hos inskrivningsdomaren för antecknande i fastighetsboken.

12 §.

Går fastighet som är underkastad förköpsrätt i byte, äge kronan inlösa densamma efter dess värde vid den tid då bytesavtalet slöts; och skall därvid vad här ovan stadgas med avseende å förköpsrätt vid fastighets försäljning äga motsvarande tillämpning.

13 §.

Beslutar lantbruksnämnden att förköpsrätten skall begagnas, må nämnden tillika samtidigt förordna, att rätten skall tillkomma annan än kronan; och skall i dylikt fall vad här ovan sägs om kronan och lantbruksnämnden gälla den, som sålunda satts i kronans ställe. Vill denne föra talan om förköp, vare han dock skyldig att, såsom i 48 § utsköpningslagen sägs, hos överexekutor ställa säkerhet för vad han skall utgiva i lösen ävensom för den ersättning han kan bliva skyldig att gälda köparen. Visas ej under målets förberedelse, att säkerhet blivit ställd som nu sagts, vare käromålet förfallet, där köparen yrkar det innan förberedelsen avslutats.

14 §.

Har lantbruksnämnden genom beslut enligt 4 § förklarat fastighet behöfelig för ändamål som avses i 1 §, må fastighetens ägare föra klagan över beslutet.

Över beslut att förköpsrätt enligt denna lag skall begagnas må klagan föras av köparen *ävensom av arrendator, som i 6 § sägs*; dock må beslutet ej överklagas av köparen, om försäljningen skett under tid, då beslut som avses i första stycket var gällande.

Över beslut att förköpsrätt enligt denna lag skall begagnas må klagan föras av köparen; dock må beslutet ej överklagas, om försäljningen skett under tid, då beslut som avses i första stycket var gällande.

*(Kungl. Maj:ts förslag:)**(Utskottets förslag:)*

Klagan föres hos lantbruksstyrelsen inom en månad från den dag klaganden erhöll del av beslutet.

Utöver vad i första och andra styckena sägs må klagan ej föras mot beslut som där avses.

15 §.

Klagan över lantbruksstyrelsens beslut i ärende, som avses i 14 §, må föras i den ordning, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

2) L a g

**angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om
förköpsrätt.**

Härigenom förordnas, att rubriken till lagen den 22 december 1943 om förköpsrätt ävensom 2 och 6 §§ sagda lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.	Härigenom förordnas, att rubriken till lagen den 22 december 1943 om förköpsrätt ävensom 6 § sagda lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.
---	--

Lag om arrendators förköpsrätt.

2 §.

Förköpsrätt må — — — i densamma.

*Säljes fastigheten till kronan för ändamål, som avses i 1 § lagen om kronans förköpsrätt, eller inlöses fastigheten jämlikt nämnda lag eller sker försäljningen i den ordning ut-
sökningslagen bestämmer, må förköpsrätt ej utövas. Ej heller må förköpsrätt utövas, där fastigheten av kronan säljes för ändamål som nyss sagts.*

Har jordägaren — — — för hembudet.

6 §.

Vill arrendatorn föra talan om förköp, åligger det honom att, såsom i 48 § utsökningslagen sägs, hos överexekutor ställa säkerhet för vad han skall ut-

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

giva i lösen ävensom för den ersättning han kan bli skyldig att gälda köparen. Visas ej under målets förberedelse, att säkerhet blivit ställd som nu sagts, vare käromålet förfallet, där köparen yrkar det innan förberedelsen avslutats.

Denna lag träder i kraft såvitt angår 6 § den 1 januari 1948, därvid i tillämpliga delar skall gälla vad i lagen om införande av nya rättegångsbalken finnes föreskrivet, samt i övrigt den 1 juli 1948.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1948, därvid *beträffande* 6 § i tillämpliga delar skall gälla vad i lagen om införande av nya rättegångsbalken finnes föreskrivet.

3) Lag

angående ändring i lagen den 12 maj 1917(nr 189) om expropriation.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan sägs samt att i samma lag skola under särskild rubrik av den lydelse som framgår av det följande införas två nya paragrafer, betecknade såsom 109 och 110 §§, av nedan angivna innehåll.

1 §.

Fastighet, som — — — utrymme däromkring.

Fastighet, som — — — för orten;

13. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för orten;

14. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov; eller

15. för stärkande av ofullständigt jordbruk.

Särskild rätt — — — till nationalpark.

12. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för stärkande av ofullständigt jordbruk.

109 §.

Fråga om att mark skall exproprieras för stärkande av ofullständigt jordbruk må väckas endast av lantbruksnämnd.

I ansökningen skall, så noggrant omständigheterna det medgiva, angivas huru efter expropriationen skall förfaras med marken.

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

110 §.

Expropriationsrätt må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

Sådan rätt må ej medgivas, om den mark, varom fråga är, icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Vid bedömande huruvida expropriationen skulle medföra olägenhet som nyss sagts må hänsyn icke tagas till anordning som prövas hava vidtagits i syfte att förhindra expropriation.

Ej heller må expropriationsrätt medgivas med mindre en lämplig fastighetsbildning finnes kunna genom expropriationen befordras.

Rätt till expropriation av mark, som utgör särskild fastighet, må vad angår fastighet med jordbruk beviljas endast om fastigheten tillhör bolag, förening, stiftelse eller fideikommiss eller äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket; skolande vid bedömande av frågan, av vilken anledning fastighet besittes, i samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning, jordavsöndring eller avstyckning skilda områden av samma hemman eller lägenhet betraktas såsom en fastighet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

B. att riksdagen måtte

1) medgiva att åtgärder för jordbruksnäringens främjande må vidtagas i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående angivits,

2) till *Förberedande organisatoriska åtgärder i samband med jordbrukets rationalisering m. m.* för budgetåret 1947/48 å riksstaten under nionde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 750 000;

C. att *dels* motionerna I: 111 och II: 175, likalydande, I: 252 och II: 377, likalydande, I: 253, I: 254 och II: 381, likalydande, I: 255 och II: 385, likalydande, I: 256 och II: 388, likalydande, II: 370, II: 380, II: 382, II: 383 samt II: 387 i sin helhet, *dels* motionerna I: 251 och II: 379, likalydande, samt I: 257 och II: 389, likalydande, i vad dessa motioner gälla i propositionen behandlade frågor, må, i den mån

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

motionerna eller ifrågavarande delar av dessa icke kunna anses besvarade genom vad utskottet här ovan anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Stockholm den 9 juni 1947.

På särskilda utskottets vägnar:

ABEL ANDERSSON.

Vid detta ärendes slutbehandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar Tjällgren, Alfred Andersson, Anderberg, Mannerskantz, Jon Jonsson, Gillström, Sundelin, Krügel, Heiding, Svedberg, Gunnar Andersson och Ragnar Bergh; samt

från andra kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Liedberg, Andersson i Tungelsta, Gustafson i Vimmerby, Ericsson i Sörsjön, Svensson i Ljungkile, Hermansson, Staxäng, Jacobson i Viihelmina, Johansson i Norrfors, Jonsson i Järvsand och fru Eriksson i Hallstahammar;

dock att vid behandlingen av förslagen till lag om kronans förköpsrätt, lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt samt lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation i stället för herr Staxäng deltagit herr Larsson i Karlstad.

Särskilt yttrande

av herrar *Mannarskantz, Gunnar Andersson, Ragnar Bergh och Staxäng*, vilka anfört:

I motionerna I: 257 och II: 389 har på anförda skäl yrkats bl. a. att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag angående inrättande av lantbruksnämnder, samt att förslag måtte utarbetas till organisation av hushållningssällskapen för deras handhavande av samtliga med jordbrukets rationalisering förenade uppgifter.

Vi finna motionärernas till stöd för nämnda yrkande anförda motivering fullt bärande och anse, att det ur flera synpunkt varit fördelaktigt med ifrågavarande verksamhets överlåtande på ett enda organ. Därvid komma hushållningssällskapen närmast i fråga.

Då emellertid utskottet icke ansett sig kunna förorda vårt inom utskottet framställda yrkande om en dylik lösning, ha vi anslutit oss till den av herr Tjällgren m. fl. avgivna reservationen nr 1, vari yrkas, att jordförbättringsverksamheten skall kvarbliva hos hushållningssällskapen.

Reservationer:

1) av herrar *Tjällgren, Mannerskantz, Sundelin, Heiding, Gunnar Andersson, Ragnar Bergh, Liedberg, Gustafson* i Vimmerby, *Svensson* i Ljungskile, *Staxäng* och *Johansson* i Norrfors, vilka i fråga om organisationen av rationaliseringsverksamheten anfört:

Vi kunna icke ansluta oss till den uppfattning, som utskottet uttalat angående fördelningen av arbetsuppgifterna mellan lantbruksnämnderna och hushållningssällskapen. De senare ha under sin mångåriga verksamhet uppnått synnerligen goda resultat i fråga om jordförbättringsverksamheten. Det synes oss även obestridligt, att det i rådgivnings- och upplysningsverksamheten bland jordbrukarna är omöjligt att skilja på driftsrationalisering och jordförbättringsåtgärder. Om man nu i enlighet med vad utskottet förordar lägger verksamheten för rationalisering av driftsförhållandena hos hushållningssällskapen och verksamheten för inre rationalisering hos lantbruksnämnderna, måste enligt vårt förmenande följderna härav — vad som än skrives om att både sällskapens och nämndernas befattningshavare skola kunna utnyttjas för arbete för båda organens räkning — bli att en konstlad skillnad kommer att bestå mellan dessa båda grenar av rationaliseringsverksamheten, vilken kommer att bli till skada för denna verksamhet och medföra ökade kostnader för det allmänna genom att befattningshavarna ej kunna effektivt utnyttjas. Vi anse därför, att sällskapen även i fortsättningen böra jämte driftsrationaliseringen omhänderha jordförbättringsverksamheten.

Vad härefter angår lantbruksnämndernas sammansättning måste vi konstatera, att det både i propositionen och i utskottets utlåtande uttalade önskemålet om att rationaliseringsverksamheten skall bli en jordbrukets egen verksamhet och att jordbrukarna skola erhålla en stark representation i lantbruksnämnden, vid ett genomförande av utskottets förslag i fråga om lantbruksnämndens sammansättning blir ett talesätt med ganska ringa reellt underlag. Man bör därför enligt vår uppfattning bereda det praktiska såväl större som mindre jordbruket en mer tillfredsställande representation i lantbruksnämnden. Olika vägar kunna här komma i fråga. För vår del ha vi stannat för att den lämpligaste skulle vara att höja antalet ledamöter i lantbruksnämnden från sju till nio och att de båda nytillkommande ledamöterna få utses av hushållningssällskapet. En dylik utvidgning av lantbruksnämnden synes vara av värde även ur andra synpunkter. Såsom framhållits i jordbrukskommitténs betänkande måste man nämligen med hänsyn till den arbetsbörda, som kommer att åvila lantbruksnämnderna, räkna med att dessa i stor utsträckning komma att behöva arbeta i delegationer. En ökning av antalet ledamöter i nämnden från sju till nio skulle betydligt öka möjligheterna att organisera ett dylikt arbete i delegationer på ett tillfredsställande sätt.

Vad till slut angår frågan om den inbördes löneställningen mellan hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas befattningshavare anse vi, att man i princip bör uppehålla likställighet mellan lantbruksnämnderna och sällskapen. Vad speciellt angår lantbruksdirektören och hushållningssällskapets sekreterare, tala enligt vår uppfattning särskilt starka skäl för en sådan likställighet. Dessa befattningshavare komma båda två att, var på sitt håll, leda en synnerligen viktig verksamhet. Att göra en skillnad i lönehänsende mellan lantbruksdirektörerna och hushållningssällskapens sekreterare synes, även om skillnaden i och för sig är ganska ringa, ägnat att giva intryck av en underskattning av betydelsen av sällskapens verksamhet, vilken ej kan vara annat än till skada för rationaliseringsarbetet. Möjligheten till urval av personer med särskild läggning för de olika sysslorna inom respektive lantbruksnämnd och hushållningssällskap bleve vid olika lönesättning mindre. Huruvida samtliga ifrågavarande befattningshavare skola placeras i 28 eller 29 lönegraden synes oss däremot i och för sig icke äga någon avgörande betydelse. Vi anse därför att man i detta sammanhang ej bör taga definitiv ställning till frågan om den lönegrad, vari lantbruksdirektörerna böra placeras, utan bör begränsa sig till att fastslå den av oss angivna principen.

2) av herrar *Mannerskantz, Ragnar Bergh* och *Larsson* i Karlstad, vilka anför:

Vi anse att utskottet bort yrka avslag på propositionens förslag till lagstiftning om införande av förköpsrätt utan framläggande av eget förslag härom. Införandet av ett sådant tvångsmedel som förköpsrätten, helt lagd i händerna på de statliga rationaliseringsmyndigheterna, överensstämmer ej med både i propositionen och utskottsutlåtandet gjorda uttalanden om vikten av att rationaliseringsåtgärderna inom jordbruket genomföras på frivillighetens väg och i förtroendefullt samarbete med jordbrukarna. Kronans rätt till förköp vilar inte på någon rättsgrund, utan kränker nuvarande grunder för äganderätt och näringsfrihet. Förköpsrätten skulle inom jordbrukets område införa förhållanden utan motsvarighet inom näringslivet i övrigt. Förköpsrätten kommer att lägga hinder i vägen för svenska medborgares möjligheter att inom jordbruket på samma sätt som inom andra näringsgrenar i fri konkurrens få förvärva för fri näringsutövning behövliga fastigheter. Genom att dessa möjligheter begränsas genom kronans förköpsrätt, försvåras den frivilliga rationaliseringsverksamheten, som hittills inom jordbruket visat så framstående resultat, och som, om den befrämjas i stället för att hindras, i framtiden säkert kommer att betyda mer för jordbrukets utveckling än den statsdirigerade rationaliseringen. Många enskilda köparens fullt legitima intressen kunna befaras bli trädde för nära genom kronans förköpsrätt. Kronans förköpsrätt är vidare mindre behövlig, då låne- och bidragsverksamhet jämte aktiv inköpspolitik från rationaliseringsorganens sida måste vara tillräckligt verkamma medel för genomförande av för jordbrukets lyckliga utveckling behövliga rationaliseringsåtgärder. Verkningarna av förköpsrätten äro också svåra att överblicka på grund av lagtextens oklara formuleringar,

som i huvudsak bestå även sedan utskottet gjort vissa justeringar och välmotiverade begränsningar i propositionens lagförslag. Ovissheten i fråga om förköpsrättens verkningar förstärkes av att den nya skifteslagstiftningens utformning ännu ej är känd. Lantbruksstyrelsens understrykande av att långtgående rationaliseringsåtgärder böra anstå, till dess ny skifteslagstiftning genomförts, är värt stort beaktande som skäl för att förköpsrättens genomförande i varje fall icke nu bör beslutas.

Vi ha därför ansett, att moment A i utskottets hemställan i vad gäller de två första i sagda moment berörda lagförslagen bort hava följande lydelse:

A) att riksdagen, med bifall till motionerna I: 257 och II: 389, måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag om kronans förköpsrätt samt till lag angående ändring i lagen den 22 december 1943 (nr 884) om förköpsrätt.

3) av herrar *Mannerskantz, Gunnar Andersson, Ragnar Bergh, Liedberg och Larsson* i Karlstad, vilka rörande frågan om expropriation för stärkande av ofullständiga jordbruk anför:

Vi anse, att utskottet bort yrka avslag på propositionens förslag till lag angående ändring i lagen om expropriation. En expropriationsrätt, som skall tillgripas, icke som hittills blott till allmänt väl utan även till enskild fördel, torde komma att skapa ett osäkerhetstillstånd i fråga om en på urgamla rättsregler vilande tryggad äganderätt till jordinnehav. Genom ett sådant expropriationsinstitut genomförande prisgiver man värden, som väga vida tyngre än de fördelar, som kunna vinnas. Avvägandet av vad som blir den enes vinst mot vad som blir den andres skada torde vara omöjligt att göra på ett objektivt sätt. Det ringa antalet stora brukningsdelar inom det svenska jordbruket kommer att medföra att expropriationsinstitutet, om det överhuvud taget skall användas på ett sådant sätt, att det får reell betydelse för rationaliseringen, huvudsakligen måste användas mot jordbruk inom de egentliga bondejordbrukens kategori.

Betydelsen av expropriationsinstitutet för tillförande av skog till de brukningsdelar, som äro i behov av sådan, torde avsevärt ha överdrivits. Värderingen av den exproprierade skogsmarken med därå växande skog skall ske enligt för expropriationsfall i allmänhet gällande grunder. Utsikterna äro därför små för att en köpare inom nu överskådlig tid genom expropriation skall kunna erhålla skog till sådant pris, att köpet medför något direkt tillskott till hans försörjning utöver en måhända knapp möjlighet till förräntning av den skuld han kan ha ådragit sig för köpet. Rationaliseringsorganens utnyttjande av en aktiv inköpspolitik för att i fria marknaden komma över fastigheter med skogsmarker, torde leda till bättre resultat än expropriation.

Möjligheten att expropriationsförfarandet sedan ny skifteslagstiftning genomförts kommer till användning i samband med omskifte gör den föreslagna expropriationsrätten ytterligare betänklig. Expropriationslagstiftningen

kan då komma att användas som ett verkligt tvångsmedel för den så mycket omdiskuterade »bortrationaliseringen» av jordbrukare.

Vi ha därför ansett, att moment A i utskottets hemställan bort såvitt gäller nu ifrågavarande lagförslag ha följande lydelse:

att riksdagen, med bifall till motionerna I: 257 och II: 389, måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

4) av herrar *Tjällgren, Heiding, Gustafson* i Vimmerby och *Johansson* i Norrfors, vilka ansett att utskottets utlåtande i de avsnitt som nedan angivas bort hava följande lydelse:

Målsättningen för jordbrukspolitiken.

Jordbruket har under senare tid — — — skall bliva fullt konkurrenskraftigt på världsmarknaden.

Om man hyser den av utskottet uttalade uppfattningen, att ett visst statligt stöd åt jordbruket kommer att behövas på längre sikt för att näringen skall kunna uppehållas och dess utövare beredas skäliga arbetsvillkor, är det ur flera synpunkter nödvändigt, att man nu uppdrager en preciserad riktlinje beträffande storleken av den jordbruksproduktion, som bör eftersträvas på lång sikt. Bland annat skulle därigenom ett fastare underlag erhållas för arbetet med rationaliseringen inom jordbruket. Enighet torde råda om att fastställandet av en dylik riktlinje bör ske efter en avvägning mellan olika synpunkter, därvid i främsta rummet böra mot varandra vägas å ena sidan de rent ekonomiska synpunkterna samt å andra sidan beredskaps-synpunkten, ävensom befolkningspolitiska, kommunalekonomiska och sociala synpunkter.

Utskottet finner det ej nödvändigt att ingå i någon närmare prövning av den vikt, som bör tillmätas var och en av de nyss berörda synpunkterna utan vill endast i korthet beröra några av dessa. Vad beredskapssynpunkten beträffar torde ett understrykande av densamma vara överflödigt. Utskottet vill emellertid i detta sammanhang påpeka, att genom de insatser det svenska jordbruket gjort under de båda världskrigen, det blivit möjligt att upprätthålla en god försörjning, utan vilken det skulle ha uppstått allvarliga svårigheter för vårt land att hålla sig utanför de krigiska konflikterna. Med hänsyn till den betydelse, som jordbruket har för näringslivet i dess helhet å landsbygden, såväl på grund av den roll jordbruksbefolkningen ur arbetskraftssynpunkt spelar för andra näringsgrenar som på grund av att jordbruket utgör ett väsentligt och mångenstädes dominerande underlag för hela landsbygdens ekonomiska liv, måste bevarandet av ett betydande jordbruk i landets olika delar enligt utskottets uppfattning under alla förhållanden framstå som grundläggande för jordbrukspolitiken. Att de samhällsekonomiska synpunkterna måste tillmätas väsentlig betydelse är självklart, då

detta ju i betraktande av jordbrukets betydelse för landets näringsliv — både med hänsyn till produktionens värde och till storleken av den i jordbruket sysselsatta befolkningen — måste vara en förutsättning för att önskemålet om ett snabbt ekonomiskt framåtskridande för befolkningen i sin helhet skall kunna förverkligas. I detta sammanhang vill utskottet emellertid understryka, att det enligt dess uppfattning måste vara ett väsentligt intresse för hela vårt folk, att ekonomisk, social och kulturell standard kan upprätthållas på landsbygden i samma omfattning som i städer och samhällen. Den sedan lång tid tillbaka pågående överflyttningen av folk från jordbruket och landsbygden till städerna och samhällena försvårar allvarligt möjligheterna härtill. Utskottet drar av detta den slutsatsen, att det är angeläget att tillvarata alla de sysselsättningsmöjligheter som stå till buds inom jordbruket och skogsbruket och andra näringar på landsbygden, så att människorna kunna hållas kvar inom näringslivet därstädes.

Mycket betydelsefulla arbetsuppgifter — — — i väsentligt större utsträckning än hittills.

Utskottet hyser den uppfattningen, att det svenska jordbruket bör ha företrädesrätt att avsätta sina produkter på den inhemska marknaden och att produktionsvolymen således bör ansluta sig till konsumtionsbehovet. Produktionsvolymens storlek bör således i stort sett fastställas enligt denna riktlinje. En viss marginal mellan produktionsvolym och konsumtionsbehov bör dock upprätthållas, ty om en sådan saknas och möjligheter till lönande export icke föreligger, kan det riskeras, att det icke blir möjligt att upprätthålla den avsedda prisnivån. Härför synes dock icke en marginal av den storleksordning, som jordbrukskommittén förordat vara erforderlig. Utskottet kan därför icke helt ansluta sig till de önskemål rörande marginalens avvägning, som departementschefen uppställt. Enligt dessa önskemål skulle produktionen ej vara större än att den väl kan få plats inom ramen för det inhemska avsättningsutrymmet och vidare måste hänsyn tagas till konsumenternas intresse av att åtminstone i viss utsträckning ha tillgång till billigare matfett än smör. En marginal, som skulle tillgodose nu nämnda önskemål, synes enligt departementschefens mening böra ha åtminstone den storlek, som representerades av skillnaden mellan det av kommittén förordade medelalternativet och den normala konsumtionen. Departementschefen ger i enlighet härmed uttryck åt den uppfattningen, att en produktion av medelalternativets storlek följaktligen borde representera den övre gräns, över vilken produktionen ej borde stiga och att rationaliseringsåtgärderna, i den mån så vore erforderligt, utformas på sådant sätt, att man skulle söka förhindra, att produktionen steg över nämnda gräns.

Vad angår innebörden — — — bereda prioritet för smörets avsättning.

Rent principiellt kan utskottet ansluta sig till det av kommittén angivna medelalternativet, men vill i anslutning till vad som yrkats i motionerna nr I: 251 och II: 379 förorda, att marginalen mellan produktionsvolym och kon-

sumtionsbehov hålles något lägre. Medelalternativet kan icke sägas skänka tillräcklig trygghet för livsmedelsförsörjningen. Vissa omständigheter, såsom svaga skördar, otillräcklig tillförsel av gödningsämnen m. m. kunna försvaga trygghetsmomentet. Utskottet anser följaktligen att en produktion av lägst den storlek, som anges genom kommitténs medelalternativ, bör eftersträvas, men att utrymme och stöd därutöver gives för en ytterligare tillväxt av produktionen, därest detta kan bli möjligt vid den omfattning vårt jordbruk nu har och vid den eventuella tillväxt, som kan bli en följd av att ofullständiga jordbruk erhålla nyodlingsjord till komplettering. Då undersökningar över förhållandena före kriget visat, att jordbruksproduktionen brukar variera med cirka 4 procent över eller under en genomsnittskörd, anser utskottet, att en produktion upp till genomsnittligt 96 procent av konsumtionsbehovet, i kalorier räknat, bör tillåtas och skyddas. I fråga om försörjningen med matfett anser utskottet att den av kommittén förordade importen av margarin bör kunna minskas till förmån för en ökad konsumtion av smör. Skulle avsättningsutrymmet för margarin i enlighet med kommitténs förslag fastställas till 40 000 ton per år följer därav, att marginalen huvudsakligen tages ut på smör och därmed på mjölkproduktionen. Detta kan enligt utskottets mening icke vara tillrådligt, då mjölkproduktionen har sin största betydelse för jordbruket i de delar av landet, där lönsamhetsförutsättningarna äro mest ogynnsamma. I den mån så visar sig erforderligt bör man därför enligt utskottets uppfattning söka begränsa margarinkonsumtionen, även då en mera konstant ökning av smörproduktionen påkallar ett vidgat avsättningsutrymme.

Vad sockerbetsodlingen angår — — — ligga under samma gräns.

Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket.

Vad angår avvägningen av det allmänna prisstödet — — — arbete i det egna jordbruket.

Om man, som föreslås i propositionen, avväger jordbruksstödet med hänsyn till behovet vid jordbruk, vilka till storleken motsvara genomsnittet i storleksgruppen 10—20 hektar och fylla rimliga anspråk i fråga om arronderingens och de fasta anläggningarnas beskaffenhet, innebär detta, att endast en mindre del av de nuvarande jordbruken i princip tillerkännas full lönsamhet. Inom storleksgruppen 10—20 hektar och däröver faller endast cirka 31 procent av samtliga brukningsdelar och 68 procent av rikets hela åkerareal. Detta innebär, att antalet jordbruk, som kunna påräkna att erhålla full lönsamhet av själva jordbruket, sannolikt icke komma att uppgå till mera än omkring en fjärdedel av samtliga brukningsdelar. I den mån jordbruk i storleksordning under 10—20 hektar ha tillgång till skog eller andra naturtillgångar, som kunna beräknas ersätta vad som brister i lönsamheten för själva jordbruket, kan ju därigenom ändock en tillfredsställande inkomst

erhållas. Många jordbruk sakna dock skog, vilket ofta är fallet även i skogsbygderna. För det senare slaget jordbruk kunna konsekvenserna av ett alltför stort basjordbruk bli allvarliga. Skäl tala därför enligt utskottets mening för övervägande av en mindre storleksordning för det jordbruk, som skall utgöra mätaren på lönsamheten. Vid övervägande av detta spörsmål bör i första hand tagas hänsyn till den fördelning på brukningsdelar, som för närvarande förefinnes på skilda håll i landet och som innebär, att en långt gående parcellering av jorden ägt rum. Denna fördelning har i betydande omfattning sin grund i historiska förhållanden men det får icke förbises, att den i hög grad främjats av den statliga jordbrukspolitikens utformning under gången tid. Statsmakterna kunna således i viss mån sägas vara medansvariga för denna långt drivna parcellering.

Redan med hänsyn till sist berörda förhållande synes det vara rimligt att principiella gränsen mellan lönsamma och icke lönsamma jordbruk ej sättes för högt. Det väsentligaste skälet för att kraven på basjordbrukets storlek ej få ställas för högt är emellertid enligt utskottets mening, att förutsättningar för åstadkommande av jordbruk, som motsvara storleksordningen 10—20 hektar, icke föreligga mera allmänt. Särskilt är detta fallet i skogsbygderna. Även om det teoretiskt kan tänkas bli möjligt att genom sammanslagning av mindre brukningsdelar få till stånd jordbruk av basjordbrukets storlek, skulle arronderingen ofta bliva så dålig, att ekonomiskt lämpliga brukningsdelar ej kunde erhållas. Med hänsyn till dessa förhållanden bör gränsen för det i princip lönsamma basjordbruket ej dragas alltför snävt. Överhuvud taget bör största hänsyn tagas till det utvecklingsstadium, på vilket större delen av jordbruket för närvarande befinner sig.

För närvarande saknas underlag för uppställande av representativa typjordbrukskalkyler, emedan anslutningen till de jordbruksekonomiska undersökningarna icke är tillräckligt omfattande. Härav följer, att totalkalkylen över jordbrukets inkomster och kostnader under de närmaste åren måste utgöra den väsentliga vägledningen för prissättningarna på jordbrukets område. Med hänsyn till dessa omständigheter anser utskottet, att slutlig ställning till frågan om basjordbrukets storlek icke nu bör tagas. Härmed bör anstå till dess att materiel föreligger från ett större antal räkenskapskontrollerade jordbruk än som för närvarande är fallet. I anslutning härtill vill utskottet uttala att lönsamhetsberäkningar icke endast böra utföras för storleksgruppen 10—20 hektar utan även för storleksgruppen 10—15 hektar. Härigenom blir det möjligt att efter några år, då basjordbruket i högre grad avses bli normgivande för prisavvägningarna, bedöma till vilken storlek basjordbruket skäligen bör fastställas.

Med anledning av vad som yrkats i motionen II:387 vill utskottet uttala att det synes lämpligt för norra Sverige upprätta typjordbrukskalkyler även för storleken 5—10 hektar och att driftsresultaten vid dessa jordbruk skola beaktas vid bestämmandet av det särskilda differentieringsbidraget till jordbruket i Norrland.

I propositionen har i detta sammanhang — — — jordbrukarna i övriga delar av riket.

Det allmänna prisstödet åt jordbruket bör enligt utskottets mening i princip utgöras av ett gränsskydd, avvägt enligt de grunder, som nyss förordats. Departementschefen har anfört att någon anledning att vid sidan av det allmänna prisstödet såsom ett permanent led i regleringssystemet lämna ett särskilt stöd åt de jordbruk, vilkas lönsamhet är lägre än basjordbrukets, föreligger enligt hans mening icke. Enligt utskottets mening bör man dock, såsom anförts i motionerna I: 251 och II: 379, räkna med att ett särskilt stöd även på längre sikt kan behöva ingå i de prisreglerande åtgärderna för det mindre jordbruket. Härtill återkommer utskottet på tal om särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk.

Den yttre rationaliseringen.

Innan utskottet ingår på behandlingen — — — att åtgärder vidtagas för att motverka en fortsatt sådan avflyttning.

Av skäl, som anförts i motionerna I: 251 och II: 379, anser utskottet att för detta ändamål behövs ett mera permanent statligt stöd till vissa grupper av mindre jordbruk vid sidan av det allmänna prisstödet.

Departementschefens förslag i fråga om målsättningen — — — beträffande vissa utarrenderade bruksdelar.

I motionerna I: 251 och II: 379 ävensom i motionen II: 380 har berörts frågan, från vem mark i första hand bör tagas i anspråk för genomförande av önskvärda kompletteringsåtgärder. I enlighet med vad som yrkats i de båda förstnämnda motionerna förordar utskottet, att staten i främsta rummet, före varje annan kategori jordägare, avstår jord- och skogsmark för genomförandet av yttre rationaliseringsåtgärder. Eftersom det framstår som ett intresse även för det allmänna, att de ofullständiga jordbruken förstärkas med tilläggsjord och skog, bör det enligt utskottets mening anses rimligt, att staten avstår jord och skog för detta ändamål i större omfattning än som rimligen kan krävas av enskilda ägare. Detsamma bör också gälla i fråga om ecklesiastika och andra allmänna institutioner tillhörig mark av skilda slag. Detta framstår som berättigat inte minst ur den synpunkten att staten i stor omfattning förvärvat jordbruksfastigheter med stor skogsareal samt sedan avstyckat ett ofta ofullständigt jordbruk med för liten skogstillgång, som försålts till enskilda ägare. Tillräckligt med skogsmark bör inte minst i dessa fall återföras till jordbruket. När expropriation behöver tillgripas bör denna i första hand ske från bolagens och från med dem i ägarehänseende jämställas jordbruksfastigheter. En betydande andel av skogstillgångarna i de egentliga skogsbygderna har nämligen kommit att fränhändas jordbrukarna och övergått i bolagens och enskilda skogsspekulanter ägo. Det är fördenskull

motiverat, att dessa ägarekategorier i första hand böra avstå skog i de fall, då expropriation kommer i fråga.

Mark, tillhörig de här berörda ägarekategorierna, kan i vissa fall vara så belägen, att det icke är möjligt eller ur praktiska synpunkter lämpligt att taga den i anspråk för kompletteringsåtgärder, avseende ofullständiga jordbruk. I stället kan mark, tillhörig enskilda ägare, vara mea lämplig. I sådana fall bör enligt utskottets mening ett triangelbyte kunna ifrågakomma, så att de nämnda enskilda ägarna avstå mark för kompletteringsändamål och i gengäld erhålla mark från de förut berörda ägarekategorierna, nämligen staten och allmänna institutioner samt bolag och enskilda skogsspekulanter.

I motionerna I: 254 och II: 381 har hemställts — — — vidtagas i 1 § i det nu ifrågavarande förslaget.

Särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk.

Enligt de riktlinjer för jordbrukets rationisering — — — vill utskottet för sin del biträda.

Vad angår den tid, under vilken ett dylikt särskilt stöd bör utgå, förutsatte jordbrukskommittén att detta i princip endast skulle utgå till de nuvarande brukarna. I propositionen ha uttalanden av liknande art gjorts, och departementschefen förklarar att ifrågavarande mindre jordbruks värde och livskraft bör visa sig däri, att deras brukare utan någon särskild subvention kunna genom avkastningen från brukningsdelen och inkomst från annat arbete uppnå en tillfredsställande bärgning. Departementschefen drar av detta den slutsatsen, att det mindre jordbruket bör erhålla ett stöd endast under den övergångstid, som förflyter till dess att rationaliseringen av brukningsdelarna kan genomföras. I likhet med kommittén utgår han ifrån, att rationaliseringen skall kunna genomföras i samband med generationsväxlingen, varför behovet av ifrågavarande särskilda stöd endast synes göra sig gällande beträffande de nuvarande innehavarna av mindre jordbruk.

Enligt utskottets mening torde det icke vara möjligt att mera allmänt genomföra rationaliseringen i samband med att brukningsdelarna övergå till ny innehavare, även om lantbruksnämnderna hade tillgång till ganska stora arbetskraftsresurser. En annan sak av väsentligt större betydelse i sammanhanget är vidare, att det i betydande omfattning saknas förutsättningar för åstadkommande av ur jordbruksekonomisk synpunkt fullständiga brukningsdelar. Skall den målsättning förverkligas, som statsmakterna vid skilda tillfällen uttalat sin anslutning till, nämligen att bereda jordbruket lika god lönsamhet som andra näringar, måste man taga hänsyn till förhållandena inom jordbruket, sådana de äro och i stor omfattning för framtiden äro hänvisade till att förbli. Härmed har utskottet ingalunda velat avvisa en sådan rationalisering av brukningsdelarna, som är möjlig och lämplig att genomföra, tvärtom har ju utskottet genom sina uttalanden i andra sammanhang positivt tagit

ställning härför. Men utskottet anser, att rationaliseringen i första hand bör komma till stånd, dels genom anskaffande av tilläggsjord eller skog i alla de fall, då så lämpligen kan ske, och dels genom inre förbättring av brukningsdelarna. Däremot kan utskottet icke ansluta sig till den uppfattningen, att rationaliseringen i huvudsak skall ske genom sammanslagning av två eller flera brukningsdelar.

Enligt utskottets mening är det nödvändigt att söka bevara så många självständiga brukningsdelar som möjligt. För att landsbygdens ekonomiska, sociala och kulturella standard skall kunna icke endast bibehållas utan även väsentligt höjas, vilket utskottet anser vara ett allmänt samhällsintresse, är det ofrånkomligt att söka upprätthålla en relativt talrik jordbruksbefolkning på landsbygden. Förekomsten av en relativt stor jordbruksbefolkning måste anses vara av största betydelse även för tillgodoseende av andra näringsgrenars behov av arbetskraft, framförallt skogsbrukets.

En fortsatt uttunning av landsbygdens befolkning kommer att föra med sig allvarliga problem. Den ökade produktionen inom de s. k. stadsmannanäringsarna som måste bli följden, om arbetskraft i ökad omfattning överföres dit från jordbruket, kommer att göra vår industri mera känslig för konjunkturförändringar. Riskerna för ekonomiska kriser inom vårt land komma därför att ökas i avsevärd grad, allra helst om svårigheter uppstå för vår export. Farhågorna härför kan man icke bortse ifrån, emedan det är ovisst, om marknaderna för vår exportindustri i framtiden komma att stå öppna i samma omfattning som före kriget. Många i industriellt hänseende hittills föga utvecklade länder söka numera skapa en hög grad av industrialisering inom det egna landet. Skulle vår industri bli hänvisad till att i ökad omfattning avsätta sina produkter på den inhemska marknaden, måste det vara värdefullt, om det finns en talrik och köpkraftig befolkning på landsbygden.

För landsbygdens egen del innebär en fortsatt folkmängdsuttunning, att förutsättningarna för ett framåtskridande i ekonomiskt och socialt hänseende avsevärt minskas och kanske, om uttunningen får drivas alltför långt, helt försvinna. Ju glesare en bygd är befolkad, desto svårare blir det att för rimliga kostnader ordna kommunikationer, post, telefon, elektrifiering o. d. Barnens skolundervisning löper risk att försämrats, emedan sjunkande barnantal ofta framtvingar övergång till lägre skolformer och längre skolvägar. Hantverkare och handlande få lägre omsättning i sin rörelse och tvingas kanske i vissa bygder att nedlägga densamma. I stället koncentreras hantverket och handeln till tätorterna. Skatteunderlaget sjunker också, vilket i sin tur leder till ökad kommunal uttaxering och därmed tyngre bördor för den kvarstannande befolkningen. Känslor av isolering och vantrevnad kunna under sådana förhållanden komma att gripa omkring sig, och dessa psykologiska faktorer kunna i sin tur ytterligare bidra till ökad avflyttning från landsbygden.

Man får icke heller enligt utskottets mening bortse från det samband som råder mellan jordbruket och landsbygdens näringsliv i övrigt, särskilt skogsbruket. I de skogrika delarna av landet bilda jordbruket och skogsbruket

tillsammans det produktionsunderlag, som befolkningen behöver för att kunna äga tillgång till en jämn sysselsättning under olika årstider. Den befolkning, som livnär sig på det mindre jordbruket, utgör vidare den naturliga rekryteringsbasen för arbetskraft till småindustrien och hantverket på landsbygden, liksom för byggnads- och anläggningsverksamheten därstädes. Om antalet mindre jordbruk minskas alltför starkt, försvåras därmed också förutsättningarna för en utveckling av dessa näringsgrenar på landsbygden.

Av vad som sålunda anförts framgår att utskottet tillmäter det mindre jordbruket en väsentligare betydelse för svenskt samhällsliv än vad som kan bli resultatet av ett bedömande uteslutande från jordbruksekonomiska synpunkter. Erfarenheter från två världskrig ha lärt oss att vi icke kunna säkerställa vårt lands behov av livsmedel, därest vi icke också haft tillgång till det mindre jordbrukets produktion. De knappa livsmedelstillgångarna ute i världen ge utskottet anledning antaga, att vi icke heller under den framtid, som nu kan överblickas, kunna på ett tillfredsställande sätt säkerställa vårt folks behov av livsmedel utan att taga det mindre jordbrukets produktionsresurser i anspråk. Då det alltså kan slås fast, att det mindre jordbrukets produktion är behövlig för vår livsmedelsförsörjning och att produktionskostnaderna inom detta av kända skäl äro högre än vid större jordbruk, anser utskottet att man ej nu bör fastslå den av departementschefen intagna ståndpunkten att stödet i princip endast skall avse en övergångstid. Den ståndpunkt som utskottet sålunda intagit innebär, att vid generationsväxlingen av ägare, respektive brukare, tills vidare skola gälla samma regler för det särskilda stödets utgående, som utskottet i det följande förordar i fråga om nuvarande innehavare av mindre jordbruk.

Beträffande former för ifrågavarande särskilda stöd — — — från annan bruksningsdel eller från mejeri.

För att åstadkomma en avgränsning uppåt ifråga om de bruksningsdelar vilka böra komma i åtnjutande av det särskilda stödet anser utskottet i likhet med departementschefen, att en arealgräns bör uppställas. Denna gräns har i propositionen föreslagits till 10 hektar. I motionerna I: 252 och II: 377 samt i motionen II: 382 har förordats att arealgränsen fastställas till 15 hektar, vidare har i motionerna I: 251 och II: 379 förordats att alla bruksningsdelar, som i förhållande till basjordbruket äro att anse som minusvarianter, principiellt göres berättigade erhålla ett på lämpligt sätt avvägt producentbidrag. Då utskottet tidigare förordat, att basjordbrukets storlek icke nu bör fastställas, vartill kommer att prisavvägningen i varje fall under de närmaste åren måste bestämmas med ledning av totalkalkylen, anser utskottet att hektargränsen för de närmaste åren bör fastställas till 15 hektar.

Sedan ett på de driftsekonomiska undersökningarna grundat material föreligger, som möjliggör ett skäligt avvägande av basjordbrukets storlek och prisavvägningen bestämmas med ledning av typjordbrukskalkyler, bör hektargränsen fastställas under hänsynstagande till då rådande förhållanden.

Ifråga om skalan för utbetalande av — — — ej funnit anledning till erinran.

5) av herrar *Sundelin* och *Svensson* i Ljungkile, vilka anförde:

Vi anse *dels* att ur utskottets utlåtande bort utgå

å s. 22 andra stycket den mening, som börjar med orden »Till dess» och slutar med orden »vara påkallat»;

å s. 29 hela det stycke, som börjar med orden »Prisstödet åt» och slutar med orden »hunnit genomföras»;

å s. 78 och 79 hela det stycke, som börjar med orden »Utskottet delar» och slutar med orden »huvudsaklig sysselsättning», med undantag av de två första meningarna;

dels att å s. 30 sista meningen i första stycket bort ha följande lydelse: »Enligt utskottets mening kan det vara befogat att, såsom föreslagits i motionen, en typjordbrukskalkyl göres för det norrländska jordbruket på grundval av räkenskapsundersökningar för gårdar med 5—10 hektar åker. Härigenom skulle en fastare grund vinnas för utformning av de prisdifferenteringsbidrag till förmån för Norrland, om vilka alla äro ense»;

dels att å s. 90 och 91 i stället för det stycke, som börjar med orden »Beträffande expropriation» och slutar med orden »liknande ändamål» ävensom det stycke, som börjar med orden »Med hänsyn» och slutar med orden »utarrenderade brukningsdelar», skolat införas ett stycke av följande lydelse: »Beträffande expropriation av hela fastigheter med jordbruk från vissa speciella kategorier av jordägare har i motionerna I: 252 och II: 377 förordats den ändringen i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag, att hel brukningsdel icke borde få exproprieras från enskild person, som blott ägde en jordbrukslägenhet, samt att enskild person, som ägde flera lägenheter, borde medgivas rätt att själv bestämma, vilken av dessa han ville fritaga från expropriation. I samma motion yrkas vidare att jordbruk icke bör få exproprieras om det är utarrenderat till en arrendator, som enligt den sociala arendelagen äger förköpsrätt till detsamma och vill göra denna sin förköpsrätt gällande. Utskottet vill rörande denna fråga framhålla, att det otvivelaktigt inom ifrågasvarande ägarkategorier kan föreligga fall, där det med hänsyn till styrkan av de band, som finnas mellan ägaren eller brukaren och hans fastighet, skulle vara obilligt att bryta dessa band genom expropriation av fastigheten. Särskilt gäller detta brukningsdelar, vilka ha karaktären av släktgårdar. På anförda grunder vill utskottet i denna del yrka bifall till motionen.»;

dels att utskottets utlåtande, såvitt gäller frågan om särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk, bort ha följande lydelse:

»Det förslag till kontanta arealbidrag åt vissa innehavare av mindre jordbruk, som jordbrukskommittén framlade, byggde på principen att dessa bidrag skulle vara ett socialt stöd av övergående karaktär. I enlighet med denna grundsats gjordes stödets utgående i väsentlig grad beroende av vederbörande jordbrukares ekonomiska förhållanden. Som norm för de bidragsbeviljande myndigheterna uppställdes regeln att något bidrag icke borde utgå till småbrukare, vars taxerade nettoinkomst översteg 2 600 kr. samt att stödet borde utgå högst med skillnaden emellan vederbörandes inkomst och detta belopp. Högsta bidrag skulle enligt en annan maximeringsregel för

mindre jordbruk av olika storlek variera emellan 250 och 500 kr. Lantbruksnämnderna skulle dock efter individuell prövning kunna förorda arealbidrag även till småbukare, vars familjeinkomst översteg 2 600 kr. Detta förslag till kontantbidrag har av flertalet remissinstanser utsatts för en mycket stark kritik.

I propositionen förordas att stödet skall anknytas till en motprestation i form av viss mängd leverad mjölk samt att det skall utgå efter schematiska grunder för alla brukare, vars familjeinkomst ej överstiger 3 100 kr. och vars åkerareal ej överstiger 10 hektar. Halvt bidrag förordas i de fall, då familjeinkomsten ligger emellan 3 100 och 3 400 kr. Arealgränsen kan enligt förslaget i vissa fall få överskridas. I fråga om stödets motivering såsom en tillfällig hjälp av social karaktär ansluter sig propositionen till jordbrukskommitténs uppfattning.

Enligt utskottets mening är det ej nödvändigt att göra ett visst stöd åt det mindre jordbruket till ett individuellt påtryckningsmedel för fortsatt yttre rationalisering. I den mån ett allmänt stöd åt mindre jordbrukare hålles inom sådana gränser, att ett stort antal innehavare av de svagare brukningsdelarna förblija minusvarianter i inkomstavseende — och något annat har icke från något håll satts i fråga — så föreligger från den enskildes synpunkt ett mycket starkt motiv för omdaning av *dessa* mindre brukningsdelar, som ej kunna giva sina brukare nöjaktig inkomst. Då den yttre rationaliseringen i första hand bör inriktas på en omdaning av de svagaste brukningsdelarna kan ett för varje tid lämpligt avvägt stöd av allmän karaktär åt det mindre jordbruket på ett friare och mera harmoniskt sätt bringas att samverka med statsmakternas verksamhet för främjandet av yttre rationalisering än ett temporärt stöd, som i vissa situationer får karaktären av personligt påtryckningsmedel. Lagarna om förköpsrätt och expropriation samt möjligheten att giva eller vägra bidrag för inre rationalisering torde i förening med en allmän upplysningsverksamhet och de ekonomiska förhållandenas tryck driva fram en yttre rationalisering i all den utsträckning som är önskvärd.

I själva verket synes behovet av medel att *motverka* en alltför stor utvandring från landsbygden i nuvarande situation vara i hög grad av behovet påkallade. Under åren 1941—1945 har avflyttningen från s. k. A-kommuner, som ha mera än 75 procent jordbruk, varit respektive 16 400, 21 500, 27 100, 30 900 och 31 800 personer. Under perioden 1940—1945 har jordbruksbefolkningen i hela riket minskat med 70 000 under det att stadsnäringarna ökat med 245 000 personer. Bakom denna folkvandring står säkerligen ett synnerligen blandat motivkomplex inrymmande både ekonomiska och psykologiska komponenter.

Då mera än hälften av den svenska jordbruksbefolkningen är knuten till brukningsdelar med mindre än 10 hektar åker och då äganderätten till jorden visat sig vara den starkast återhållande faktorn, när det gäller jordbruksbygdernas avfolkning bör man enligt utskottets mening akta sig för åtgärder, som kunna öka denna stora folkgrupps känsla av osäkerhet såväl i ekonomiskt som psykologiskt avseende. Ett stöd åt det mindre jordbruket,

som helt stämplas som »social hjälp», som principiellt förklaras vara av »tillfällig karaktär» och som sättes in som ett påtryckningsmedel för ökad sammanslagning av jordbruk, kan befaras komma att skärpa den katastrofala utveckling, folkvandring från landsbygden, som vi nu äro inne i.

Enligt utskottets mening bör därför stödet åt det mindre jordbruket givas samma motivering och samma allmänna karaktär som prisstödet för jordbruksnäringen i övrigt. Det bör vara en integrerande del i vår jordbrukspolitik f. n. lika nödvändig som dess övriga delar för att komma till rätta med de landsbygdsproblem, som i hela folkets intresse måste lösas. Småbrukarehjälpens bestånd samt dess utformning och omfattning bör som jordbruksstödet i övrigt vid olika tidpunkter underkastas den omprövning, som den ekonomiska utvecklingen motiverar.

Utifrån denna allmänna uppfattning, som principiellt skiljer sig från propositionen i denna del, vill utskottet förorda ett producentbidrag på mjölk till mejerileverantörer av i huvudsak samma karaktär som det nuvarande producentbidraget. Detta innebär att det icke bör knytas till viss inkomstgräns eller enbart till de nuvarande brukarna. Inte minst för att främja mjölkproduktionen vid det mindre jordbruket, både med hänsyn till vår folkförsörjning och med hänsyn till det mindre jordbrukets driftsrationalisering, bör stödet ha karaktären av ett verkligt producentbidrag. Därav följer enligt utskottets mening att det i rimlig utsträckning bör göras beroende av de levererade mjölkkvantiteterna samt att det bör utgå med sitt högsta belopp till småbrukare, som i huvudsak äro sysselsatta med gårdens skötsel och beroende av dess avkastning.

I anslutning till denna uppfattning vill utskottet förorda ett producentbidrag till mejerileverantörer som utgår med 6 öre per kg för högst 2 000 kg levererad mjölk per kvartal. Det belopp av 120 kr., som därmed skulle uppnås, bör utgå oavkortat om kvartalsleveransen ej överstiger 3 000 kg. Vid större mjölmängd än 3 000 kg bör bidragsbeloppet minskas med 3 öre för varje överskjutande kg levererad mjölk. Dessa bidragsregler torde medgiva högsta bidrag åt mindre jordbrukare med 4—6 kor och någorlunda rationellt ordnad djurhållning.

Beträffande hektargränsen vill utskottet erinra om att prissättning t. v. måste ske enligt nuvarande principer med stöd av en total kalkyl för hela det svenska jordbruket. Så länge detta är fallet finnes det enligt utskottets mening ingen anledning att sätta en lägre arealgräns än 15 hektar. När övergång skall ske till en prissättning enligt kalkyler över basjordbruket torde det bli en anledning att överväga en ytterligare sänkning av arealgränsen. Det bör erinras om att arealgränsen blott spelar en sekundär roll, då bidraget i regel avvecklas genom mjölmängdens storlek. Det är dock önskvärt att arealgränsen inte sättes så lågt att betydande »träskelorättvisor» uppkomma i vissa fall.

Beträffande sådana mjölkproducenter, som ej kunna lämna mjölk till mejeri, har i propositionen föreslagits ett kontant bidrag per ko. Utskottet tillstyrker propositionen i denna del.

Utskottet vill rörande förutsättningarna för erhållande av sistnämnda bidrag framhålla, att vid prövningen av möjligheterna att leverera mjölk till mejeri avgörande vikt synes böra fästas vid brukningsdelens läge i förhållande till mejeriets körlinje och bidrag sålunda beviljas endast om med hänsyn till avståndet till körlinjen leverans av praktiska skäl får anses utesluten. Undantag bör dock, såsom i propositionen föreslagits, kunna göras i det fall att det föreligger ett rent lokalt behov av mjölk, vilket ej kan täckas genom leverans från annan brukningsdel eller från mejeri.

I motionerna I: 111 och II: 175, I: 251 och II: 379, I: 252 och II: 377 samt II: 387 har framförts tanken på vissa andra former för stöd åt det mindre jordbruket såsom rabatt på kraftfoder, producentbidrag på fläsk, särskilt i Norrland, samt åtgärder för att i huvudsak bibehålla äggproduktionen som en produktionsgren för det mindre jordbruket, och i några av dessa motioner har även påyrkats en utredning om dylika stödåtgärder. Utskottet, som inte anser det uteslutet att dylika åtgärder under vissa omständigheter kunna visa sig befogade, håller dock före, att det läge som nu råder inte ger några hållbara utgångspunkter för ett dylika bedömande. Om en dylik utredning skall komma till stånd torde det bli nödvändigt att först avvakta, huru förhållandena utvecklas, när den nuvarande bristsituationen lättar. Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t i detta avseende följer utvecklingen och vidtager de åtgärder som kunna visa sig vara befogade.»

Under hänvisning till vad vi här ovan anført angående utskottets motive-ring till förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation anse vi slutligen, att utskottets utlåtande beträffande *texten till nämnda lagförslag* bort i fråga om 110 § fjärde stycket ha ungefärligen följande lydelse:

Rätt till expropriation av mark, som utgör särskild fastighet, må vad angår fastighet med jordbruk beviljas endast om fastigheten tillhör bolag, förening, stiftelse eller fideikommiss eller äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket; skolandet vid bedömande av frågan, av vilken anledning fastighet besittes, i samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning, jordavsöndring eller avstyckning skilda områden av samma hemman eller lägenhet betraktas såsom en fastighet. Innehaves fastighet som nu nämnts av arrendator, som enligt 2 kap. 57 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom åtnjuter förköpsrätt till fastigheten, må expropriationsrätt ej medgivas mot arrendatorns bestridande. Rätt till expropriation av fastighet, som avses i detta stycke, från enskild person må vidare medgivas endast i det fall att ägaren förutom sagda fastighet äger ytterligare minst en dylik fastighet och ej för expropriation anvisar annan honom sålunda tillhörig fastighet.

6) av herrar *Tjällgren, Sundelin, Heiding, Gunnar Andersson, Liedberg, Gustafson* i Vimmerby, *Svensson* i Ljungskile och *Johansson* i Norrfors, vilka under åberopande av att de skäl, som föranledde, att kronans förköpsrätt

ej borde gälla vid försäljning till syskons barn, även föreläge vid försäljning till andra avkomlingar till ett syskon till säljaren, anført, att 2 § första stycket förslaget till lag om kronans förköpsrätt bort ha följande lydelse:

Förköpsrätt må ej utövas, där köparen är säljarens make, avkomling, adoptivbarn eller dess avkomling eller ock säljarens syskon eller *syskons avkomling*, ej heller där viss andel i fastigheten säljes till någon som förut var delägare i densamma.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Inledning	1
<i>Målsättning för jordbrukspolitiken</i>	3
Jordbrukskommittén	3
Departementschefen	3
Motioner	10
Utskottet	11
<i>Avvägningen av det allmänna prisstödet åt jordbruket</i>	17
Jordbrukskommittén	17
Departementschefen	17
Motioner	20
Utskottet	21
<i>Den yttre rationaliseringen</i>	30
Jordbrukskommittén	30
Departementschefen vid remissen till lagrådet	30
Lagrådet	70
Departementschefen i anledning av lagrådets yttrande	72
Motioner	73
Utskottet	75
<i>Den inre rationaliseringen</i>	93
Jordbrukskommittén	93
Departementschefen	93
Motioner	107
Utskottet	108
<i>Organisationen av rationaliseringsverksamheten</i>	112
Jordbrukskommittén	112
Departementschefen	112
Motioner	125
Utskottet	126
<i>Särskilt stöd åt vissa innehavare av mindre jordbruk</i>	131
Jordbrukskommittén	131
Departementschefen	131
Motioner	140
Utskottet	143
<i>Utformningen av de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område</i>	151
Jordbrukskommittén	151
Departementschefen	151
Motioner	168
Utskottet	169

	Sid.
<i>Organisationen av den prisreglerande verksamheten</i>	171
Jordbrukskommittén	171
Departementschefen	171
Motioner	175
Utskottet	175
<i>Kostnadsberäkningar och anslagsäskanden</i>	176
Jordbrukskommittén	176
Departementschefen	176
Utskottet	178
<i>Utskottets hemställan</i>	179
<i>Särskilt yttrande</i>	186
<i>Reservationer</i>	187
